

අභිගුත්තරනිකායෙ

පඤ්චකනිපාත-ටීකා

1. පයමපණ්ණාසකං

1. සෙබ්බලවග්ගො

1. සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

1. පඤ්චකනිපාතස්ස පයමෙ කාමං සම්පයුත්තධම්මෙසු ථීරභාවොපි බලට්ඨො එව, පටිපක්ඛෙහි පන අකම්පනීයත්තං සාතිසයං බලට්ඨොති වුත්තං – “අස්සද්ධියෙ න කම්පතී”ති.

සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-6. විත්ථනසුත්තාදිවණ්ණනා

2-6. දුතියෙ හිරියතීති ලජ්ජති විරජ්ජති. යස්මා හිරි පාපජ්ගුව්ඡනලක්ඛණා, තස්මා “ජ්ගුව්ඡතීති අත්ථො”ති වුත්තං. ඔත්තජ්ජතීති උත්තසති. පාපුත්‍රාසලක්ඛණඤ්ඤි ඔත්තජ්ජං.

පග්ගහිතවීරියොති සඬකොචං අනාපන්තවීරියො. තෙනාහ “අනොසක්කිතමානසො”ති. පභානත්ථායාති සමුව්ඡින්නත්ථාය. කුසලානං ධම්මානං උපසම්පදා නාම සමධිගමො එවාති ආහ “පටිලාහත්ථායා”ති.

ගතිඅත්ථා ධාතුසද්දා බුද්ධිඅත්ථා භොත්තීති ආහ “උදයඤ්ච වයඤ්ච පටිච්ඡික්ඛිතුං සමත්ථායා”ති. මිස්සකනායෙනායං දෙසනා ගතාති ආහ “වික්ඛම්භනවසෙන ව සමුව්ඡෙදවසෙන වා”ති. තෙනාහ “විපස්සනාපඤ්ඤාය චෙව මග්ගපඤ්ඤාය වා”ති. විපස්සනාපඤ්ඤාය වික්ඛම්භනකිරියතො සා ව ඛො පදෙසිකාති නිජ්ජදෙසිකං කත්වා දස්සෙතුං “මග්ගපඤ්ඤාය පටිලාහසංවත්තනතො”ති වුත්තං. දුක්ඛක්ඛයගාමිනිභාවෙපි එසෙව නයො. සම්මාති යාථාවතො. අකුප්පධම්මතාය හි මග්ගපඤ්ඤාය ඛෙපිතං ඛෙපිතමෙව, නාස්ස පුන ඛෙපනකිච්චං අත්ථිති උපායෙන ඤායෙන සා පවත්තතීති ආහ “භෙතුනා නයෙනා”ති. තතියාදියු නත්ථි වත්තබ්බං.

විත්ථනසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. කාමසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ අසන්ති ලුන්නති තෙනාති අසිතං, දාත්තං. විවිධා ආහඤ්ජන්ති භාරං ඔලම්බෙන්ති තෙනාති බ්‍යාහඩ්ඪී, විධං. කුලපුත්තොති එත්ථ දුට්ඨො කුලපුත්තො ජාතිකුලපුත්තො, ආචාරකුලපුත්තො ච. තත්ථ “තෙන ඛො පන සමයෙන රට්ඨපාලො නාම කුලපුත්තො තස්මිංයෙව පුල්ලකොට්ඨිකෙ අග්ගකුලිකස්ස පුත්තො”ති (ම. නි. 2.294) එවං ආගතො උච්චකුලප්පසුතො ජාතිකුලපුත්තො නාම. “යෙ තෙ කුලපුත්තා සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතා”ති (ම. නි. 1.34) එවං ආගතා පන යත්ථ කත්ථවි කුලෙ පසුතාපි ආචාරසම්පන්නා ආචාරකුලපුත්තො නාම. ඉධ පන ආචාරකුලපුත්තො අධිජපෙතො. තෙනාහ “කුලපුත්තොති ආචාරකුලපුත්තො”ති. යුත්තන්ති අනුච්ඡවිකං, එවං චත්තබ්බතං අරහතීති අත්ථො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

කාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. චචනසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ සද්ධායාති ඉමිනා අධිගමසද්ධා දස්සිතා. චතුබ්බිධා හි සද්ධා — ආගමනීයසද්ධා, අධිගමසද්ධා, පසාදසද්ධා, ඔකප්පනසද්ධාති. තත්ථ ආගමනීයසද්ධා සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තානං පචත්තා භොති. ආගමනීයප්පට්ඨපදාය ආගතා හි සද්ධා සාතිස්සා මහාබොධිසත්තානං පරොපදෙසෙන විනා සද්ධෙය්‍යචත්ථුං අවිපරීතතො ගහෙත්වා අධිමුච්චනතො. සච්චප්පට්ඨෙධතො ආගතසද්ධා අධිගමසද්ධා සුප්පබුද්ධාදීනං විය. “සම්මාසම්බුද්ධො භගවා”තිආදිනා බුද්ධාදීසු උප්පජ්ජනකප්පසාදො පසාදසද්ධා මහාකප්පිනරාජාදීනං විය. “ඵවමෙත”න්ති ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා සද්දහනවසෙන කප්පනං ඔකප්පනං, තදෙව සද්ධාති ඔකප්පනසද්ධා. තත්ථ පසාදසද්ධා පරනෙය්‍යරූපා භොති, සචනමත්තෙනපි පසිදනතො. ඔකප්පනසද්ධා සද්ධෙය්‍යං චත්ථුං ඔගාහිත්වා අනුපවිසිත්වා “ඵවමෙත”න්ති පච්චක්ඛං කරොන්ති විය පචත්තති.

චචනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පයමඅගාරවසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ අප්පතිස්සයොති අප්පතිස්සවො ච-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා නිද්දෙසො. ගරුනා කිස්මිඤ්චි චුත්තො ගාරවචසෙන පතිස්සවනං, පතිස්සවො, පතිස්සවභූතං, තංසභාවඤ්ච යං කිඤ්චි ගාරවං. නත්ථි එතස්මිං පතිස්සවොති අප්පතිස්සවො, ගාරවචිරහිතො. තෙනාහ “අප්පට්ඨකො අනීවචුත්ති”ති.

පයමඅගාරවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියඅගාරවසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ වුද්ධිත්තිආදිසු සිලෙන වුද්ධිං, මග්ගෙන විරුළ්භිං, නිබ්බානෙන වෙපුල්ලං. සිලසමාධිති වා වුද්ධිං, විපස්සනාමග්ගෙහි විරුළ්භිං, ඵලනිබ්බානෙන වෙපුල්ලං. එත්ථ ව යස්ස චතුබ්බිධං සිලං අබ්බංඛාදිභාවජ්ජවත්තියා සුපරිසුද්ධං විසෙසභාගියත්තා අප්පකසිරෙනෙව මග්ගඵලාවහං සඬ්ඝරක්ඛිතත්ථෙරස්ස විය, සො තාදිසෙන සිලෙන ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ වුද්ධිං ආපජ්ජිස්සති. තෙන වුත්තං – “සිලෙන වුද්ධි”ත්ති. යස්ස පන අරියමග්ගො උජ්ජන්තො, සො විරුළ්භමුලො විය පාදපො සුජ්ජතිට්ඨිතත්තා සාසනෙ විරුළ්භිං ආපන්තො නාම හොති. තෙන වුත්තං – “මග්ගෙන විරුළ්භි”ත්ති. යො සබ්බකිලෙසනිබ්බානජ්ජන්තො, සො අරහා සිලාදිධම්මක්ඛන්ධපාරිපුරියා සති වෙපුල්ලජ්ජන්තො හොති. තෙන වුත්තං “නිබ්බානෙන වෙපුල්ල”ත්ති. දුතියවිකජ්ජෙ අත්ථො වුත්තනසානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

දුතියඅගාරවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සෙබ්බලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. බලවග්ගො

1. අනනුස්සුතසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියස්ස පයමෙ අභිජානිත්වාති අභිවිසිට්ඨොන ඤාණෙන ජානිත්වා. අට්ඨභි කාරණෙහි තථාගතස්සාති “තථා ආගතොති තථාගතො. තථා ගතොති තථාගතො. තථාලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො. තථාධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො. තථාදස්සිතාය තථාගතො. තථාවාදිතාය තථාගතො. තථාකාරිතාය තථාගතො. අභිභවනට්ඨොන තථාගතො”ති එවං වුත්තෙහි අට්ඨභි කාරණෙහි. උසභස්ස ඉදන්ති ආසභං, සෙට්ඨට්ඨානං. තෙනාහ “ආසභං යානන්ති සෙට්ඨට්ඨාන”ත්ති. පරතො දස්සිතබලයොගෙන “දසබලොහ”ත්ති අභිතනාදං නදති. බ්‍රහ්මවක්කන්ති එත්ථ සෙට්ඨපරියායො. බ්‍රහ්මසද්දොති ආහ “සෙට්ඨවක්ක”ත්ති. වක්කඤ්චෙන ධම්මවක්කං අධිජ්ජෙතං.

අනනුස්සුතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

13. තතියෙ කාමං සම්පයුත්තධම්මෙසු ථීරභාවොපි බලට්ඨො එව, පටිපක්ඛෙහි පන අකම්පනීයත්තං සාතිසයං බලට්ඨොති වුත්තං “මුට්ඨස්සව්වෙ න කම්පනී”ති.

සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. විත්ථතසුත්තවණ්ණනා

14. චතුත්ථෙ සතිනෙපක්කෙනාති සතියා නෙපක්කෙන,
තික්ඛවිසදසුරහාවෙනාති අත්ථො. අට්ඨකථායං පන නෙපක්කං නාම පඤ්ඤාති
අධිප්පායෙන “නෙපක්කං වුව්චති පඤ්ඤා”ති වුත්තං. එවං සති අඤ්ඤො
නිද්දිට්ඨො නාම හොති. සතිමාති ච ඉමිනා සවිසෙසා සති ගහිතාති පරතොපි
“විරකතමිපි විරහාසිතමිපි සරිතා අනුස්සරිතා”ති සතිකිච්චමෙව නිද්දිට්ඨං, න
පඤ්ඤාකිච්චං, තස්මා සතිනෙපක්කෙනාති සතියා නෙපක්කහාවෙනාති සක්කා
විඤ්ඤාතුං ලබ්භතෙව. පච්චයවිසෙසවසෙන අඤ්ඤාදම්මනිරපෙක්ඛො සතියා
බලවහාවො. තථා හි ඤාණවිප්පයුත්තවිත්තෙනපි සජ්ඣායනසම්මසනාති
සම්භවන්ති.

විරකතමිපිති අත්තනා වා පරෙන වා කායෙන විරකතං
චෙතියඛිගණවත්තාදිමහාවත්තප්පට්ඨිප්පුරණං. **විරහාසිතමිපිති** අත්තනා වා
පරෙන වා වාචාය විරහාසිතං සක්කච්චං.
උද්දිසනඋද්දිසාපනධම්මාසාරණධම්මදෙසනාඋපනිසිත්තකපරිකථාඅනුමොදනීයාදි
වසෙන පවත්තිතං වටීකම්මං. **සරිතා අනුස්සරිතාති** තස්මිං කායෙන විරකතෙ කායො
නාම කායවිඤ්ඤත්ති, විරහාසිතෙ වාචා නාම වචිවිඤ්ඤත්ති, තදුභයමිපි රූපං,
තංසමුට්ඨාපකා විත්තචෙතසිකා අරූපං. ඉති ඉමෙ රූපාරූපධම්මා එවං උප්පජ්ජිත්වා
එවං නිරුද්ධාති සරති චෙව අනුස්සරති ච, සතිසම්බොජ්ඣාදිගං සමුට්ඨාපෙතීති
අත්ථො. බොජ්ඣාදිගසමුට්ඨාපිකා හි සති ඉධ අධිප්පෙනා. තාය සතියා එස සකිං
සරණෙන සරිතා, පුනප්පුනං සරණෙන අනුස්සරිතාති වෙදිතබ්බා.

විත්ථතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-10. දට්ඨබ්බසුත්තාදිවණ්ණනා

15-20. පඤ්චමෙ සවිසයස්මිංයෙවාති අත්තනො අත්තනො විසයෙ එව.
ලොකියලොකුත්තරධම්මෙ කට්ඨෙතුන්ති ලොකියධම්මෙ ලොකුත්තරධම්මෙ ච
තෙන තෙන පවත්තිවිසෙසෙන කට්ඨෙතුං. වතුසු සොතාපත්තිසඛිගෙසුති
සප්පුරිසසංයෙවො සද්ධම්මස්සවනං යොනියොමනසිකාරො
ධම්මානුධම්මප්පට්ඨිප්පත්ති ඉමෙසු වතුසු සොතාපත්තිමග්ගකාරණෙසු. කාමඤ්ච
තෙසු සතිආදයොපි ධම්මා ඉච්ඡිතබ්බාව තෙහි විනා තෙසං අසම්භවතො, තථාපි
චෙත්ථ සද්ධා විසෙසතො කිච්චකාරීති වෙදිතබ්බා. සද්ධො එව හි සප්පුරිසෙ
පයිරූපාසති, සද්ධම්මං සුණාති, යොනියො ච අනිච්චාදිතො මනසි කරොති,
අරියමග්ගස්ස ච අනුධම්මං පටිපජ්ජති, තස්මා වුත්තං “එත්ථ සද්ධාබලං
දට්ඨබ්බ”න්ති. ඉමිනා නයෙන සෙසබලෙසුපි අත්ථො දට්ඨබ්බො.

වතුසු සම්මප්පධානෙසුති වතුබ්බිධසම්මප්පධානභාවනාය. වතුසු
සතිපට්ඨානෙසුතිආදීසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ච සොතාපත්තිඅඛිගෙසු සද්ධා විය,
සම්මප්පධානභාවනාය වීරියං විය ච සතිපට්ඨානභාවනාය යස්මා “විනෙයා ලොකෙ
අභිජ්ඣාදොමනස්ස”න්ති (දී. නි. 2.373; ම. නි. 1.106) වචනතො පුබ්බහාගෙ

කිව්වතො සති අධිකා ඉච්ඡිතබ්බා, එවං සමාධිකම්මිකස්ස සමාධි, “අරියසච්චභාවනා පඤ්ඤාභාවනා” ති කත්වා තත්ථ පඤ්ඤා පුබ්බභාගෙ අධිකා ඉච්ඡිතබ්බාති පාකටොයමත්ථො. අධිගමක්ඛණෙ පන සමාධිපඤ්ඤානං විය සබ්බෙසම්පි බ්ලානං සද්ධාදීනං සමතාව ඉච්ඡිතබ්බා. තථා හි “එත්ථ සද්ධාබල” න්තිආදිනා තත්ථ තත්ථ එත්ථග්ගහණං කතං.

ඉදානි සද්ධාදීනං තත්ථ තත්ථ අතිරෙකකිව්වතං උපමාය විභාවෙතුං “යථා ඡී” තිආදි වුත්තං. තත්ත්වං උපමා සංසන්දනං – රාජපඤ්චමසභායා විය විමුත්තිපරිපාවකානි පඤ්ච බ්ලානි. නෙසං කීළනත්ථං එකජ්ඣං විථිඔතරණං විය බ්ලානං එකජ්ඣං විපස්සනාවිථිඔතරණං, සභායෙසු පයමාදීනං යථාසකං ගෙහෙව විචාරණා විය සද්ධාදීනං සොතාපත්තිඅභිගාදීනි පත්වා පුබ්බභිගමනා. සභායෙසු ඉතරෙසං තත්ථ තත්ථ තුණ්හිභාවො විය සෙසබ්ලානං තත්ථ තත්ථ තදන්වයනා, තස්ස පුබ්බභිගමස්ස බ්ලස්ස කිව්වානුගතා. න හි තදා තෙසං සසම්භාරපථවිආදීසු ආපාදීනං විය කිව්වං පාකටං හොති, සද්ධාදීනංයෙව පන කිව්වං විභූතං හුත්වා තිට්ඨති පුරෙතරං තථාපච්චයෙහි විත්තසන්තානස්ස අභිසම්බතත්තා. එත්ථ ව විපස්සනාකම්මිකස්ස භාවනා විසෙසතො පඤ්ඤාත්තරාති දස්සනත්ථං රාජානං නිදස්සනං කත්වා පඤ්ඤිත්ථියං වුත්තං. ඡට්ඨාදීනි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි.

දට්ඨබ්බසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ්ලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඤ්චඨගිකවග්ගො

1-2. පයමඅගාරවසුත්තාදිවණ්ණනා

21-22. තතියස්ස පයමෙ ආභිසමාචාරිකන්ති අභිසමාචාරෙ උත්තමසමාචාරෙ භවං. කිං පන තත්ති ආහ “වත්තවසෙන පඤ්ඤත්තසීල” න්ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව. දුතියෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පයමඅගාරවසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. උපක්කිලෙසසුත්තාදිවණ්ණනා

23-24. තතියෙ න ව පභාවන්තන්ති න ව පභාසම්පන්නං. පභිජ්ජනසභාවන්ති තාපෙත්වා තාළකජ්ජනපහඬුරං. අවසෙසං ලොහන්ති වුත්තාවසෙසං සජාතිලොහං, විජාතිලොහං, පිසාවලොහං, කිත්තිමලොහන්ති එවංපහෙදං සබ්බම්පි ලොහං. උජ්ජප්පිතුං අජ්ජදානෙනාති එත්ථ නනු ලොකියකුසලවිත්තස්සපි සුවිසුද්ධස්සපි උජ්ජප්පිතුං අජ්ජදානෙනෙව උපක්කිලෙසනාති? සච්චමෙතං, යස්මිං පන සන්තානෙ නිවරණානි ලද්ධජ්ජප්පිට්ඨානි, තත්ථ මහග්ගතකුසලස්සපි අසම්භවො, පගෙව ලොකුත්තරකුසලස්ස. පරිත්තකුසලං පන යථාපච්චයං උජ්ජප්පිමානං නිවරණෙහි

උපහත සන්නාන උප්පත්තියා අපරිසුද්ධං භොන්තං උපක්කිලිට්ඨං නාම භොති
 අපරිසුද්ධදීපකපල්ලිකවට්ටිතෙලාදිසන්නිස්සයො පදිපො විය. අපිච නිප්පරියායනො
 උප්පජ්ජිතුං අප්පදානෙනෙව තෙසං උපක්කිලෙසනාති දස්සෙන්තො “යදග්ගෙන
 හී”තිආදිමාහ. ආරම්මණෙ වික්ඛිත්තප්පවත්තිවසෙන චුණ්ණවිචුණ්ණනා
 වෙදිතබ්බා. චතුත්ථෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

උපක්කිලෙසසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අනුග්ගහිතසුත්තවණ්ණනා

25. පඤ්චමෙ සම්මාදිට්ඨිති විපස්සනාසම්මාදිට්ඨිතිආදිනා අඬගුත්තරභාණකානං
 මනෙන අයං අත්ථවණ්ණනා ආරද්ධා, මජ්ඣිමභාණකා පනෙත්ථ අඤ්ඤාටා අත්ථං
 වදන්ති. චුත්තඤ්ඤෙතං මජ්ඣිමට්ඨකථායං (ම. නි. අට්ඨ. 1.452) –

“අනුග්ගහිතා”ති ලද්ධුපකාරා. සම්මාදිට්ඨිති අරහත්තමග්ගසම්මාදිට්ඨි.
 ඵලක්ඛණෙ නිබ්බත්තා වෙතොවිමුත්ති ඵලං අස්සාති වෙතොවිමුත්තිඵලා.
 තදෙව වෙතොවිමුත්තිසඬ්ඛාතං ඵලං ආනිසංසො අස්සාති
 වෙතොවිමුත්තිඵලානිසංසා. දුතියපදෙපි ඵසෙව නයො. ඵත්ථ
 චතුත්ථඵලපඤ්ඤා පඤ්ඤාවිමුත්ති නාම, අවසෙසා ධම්මා වෙතොවිමුත්තිති
 වෙදිතබ්බා. “සීලානුග්ගහිතා”තිආදීසු සීලන්ති චතුපාරිසුද්ධිසීලං. සුතන්ති
 සප්පායධම්මස්සවනං. සාකච්ඡාති කම්මට්ඨානෙ
 බලනපක්බලනච්ඡෙදනකථා. සමථොති විපස්සනාපාදිකා අට්ඨ
 සමාපත්තියො. විපස්සනාති සත්තවිධා අනුපස්සනා. චතුපාරිසුද්ධිසීලඤ්ඤි
 සුරන්තස්ස, සප්පායධම්මස්සවනං සුණන්තස්ස, කම්මට්ඨානෙ
 බලනපක්බලනං ඡින්නන්තස්ස විපස්සනාපාදිකාසු අට්ඨසු සමාපත්තිසු කම්මං
 කරොන්තස්ස, සත්තවිධං අනුපස්සනං භාවෙන්තස්ස අරහත්තමග්ගො
 උප්පජ්ජිත්වා ඵලං දෙති.

“යථා හි මධුරං අම්බපක්කං පරිභුඤ්ජිතුකාමො අම්බපොතකස්ස
 සමන්තා උදකකොට්ඨකං ථීරං කත්වා බන්ධති, සංගහෙන්වා කාලෙන
 කාලං උදකං ආසිඤ්චති, උදකස්ස අනික්ඛමනත්ථං මරියාදං ථීරං කරොති. යා
 භොති සම්පෙ වල්ලි වා සුක්ඛදණ්ඩකො වා කිපිල්ලිකපුටො වා
 මක්කටකජාලං වා, තං අපනෙති, බණ්ණන්ති. ගහෙන්වා කාලෙන කාලං මූලානි
 පරිබණ්ණති, ඵවමස්ස අප්පමත්තස්ස ඉමානි පඤ්ච කාරණානි කරොතො සො
 අම්බො වඩ්ඪිත්වා ඵලං දෙති, ඵවං සම්පදමිදං වෙදිතබ්බං. රුක්ඛස්ස
 සමන්තතො කොට්ඨකබන්ධනං විය හි සීලං දට්ඨබ්බං, කාලෙන කාලං
 උදකසිඤ්චනං විය ධම්මස්සවනං, මරියාදාය ථීරභාවකරණං විය සමථො,
 සම්පෙ වල්ලිආදීනං හරණං විය කම්මට්ඨානෙ බලනපක්බලනච්ඡෙදනං,
 කාලෙන කාලං බණ්ණන්ති. ගහෙන්වා මූලබණ්ණනං විය සත්තන්තං
 අනුපස්සනානං භාවනා, තෙහි පඤ්චහි කාරණෙහි අනුග්ගහිතස්ස

අම්බරුක්කස්ස මධුරඵලදානකාලො විය ඉමස්ස හික්ඛුනො ඉමෙහි පඤ්චහි
ධම්මෙහි අනුග්ගහිතාය සම්මාදිට්ඨියා අරහත්තඵලදානං වෙදිතබ්බං”න්ති.

එත්ථ ච ලද්ධුපකාරාති යථාරහං නිස්සයාදිවසෙන ලද්ධපච්චයා.
විපස්සනාසම්මාදිට්ඨියා අනුග්ගහිතභාවෙන ගහිතත්තා මග්ගසම්මාදිට්ඨියු ච
අරහත්තමග්ගසම්මාදිට්ඨී. අනන්තරස්ස හි විධි පටිසෙධො වා, අග්ගඵලසමාධිමිති
තප්පරික්ඛාරධම්මෙසුයෙව ච කෙවලො වෙතොපරියායො නිරුජ්ඣොති
සම්මාදිට්ඨීති අරහත්තමග්ගසම්මාදිට්ඨී. ඵලක්ඛණෙති අනන්තරං කාලන්තරෙ වාති
දුට්ඨෙපි ඵලක්ඛණෙ. පටිප්පස්සද්ධිවසෙන සබ්බසංකිලෙසෙහි වෙතොවිමුච්චති
එතායාති වෙතොවිමුත්ති, අග්ගඵලපඤ්ඤං යපෙත්වා අවසෙසා ඵලධම්මා. තෙනාහ
“වෙතොවිමුත්ති ඵලං අස්සාති, වෙතොවිමුත්තිසඬ්ඛාතං ඵලං ආනිසංඝො”ති.
සබ්බකිලෙසෙහි වෙතංසො විමුච්චනසඬ්ඛාතං පටිප්පස්සම්භනසඤ්ඤිතං පහානං
ඵලං ආනිසංඝො වාති යොජනා. ඉධ වෙතොවිමුත්තිසද්දෙන පහානමත්තං ගහිතං,
පුබ්බෙ පහායකධම්මා. අඤ්ඤා ඵලධම්මා එව ආනිසංඝොති ගග්ගමානෙ
පුනවචනං නිරත්ථකං සියා. පඤ්ඤාවිමුත්තිඵලානිසංඝාති එත්ථාපි එවමෙව අත්ථො
වෙදිතබ්බො. සම්මාවාචාකම්මන්තාපීවා සීලසභාවත්තා විසෙසතො සමාධිස්ස
උපකාරා, තථා සම්මාසඬ්ඛකප්පො ඤානසභාවත්තා. තථා හි සො “අප්පනා”ති
නිද්දිට්ඨො. සම්මාසතිසම්මාවායාමා පන සමාධිපක්ඛියා එවාති ආහ “අවසෙසා
ධම්මා වෙතොවිමුත්තිති වෙදිතබ්බා”ති.

චතුපාරිසුද්ධිසීලන්ති අරියමග්ගාධිගමස්ස පදට්ඨානභූතං චතුපාරිසුද්ධිසීලං.
සුතාදීසුපි එසෙව නයො. අත්තනො චිත්තප්පවත්තිආරොචනවසෙන සහ කථනං
සංකථා, සංකථාව සාකච්ඡා. ඉධ පන කම්මට්ඨානප්පට්ඨිධාති ආහ
“කම්මට්ඨානෙ...පෙ.... කථා”ති. තස්ස කම්මට්ඨානස්ස එකචාරං විධියා
අප්පට්පප්පනං බලනං, අනෙකචාරං පක්ඛලනං, තදුභයස්ස විච්ඡේදනී අපනයනී
කථා බලනපක්ඛලනවිච්ඡේදනකථා. පුරන්තස්සාති විච්චට්ඨසන්තිස්සිතං කත්වා
පාලෙන්තස්ස බුහෙන්තස්ස ච. සුඤ්ඤන්තස්සාති “යථාඋග්ගහිතකම්මට්ඨානං එතිං
ගමිස්සති”ති එවං සුඤ්ඤන්තස්ස. තෙනෙව හි “සප්පායධම්මස්සවන”න්ති වුත්තං.
කම්මං කරොන්තස්සාති භාවනානුයොගකම්මං කරොන්තස්ස. පඤ්චසුපි යානෙසු
අන්ත-සද්දො හෙතුඅත්ථජොතනො දට්ඨබ්බො. එවඤ්ඤි “යථා හී”තිආදිනා
වුච්චමානා අම්බුපමා යුජ්ජෙයා.

උදකකොට්ඨකන්ති ජලාවාටං. ථීරං කත්වා බන්ධනීති අසිථිලං දළ්භං
නාතිමහත්තං නාතිබුද්දකං කත්වා යොජෙති. ථීරං කරොතීති උදකසිඤ්චනකාලෙ
තතො තතො පවත්තිත්වා උදකස්ස අතික්ඛමනත්ථං ජලාවාටපාළිං ථීරතරං
කරොති. සුක්ඛදණ්ඩකොති තස්සෙව අම්බගච්ඡස්ස සුක්ඛකො සාබ්බසිසකො.
කිපිල්ලිකපුටොති තම්බකිපිල්ලිකපුටො. බණ්ණන්තිත්ති කුදාලං. කොට්ඨකබන්ධනං
විය සීලං සම්මාදිට්ඨියා වඬ්ඬනුපායස්ස මූලභාවතො. උදකසිඤ්චනං විය
ධම්මස්සවනං භාවනාය පරිබුහනතො. මරියාදාය ථීරභාවකරණං විය සමථො
යථාචුත්තාය භාවනාධිට්ඨානාය සීලමරියාදාය දළ්භිභාවාපාදනතො. සමාහිතස්ස හි

සිලං පිරතරං හොති. සමීපෙ වල්ලිආදීනං භරණං විය කම්මට්ඨානෙ
 බලනපක්බලනවිජේදනං ඉච්ඡිතබ්බභාවනාය විබන්ධනාපනයනතො. මූලබණ්ණං
 විය සත්තන්තං අනුපස්සනානං භාවනා තස්සා විබන්ධස්ස මූලභුතානං
 තණ්හාමානදිට්ඨිතං පලිබණ්ණනතො. එත්ථ ව යස්මා සුපරිසුද්ධසීලස්ස කම්මට්ඨානං
 අනුයුඤ්ජන්තස්ස සප්පායධම්මස්සවනං ඉච්ඡිතබ්බං, තතො යථාසුතෙ අත්ථෙ
 සාකච්ඡාසමාපජ්ජනං, තතො කම්මට්ඨානවිසොධනෙන සමථනිබ්බන්ති, තතො
 සමාහිතස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස විපස්සනාපාරිපූරි, පරිපුණ්ණා විපස්සනා
 මග්ගසම්මාදිට්ඨිං බුහෙතීති එවමෙනෙසං අඬගානං පරම්පරාය සම්මුඛා
 අනුග්ගණ්හනතො අයමානුපුබ්බි කථිතාති වෙදිතබ්බං.

අනුග්ගහිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. විමුක්තායතනසුත්තවණ්ණනා

26. ඡට්ඨෙය් විමුක්තියා වට්ටදුක්ඛතො විමුච්චනස්ස ආයතනානි කාරණානි
 විමුක්තායතනානීති ආහ – “විමුච්චනකාරණානී”ති. පාළිඅත්ථං ඡානන්තස්සාති
 “ඉධ සීලං ආගතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා”තිආදීනා තංතංපාළිඅත්ථං යාථාවතො
 ඡානන්තස්ස. පාළිං ඡානන්තස්සාති තදත්ථබ්බොධිතිං පාළිං යාථාවතො
 උපධාරෙන්තස්ස. තරුණපීතීති සඤ්ජාතමත්තා මුදුකා පීති ඡායති. කථං ඡායති?
 යථාදෙසිතං ධම්මං උපධාරෙන්තස්ස තදනුවිජ්චිකමෙව අත්තතො
 කායවාචාමනොසමාචාරං පරිග්ගණ්හන්තස්ස සොමනස්සං පත්තස්ස
 පමොදලක්ඛණං පාමොජ්ජං ඡායති. තුට්ඨාකාරභූතා බලවපීතීති පුරිමුජ්ජන්තාය
 පීතියා වසෙන ලද්ධාසෙවනත්තා අතිවිය තුට්ඨාකාරභූතා කායචිත්තදරථස්ස
 පස්සම්භනසමත්ථතාය පස්සද්ධියා පච්චයො භවිතුං සමත්ථා බලජ්ජන්තා පීති
 ඡායති. යස්මා නාමකායෙ පස්සද්ධෙ රූපකායොපි පස්සද්ධො එව හොති, තස්මා
 “නාමකායො පස්සම්භති”විචෙව චුත්තං.

සුඛං පටිලහතීති වක්ඛමානස්ස චිත්තසමාධානස්ස පච්චයො භවිතුං සමත්ථං
 චෙතසිකං නිරාමිසසුඛං පටිලහති වින්දති. සමාධියතීති එත්ථ පන න යො කොචි
 සමාධි අධිජ්ජෙතො, අථ බො අනුත්තරසමාධීති දස්සෙන්නො “අරහත්ත...පෙ....
 සමාධියතී”ති ආහ. “අයං හී”තිආදි තස්සං දෙසනායං තාදිසස්ස පුග්ගලස්ස
 යථාචුත්තසමාධිපටිලාහස්ස කාරණභාවවිභාවනං, යං තථා විමුක්තායතනභාවො.
 ඔසක්කිතුන්ති දස්සිතුං. සමාධියෙව සමාධිනිමිත්තන්ති කම්මට්ඨානපාළියා
 ආරුළුහො සමාධි එව පරතො උජ්ජ්ජනකභාවනාසමාධිස්ස කාරණභාවතො
 සමාධිනිමිත්තං. තෙනාහ “ආවරියස්ස සන්තිකෙ”තිආදි.

විමුක්තායතනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සමාධිසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ සබ්බසො කිලෙසදුක්ඛදරුපරිලාභානං විගතත්තා සාතිසයමෙත්ථ සුඛත්ති චුත්තං “අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ සුඛත්තා පච්චුප්පන්තසුඛො”ති. පුරිමස්ස පුරිමස්ස වසෙන පච්ඡිමං පච්ඡිමං ලද්ධාසෙවනතාය සත්තපණ්ණිකතරභාවප්පත්තං හොතීති ආහ “පුරිමො...පෙ.... සුඛවිපාකො”ති. කිලෙසප්පට්ඨපස්සද්ධියාති කිලෙසානං පට්ඨපස්සමිහනෙන ලද්ධත්තා. “කිලෙසප්පට්ඨපස්සද්ධිභාවන්ති කිලෙසානං පට්ඨපස්සමිහනභාවං. ලද්ධත්තා පත්තත්තා තබ්භාවං උපගතත්තා. ලොකියසමාධිස්ස පච්චනීකාති නිවරණපට්ඨකානිකන්තිආදීති නිග්ගහෙනබ්බාති, අඤ්ඤෙ කිලෙසා වාරෙතබ්බා. ඉමස්ස පන අරහත්තසමාධිස්ස පට්ඨපස්සද්ධිසබ්බකිලෙසත්තා න නිග්ගහෙනබ්බං වාරෙතබ්බඤ්ච අත්ථිති මග්ගානන්තරං සමාපත්තික්ඛණෙ ච අප්පයොගෙන අධිගතත්තා අප්පිතත්තා ච අපරිභානිවසෙන වා අප්පිතත්තා න සසඬ්ඛාරනිග්ගස්භවාරිතගතො. සතිවෙපුල්ලප්පත්තත්තාති එතෙන අප්පවත්තමානායපි සතියා සතිබ්භුලතාය සතො එව නාමාති දස්සෙති. යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙනාති එතෙන පරිච්ඡින්නස්සතියා සතොති දස්සෙති. සෙසෙසුති ඤාණෙසු.

සමාධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-9. පඤ්චඛගිකසුත්තාදිවණ්ණනා

28-29. අට්ඨමෙ කරො චුච්චති පුප්ඵසමිහවං “ගබ්භාසයෙ කිරියතී”ති කත්වා. කරතො ජාතො කායො කරජකායො, තදුපනිස්සයො චතුසන්තතිරූපසමුදායො. කාමං නාමකායොපි විවෙකජෙන පිතිසුඛෙන තථාලද්ධුපකාරො, “අභිසන්දෙතී”තිආදිවචනතො පන රූපකායො ඉධ අධිප්පෙතොති ආහ “ඉමං කරජකාය”න්ති. අභිසන්දෙතීති අභිසන්දනං කරොති. තං පන අභිසන්දනං ඤානමයෙන පිතිසුඛෙන කරජකායස්ස තින්තභාවාපාදනං සබ්බත්ථකමෙව ලුඛභාවාපනයනන්ති ආහ “තෙමෙතී”තිආදි. තයිදං අභිසන්දනං අත්ථතො යථාචුත්තපිතිසුඛසමුට්ඨානෙහි පණ්ණිකරූපෙහි කායස්ස පරිප්ඵරණං දට්ඨබ්බං. පරිසන්දෙතීතිආදීසුපි එසෙව නයො. සබ්බං එතස්ස අත්ථිති සබ්බාවා, තස්ස සබ්බාවතො. අවයවාචයවිසම්බන්ධෙ අවයවිති සාම්ච්චනන්ති අවයවවිසයො සබ්බ-සද්දො, තස්මා චුත්තං “සබ්බකොට්ඨාසවතො”ති. අචුටං නාම න හොති යත්ථ යත්ථ කම්මජරූපං, තත්ථ තත්ථ විත්තජරූපස්ස අභිඛ්‍යාපනතො. තෙනාහ “උපාදින්නකසන්තතී”තිආදි.

ජෙකොති කුසලො. තං පනස්ස කොසල්ලං නභානීයවුණ්ණානං කරණෙ පිණ්ඩිකරණෙ ච සමත්ථතාවසෙන වෙදිතබ්බන්ති ආහ “පට්ඨලො”තිආදි. කංස-සද්දො “මහතියා කංසපාතියා”තිආදීසු (ම. නි. 1.61) සුවණ්ණෙ ආගතො. “කංසො උපහතො යථා”තිආදීසු (ධ. ප. 134) කිත්තිමලොහෙ. කත්ථවි පණ්ණිකත්තිමත්තෙ “උපකංසො නාම රාජාසී, මහාකංසස්ස අත්‍රජො”තිආදි (ජා. අට්ඨ. 4.10.164 සට්ඨපණ්ඩිතජාතකවණ්ණනා). ඉධ පන යත්ථ කත්ථවි ලොහෙති ආහ “යෙන කෙනවි ලොහෙන කතභාජනෙ”ති. ස්තෙනානුගතාති උදකසිනෙනෙන

අනුප්පවිසනවසෙන ගතා උපගතා. ස්නෙහපරෙතාති උදකසිනෙහෙන පරිතො ගතා සමන්තතො ඵ්ථා. තතො එව සන්තරබාහිරා ඵ්ථා ස්නෙහෙන. එතෙන සබ්බසො උදකෙන තෙමිතභාවමාහ. න ච පග්ගරිණිති එතෙන තින්තස්සපි තස්ස සනථද්ධභාවං වදති. තෙනාහ “න බින්දුබින්දු”තිආදි.

තාහි තාහි උදකසිරාහි උබ්භිජ්ජතිති උබ්භිදං, උබ්භිදං උදකං එතස්සාති උබ්භිදොදකො. උබ්භින්තඋදකොති නදීතීරෙ බතකූපකො විය උබ්භිජ්ජනකඋදකො. උග්ගච්ඡනඋදකොති ධාරාවසෙන උට්ඨහනඋදකො. කස්මා පනෙත්ථ උබ්භිදොදකොව රහදො ගහිතො, න ඉතරොති ආහ “හෙට්ඨා උග්ගච්ඡනඋදකඤ්චි”තිආදි. ධාරානිපාතබ්බබ්බලකෙහිති ධාරානිපාතෙහි ච උදකබ්බබ්බලෙහි ච. “ඵෙණපටලෙහි වා”ති වත්තබ්බං, සන්තිසින්තමෙව අපරික්ඛොභතාය නිව්චලමෙව, සුප්පසන්නමෙවාති අධිප්පායො. සෙසන්ති “අභිසන්දෙති”තිආදිකං.

උප්පලාතීති උප්පලගච්ඡාති. සෙතරත්තනීලෙසුති උප්පලෙසු, සෙතූප්පලරත්තූප්පලනීලුප්පලෙසුති අත්ථො. යං කිඤ්චි උප්පලං උප්පලමෙව සාමඤ්ඤග්ගහණතො. සතපත්තන්ති එත්ථ සත-සද්දො බහුපරියායො “සතග්ගි”තිආදීසු විය. තෙන අනෙකසතපත්තස්සපි සඬගහො සිද්ධො හොති. ලොකෙ පන රත්තං පදුමං, සෙතං පුණ්ඩරිකන්ති වුව්චති. යාව අග්ගා යාව ච මූලා උදකෙන අභිසන්දනාදිසම්භවදස්සනත්ථං උදකානුග්ගතග්ගහණං. ඉධ උප්පලාදීති විය කරජකායො, උදකං විය තතියජ්ඣානසුඛං.

යස්මා පරිසුද්ධෙන චෙතසාති චතුත්ථජ්ඣානචිත්තමාහ, තඤ්ච රාගාදිඋපක්කිලෙසමලාපගමතො නිරූපක්කිලෙසං නිම්මලං, තස්මා ආහ “නිරූපක්කිලෙසට්ඨෙන පරිසුද්ධ”න්ති. යස්මා පන පාරිසුද්ධියා එව පච්චයවිසෙසෙන පචත්තිවිසෙසො පරියොදාතතා සුධන්තසුවණ්ණස්ස නිසංසනෙන පහස්සරතා විය, තස්මා ආහ “පහස්සරට්ඨෙන පරියොදාතං වෙදිතබ්බ”න්ති. ඉදන්ති ඔදාතච්චනං. උතුඵරණත්ථන්ති උතුතො ඵරණදස්සනත්ථං. උතුඵරණං න හොති සෙසන්ති අධිප්පායො. තෙනාහ “තඬ්ඛණ ...පෙ.... බලවං හොති”ති. වත්ථං විය කරජකායොති යොගිතො කරජකායො වත්ථං විය දට්ඨබ්බො උතුඵරණසදිසෙන චතුත්ථජ්ඣානසුඛෙන ඵරිතබ්බත්තා. පුරිසස්ස සරීරං විය චතුත්ථජ්ඣානං දට්ඨබ්බං උතුඵරණට්ඨානියස්ස සුඛස්ස නිස්සයභාවතො. තෙනාහ “තස්මා”තිආදි. තත්ථ ච “පරිසුද්ධෙන චෙතසා”ති චෙතොගහණෙන ඥානසුඛං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “උතුඵරණං විය චතුත්ථජ්ඣානසුඛ”න්ති. නනු ච චතුත්ථජ්ඣානෙ සුඛමෙව නත්ථීති? සච්චං නත්ථී, සාතලක්ඛණසන්තසභාවත්තා පනෙත්ථ උපෙක්ඛා “සුඛ”න්ති අධිප්පෙතා. තෙන වුත්තං සම්මොභවිතොදනියං (චිහ. අට්ඨ. 232) “උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා, සුඛම්චිචෙව භාසිතා”ති.

තස්ස තස්ස සමාධිස්ස සරූපදස්සනස්ස පච්චයත්තා පච්චචෙක්ඛණඤාණං පච්චචෙක්ඛණනිමිත්තං. සමහරිතොති සමපුණ්ණො.

මණ්ඩහුමිනි පපාවණ්ණහුමි. යත්ථ සලිලසිඤ්චනෙන විනාව සස්සානි යිතානි සම්පජ්ජන්ති. යුගෙ යොජෙතබ්බානි යොග්ගානි, තෙසං ආවරියො යොග්ගාවරියො. තෙසං සික්ඛාපනතො හත්ථිආදයොපි “යොග්ගා”ති වුව්චන්තිති ආහ පාළියං “අස්සදම්මසාරථි”ති. යෙන යෙනානි චතුසු මග්ගෙසු යෙන යෙන මග්ගෙන. යං යං ගතින්ති ජවසමජවාදිහෙදාසු ගතීසු යං යං ගතිං. නවමෙ නත්ථි චත්තබ්බං.

පඤ්චඩ්ගිකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නාගිතසුත්තවණ්ණනා

30. දසමෙ උච්චාසද්දමහාසද්දානි උද්ධං උග්ගතත්තා උච්චො පත්ථටො මහන්තො විනිබ්භිජ්ජිත්වා ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යා සද්දො එතෙසන්ති උච්චාසද්දමහාසද්දා. වච්ඡොසොපි හි බහුහි එකජ්ඣං පවත්තිතො අත්ථතො සද්දතො ච දුරවබොධො කෙවලං මහානිග්ගොසො එව හුත්වා සොතපථමාගච්ඡති. මච්ඡවිලොපෙති මච්ඡානං විලුම්භිත්වා විය ගහණෙ, මච්ඡානං වා විලුම්පතෙ. කෙවට්ටානඤ්ඤි මච්ඡපච්ඡිද්ධපිතට්ඨානෙ මහාජනො සන්තිපතිත්වා “ඉධ අඤ්ඤං එකං මච්ඡං දෙහි, එකං මච්ඡඵාලං දෙහි”ති, “එතස්ස තෙ මහා දින්නො, මය්හං බුද්දකො”ති එවං උච්චාසද්දං මහාසද්දං කරොන්ති. මච්ඡග්ගහණත්ථං ඡාලෙ පක්ඛිත්තෙපි තස්මිං යානෙ කෙවට්ටා වෙව අඤ්ඤෙ ච “පට්ටියො ගහිතො”ති මහාසද්දං කරොන්ති. තං සන්ධායෙනං වුත්තං. අසුච්ඡුඛන්ති කායාසුච්ඡන්තිස්සිතත්තා කිලෙසාසුච්ඡන්තිස්සිතත්තා ච අසුච්ඡන්තිස්සිතසුඛං. නෙක්ඛම්මසුඛස්සානි කාමතො නික්ඛමන්තස්ස සුඛස්ස. පච්චෙකසුඛස්සානි ගණසඬගණිකතො කිලෙසසඬගණිකතො ච විගතස්ස සුඛස්ස. උපසමසුඛස්සානි රාගාදිවූපසමාවහස්ස සුඛස්ස. සම්බොධසුඛන්ති මග්ගසඬ්ඛානස්ස සම්බොධස්ස නිට්ඨජ්ජත්තත්ථාය සුඛං. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

නාගිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චඩ්ගිකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සුමනවග්ගො

1. සුමනසුත්තවණ්ණනා

31. චතුත්ථස්ස පඨමෙ සතක්කකුති සතසිබරො, අනෙකකුටොති අත්ථො. ඉදං තස්ස මහාමෙසභාවදස්සනං. සො හි මහාවස්සං වස්සති. තෙනෙවාහ – “ඉතො චිතො ච උට්ඨිතෙන චලාහකකුටසතෙන සමන්තාගතොති අත්ථො”ති. දස්සනසම්පන්නොති එත්ථ දස්සනං නාම සොතාපත්තිමග්ගො. සො හි පඨමං නිබ්බානදස්සනතො “දස්සන”න්ති වුව්චති. යදිපි තං ගොත්‍රභූ පඨමතරං පස්සති, දිස්වා පන කත්තබ්බකිච්චස්ස කිලෙසජ්ජහානස්ස අකරණතො න තං “දස්සන”න්ති

වුවුවනි. ආවජ්ජනට්ඨානියඤ්ඤි තං ඤාණං. මග්ගස්ස
නිබ්බානාරම්මණතාසාමඤ්ඤෙන චෙතං චුත්තං, න නිබ්බානප්පට්ඨිඤ්ඤෙන,
තස්මා ධම්මවක්ඛුං පුනප්පුනං නිබ්බත්තනෙන භාවනං අප්පත්තං දස්සනං,
ධම්මවක්ඛුඤ්ඤ පරිඤ්ඤාදිකිච්චකරණෙන චතුසච්චධම්මදස්සනං තදභිසමයොති
නත්ථෙත්ථ ගොත්‍රභුස්ස දස්සනභාවාපත්ති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤායාමෙව.

සුමනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. චුන්දිසුත්තවණ්ණනා

32. දුතියෙ “අරියකන්තෙහි සිලෙහි සමන්තාගතො”තිආදීසු (අ. නි. 5.179)
අරියකන්තානීති පඤ්චසීලානි ආගතානි. අරියකන්තානි හි පඤ්චසීලානි අරියානං
කන්තානි පියානි, භවත්තරගතාපි අරියා තානි න විජහන්ති. ඉධ පන “යාවතා, චුන්ද,
සීලානි අරියකන්තානි සීලානි, තෙසං අග්ගමක්ඛායති...පෙ.... අග්ගෙ තෙ
පරිපුරකාරිනො”ති චුත්තත්තා මග්ගඵලානි සීලානි අධිප්පෙතානීති ආහ
“අරියකන්තානි සීලානීති මග්ගඵලසම්පයුත්තානි සීලානී”ති.

චුන්දිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. උග්ගහසුත්තවණ්ණනා

33. තතියෙ සබ්බපයමං උට්ඨානසීලානි රත්තියා විභායනවෙලාය සාමිකෙ
පරිජනෙ සෙය්‍යාය අවුට්ඨිතෙ සබ්බපයමං උට්ඨානසීලා. සාමිකං දිස්වා
නිසින්නාසනතො අග්ගිද්ධිඨා විය පයමමෙව වුට්ඨහන්තිති වා පුබ්බුට්ඨාසිනියො.
කිංකාරන්ති කිංකරණියං, කිංකරණභාවෙන පුච්ඡිත්වා කාතබ්බවෙය්‍යාවච්චන්ති
අත්ථො. තං පටිස්සුණන්තා විවරන්තිති කිංකාරප්පටිස්සාවිනියො. මනාපංයෙව
කිරියං කරොන්ති සිලෙනාති මනාපචාරිනියො. පියමෙව වදන්ති සිලෙනාති
පියවාදිනියො.

තනුපායායාති තත්‍ර කම්මෙ සාධෙතබ්බඋපායභූතාය වීමංසාය. තෙනාහ “තස්මිං
උණ්ණාකප්පාසසංවිධානෙ”තිආදි. අලං කාතුන්ති කාතුං සමත්ථා. අලං
සංවිධාතුන්ති විචාරෙතුං සමත්ථා. තෙනාහ “අලං කාතුං අලං සංවිධාතුන්ති අත්තනා
කාතුම්පි පරෙහි කාරාපෙතුම්පි”තිආදි. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤායාමෙව.

උග්ගහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-5. සිහසෙනාපතිසුත්තාදිවණ්ණනා

34-35. චතුත්ථෙ සන්දිට්ඨිකන්ති අසම්පරාසිකතාය සාමං දට්ඨබ්බං. සයං
අනුභවිතබ්බං අත්තපච්චක්ඛං දිට්ඨධම්මිකන්ති අත්ථො. න සද්ධාමත්තකෙනෙව
තිට්ඨතිති “දානං නාම සාධු සුන්දරං, බුද්ධාදිහි පණ්ඩිතෙහි පසත්ථ”න්ති ඵවං.

සද්ධාමත්තකෙනෙව න තිට්ඨති. යං දානං දෙනීති යං දෙය්‍යධම්මං පරස්ස දෙනි. තස්ස පති හුත්වාති තබ්බිසයං ලොභං සුට්ඨු අභිභවත්තො තස්ස අධිපති හුත්වා දෙනි. තෙන අනධිභවනීයත්තා න දාසො න සභායොති. තත්ථ තද්දුභයං අන්වයතො ඛාතිරෙකතො ව දස්සෙතුං “යො ඡී”තිආදි වුත්තං. දාසො හුත්වා දෙනි තණ්හාදාසඛ්‍යස්ස උපගතත්තා. සභායො හුත්වා දෙනි තස්ස පියභාවාවිස්සජ්ජනතො. සාමී හුත්වා දෙනි තත්ථ තණ්හාදාසඛ්‍යතො අත්තානං මොචෙත්වා අභිභුය්‍ය පවත්තනතො. අථ වා යො දානසීලතාය දායකො පුග්ගලො, සො දානෙ පවත්තිහෙදෙන දානදාසො, දානසභායො, දානපතීති තිස්සකාරො හොති. තදස්ස තිස්සකාරතං විහජිත්වා දස්සෙතුං “යො ඡී”තිආදි වුත්තං. දාතබ්බට්ඨෙන දානං, අන්තපානාදි.

තත්ථ යං අත්තනා පරිභුඤ්ජති, තණ්හාධිපන්නතාය තස්ස වසෙන වත්තනතො දාසො විය හොති. යං පරෙසං දීයති, තත්ථාපි අන්තපානසාමඤ්ඤෙන ඉදං වුත්තං “දානසඛ්‍යාතස්ස දෙය්‍යධම්මස්ස දාසො හුත්වා”ති. සභායො හුත්වා දෙනි අත්තනා පරිභුඤ්ජිතබ්බස්ස පරෙසං දාතබ්බස්ස ව සමසමං යපනතො. පති හුත්වා දෙනි සයං දෙය්‍යධම්මස්ස වසෙ අවත්තිත්වා තස්ස අත්තනො වසෙ වත්තාපනතො. අපරො නයො – යො අත්තනා පණ්ණිකං පරිභුඤ්ජිත්වා පරෙසං නිහීනං දෙනි, සො දානදාසො නාම තත්තිමිත්තනිහීනභාවාපත්තිතො. යො යාදිසං අත්තනා පරිභුඤ්ජති, තාදිසමෙව පරෙසං දෙනි, සො දානසභායො නාම තත්තිමිත්තනිහීනාධිකභාවවිච්ඡින්නෙන සදිසභාවාපත්තිතො. යො අත්තනා නිහීනං පරිභුඤ්ජිත්වා පරෙසං පණ්ණිකං දෙනි, සො දානපති නාම තත්තිමිත්තසෙට්ඨභාවාපත්තිතො.

නිත්තෙජ්ඣතො තෙජහානිජ්ජත්තියා. සහ ඛාති ගච්ඡති සහබ්බො, සහපවත්තනකො, තස්ස භාවො සහබ්බතා, සහපවත්තිති ආහ “සහභාවං එකිභාවං ගතා”ති. අසිතස්සාති වා අබන්ධස්ස, තණ්හාබන්ධනෙන අබන්ධස්සාති අත්ථො. පඤ්චමං උත්තානමෙව.

සීහසෙනාපතිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-7. කාලදානසුත්තාදිවණ්ණනා

36-37. ඡට්ඨෙ ආරාමතොති ඵලාරාමතො. පයමුප්පන්නානීති සබ්බපයමං සුජාතානි. භාසිතඤ්ඤති භික්ඛු සරද්ථාරෙ යීතා කිඤ්චාපි තුණ්හි හොන්ති, අත්ථතො පන “භික්ඛං දෙථා”ති වදන්ති නාම අරියාය යාවනාය. වුත්තඤ්ඤෙන “උද්ධස්ස අරියා තිට්ඨන්ති, එසා අරියානං යාවනා”ති. තත්‍ර යෙ “මයං පවාම, ඉමෙ න පවන්ති, පවමානෙ පත්වා අලහන්තා කුභිං ලභිස්සන්ති”ති දෙය්‍යධම්මං සංවිහජන්ති, තෙ භාසිතඤ්ඤ නාම ඤත්වා කත්තබ්බස්ස කරණතො. යුත්තජ්ජත්තකාලෙති දාතුං යුත්තජ්ජත්තකාලෙ. අප්පට්ඨානචිත්තොති අනිවත්තනචිත්තො. සත්තමං උත්තානමෙව.

කාලදානසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සද්ධසුත්තවණ්ණනා

38. අට්ඨමෙ අනුකම්පන්තිති ‘සබ්බෙ සත්තා සුඛි භොන්තු අවෙරා අඛ්ඤාපජ්ජා’ති එවං භික්ඛුරණෙන අනුග්ගණ්හන්ති. අපිච උපට්ඨාකානං ගෙහං අඤ්ඤෙ සිලවන්තෙ සබ්බමචාරිනො ගහෙත්වා පවිසන්තාපි අනුග්ගණ්හන්ති නාම. නිවචුත්තින්ති පණ්ණාසිලං. කොධමානථද්ධතාය රහිතන්ති කොධමානවසෙන උජ්ජන්තො යො ථද්ධභාවො චිත්තස්ස උද්ධුමාතලක්ඛණො, තෙන විරහිතන්ති අත්ථො. සොරච්චෙනාති ‘තත්ථ කතමං සොරච්චං? යො කායිකො අචිතික්කමො, වාචසිකො අචිතික්කමො, කායිකවාචසිකො අචිතික්කමො, ඉදං චූච්චති සොරච්චං. සබ්බොපි සිලසංවරො සොරච්ච’න්ති එවමාගතෙන සිලසංවරසඬ්ඛාතෙන සොරතභාවෙන. සබ්බලන්ති ‘තත්ථ කතමං සාබ්බලාං? යා සා වාචා ථද්ධකා කක්කසා එරුසා කටුකා අභිසජ්ජන්ති කොධසාමන්තා අසමාධිසංවත්තනිකා, තථාරුපිං වාවං පභාය යා සා වාචා නෙලා කණ්ණසුඛා පෙමනීයා හදයඬ්ගමා පොරී බහුජනකන්තා බහුජනමනාපා, තථාරුපිං වාවං භාසිතා භොති. යා තත්ථ සණ්ඨවාචතා සබ්බලවාචතා අඵරුසවාචතා, ඉදං චූච්චති සාබ්බලා’න්ති (ධ. ස. 1350) එවං චුත්තෙන සම්මොදකමුද්දහාවෙන සමන්තාගතං. තෙනාහ ‘සබ්බලන්ති සම්මොදක’න්ති.

සද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. පුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

39-40. නවමෙ භතොති පොසිතො. තං පන භරණං ජාතකාලතො පට්ඨාය සුඛපච්චයුපහරණෙන දුක්ඛපච්චයාපහරණෙන ච පවත්තිතන්ති දස්සෙතුං ‘අම්භෙහි’තිආදි චුත්තං. හත්ථපාදවඩ්ඪනාදීහිති ආදි-සද්දෙන මුඛෙන සිඬ්ඝානිකාපනයනනභාපනමණ්ඩනාදිඤ්ච සඬ්ගණ්හාති. මාතාපිතුනං සන්තකං ඛෙත්තාදිං අවිනාසෙත්වා රක්ඛිතං තෙසං පරම්පරාය ධීනියා කාරණං භොතීති ආහ ‘අම්භාකං සන්තකං...පෙ.... කුලවංසො චිරං යස්සති’ති. සලාකහත්තාදීනි අනුපච්ඡින්නදිත්වාති සලාකහත්තාදීනි අවිච්ඡින්නදිත්වා. යස්මා දායජ්ජපට්ටලාහස්ස යොග්‍යභාවෙන චත්තමානොයෙව දායස්ස පටිපජ්ජස්සති, න ඉතරොති ආහ ‘කුලවංසානුරූපාය පටිපත්තියා’තිආදි. අත්තනා දායජ්ජාරහං කරොන්තොති අත්තනං දායජ්ජාරහං කරොන්තො. මාතාපිතරො හි අත්තනො ඔවාදෙ අවත්තමානෙ මිච්ඡාපටිපන්නෙ දාරකෙ විනිච්ඡයං ගන්ත්වා අපුත්තෙ කරොන්ති, තෙ දායජ්ජාරහා න භොන්ති. ඔවාදෙ චත්තමානෙ පන කුලසන්තකස්ස සාමිකෙ කරොන්ති. තතියදිවසතො පට්ඨායාති මතදිවසතො තතියදිවසතො පට්ඨාය. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව. දසමං උත්තානමෙව.

පුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුමනවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මුණ්ඩරාජවග්ගො

1-2. ආදියසුත්තාදිවණ්ණනා

41-42. පඤ්චමස්ස පයමෙ උට්ඨානචිරියාධිගතෙහීති වා උට්ඨානෙන ව චිරියෙන ව අධිගතෙහි. තත්ථ උට්ඨානන්ති කායිකං චිරියං. චිරියන්ති චෙතසිකන්ති වදන්ති. උට්ඨානන්ති වා භොගුප්පාදනෙ යුත්තප්පයුත්තතා. චිරියං තප්පො උස්සාහො. පිණ්ණන්ති ධාතං සුත්තිත්තං. තථාභූතො පන යස්මා ථූලසරිරො හොති, තස්මා “ථූලං කරොති”ති වුත්තං. දුතියං උත්තානමෙව.

ආදියසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ඉට්ඨසුත්තවණ්ණනා

43. තතියෙ අප්පමාදං පසංසන්තීති “එතානි ආයුආදීනි පත්ථයන්තෙන අප්පමාදො කාතබ්බො”ති අප්පමාදමෙව පසංසන්ති පණ්ඩිතා. යස්මා වා පුඤ්ඤකිරියාසු පණ්ඩිතා අප්පමාදං පසංසන්ති, තස්මා ආයුආදීනි පත්ථයන්තෙන අප්පමාදොව කාතබ්බොති අත්ථො. පුරිමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ “පුඤ්ඤකිරියාසු”ති පදස්ස “අප්පමත්තො”ති ඉමිනා සම්බන්ධො. යස්මා පණ්ඩිතා අප්පමාදං පසංසන්ති, යස්මා ව පුඤ්ඤකිරියාසු අප්පමත්තො උභො අත්ථෙ අධිගතො හොති, තස්මා ආයුආදීනි පත්ථයන්තෙන අප්පමාදොව කාතබ්බො. දුතියස්මිං අත්ථවිකප්පෙ පණ්ඩිතා අප්පමාදං පසංසන්ති. කත්ථාති? පුඤ්ඤකිරියාසු. කස්මාති චෙ? යස්මා අප්පමත්තො උභො අත්ථෙ අධිගග්ගන්හාති පණ්ඩිතො, තස්මාති අත්ථො. අත්ථප්පට්ඨාහෙනාති දිට්ඨධම්මිකාදිහිතප්පට්ඨාහෙන.

ඉට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මනාපදායිසුත්තවණ්ණනා

44. චතුත්ථෙ ඤානමනෙන නිබ්බත්තං මනොමයන්ති ආහ “සුද්ධාචාසෙසු එකං ඤානමනෙන නිබ්බත්තං දෙවකාය”න්ති. සතිපි හි සබ්බසත්තානං අභිසම්බාරමනසා නිබ්බත්තභාවෙ බාහිරපච්චයෙහි විනා මනසාව නිබ්බත්තත්තා “මනොමයා”ති වුච්චන්ති රූපාවචරසත්තා. යදි එවං කාමභවෙ ඔපපාතිකසත්තානම්පි මනොමයභාවො ආපජ්ජතීති චෙ? න, තත්ථ බාහිරපච්චයෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බතාසඬකාය එව අභාවතො “මනසාව නිබ්බත්තා”ති අවධාරණාසම්භවතො. නිරුල්භො වායං ලොකෙ මනොමයවොභාරො රූපාවචරසත්තෙසු. තථා හි “අන්තමයො, පාණමයො, මනොමයො, ආනන්දමයො, විඤ්ඤාණමයො”ති පඤ්චධා අත්තානං වෙදවාදිනොපි වදන්ති. උච්ඡෙදවාදිනොපි වදන්ති “දිබ්බො රූපි මනොමයො”ති (දී. නි. 1.87). තීසු වා කුලසම්පත්තීසුති

බ්‍රාහ්මණඛණ්ඩියවෙස්සසඬ්ඛානෙසු සම්පන්නකුලෙසු. ඡසු වා කාමසග්ගෙසුති ඡසු කාමාවචරදෙවෙසු.

මනාපදායීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. පුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

45-46. පඤ්චමෙ අසඬ්ඛෙයොයාති ආල්භකගණනාය අසඬ්ඛෙයොයා.

යොජනවසෙන පනස්ස සඬ්ඛා අත්ථි හෙට්ඨා මහාපථවියා උපරි ආකාසෙන පරිසමන්තතො චක්කවාළපබ්බතෙන මජ්ඣෙ තත්ථ තත්ථ ඨිතකෙහි දීපපබ්බතපරියන්තෙහි පරිච්ඡින්නත්තා ජානන්තෙන යොජනතො සඬ්ඛාතුං සක්කාති කත්වා. මහාසරීරමච්ඡකුම්භීලයක්ඛරක්ඛසමහානාගදානවාදීනං සවිඤ්ඤාණකානං බලවාමුඛපාතාලාදීනං අවිඤ්ඤාණකානං හෙරවාරම්මණානං වසෙන බහුහෙරවං. පුපුති බහු. සවන්තීති සන්දමානා. උපයන්තීති උපගච්ඡන්ති. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

පුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. ධනසුත්තාදිවණ්ණනා

47-48. සත්තමෙ සද්ධාති මග්ගෙනාගතා සද්ධා. සීලඤ්ච යස්ස කල්‍යාණන්ති කල්‍යාණසීලං නාම අරියසාවකස්ස අරියකන්තං සීලං වුච්චති. තත්ථ කිඤ්චාපි අරියසාවකස්ස එකසීලම්පි අකන්තං නාම නත්ථි, ඉමස්මිං පනත්ථෙ භවන්තරෙපි අප්පහීනං පඤ්චසීලං අධිප්පෙතං. අට්ඨමං උත්තානමෙව.

ධනසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කොසලසුත්තවණ්ණනා

49. නවමෙ පතිතක්ඛන්ධොති සම්මුඛා කිඤ්චි ඔලොකෙතුං අසමත්ථතාය අධොමුඛො. නිජ්ජට්ඨානොති සහධම්මිකං කිඤ්චි චත්තුං අවිසහනතො නිජ්ජට්ඨානො පට්ඨානරහිතො.

කොසලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නාරදසුත්තවණ්ණනා

50. දසමෙ අජ්ඣොමුච්ඡිතොති අධිමත්තාය තණ්හාමුච්ඡාය මුච්ඡිතො, මුච්ඡං මොහං පමාදං ආපන්නො. තෙනාහ “ගිලිත්වා...පෙ.... අතිරෙකමුච්ඡාය තණ්හාය සමන්නාගතො”ති. මහව්වාති මහතියා. ලිඬගවිපල්ලාසෙන වෙතං වුත්තං. තෙනාහ “මහතා රාජානුභාවෙනා”ති.

නාරදසුත්තවග්ගොත්තං නිවර්තනං.

මුණ්ඩරාජවග්ගවග්ගොත්තං නිවර්තනං.

පට්ටපණ්ණාසකං නිවර්තනං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

(6) 1. නිවරණවග්ගො

1-2. ආවරණසුත්තාදිවග්ගොත්තං

51-52. දුතියස්ස පට්ටෙ ආවරණිති ආවරණං, නිවාරයන්තිති නිවරණං. එත්ථ ච ආවරණිති කුසලධම්මප්පත්තිං ආදිතො පරිවාරෙත්ති. නිවාරයන්තිති නිරවසෙසතො වාරයන්තිති අත්ථො, තස්මා ආවරණවසෙනාති ආදිතො කුසලප්පත්තිවාරණවසෙන. නිවරණවසෙනාති නිරවසෙසතො වාරණවසෙනාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යස්මා පඤ්ච නිවරණං උප්පජ්ජමානා අනුප්පන්නාය ලොකියලොකුත්තරාය පඤ්ඤාය උප්පජ්ජිතුං න දෙනති, උප්පන්නාපි අට්ඨ සමාපත්තියො පඤ්ච වා අභිඤ්ඤා උපච්ඡින්නදිත්වා පාතෙත්ති, තස්මා “පඤ්ඤාය දුබ්බලිකරණං”ති වුච්චන්ති. උපච්ඡින්නදනං පාතනඤ්චෙත්ථ තාසං පඤ්ඤානං අනුප්පන්නානං උප්පජ්ජිතුං අප්පදානමෙව. ඉති මහග්ගනානුත්තරපඤ්ඤානං එකච්චාය ච පරිත්තපඤ්ඤාය අනුප්පත්තිහෙතුභූතා නිවරණධම්මා ඉතරාසං සමත්ථනං විහන්තිතියෙවාති පඤ්ඤාය දුබ්බලිකරණං වුත්තා. භාවනාමනසිකාරෙන විනා පකතියා මනුස්සෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බො ධම්මොති මනුස්සධම්මො, මනුස්සත්තභාවාවහො වා ධම්මො මනුස්සධම්මො, අනුළාරං පරිත්තකුසලං. යං අසතිපි බුද්ධුප්පාදෙ වත්තති, යඤ්ච සන්ධායාහ “භීතෙන බ්‍රහ්මවරියෙන, ඛත්තියෙ උප්පජ්ජති”ති (ජා. 1.8.75). අලං අරියාය අරියභාවායාති අලමරියො, අරියභාවාය සමත්ථොති වුත්තං හොති. ඤාණදස්සනමෙව ඤාණදස්සනවිසෙසො, අලමරියො ච සො ඤාණදස්සනවිසෙසො වාති අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො.

ඤාණදස්සනන්ති ච දිබ්බවක්ඛුපි විපස්සනාපි මග්ගොපි ඵලමපි පච්චවෙක්ඛණඤාණමපි සබ්බඤ්ඤාඤාණමපි වුච්චති. “අප්පමත්තො සමානො ඤාණදස්සනං ආරාධෙති”ති (ම. නි. 1.311) හි එත්ථ දිබ්බවක්ඛු ඤාණදස්සනං නාම. “ඤාණදස්සනාය විත්තං අභිනිහරති අභිනින්නාමෙති”ති (දී. නි. 1.234) එත්ථ විපස්සනාඤාණං. “අභබ්බා තෙ ඤාණාය දස්සනාය අනුත්තරාය සම්බොධායා”ති (අ. නි. 4.196) එත්ථ මග්ගො. “අයමඤ්ඤො උත්තරිමනුස්සධම්මා අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො අධිගතො ඵාසුච්චාරො”ති (ම. නි. 1.328) එත්ථ ඵලං. “ඤාණඤ්ච පන මෙ දස්සනං උද්පාදි, අකුප්පා මෙ විමුත්ති, අයමන්තිමා ජාති, නත්ථි දානි පුනබ්බවො”ති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 16; පටි. ම. 2.30) එත්ථ පච්චවෙක්ඛණඤාණං. “ඤාණඤ්ච පන මෙ දස්සනං උද්පාදි ‘සත්තාහකාලකතො

ආලාරො කාලාමො’’’නි (ම. නි. 1.284; 2.340) එත්ථ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං. ඉධ පන ලොකුත්තරධම්මො අධිජ්ජෙතො. එත්ථ ච රූපායතනං ජානාති චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං විය පස්සති වාති ඤාණදස්සනං, දිබ්බචක්ඛු. සම්මසන්තප්පාරො ච ධම්මලක්ඛණත්තයඤ්ච තථා ජානාති පස්සති වාති ඤාණදස්සනං, විපස්සනා. නිබ්බානං චත්තාරි වා සච්චාති අසම්මොහජ්ජට්ඨෙධතො ජානාති පස්සති වාති ඤාණදස්සනං, මග්ගො. එලං පන නිබ්බානවසෙනෙව යොජෙතබ්බං. පච්චෙක්ඛණා මග්ගාධිගතස්ස අත්ථස්ස සබ්බසො ජොතනට්ඨෙන ඤාණදස්සනං. සබ්බඤ්ඤානා අනාවරණතාය සමන්තචක්ඛුතාය ච ඤාණදස්සනං. බ්‍යාදිණ්ණකාලොති පරියාදිත්තකාලො. දුතියං උත්තානමෙව.

ආවරණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. ප්‍රධානියඬගසුත්තාදිවණ්ණනා

53-54. තතියෙ පදහතීති පදහතො, භාවනාමනුයුත්තො යොගී, තස්ස භාවො භාවනානුයොගො පදහනභාවො. ප්‍රධානමස්ස අත්ථිති ප්‍රධානිකො, ක-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා “ප්‍රධානියො”ති වුත්තං. “අභිනිභාරතො පට්ඨාය ආගතත්තා”ති වුත්තත්තා පච්චෙක්ඛොධිසත්තසාවකඛොධිසත්තානම්පි පණ්ඩානතො පභුති ආගතසද්ධා ආගමනසද්දා එව, උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන පන “සබ්බඤ්ඤානොධිසත්තාන”න්ති වුත්තං. අධිගමතො සමුදාගතත්තා අග්ගමග්ගඵලසම්පයුත්තා වාපි අධිගමසද්ධා නාම, යා සොනාපන්නස්ස අධිගහාවෙන වුත්තා. අවලභාවෙනාති පටිපක්ඛෙන අනධිභවනීයත්තා නිච්චලභාවෙන. ඔක්කප්පනන්ති ඔක්කන්දිත්වා අධිමුච්චනං, පසාදුජ්ජත්තියා පසාදනීයවත්ථුස්මිං පසිදනමෙව. සුජ්ජට්ඨිද්ධන්ති සුට්ඨු පටිච්චිද්ධං. යථා තෙන පටිච්චිද්ධෙන සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං හත්ථගතං අහොසි, තථා පටිච්චිද්ධං. යස්ස බුද්ධසුබුද්ධතාය සද්ධා අවලා අසම්පවෙධි, තස්ස ධම්මසුධම්මතාය සඬ්ඝසුජ්ජට්ඨපන්නතාය තෙන පටිච්චෙධෙන සද්ධා න තථාති අට්ඨානමෙතං අනවකාසො. තෙනාහ භගවා – “යො, භික්ඛවෙ, බුද්ධෙ පසන්නො ධම්මෙ පසන්නො සඬ්ඝෙ පසන්නො”තිආදි. ප්‍රධානවීරියං ඉජ්ඣති “අද්ධා ඉමාය පටිපදාය ජරාමරණතො මුච්චිස්සාමි”ති සක්කච්චං පදහනතො.

අජ්ජ-සද්දො අභාවත්ථො “අජ්ජසද්දස්ස...පෙ.... බො පනා”තිආදිසු වියාති ආහ “අරොගො”ති. සමච්චෙපාකිනියාති යථාභුත්තමාහාරං සමාකාරෙනෙව පචනසීලාය. දළ්භං කත්වා පචන්ති භි ගහණි සොරභාවෙන පිත්තවිකාරාදිවසෙන රොගං ජනෙති, සීලීලං කත්වා පචන්ති මන්දභාවෙන වාතවිකාරාදිවසෙන තෙනාහ “නාතිසීතාය නාව්චුණ්භායා”ති. ගහණිතෙජස්ස මන්දපටුතාවසෙන සත්තානං යථාක්කමං සීතූණ්භසහතාති ආහ “අතිසීතලග්ගහණිකො”තිආදි. යාථාවතො අච්චයදෙසනා අත්තතො ආවිකරණං නාමාති ආහ “යථාභූතං අත්තතො අගුණං පකාසෙතා”ති. උදයත්ථගාමිනියාති සඬ්ඛාරානං උදයඤ්ච වයඤ්ච පටිච්චිද්ධන්තියාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “උදයඤ්චා”තිආදි. පරිසුද්ධායාති

නිරූපකිකිලෙසාය. නිබ්බිජ්ඣානං සමත්ථායාති තදභිගවසෙන සවිසෙසං පජ්ඣිතුං සමත්ථාය. තස්ස දුක්ඛස්ස බයගාමිනියාති යං දුක්ඛං ඉමස්මිං ඤාණෙ අනධිගතෙ පවත්තිරහං, අධිගතෙ න පවත්ති, තං සන්ධාය වදති. තථාහෙස යොගාවචරො “චූළසොතාපන්නො”ති වුච්චති. චතුත්ථං උත්තානමෙව.

පධානියභිගසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මාතාපුත්තසුත්තවණ්ණනා

55. පඤ්චමෙ විස්සාසොති විසච්ඡායසන්නානො භාවො. ඔතාරොති තත්ථ විත්තස්ස අනුප්පවෙසො. ගහෙත්වාති අත්තනො එව ඔකාසං ගහෙත්වා. ඛෙපෙත්වාති කුසලවාරං ඛෙපෙත්වා.

සට්ඨෙය්‍යාති අක්කමනාදිවසෙන බාධෙය්‍ය. තීහි පරිඤ්ඤාහීති ඤාතතිරණප්පභානසඬ්ඛාතාහි තීහි පරිඤ්ඤාහි. නත්ථි එතෙසං කුතොචි භයන්ති අකුතොභයා, නිබ්භයාති අත්ථො. චතුත්තං ඔසානං, සංසාරමහොසස්සෙව වා පාරං පරියන්තං ගතා. තෙනාහ “පාරං වුච්චති නිබ්බාන”න්තිආදි.

මාතාපුත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. උපජ්ඣායසුත්තවණ්ණනා

56. ඡට්ඨෙය්‍ය මධුරකභාවො නාම සරීරස්ස ථම්මිතත්තං, තං පන ගරුභාවපුබ්බකන්ති ආහ “සඤ්ජාතගරුභාවො”ති. න පක්ඛායන්තීති නප්පකාසෙන්ති, නානාකාරණතො න උපට්ඨන්ති. තෙනාහ “චතස්සො දිසා ව අනුදිසා ව මය්හං න උපට්ඨන්ති”ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

උපජ්ඣායසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අභිණ්භපච්චවෙක්ඛිතබ්බට්ඨානසුත්තවණ්ණනා

57. සත්තමෙ ජරාධම්මොති ධම්ම-සද්දො “අසම්මොසධම්මො නිබ්බාන”න්තිආදීසු (සු. නි. 763) විය පකතිපරියායො, තස්මා ජරාපකතිකො ජිණ්ණසභාවොති අත්ථො. තෙනාහ “ජරාසභාවො”තිආදි. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. කම්මුනා දාතබ්බං ආදියතීති කම්මදායාදො, අත්තනා යටුපචිතකම්මඵලභාගීති අත්ථො. තං පන දායජ්ජං කාරණුපවාරෙන වදන්තො “කම්මං මය්හං දායජ්ජං සන්තකන්ති අත්ථො”ති ආහ යථා “කුසලානං, හික්ඛවෙ, ධම්මානං සමාදානහෙතු, එවමිදං පුඤ්ඤං වඩ්ඪතී”ති (දී. නි. 3.80). යොනිහි ඵලං සභාවතො හින්තම්පි අහින්තං විය මිස්සිතං හොති. තෙනාහ “කම්මං මය්හං යොනි කාරණං”න්ති. මමත්තවසෙන බජ්ඣන්තීති බන්ධු, ඤාති සාලොභිතො ව, කම්මං

පන එකන්තසම්බන්ධවානි ආහ “කම්මං මය්හං බන්ධු”ති. පතිට්ඨානි අවස්සයො. කම්මසදිසො හි සත්තානං අවස්සයො නත්ථි.

යොබ්බනං ආරබ්භ උප්පන්තමදොති “මහල්ලකකාලෙ පුඤ්ඤං කරිස්සාම, දහරම්භ තාවා”ති යොබ්බනං අපස්සාය මානකරණං. “අහං නිරොගො සට්ඨි වා සත්තති වා වස්සානි අතික්කන්තානි, න මෙ හරිතකබ්බන්ධම්පි බාදිතබ්බං, ඉමෙ පනඤ්ඤෙ ‘අසුකං නො යානං රුජ්ජති, හෙසජ්ජං බාදාමා’ති විවරන්ති, කො අඤ්ඤො මයා සදිසො නිරොගො නාමා”ති එවං මානකරණං ආරොග්‍යමදො. සබ්බෙසම්පි ජීවිතං නාම පහඩ්දුරං දුක්ඛානුබන්ධඤ්ච, තදුභයං අනොලොකෙන්වා පබන්ධට්ඨිති. පච්චයසුලභතඤ්ච නිස්සාය “විරං ජීවිං, විරං ජීවාමි, විරං ජීවිස්සාමි, සුඛං ජීවිං, සුඛං ජීවාමි, සුඛං ජීවිස්සාමි”ති එවං මානකරණං ජීවිතමදො.

උපධිරහිතන්ති කාමුපධිරහිතං. චත්තාරො හි උපධි – කාමුපධි, බන්ධුපධි, කිලෙසුපධි, අභිසඬ්ඛාරුපධිති. කාමාපි “යං පඤ්ච කාමගුණෙ පට්ඨිව උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං, අයං කාමානං අස්සාදො”ති (ම. නි. 1.166) එවං චුත්තස්ස සුඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො “උපධියති එත්ථ සුඛ”න්ති ඉමිනා වචනත්ථෙත “උපධි”ති වුච්චති, බන්ධාපි බන්ධමුලකස්ස දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො, කිලෙසාපි අපායදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො, අභිසඬ්ඛාරාපි භවදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො. සෙසං සුච්ඤ්ඤායාමෙව.

අභිණ්භපච්චවෙක්ඛිතබ්බට්ඨානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-10. ලිච්ඡවිකුමාරකසුත්තාදිවණ්ණනා

58-60. අට්ඨමෙ සාපතෙය්‍යන්ති එත්ථ සං වුච්චති ධනං, තස්ස පතීති සපති, ධනසාමිකො. තස්ස හිතාවහන්තා සාපතෙය්‍යං, දුබ්‍යං, ධනන්ති අත්ථො. අත්තනො රුච්චසෙන ගාමකිච්චං නෙතීති ගාමනියො, ගාමනියොයෙව ගාමණිකො.

අන්වාය උපනිස්සාය ජීවනසීලා අනුජීවිතොති ආහ “යෙ ව එතං උපනිස්සාය ජීවන්ති”ති. එකං මහාකුලං නිස්සාය පණ්ණාසම්පි සට්ඨිපි කුලානි ජීවන්ති, තෙ මනුස්සෙ සන්ධායෙන චුත්තං. සෙසං සුච්ඤ්ඤායාමෙව. නවමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

ලිච්ඡවිකුමාරකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිවරණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(7) 2. සඤ්ඤාවග්ගො

1-5. සඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා

61-65. දුතියස්ස පයමෙ “මහජ්ඣලා මහානිසංසා”ති උභයමිපෙතං අත්ථතො එකං, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානන්ති ආහ “මහජ්ඣලා”තිආදි. “පඤ්චිමෙ ගහපතයො ආනිසංසා”තිආදීසු (උදා. 76) ආනිසංස-සද්දො ඵලපරියායොපි හොති. මහතො ලොකුත්තරස්ස සුඛස්ස පච්චයා හොන්තීති මහානිසංසා. අමනොගධාති අමතඛින්නරා අමතං අනුජ්ජවිට්ඨා නිබ්බානදිට්ඨත්තා, තතො පරං න ගච්ඡන්ති. තෙන වුත්තං “අමතපරියොසානා”ති. අමතං පරියොසානං අවසානං එතාසන්ති අමතපරියොසානා. මරණසඤ්ඤාති මරණානුපස්සනාඤාණෙන සඤ්ඤා. ආභාරෙ පටිකුලසඤ්ඤාති ආභාරං ගමනාදිවසෙන පටිකුලතො පරිග්ගණ්හන්තස්ස උජ්ජන්තසඤ්ඤා. උක්කණ්ඨිතස්සාති නිබ්බන්දන්තස්ස කත්ථවිපි අසජ්ජන්තස්ස. දුතියාදීති උත්තානත්ථානෙව.

සඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-10. සාජීවසුත්තාදිවණ්ණනා

66-70. ඡට්ඨෙ සහ ආජීවන්ති එත්ථාති සාජීවො, පඤ්භස්ස පුච්ඡනං විස්සජ්ජනඤ්ච. තෙනාහ “සාජීවොති පඤ්භපුච්ඡනඤ්චෙව පඤ්භවිස්සජ්ජනඤ්චා”තිආදි. අභිසංඛිතන්ති විතං. සත්තමාදීති උත්තානත්ථානෙව.

සාජීවසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සඤ්ඤාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(8) 3. යොධාජීවවග්ගො

1-2. පයමවෙනොවිමුත්තිඵලසුත්තාදිවණ්ණනා

71-72. තතියස්ස පයමෙ අවිජ්ජාපලිසන්ති එත්ථ අවිජ්ජාති වට්ඨමුලිකා අවිජ්ජා, අයං පචුරජනෙහි උක්ඛිපිතුං අසක්කුණෙය්‍යභාවතො දුක්ඛිපනට්ඨෙන නිබ්බානද්වාරජ්ජවෙසවිබන්ධනෙන ච “පලිසො වියාති පලිසො”ති වුව්වති. තෙනෙස තස්සා උක්ඛිත්තත්තා “උක්ඛිත්තපලිසො”ති වුත්තො. පුනඛිභවස්ස කරණසීලො, පුනඛිභවං වා ඵලං අරහතීති පොනොභවිකා, පුනඛිභවදායිකාති අත්ථො. ජාතිසංසාරොති ජායනවසෙන වෙව සංසරණවසෙන ච එවංලද්ධනාමානං පුනඛිභවක්ඛන්ධානං පච්චයො කම්මාභිසංඛාරො. ජාතිසංසාරොති හි ඵලූපචාරෙන කාරණං වුත්තං. තඤ්භි පුනජ්ජනං උජ්ජන්තිකාරණවසෙන පරික්ඛිපිත්වා ඨිතත්තා “පරිබා”ති වුව්වති සන්තානස්ස පරික්ඛිපනතො. තෙනෙස තස්ස සංකිණ්ණත්තා විකිණ්ණත්තා සබ්බෙසා ඛිත්තත්තා විනාසිතත්තා “සංකිණ්ණපරිබා”ති වුත්තො.

තණ්හාසංඛිතන්ති එත්ථ තණ්හාති වට්ඨමුලිකා තණ්හා. අයඤ්භි ගම්භීරානුගතට්ඨෙන “ඵසිකා”ති වුව්වති. ලුඤ්චිත්වා උද්ධරිත්වා. ඔරම්භාගියානීති ඔරම්භාගජනකාති කාමභවෙ උපපත්තිපච්චයාති කාමරාගසංයොජනාදීති. එතාති හි

කවාටං විය නගරද්වාරං චිත්තං පිදහිත්වා යීතත්තා “අග්ගලා”ති වුවුවන්ති.
 තෙනෙස තෙසං නිග්ගතත්තා හින්තත්තා “නිරග්ගලො”ති වුත්තොති.
 අග්ගමග්ගෙන පන්නො අපචිතො මානද්ධජො එතස්සාති පන්නද්ධජො.
 පන්නභාරොති ඛන්ධභාරකිලෙසභාරඅභිසඬ්ඛාරභාරා ඔරොපිතා අස්සාති
 පන්නභාරො. විසංයුත්තොති චතුහි යොගෙහි සබ්බකිලෙසෙහි ච විසංයුත්තො.
 අස්මිමානොති රූපෙ අස්මීති මානො, වෙදනාය, සඤ්ඤාය, සඬ්ඛාරෙසු, විඤ්ඤාණෙ
 අස්මිමානො. එත්ථ හි පඤ්චපි ඛන්ධෙ අවිසෙසතො “අස්මී”ති ගහෙත්වා
 පවත්තමානො අස්මිමානොති අධිප්පෙතො.

නගරද්වාරස්ස පරිස්සයපට්ඨානනත්ථඤ්චෙව සොධනත්ථඤ්ච උභොසු පස්සෙසු
 එසිකාථම්හෙ නිබ්බූත්වා යපෙතීති ආහ “නගරද්වාරෙ උස්සාපිතෙ
 එසිකාථම්හෙ”ති. පාකාරවිද්ධංසනෙනෙව පරිබාහුමිසමකරණං භොතීති ආහ
 “පාකාරං හින්දිත්වා පරිබං විකිරිත්වා”ති. “එව”න්තිආදි උපමාසංසන්දනං.
 සන්නො සංවිජ්ජමානො කායො ධම්මසමුභොති සක්කායො,
 උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං. ද්වත්තිංසකම්මකාරණා දුක්ඛක්ඛන්ධෙ ආගතදුක්ඛාති.
 අක්ඛිරොගසීසරොගාදයො. අට්ඨනවුති රොගා, රාජහයාදීති පඤ්චවිසතිමහාභයාති.
 දුතියං උත්තානමෙව.

පයමචෙතොවිමුත්තිඵලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. පයමධම්මවිහාරිසුත්තාදිවණ්ණනා

73-74. තතියෙ නියකප්ඤ්ඤාති අත්තනො සන්තානෙ. මෙත්තාය
 උපසංහරණවසෙන හිතං එසන්තෙන. කරුණාය වසෙන අනුකම්පමානෙන.
 පරිග්ගහෙත්වාති පරිතො ගහෙත්වා, ඵරිත්වාති අත්ථො. පරිච්චාති පරිතො කත්වා,
 සමන්තතො ඵරිත්වා ඉච්චෙව අත්ථො. “පට්ච්චා”තිපි පායො. මා පමජ්ජිත්ථාති
 “කුය්ථා”ති වුත්තසමථවිපස්සනානං අනනුයුඤ්ජනෙන අඤ්ඤෙන වා කෙනචි
 පමාදකාරණෙන මා පමාදං ආපජ්ජිත්ථ. නියයානිකසාසනෙ අකත්තබ්බකරණං විය
 කත්තබ්බකරණම්පි පමාදොති. විපත්තිකාලෙති සත්තඅසප්පායාදිවිපත්තියුත්තෙ
 කාලෙ. සබ්බෙපි සාසනෙ ගුණා ඉධෙව සඬ්ගහං ගච්ඡන්තීති ආහ “කුය්ථා මා
 පමාදත්ථ...පෙ.... අනුසාසනී”ති. චතුත්ථෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පයමධම්මවිහාරිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පයමයොධාජීවසුත්තවණ්ණනා

75. පඤ්චමෙ යුජ්ඤානං යොධො, සො ආජීවො එතෙසන්ති යොධාජීවා.
 තෙනාහ “යුද්ධුපජීවිතො”ති. සන්ථම්භිත්වා යාතුං න සක්කොතිති බද්ධො
 ධිතිසම්පන්නො යාතුං න සක්කොති. සමාගතෙති සම්පත්තෙ. ඛ්‍යාපජ්ජතීති
 විකාරමාපජ්ජති. තෙනාහ “පකතිභාවං ජහතී”ති.

රජග්ගස්මිත්ති පව්වත්තෙ භූමිමව්වනන්ති ආහ “කිං තස්ස පුග්ගලස්ස රජග්ගං නාමා”ති. විනිබ්බෙයෙත්වාති ගහිතග්ගහණං විස්සජ්ජාපෙත්වා. මොවෙත්වාති සරිරතො අපනෙත්වා.

පයමයොධාජීවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුතියයොධාජීවසුත්තවණ්ණනා

76. ජට්ඨෙයෙ වම්මන්ති ඉමිනා වම්මමයං වම්මමිති සිබ්බිතං, අඤ්ඤං වා කෙටකඵලකාදිං සඬගණ්හාති. ධනුකලාපං සන්තය්හිත්වාති ධනුඤ්ඤෙව තුණ්ණරඤ්ඤෙව සන්තය්හිත්වා සජ්ජෙත්වා. ධනුදණ්ඩස්ස ජියායත්තභාවකරණාදිපි හි ධනුනො සන්තය්හනං. තෙනෙවාහ “ධනුඤ්ඤෙව සරකලාපඤ්ඤෙව සන්තය්හිත්වා”ති. යුද්ධසන්තිවෙසෙන ඨිතන්ති ද්විත්තං සෙනානං බ්‍යුහනසංවිධානනයෙන කතො යො සන්තිවෙසො, තස්ස වසෙන ඨිතං, සෙනාබ්‍යුහනසංවිධානවසෙන සන්තිවිට්ඨන්ති චුත්තං හොති. උස්සාහඤ්ඤෙව වායාමඤ්ඤෙව කරොතිති යුජ්ඣනවසෙන උස්සාහං වායාමඤ්ඤෙව කරොති. පරියාපාදෙන්තිති මරණපරියන්තිකං අපරං පාපෙත්ති. තෙනාහ “පරියාපාදයන්ති”ති, ජීවිතං පරියාපාදයන්ති මරණං පටිපජ්ජාපෙත්තිති චුත්තං හොති.

අරක්ඛිතෙනෙව කායෙනාතිආදීසු හත්ථපාදෙ කීළාපෙත්තො ගිවං විපරිවත්තෙන්තො කායං න රක්ඛති නාම. නානජ්ජකාරං දුට්ඨුල්ලං කරොත්තො වාවං න රක්ඛති නාම. කාමචිතක්කාදයො චිතක්කෙන්තො චිත්තං න රක්ඛති නාම. අනුපට්ඨිකාය සතියාති කායගතාය සතියා අනුපට්ඨිකාය. රාගෙන අනුගතොති රාගෙන අනුපහතො. රාගපරෙතොති වා රාගෙන ථුට්ඨො ථුට්ඨවිසෙන විය සජ්ජෙන.

අනුදහනට්ඨෙතාති අනුපායජ්ජපට්ඨන්තියා. සම්පති ආයතිඤ්ඤෙව මහාහිතාපට්ඨෙත. අනවත්ථිතසභාවතාය ඉත්තරපච්චුපට්ඨානට්ඨෙත. මුහුත්තරමණියතාය තාවකාලිකට්ඨෙත. බ්‍යත්තෙහි අහිභවතීයතාය සබ්බචග්ගපච්චග්ගපලිහඤ්ජනට්ඨෙත. ඡෙදනභෙදනාදිඅධිකරණභාවෙන උග්ගට්ඨනසදිසතාය අධිකුට්ඨනට්ඨෙත. අවණෙ වණං උජ්ජාදෙන්වා අන්තො අනුපවිසනසභාවතාය විනිවිජ්ඣනට්ඨෙත. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායික අනත්ථනිමිත්තතාය සාසඬකසජ්ජවිහයට්ඨෙත.

දුතියයොධාජීවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. පයමඅනාගතභයසුත්තාදිවණ්ණනා

77-78. සත්තමෙ විසෙසස්ස පත්තියා විසෙසස්ස පාපුණනත්ථං. වීරියන්ති පධානවීරියං. තං පන වඬිකමනවසෙන කරණෙ “කායික”න්තිපි වත්තබ්බතං ලහතීති ආහ – “දුට්ඨමපි”ති. සත්ථකවාතාති සන්ධිබන්ධනාති කත්තරියා ඡින්දන්තා විය පවත්තවාතා. තෙනාහ – “සත්ථං වියා”තිආදි. කතකම්මෙහීති

කතවොරකම්මෙහි. තෙ කිර කතකම්මා යං නෙසං දෙවනං ආයාචිත්වා කම්මං නිජ්ඵන්තං, තස්ස උපකාරත්ථාය මනුස්සෙ මාරෙත්වා ගලලොහිතානි ගණ්හන්ති. තෙ “අඤ්ඤෙසු මනුස්සෙසු මාරියමානෙසු කොලාහලං උජ්ජ්ජිස්සති, පබ්බජිතං පරියෙසන්තො නාම නත්ථි”ති මඤ්ඤමානා භික්ඛු ගහෙත්වා මාරෙත්ති. තං සන්ධායෙනං චුත්තං. අකතකම්මෙහීති අට්ටිතො ගාමං ආගමනකාලෙ කම්මනිජ්ඵත්තත්ථං පුරෙතරං බලිකම්මං කාතුකාමෙහි. තෙනෙවාහ – “වොරිකං කත්වා නික්ඛන්තා කතකම්මා නාමා”තිආදි. අට්ඨමෙ නත්ථි චත්තබ්බං.

පට්ඨමඅනාගතභයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. තතියඅනාගතභයසුත්තවණ්ණනා

79. නවමෙ පාළිගම්භීරාති (සං. නි. ටී. 2.2.229) පාළිවසෙන ගම්භීරා අගාධා දුක්ඛොගාහා සල්ලසුත්තසදිසා. සල්ලසුත්තඤ්ඤි (සු. නි. 579) “අනිමිත්තමනඤ්ඤාත”න්තිආදිනා පාළිවසෙන ගම්භීරං, න අත්ථගම්භීරං. තථා හි තත්ථ තා තා ගාථා දුට්ඨඤ්ඤායාරූපා තිට්ඨන්ති. දුට්ඨඤ්ඤායඤ්ඤි ඤාණෙන දුක්ඛොගාහන්ති කත්වා “ගම්භීර”න්ති චුච්චති. පුබ්බාපරංපෙත්ථ කාසඤ්චි ගාථානං දුට්ඨඤ්ඤායානාය දුක්ඛොගාහමෙව, තස්මා පාළිවසෙන ගම්භීරං. අත්ථගම්භීරාති අත්ථවසෙන ගම්භීරා මහාවෙදල්ලසුත්තසදිසා, මහාවෙදල්ලසුත්තස්ස (ම. නි. 1.449 ආදයො) අත්ථවසෙන ගම්භීරතා පාකටායෙව. ලොකං උත්තරතීති ලොකුත්තරො, සො අත්ථභූතො එතෙසං අත්ථීති ලොකුත්තරා. තෙනාහ – “ලොකුත්තරධම්මදීපකා”ති. සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තාති සත්තසුඤ්ඤධම්මජ්ජකාසකා. තෙනාහ “බන්ධධාතුආයතනපච්චයාකාරජ්ජපටිසංයුත්තා”ති. උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණ්ණිකබ්බන්ති ච ලිඛිගවචනවිපල්ලාසෙන චුත්තන්ති ආහ “උග්ගහෙතබ්බෙ වෙව වළඤ්ජෙතබ්බෙ වා”ති. කට්ටො කම්මං කථිතා. යස්ස පන යං කම්මං, තං තෙන කතන්ති චුච්චති ආහ “කථිතාති කථිහි කතා”ති. කාවෙය්‍යන්ති කඛ්‍යං, කඛ්‍යන්ති ච කථිතා චුත්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ “තස්සෙව වෙවචන”න්ති. චිත්තක්ඛරාති චිත්‍රාකාරඅක්ඛරා. ඉතරං තස්සෙව වෙවචනං. සාසනතො බහිද්ධා ධීතාති න සාසනාවචරා. බාහිරකසාවකෙහීති “බුද්ධා”ති අජ්ජඤ්ඤාතානං යෙසං කෙසඤ්චි සාවකෙහි. සුස්සුසිස්සන්තිති අක්ඛරචිත්තතාය වෙව සරසම්පත්තියා ච අත්තමනා හුත්වා සාමණෙරදහරහික්ඛුමාතුගාමමහාගහපතිකාදයො “එස ධම්මකටීකො”ති සන්තිපතිත්වා සොතුකාමා භවිස්සන්ති.

තතියඅනාගතභයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. චතුත්ථඅනාගතභයසුත්තවණ්ණනා

80. දසමෙ පඤ්චවීධෙන සංසග්ගෙනාති “සචනසංසග්ගො, දස්සනසංසග්ගො, සමුල්ලාපසංසග්ගො, සම්භොගසංසග්ගො, කායසංසග්ගො”ති එවං චුත්තෙන

පඤ්චවිධෙන සංසග්ගෙන. සංසජ්ජති එතෙනාති සංසග්ගො, රාගො.
 සචනගෙතුකො, සචනවසෙන වා පචත්තො සංසග්ගො සචනසංසග්ගො. එස නයො
 සෙසෙසුපි. කායසංසග්ගො පන කායපරාමාසො. තෙසු පරෙහි වා කථියමානං
 රූපාදිසම්පත්තිං අත්තනා වා සිතලපිතගීතසද්දං සුඤ්ඤත්තස්ස
 සොතවිඤ්ඤාණවීථිවසෙන උප්පන්නො රාගො සචනසංසග්ගො නාම. විසභාගරූපං
 ඔලොකෙන්තස්ස පන චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථිවසෙන උප්පන්නො රාගො
 දස්සනසංසග්ගො නාම. අඤ්ඤමඤ්ඤආලාපසල්ලාපවසෙන උප්පන්නරාගො
 සමුල්ලාපසංසග්ගො නාම. භික්ඛුනො භික්ඛුනියා සත්තකං, භික්ඛුනියා භික්ඛුස්ස
 සත්තකං ගහෙත්වා පරිභොගකරණවසෙන උප්පන්නරාගො සම්භොගසංසග්ගො
 නාම. භත්ථග්ගාභාදිවසෙන උප්පන්නො රාගො කායසංසග්ගො නාම.

අනෙකවිභිතන්ති

අන්තසන්නිධිපානසන්නිධිවත්ථසන්නිධියානසන්නිධිසයනසන්නිධිගන්ධසන්නිධි-
 ආම්සසන්නිධිවසෙන අනෙකප්පකාරං. සන්නිධිකතස්සාති එතෙන
 “සන්නිධිකාරපරිභොග”න්ති (ධ. ස. තිකමාතිකා 10) එත්ථ කාර-සද්දස්ස
 කම්මත්ථතං දස්සෙති. යථා වා “ආවයං ගාමිනො”ති වත්තබ්බෙ
 අනුනාසිකලොපෙන “ආවයගාමිනො”ති නිද්දෙසො කතො, එවං “සන්නිධිකාරං
 පරිභොග”න්ති වත්තබ්බෙ අනුනාසිකලොපෙන “සන්නිධිකාරපරිභොග”න්ති
 චුත්තං, සන්නිධිං කත්වා පරිභොගන්ති අත්ථො.

“සන්නිධිකතස්ස පරිභොග”න්ති එත්ථ (දී. නි. අට්ඨ. 1.12) පන දුට්ඨා කථා
 විනයවසෙන සල්ලෙඛවසෙන ව. විනයවසෙන තාව යං කිඤ්චි අන්තං අජ්ජ
 පටිග්ගහිතං අපරජ්ජු සන්නිධිකාරං හොති, තස්ස පරිභොගෙ පාවිත්තියං. අත්තනා
 ලද්ධං පන සාමණෙරානං දත්වා තෙහි ලද්ධං වා පාපෙත්වා දුතියදිවසෙ භුඤ්ජිතුං
 වට්ටති, සල්ලෙඛො පන න හොති. පානසන්නිධිමිභි පි එසෙව නයො.
 වත්ථසන්නිධිමිභි අනාධිට්ඨිතාවිකප්පිතං සන්නිධි ව හොති, සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති.
 අයං නිප්පරියායකථා. පරියායතො පන තිථිවරසන්තුට්ඨෙන භවිතබ්බං, චතුත්ථං
 ලහිත්වා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බං. සචෙ යස්ස කස්සචි දාතුං න සක්කොති, යස්ස පන
 දාතුකාමො හොති, සො උද්දෙසත්ථාය වා පරිපුච්ඡත්ථාය වා ගතො, ආගතමත්තෙ
 දාතබ්බං, අදාතුං න වට්ටති. විවරෙ පන අප්පහොත්තෙ, සතියා වා පච්චාසාය
 අනුඤ්ඤාතකාලං යපෙතුං වට්ටති. සුචිසුත්තවිවරකාරකානං අලාභෙ තතොපි
 විනයකම්මං කත්වා යපෙතුං වට්ටති “ඉමස්මිං ජිණ්ණෙ පුන ඊදිසං කුතො
 ලහිස්සාමි”ති පන යපෙතුං න වට්ටති, සන්නිධි ව හොති, සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති.

යානසන්නිධිමිභි යානං නාම වය්හං රථො සකටං සන්දමානිකා පාටඬ්ඨිකීති. න
 පනෙතං පබ්බජිතස්ස යානං, උපාහනං පන යානං. එකභික්ඛුස්ස හි එකො
 අරඤ්ඤවාසත්ථාය, එකො ධොතපාදකත්ථායාති උක්කංසතො ද්වෙ
 උපාහනසඬ්ඨිසාටකා වට්ටන්ති, තතියං ලහිත්වා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බො. “ඉමස්මිං
 ජිණ්ණෙ අඤ්ඤං කුතො ලහිස්සාමි”ති යපෙතුං න වට්ටති, සන්නිධි ව හොති,
 සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති. සයනසන්නිධිමිභි සයනන්ති මඤ්චො. එකස්ස භික්ඛුනො

එකො සයනගබ්බෙ, එකො දිවාට්ඨානෙනි උක්කංසතො ද්වෙ මඤ්චා වට්ටන්ති. තතො උත්තරිං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස භික්ඛුනො, ගණස්ස වා දාතබ්බො, අදාතුං න වට්ටති, සන්තිධි වෙව හොති, සල්ලෙබ්බො ච කුප්පති. ගන්ධසන්තිධිමිති භික්ඛුනො කණ්ඩුකච්ඡුඡවිදොසාදිආබාධෙ සති ගන්ධා වට්ටන්ති. ගන්ධත්ථිකෙන ගන්ධඤ්ච ආහරාපෙත්වා තස්මිං රොගෙ වූපසන්තෙ අඤ්ඤෙසං වා ආබාධිකානං දාතබ්බං, ද්වාරෙ පඤ්චඩ්ගුලිසරධූපනාදිසු වා උපනෙතබ්බං. “පුන රොගෙ සති භවිස්සති” ති යපෙතුං න වට්ටති, ගන්ධසන්තිධි ච හොති, සල්ලෙබ්බඤ්ච කොපෙති.

ආමිසන්ති වුත්තාවසෙසං දට්ඨබ්බං. සෙය්‍යාථිදං – ඉධෙකච්චො භික්ඛු “තථාරූපෙ කාලෙ උපකාරාය භවිස්සන්ති” ති තිලතණ්ඩුලමුග්ගමාසනාලිකෙරලොණමච්ඡසප්පිතෙලකුලාලභාජනාදීනි ආහරාපෙත්වා යපෙති. සො වස්සකාලෙ කාලස්සෙව සාමණෙරෙහි යාගුං පවාපෙත්වා පරිභුඤ්ජිත්වා “සාමණෙර උදකකද්දමෙ දුක්ඛං ගාමං පවිසිතුං, ගච්ඡ අසුකකුලං ගන්ත්වා මය්හං විහාරෙ නිසින්තභාවං ආරොචෙහි, අසුකකුලතො දධිආදීනි ආහරා” ති පෙසෙති. භික්ඛුහි “කිං, හන්තෙ, ගාමං පවිසිස්සාමා” ති වුත්තෙහි “දුප්පවෙසො, ආවුසො, ඉදානි ගාමො” ති වදති. තෙ “හොතු, හන්තෙ, අච්ඡප්ප තුම්හෙ, මයං භික්ඛං පරියෙසිත්වා ආහරිස්සාමා” ති ගච්ඡන්ති. අප්ප සාමණෙරො දධිආදීනි ආහරිත්වා හත්තඤ්ච බ්‍යඤ්ජනඤ්ච සම්පාදෙත්වා උපනෙති, තං භුඤ්ජන්තස්සෙව උපට්ඨාකා හත්තං පභිණන්ති, තතොපි මනාපමනාපං භුඤ්ජති. අප්ප භික්ඛු පිණ්ඩපාතං ගහෙත්වා ආගච්ඡන්ති, තතොපි මනාපමනාපං භුඤ්ජතියෙව. එවං චතුමාසමිපි වීතිනාමෙති. අයං වුව්චති භික්ඛු මුණ්ඩකුටුම්භිකජීවිකං ජීවති, න සමණජීවිකන්ති. එවරූපො ආමිසසන්තිධි නාම හොති. භික්ඛුනො පන වසනට්ඨානෙ එකා තණ්ඩුලනාලි එකො ගුලපිණ්ඩො කුඩුවමත්තං සප්පිති එත්තකං නිධෙතුං වට්ටති අකාලෙ සම්පත්තවොරානං අත්ථාය. තෙ හි එත්තකං ආමිසපටිසන්ථාරං අලභන්තා ජීවිතා වොරොපෙය්‍යුං, තස්මා සචෙ හි එත්තකං නත්ථි, ආහරාපෙත්වාපි යපෙතුං වට්ටති. අභාසුකකාලෙ ච යදෙත්ථ කප්පියං, තං අත්තනාපි පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති. කප්පියකුටියං පන බහුං යපෙන්තස්සපි සන්තිධි නාම නත්ථි.

චතුත්ථඅනාගතභයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යොධාජීවවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(9) 4. ථෙරවග්ගො

1-2. රජනියසුත්තාදිවණ්ණනා

81-82. චතුත්ථස්ස පයමං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව. දුතියෙ ගුණමක්ඛනාය පචත්තොපි අත්තනො කාරකං ගුට්ඨෙන පහරන්තං ගුට්ඨො විය පයමතරං මක්ඛෙතිති මක්ඛො, සො එතස්ස අත්ථිති මක්ඛි. පළාසනිති පළාසො, පරස්ස ගුණෙ ඩංසිත්වා

විය අපනෙතීති අත්ථො. සො එතස්ස අත්ථිති පළාසී. පළාසී පුග්ගලො හි දුතියස්ස ධුරං න දෙති, සම්පසාරත්ථා තිට්ඨති. තෙනාහ “සුගග්ගාහලක්ඛණෙන පළාසෙන සමත්තාගතො”ති.

රජනියසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කුහකසුත්තවණ්ණනා

83. තතියෙ තීහි කුහනවත්ථුහීති

සාමන්තජප්පනඉරියාපථසන්තිස්සිතපච්චයජ්ජට්ඨෙවනහෙදතො තිජ්ජහෙදෙහි කුහනවත්ථුහි. තිට්ඨෙන කුහනවත්ථුනා ලොකං කුහයති විම්භාපයති “අහො අච්ඡරියපුරිසො”ති අත්තනි පරෙසං විම්භයං උජ්ජාදෙතීති කුහකො. ලාභසක්කාරත්ථිකො හුත්වා ලපති අත්තානං දායකං වා උක්ඛිපිත්ථා යථා සො කිඤ්චි දදාති, එවං උක්කාවෙත්ථා කථෙතීති ලපකො. නිමිත්තං සීලං තස්සාති නෙමිත්තිකො, නිමිත්තෙන වා චරති, නිමිත්තං වා කරොතීති නෙමිත්තිකො. නිමිත්තන්ති ච පරෙසං පච්චයදානසඤ්ඤාජ්ජාදකං කායචචිකම්මං වුවචති. නිජ්ජෙසො සීලමස්සාති නිජ්ජෙසිකො. නිජ්ජිසතීති වා නිජ්ජෙසො, නිජ්ජෙසොයෙව නිජ්ජෙසිකො. නිජ්ජෙසොති ච සද්දුරියො විය ලාභසක්කාරත්ථං අක්කොසනුජ්ජණ්ඩනපරපිට්ඨිමංසිකතාදි.

කුහකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-7. පටිසම්භිදාජ්ජත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

86-87. ඡට්ඨෙ පටිසම්භිදාසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තමෙව.

උච්චාවචානීති උච්චනීචානි. තෙනාහ “මහන්තබුද්දකානී”ති. කිංකරණියානීති “කිං කරොමි”ති එවං වත්ථා කත්තබ්බකම්මානි. තත්ථ උච්චකම්මානි නාම විචරස්ස කරණං, රජනං, චෙතියෙ සුධාකම්මං, උපොසථාගාරචෙතියසරඛොධිසරෙසු කත්තබ්බකම්මන්ති එවමාදි. අච්චකම්මං නාම පාදධොවනමක්ඛනාදි බුද්දකම්මං. තනුපායාසාති තනුපගමනියා, තනු තනු මහන්තෙ බුද්දකෙ ච කම්මෙ සාධනවසෙන උපගච්ඡන්තියාති අත්ථො. තස්ස තස්ස කම්මස්ස නිජ්ජාදනෙ සමත්ථායාති චුත්තං හොති. තනුපායාසාති වා තනු තනු කම්මෙ සාධෙනබ්බෙ උපායභූතාය. අලං කාතුන්ති කාතුං සමත්ථො හොති. අලං සංවිධාතුන්ති විචාරෙතුං සමත්ථො. සත්තමං උත්තානමෙව.

පටිසම්භිදාජ්ජත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ථෙරසුත්තවණ්ණනා

88. අට්ඨමෙ ථීරභාවජ්ජත්තොති සාසනෙ ථීරභාවං අනිවත්තිභාවං පත්ථො. පබ්බජිතො හුත්වා බහු රත්තියො ජානාතීති රත්තඤ්ඤා. තෙනාහ

“පබ්බතදිවසතො පටියායා”තිආදි. පාකටොති අයථාභූතගුණෙහි වෙව යථාභූතගුණෙහි ව සමුග්ගතො. යසො එතස්ස අත්ථිති යසස්සී, යසං සිතො නිස්සිතො වා යසස්සී. තෙනාහ “යසනිස්සිතො”ති. අසතං අසාධුතං ධම්මා අසද්ධම්මා, අසන්තා වා අසුන්දරා ගාරය්හා ලාමකා ධම්මාති අසද්ධම්මා. විපරියායෙන සද්ධම්මා වෙදිතබ්බා.

ථෙරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පයමසෙබ්බසුත්තවණ්ණනා

89. නවමෙ ආරම්භබ්බට්ඨෙන කම්මං ආරාමො එතස්සාති කම්මාරාමො, තස්ස භාවො කම්මාරාමතා. තත්ථ කම්මන්ති ඉතිකත්තබ්බං කම්මං වුවවති. සෙය්‍යාපීදං – විවරවිචාරණං විවරකම්මකරණං උපත්ථම්භනං පත්තත්ථවිකඅංසබද්ධකකායබන්ධනධම්මකරණආධාරකපාදකථලිකසම්මජ්ජනිආදී නං කරණන්ති. එකච්චො හි එතාති කරොන්තො සකලදිවසං එතානෙව කරොති, තං සන්ධායෙස පටික්ඛෙපො. යො පන එතෙසං කරණවෙලායමෙව තාති කරොති, උද්දෙසවෙලාය උද්දෙසං ගණ්හාති, සජ්ඣායවෙලාය සජ්ඣායති, වෙනියඬගණුවත්තවෙලාය වෙනියඬගණුවත්තං කරොති, මනසිකාරවෙලාය මනසිකාරං කරොති, න යො කම්මාරාමො නාම. භස්සාරාමතාති එත්ථ යො ඉත්ථිවණ්ණපුරිසවණ්ණාදිවසෙන ආලාපසල්ලාපං කරොන්තොයෙව දිවසඤ්ච රත්තිඤ්ච විතිනාමෙති, එවරුපො භස්සෙ පරියන්තකාරී න භොති, අයං භස්සාරාමො නාම. යො පන රත්තිම්පි දිවසම්පි ධම්මං කථෙති, පඤ්ඤං විස්සජ්ජෙති, අයං අප්පභස්සො භස්සෙ පරියන්තකාරීයෙව. කස්මා? “සන්තිපතිතානං වො, භික්ඛවෙ, ද්වයං කරණීයං ධම්මී වා කථා, අරියො වා තුණ්හිභාවො”ති (ම. නි. 1.273; උදා. 12, 28, 29) වුත්තත්තා.

නිද්දාරාමතාති එත්ථ යො ගච්ඡන්තොපි නිසින්තොපි නිපන්තොපි ථිනම්ද්ධාභිභූතො නිද්දායතිසෙව, අයං නිද්දාරාමො නාම. යස්ස පන කරජකායෙ ගෙලඤ්ඤෙන විත්තං භවඬගෙ ඔතරති, නායං නිද්දාරාමො. තෙනෙවාහ – “අභිජානාමි බො පනාහං, අග්ගිවෙස්සන, ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙ පච්ඡාහත්තං පිණ්ඩපාතජ්ජටික්කන්තො චතුග්ගුණං සඬ්ඝාටිං පඤ්ඤාපෙත්වා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සතො සම්පජානො නිද්දං ඔක්කමිතා”ති (ම. නි. 1.387). සඬගණිකාරාමතාති එත්ථ යො එකස්ස දුතියො, ද්විත්තං තතියො, තිණ්ණං චතුත්ථොති එවං සංසට්ඨොව විහරති, එකකො අස්සාදං න ලහති, අයං සඬගණිකාරාමො. යො පන චතුසු ඉරියාපටෙසු එකකොව අස්සාදං ලහති, නායං සඬගණිකාරාමො වෙදිතබ්බො. සෙබ්බානං පටිලද්ධගුණස්ස පරිභානාසම්භවතො “උපරිගුණෙහි”තිආදි වුත්තං.

පයමසෙබ්බසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියසෙබසුත්තවණ්ණනා

90. දසමෙ අතිපාතොවාති සබ්බරත්තිං නිද්දායිත්වා බලවපච්චුසෙ කොට්ඨසම්මුඤ්ජනියා ථොකං සම්මජ්ජිත්වා මුඛං ධොවිත්වා යාගුහික්ඛත්ථාය පාතොව පවිසති. තං අතික්කමිත්වාති ගිහිසංසග්ගවසෙන කාලං චිතිනාමෙත්තො මජ්ඣන්තිකසමයං අතික්කමිත්වා පක්කමති. පාතොයෙව හි ගාමං පවිසිත්වා යාගුං ආදාය ආසනසාලං ගන්ත්වා පිවිත්වා එකස්මිං යානෙ නිපන්තො නිද්දායිත්වා මනුස්සානං භොජනවෙලාය ‘පණ්ණහික්ඛං ලහිස්සාමී’ති උපකට්ඨෙ මජ්ඣන්තිකෙ උට්ඨාය ධම්මකරණෙන උදකං ගහෙත්වා අක්ඛිති පුඤ්ජිත්වා පිණ්ඩාය වරිත්වා යාවදත්ථං භුඤ්ජිත්වා ගිහිසංසට්ඨො කාලං චිතිනාමෙත්වා මජ්ඣන්තෙ චිතිවත්තෙ පටික්කමති.

අප්පිච්ඡකථාති, ‘ආවුසො, අත්තිව්ජනා පාපිච්ඡතාති ඉමෙ ධම්මා පහාතබ්බා’ති තෙසු ආදීනවං දස්සෙත්වා ‘එවරුපං අප්පිච්ඡතං සමාදාය වත්තිතබ්බ’න්තිආදීනයජ්ජවත්තා කථා. තිහි විවෙකෙහිති කායවිවෙකො, චිත්තවිවෙකො, උපධිවිවෙකොති ඉමෙහි තිහි විවෙකෙහි. තත්ථ එකො ගච්ඡති, එකො තිට්ඨති, එකො නිසීදති, එකො සෙය්‍යං කප්පෙති, එකො ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති, එකො පටික්කමති, එකො වඩ්ඤාමං අධිට්ඨාති, එකො වරති, එකො විහරතිති අයං කායවිවෙකො නාම. අට්ඨ සමාපත්තියො පන චිත්තවිවෙකො නාම. නිබ්බානං උපධිවිවෙකො නාම. චුත්තම්පි හෙතං – ‘කායවිවෙකො ච විවෙකට්ඨකායානං නෙක්ඛම්මාහිරතානං, චිත්තවිවෙකො ච පරිසුද්ධචිත්තානං පරමවොදානජ්ජත්තානං, උපධිවිවෙකො ච නිරුපධීනං පුග්ගලානං විසඬ්ඛාරගතාන’න්ති (මහානි. 57). දුට්ඨං චිරියන්ති කායිකං, චෙතසිකඤ්ච චිරියං. සීලන්ති චතුපාරිසුද්ධිසීලං. සමාධිත්ති විපස්සනාපාදකා අට්ඨ සමාපත්තියො. විමුක්තිකථාති වා අරියඵලං ආරබ්භ පවත්තා කථා. සෙසං උත්තානමෙව.

දුතියසෙබසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ථෙරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(10) 5. කකුධවග්ගො

1-10. පයමසම්පදාසුත්තාදිවණ්ණනා

91-100. පඤ්චමස්ස පයමෙ දුතියෙ ව නත්ථි වත්තබ්බං. තතියෙ ආජානනතො අඤ්ඤා, උපරිමග්ගපඤ්ඤා හෙට්ඨිමග්ගෙන ඤාතපරිඤ්ඤාය එව ජානනතො. තස්සා පන ඵලභාවතො මග්ගඵලපඤ්ඤා තංසහගතා සම්මාසඬ්ඤාපාදයො ච ඉධ ‘අඤ්ඤා’ති චුත්තා. අඤ්ඤාය ඛ්‍යාකරණාති අඤ්ඤාඛ්‍යාකරණාති. තෙනෙවාහ ‘අඤ්ඤාඛ්‍යාකරණාතිති අරහත්තබ්බාකරණාති’ති. අධිගතමානෙතාති අජ්ජත්තෙ

පත්තසඤ්ඤී, අනධිගතෙ අධිගතසඤ්ඤී හුත්වා අධිගතං මයාති මානෙන.
චතුත්ථාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

පට්ඨමසම්පදාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කකුධවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

3. තතියපණ්ණාසකං

(11) 1. ථාසුච්ඡාරවග්ගො

1-4. සාරජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා

101-4. තතියස්ස පට්ඨමෙ නත්ථි වත්තබ්බං. දුතියෙ පිණ්ඩපාතාදිඅත්ථාය උපසඬකමිතුං යුත්තට්ඨානං ගොවරො, වෙසියා ගොවරො අස්සාති වෙසියාගොවරො, මිත්තසන්ථවවසෙන උපසඬකමිත්තබ්බට්ඨානන්ති අත්ථො. වෙසියා නාම රුපුපජීවිනියො, තා මිත්තසන්ථවවසෙන න උපසඬකමිත්තබ්බා සමණභාවස්ස අන්තරායකරත්තා, පරිසුද්ධාසයස්සපි ගරභාහෙතුතො, තස්මා දක්ඛිණාදානවසෙන සතිං උපට්ඨපෙත්වා උපසඬකමිත්තබ්බං. විධවා වුවචන්ති මතපතිකා, පවුත්ථපතිකා වා. පුල්ලකුමාරියොති මහල්ලිකා අනිවිද්ධා කුමාරියො. පණ්ඩකාති නපුංසකා. තෙ හි උස්සන්තකිලෙසා අවුපසන්තපරිලාහා ලොකාමිසනිස්සිතකථාබහුලා, තස්මා න උපසඬකමිත්තබ්බා. භික්ඛුනියො නාම උස්සන්තබ්බමචරියා. තථා භික්ඛුපි. අඤ්ඤමඤ්ඤං විසභාගවත්ථුභාවතො සන්ථවවසෙන උපසඬකමෙන කතිපාහෙනෙව බ්බුමචරියන්තරායො සියා, තස්මා න උපසඬකමිත්තබ්බා, ගිලානපුච්ඡනාදිවසෙන උපසඬකමෙන සතොකාරිනා භවිත්තබ්බං. තතියචතුත්ථානි උත්තානත්ථානෙව.

සාරජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ථාසුච්ඡාරසුත්තවණ්ණනා

105. පඤ්චමෙ මෙත්තා එතස්ස අත්ථිති මෙත්තං, තංසමුට්ඨානං කායකම්මං මෙත්තං කායකම්මං. එස නයො සෙසද්වයෙපි. ආචීති පකාසනං. පකාසභාවො චෙත්ථ යං උද්දිස්ස තං කායකම්මං කරියති, තස්ස සම්මුඛභාවතොති ආභ “සම්මුඛා”ති. රහොති අප්පකාසං. අප්පකාසනා ව යං උද්දිස්ස තං කායකම්මං කරියති, තස්ස අපච්චක්ඛභාවතොති ආභ “පරම්මුඛා”ති. ඉමානි මෙත්තකායකම්මාදීනි භික්ඛූනං වසෙන ආගතානි තෙසං සෙට්ඨපරිසභාවතො, ගිහිසුපි ලබ්භන්තියෙව. භික්ඛූනඤ්ඤි මෙත්තචිත්තෙන ආභිසමාචාරිකපුරණං මෙත්තං කායකම්මං නාම. ගිහීනං චෙතියවන්දනත්ථාය බොධිවන්දනත්ථාය

සඬ්ඝනිමන්තනත්ථාය ගමනං ගාමං පිණ්ඩාය පට්ටියෙ භික්ඛු දිස්වා පට්ටුග්ගමනං පත්තප්පට්ඨගහණං ආසනපඤ්ඤාපනං අනුගමනන්ති එවමාදිකං මෙත්තං කායකම්මං නාම. භික්ඛුනං මෙත්තචිත්තෙන ආචාරපඤ්ඤත්තිසික්ඛාපනං කම්මට්ඨානකථනං ධම්මදෙසනා තෙජ්ජකම්පි බුද්ධවචනං මෙත්තං වචිකම්මං නාම. ගිහිනං “වෙනියවන්දනාය ගච්ඡාම, බොධිවන්දනාය ගච්ඡාම, ධම්මස්සවනං කරිස්සාම, දීපමාලං පුප්ඵපුප්ඵං කරිස්සාම, තිණි සුචරිතානි සමාදාය වත්තිස්සාම, සලාකහත්තාදීනි දස්සාම, වස්සාවාසිකං දස්සාම, අප්ප්ඵ සඬ්ඝස්ස වත්තාරො පට්ටියෙ දස්සාම, සඬ්ඝං නිමන්තෙත්වා බාදනීයාදීනි සංවිදහං, ආසනානි පඤ්ඤාපෙථ, පානීයං උපට්ඨපෙථ, සඬ්ඝං පට්ටුග්ගන්ත්වා ආනෙථ, පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදාපෙථ, ඡන්දජාතා උස්සාහජාතා වෙය්‍යාවච්චං කරොථා” තිආදිකථනකාලෙ මෙත්තං වචිකම්මං නාම. භික්ඛුනං පාතොව උට්ඨාය සරීරප්පට්ඨග්ගනං කත්වා වෙනියඬ්ගණං ගන්ත්වා වත්තාදීනි කත්වා විචිත්තසෙනාසනෙ නිසීදිත්වා “ඉමස්මි. විහාරෙ භික්ඛු සුඬි හොන්තු අවෙරා අබ්‍යාපජ්ජා” ති චිත්තනං මෙත්තං මනොකම්මං නාම, ගිහිනං “අය්‍යා සුඬි හොන්තු අවෙරා අබ්‍යාපජ්ජා” ති චිත්තනං මෙත්තං මනොකම්මං නාම.

තත්ථ නවකානං චීවරකම්මාදීසු සභායභාවගමනං සම්මුඛා කායකම්මං නාම, ථෙරානං පන පාදධොවනසිඤ්චනඛිජනදානාදිහෙදම්පි සබ්බං සාමිචිකම්මං සම්මුඛා කායකම්මං නාම, උභයෙහිපි දුන්නික්ඛිත්තානං දාරුභණ්ඩාදීනං තෙසු අවඤ්ඤං අකත්වා අත්තනා දුන්නික්ඛිත්තානං විය පටිසාමනං පරම්මුඛා මෙත්තං කායකම්මං නාම. “දෙවත්ථෙරො තිස්සත්ථෙරො” ති වුත්තං එවං පග්ගස්භවචනං සම්මුඛා මෙත්තං වචිකම්මං නාම, විහාරෙ අසන්තං පන පටිපුච්ඡන්තස්ස “කුහිං අම්භාකං දෙවත්ථෙරො, කුහිං අම්භාකං තිස්සත්ථෙරො, කදා නු බො ආගමිස්සති” ති එවං පියවචනං පරම්මුඛා මෙත්තං වචිකම්මං නාම. මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධානි පන නයනානි උම්මිලෙත්වා පසන්තෙන මුඛෙන ඔලොකනං සම්මුඛා මෙත්තං මනොකම්මං නාම, “දෙවත්ථෙරො තිස්සත්ථෙරො අරොගො හොතු අබ්‍යාපජ්ජො” ති සමන්තාහරණං පරම්මුඛා මෙත්තං මනොකම්මං නාම. කාමඤ්චෙන්ථ මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධානං නයනානං උම්මිලනං, පසන්තෙන මුඛෙන ඔලොකනඤ්ච මෙත්තං කායකම්මමෙව. යස්ස පන චිත්තස්ස වසෙන නයනානං මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධානා, මුඛස්ස ච පසන්තතා, තං සන්ධාය වුත්තං “මෙත්තං මනොකම්මං නාමා” ති. සමාධිසංවත්තනප්පයොජනානි සමාධිසංවත්තනිකානි.

සමානසීලනං ගතොති තෙසු තෙසු දිසාභාගෙසු විහරන්තෙහි භික්ඛුහි සද්ධිං සමානසීලනං ගතො. යායන්ති යා අයං මය්හඤ්චෙව තුම්භාකඤ්ච පච්චක්ඛන්තා. දිට්ඨිති සම්මාදිට්ඨි. අරියානි නිද්දොසා. නිය්‍යානීති වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරති නිග්ගච්ඡති. සයං නිය්‍යන්තියෙව හි තංසමඬ්ගිපුග්ගලං වට්ටදුක්ඛතො නිය්‍යාපෙතීති වුච්චති. යා සත්ථු අනුසිට්ඨි, තං කරොතීති තක්කරො, තස්ස, යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජකස්සාති අත්ථො. දුක්ඛක්ඛයායාති සබ්බදුක්ඛක්ඛයත්ථං. දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතොති සමානදිට්ඨිභාවං උපගතො.

එාසුචිභාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-10. ආනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

106-110. ඡට්ඨෙ අධිසිලෙති නිමිත්තත්ථෙ භුමිමං, සීලනිමිත්තං න උපවදති න නින්දතීති අත්ථො. අත්තනි කම්මෙ ච අනු අනු පෙක්ඛති සීලෙනාති අත්තානුපෙක්ඛී. සත්තමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

ආනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එාසුචිභාරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(12) 2. අත්ඨකචින්දවග්ගො

1-4. කුලුපකසුත්තාදිවණ්ණනා

111-114. දුතියස්ස පඨමෙ අසන්ථවෙසු කුලෙසු විස්සාසො එතස්සාති අසන්ථවිස්සාසී. අනිස්සරො හුත්වා විකප්පෙති සංවිදහති සීලෙනාති අනිස්සරවිකප්පී. විස්සට්ඨානි විසුං ඛිත්තානි හෙදෙන අවත්ථිතානි කුලානි සට්ඨන්ථාය උපසෙවති සීලෙනාති විස්සට්ඨුපසෙවී. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

කුලුපකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-13. මච්ඡරීඨිසුත්තාදිවණ්ණනා

115-123. පඤ්චමෙ ආවාසමච්ඡරියාදීනි පඤ්ච ඉධ භික්ඛුනියා වසෙන ආගතානි, භික්ඛුස්ස වසෙනපි තානි වෙදිතඛ්ඛානි. ආවාසමච්ඡරියෙන හි සමන්තාගතො භික්ඛු ආගන්තුකං දිස්වා “එත්ථ චෙතියස්ස වා සඬ්ඝස්ස වා පරික්ඛාරො යපිතො” තිආදීනි වත්වා සඬ්ඝිකආවාසං න දෙති. කුලමච්ඡරියෙන සමන්තාගතො භික්ඛු තෙහි තෙහි කාරණෙහි ආදීනවං දස්සෙත්වා අත්තනො උපට්ඨාකෙ කුලෙ අඤ්ඤෙසං පවෙසමිපි නිවාරෙති. ලාභමච්ඡරියෙන සමන්තාගතො සඬ්ඝිකමිපි ලාභං මච්ඡරායන්තො යථා අඤ්ඤෙ න ලහන්ති, එවං කරොති අත්තනා විසමනිස්සිතතාය ඛලවනිස්සිතතාය ව. වණ්ණමච්ඡරියෙන සමන්තාගතො අත්තනො වණ්ණං වණ්ණෙති, පරෙසං වණ්ණෙ “කිං වණ්ණො එසො” ති තං තං දොසං වදති. වණ්ණොති චෙත්ථ සරිවණ්ණොපි, ගුණවණ්ණොපි වෙදිතඛ්ඛො.

ධම්මමච්ඡරියෙන සමන්තාගතො – “ඉමං ධම්මං පරියාපුණිත්වා එසො මං අභිභවිස්සතී” ති අඤ්ඤස්ස න දෙති. යො පන – “අයං ඉමං ධම්මං උග්ගහෙත්වා අඤ්ඤා අත්ථං විපරිවත්තෙත්වා නාසෙස්සතී” ති ධම්මනුග්ගහෙන වා – “අයං ඉමං ධම්මං උග්ගහෙත්වා උද්ධතො උන්නළො අවුපසන්තවිත්තො අපුඤ්ඤං පසවිස්සතී” ති පුග්ගලානුග්ගහෙන වා න දෙති, න තං මච්ඡරියං. ධම්මොති චෙත්ථ

පරියත්තිධම්මො අධිප්පෙනො. පටිවෙධධම්මො හි අරියානංයෙව හොති, තෙ ව නං න මච්ඡරායන්ති මච්ඡරියස්ස සබ්බසො පහිනත්තාති තස්ස අසම්භවො එව. තත්ථ ආවාසමච්ඡරියෙන ලොභගෙනෙ පච්චති, යක්ඛො වා පෙනො වා හුත්වා තස්සෙව ආවාසස්ස සඬ්ඛාරං සීසෙන උක්ඛිපිත්වා වරති. කුලමච්ඡරියෙන අප්පහොගො හොති. ලාභමච්ඡරියෙන ගුරුනිරයෙ නිබ්බත්තති, සඬ්ඝස්ස වා ගණස්ස වා ලාභං මච්ඡරායිත්වා පුග්ගලිකපරිහොගෙන වා පරිභුඤ්ජිත්වා යක්ඛො වා පෙනො වා මහාඅජගරො වා හුත්වා නිබ්බත්තති. චණ්ණමච්ඡරියෙන භවෙසු නිබ්බත්තස්ස චණ්ණො නාම න හොති. ධම්මමච්ඡරියෙන කුක්කුළනිරයෙ නිබ්බත්තති. ඡට්ඨාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

මච්ඡරීනීසුත්තාදිචණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අත්ධකච්ඡන්දවග්ගචණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(13) 3. ගිලානවග්ගො

124-130. තතියො වග්ගො උත්තානත්ථොයෙව.

(14) 4. රාජවග්ගො

1. පයමවක්කානුවත්තනසුත්තචණ්ණනා

131. චතුත්ථස්ස පයමෙ අත්ථඤ්ඤාති හිතඤ්ඤා. හිතපරියායො හෙත්ථ අත්ථ-සද්දො “අත්තත්ථො පරත්ථො” තිආදීසු (මහානි. 69; චූළනි. මොසරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 85; පටි. ම. 3.5) විය. යස්මා වෙස පරෙසං හිතං ජානන්තො තෙ අත්තති රඤ්ජෙති, තස්මා චුත්තං “රඤ්ජිතං ජානාති” ති. දණ්ඩෙති අපරාධානුරූපෙ දණ්ඩනෙ. බලමිහීති බලකායෙ. පඤ්ච අත්ථෙති අත්තත්ථො, පරත්ථො, උභයත්ථො, දිට්ඨධම්මිකො අත්ථො, සම්පරායිකො අත්ථොති එවං පඤ්චප්පහෙදෙ අත්ථෙ. චත්තාරො ධම්මෙති චතුසච්චධම්මෙ, කාමරූපාරූපලොකුත්තරහෙදෙ වා චත්තාරො ධම්මෙ. පටිග්ගහණපරිහොගමත්තඤ්ඤාතාය එව පරියෙසනවිස්සජ්ජනමත්තඤ්ඤාතාපි බොධිතා හොන්තිති “පටිග්ගහණපරිහොගමත්තං ජානාති” ඉච්චෙව චුත්තං.

උත්තරති අතික්කමති, අභිභවතීති වා උත්තරං, නත්ථි එත්ථ උත්තරන්ති අනුත්තරං. අනතිසයං, අප්පට්භාගං වා අනෙකාසු දෙවමනුස්සපරිසාසු අනෙකසතක්ඛන්තං තෙසං අරියසච්චප්පටිවෙධසම්පාදනවසෙන පවත්තා භගවතො ධම්මදෙසනා ධම්මවක්කං. අපිච සබ්බපයමං අඤ්ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤප්පමුඛාය අට්ඨාරසපරිසගණාය බ්‍රහ්මකොට්ඨා චතුසච්චස්ස පටිවෙධවිධායිනී යා ධම්මදෙසනා, තස්සා සාතිසයා ධම්මවක්කසමඤ්ඤා. තත්ථ සතිපට්ඨානාතිධම්මො එව පවත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති ධම්මවක්කං. චක්කන්ති වා ආණා ධම්මතො

අනපෙතත්තා, ධම්මඤ්ච තං චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං. ධම්මෙන ඤායෙන චක්කන්තිපි ධම්මචක්කං. යථාහ “ධම්මඤ්ච පචත්තෙනි චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං, චක්කඤ්ච පචත්තෙනි ධම්මඤ්චාති ධම්මචක්කං, ධම්මෙන පචත්තෙනීති ධම්මචක්ක”න්තිආදි (පටි. ම. 2.40-41). අප්පට්චත්තියන්ති ධම්මිස්සරස්ස භගවතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මචක්කස්ස අනුත්තරභාවතො අප්පට්ඨෙසධනීයං. කෙහි පන අප්පට්චත්තියන්ති ආහ – “සමණෙන වා”තිආදි. තත්ථ සමණෙනාති පබ්බජ්ජං උපගතෙන. බ්‍රාහ්මණෙනාති ජාතිබ්‍රාහ්මණෙන. සාසනපරමත්ථසමණබ්‍රාහ්මණානඤ්ඤි පටිලොමචිත්තංයෙව නත්ථි. දෙවෙනාති කාමාවචරදෙවෙන. කෙනචීති යෙන කෙනචි අවසිට්ඨපාරිසජ්ජෙන. එත්තාවතා අට්ඨන්තම්පි පරිසානං අනවසෙසපරියාදානං දට්ඨබ්බං. ලොකස්මිත්ති සත්තලොකෙ.

පඨමචක්කානුවත්තනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියචක්කානුවත්තනසුත්තවණ්ණනා

132. දුතියෙ චක්කචත්තිවත්තන්ති දසවිධං, ද්වාදසවිධං වා චක්කචත්තිභාවාවහං චත්තං. තත්ථ අන්තොජනස්මිං බලකායෙ ධම්මිකායෙව රක්ඛාවරණගුත්තියා සංවිධානං, බත්තියෙසු, අනුයන්තෙසු, බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙසු, නෙගමජානපදෙසු, සමණබ්‍රාහ්මණෙසු, මිගපක්ඛිසු, අධම්මිකපටික්ඛෙපො, අධනානං ධනානුප්පදානං, සමණබ්‍රාහ්මණ උපසඬකමිත්වා පඤ්ඤාපුච්ඡනන්ති ඉදං දසවිධං චක්කචත්තිවත්තං. ඉදමෙව ච ගහපතිකෙ පක්ඛිජාතෙ ච විසුං කත්වා ගහණවසෙන ද්වාදසවිධං. පිතරා පචත්තිතමෙව අනුප්පචත්තෙනීති දසවිධං වා ද්වාදසවිධං වා චක්කචත්තිවත්තං. පුරෙත්වා නිසින්තස්ස පුත්තස්ස අඤ්ඤං පාතුභවති, සො තං පචත්තෙනි. රතනමයත්තා පන සද්ධිට්ඨෙත තදෙවෙනන්ති කත්වා “පිතරා පචත්තිත”න්ති චුත්තං. යස්මා වා සො “අප්පොස්සුක්කො, ත්වං දෙව, භොහි, අභමනුසාසිස්සාමි”ති ආහ. තස්මා පිතරා පචත්තිතං ආණාවක්කං අනුප්පචත්තෙනි නාමාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යඤ්ඤි අත්තතො පුඤ්ඤානුභාවසිද්ධං චක්කරතනං, තං නිප්පරියායතො තෙන පචත්තිතං නාම, නෙතරන්ති පඨමනයො චුත්තො. යස්මා පචත්තිතස්සෙව අනුවත්තනං, පඨමනයො ච තංසද්ධිසෙ තබ්බොභාරවසෙන චුත්තොති තං අනාදිසිත්වා දුතියනයො චුත්තො.

දුතියචක්කානුවත්තනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. යස්සංදිසංසුත්තවණ්ණනා

134. චතුත්ථෙ “උභතො සුජාතො”ති එත්තකෙ චුත්තෙ යෙහි කෙහිවි ද්විච්චි භාගෙහි සුජාතතා පඤ්ඤාපෙයා, සුජාත-සද්දො ච “සුජාතො වාරුදස්සනො”තිආදිසු (ම. නි. 2.399; සු. නි. 553; ථෙරගා. 818) ආරොහසම්පත්තිපරියායොති ජාතිවසෙන සුජාතතං විභාවෙතුං “මාතිතො ච

පිතිතො වා”ති වුත්තං. අනොරසපුත්තවසෙනපි ලොකෙ මාතුපිතුසමඤ්ඤා දිස්සති,
 ඉධ පන සා ඔරසපුත්තවසෙන ඉච්ඡිතාති දස්සෙතුං “සංසුද්ධග්ගහණිකො”ති
 වුත්තං. ගබ්භං ගණ්භාති ධාරෙතීති ගහණී, ගබ්භාසයසඤ්ඤිතො
 මාතුකුච්ඡිප්පදෙසො. තෙනාහ “සංසුද්ධාය මාතුකුච්ඡියා සමන්තාගතො”ති.
 යථාභුත්තස්ස ආභාරස්ස විපාවනවසෙන ගණ්භනතො අප්ඨිධනතො ගහණී,
 තෙජොධාතු. පිතා ව මාතා ව පිතරො. පිතුනං පිතරො පිතාමහා. තෙසං යුගො
 පිතාමහයුගො, තස්මා යාව සත්තමා පිතාමහයුගා, පිතාමහද්වන්දාති එවමෙත්ථ
 අත්ථො දට්ඨබ්බො. එවඤ්ඤි පිතාමහග්ගහණෙනෙව මාතාමහොපි ගහිතොති සො
 අට්ඨකථායං විසුං න උද්ධතො. යුග-සද්දො චෙත්ථ එකසෙසනායෙන දට්ඨබ්බො
 “යුගො ව යුගො ව යුගො”ති. එවඤ්ඤි තත්ථ තත්ථ ද්විත්තං ගහිතමෙව හොති.
 තෙනාහ “තතො උද්ධං සබ්බෙපි පුබ්බපුරිසා පිතාමහග්ගහණෙනෙව ගහිතා”ති.
 පුරිසග්ගහණඤ්ඤෙත්ථ උක්කට්ඨනීද්දෙසවසෙන කතන්ති දට්ඨබ්බං. එවඤ්ඤි
 “මාතිතො”ති පාළිවචනං සමත්ථිතං හොති.

අක්ඛිත්තොති අප්පත්තක්ඛෙපො. අනවක්ඛිත්තොති සම්පත්තවිවාදාදීසු න
 අවක්ඛිත්තො න ඡඩ්ඞිතො. ජාතිවාදෙනාති හෙතුමිහි කරණවචනන්ති දස්සෙතුං
 “කෙන කාරණෙන”තිආදි වුත්තං. එත්ථ ව “උභතො...පෙ.... පිතාමහයුගා”ති
 එතෙන ඛත්තියස්ස යොනිදොසාභාවො දස්සිතො
 සංසුද්ධග්ගහණිකභාවකිත්තනතො. “අක්ඛිත්තො”ති ඉමිනා කිරියාපරාධාභාවො.
 කිරියාපරාධෙන හි සත්තා බෙපං පාපුණන්ති. “අනුපක්කුට්ඨො”ති ඉමිනා
 අයුත්තසංසග්ගාභාවො. අයුත්තසංසග්ගඤ්ඤි පටිච්ච සත්තා අක්කොසං ලහන්ති.

අඨ්ඨතා නාම විභවසම්පන්නතා, සා තං තං උපාදායුපාදාය වුච්චතීති ආහ “යො
 කොචි අත්තතො සන්තකෙන විභවෙන අඨ්ඨෙසා හොතී”ති. තථා මහද්ධනතාපීති තං
 උක්කංසගතං දස්සෙතුං “මහතා අපරිමාණසඞ්ඛෙන ධනෙන සමන්තාගතො”ති
 වුත්තං. භුඤ්ජිතබ්බතො පරිභුඤ්ජිතබ්බතො විසෙසතො කාමා හොගා නාමාති ආහ
 “පඤ්චකාමගුණවසෙනා”ති. කොට්ඨං වුච්චති ධඤ්ඤස්ස ආවසනට්ඨානං,
 කොට්ඨභූතං අගාරං කොට්ඨාගාරං. තෙනාහ “ධඤ්ඤෙන ව
 පරිපුණ්ණකොට්ඨාගාරො”ති. එවං සාරගබ්භං කොසො,
 ධඤ්ඤපරිට්ඨපනට්ඨානඤ්ච කොට්ඨාගාරන්ති දස්සෙත්වා ඉදානි තතො අඤ්ඤථා
 තං දස්සෙතුං “අථ වා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථා අසිනො තික්ඛ්භාවපරිහාරකො
 පටිච්ඡදො “කොසො”ති වුච්චති. එවං රඤ්ඤො තික්ඛ්භාවපරිහාරං කත්වා
 චතුරධිගීති සෙනා කොසොති ආහ “චතුර්ධිධො කොසො හත්ථි අස්සා රථා
 පත්ති”ති. වත්ථකොට්ඨාගාරග්ගහණෙනෙව සබ්බස්සපි හණ්ඩට්ඨපනට්ඨානස්ස
 ගහිතත්තා “තිවිධං කොට්ඨාගාර”න්ති වුත්තං.

යස්සා පඤ්ඤාය වසෙන පුරිසො “පණ්ඩිතො”ති වුච්චති, තං පණ්ඩිච්චන්ති
 ආහ “පණ්ඩිච්චෙන සමන්තාගතො”ති. තංතංඉතිකත්තබ්බතාසු ඡෙකභාවො
 ඛ්‍යාත්තභාවො වෙය්‍යත්තියං. සම්මොහං හිංසති විධමතීති මෙධා, සා එතස්ස අත්ථිති

මෙබව්. යානෙ යානෙ උප්පත්ති එතිස්සා අත්ථිති යානුප්පත්ති, යානසො උප්පජ්ජනපඤ්ඤා. වඩ්ඪිඅත්ථෙති වඩ්ඪිසඩ්ධානෙ අත්ථෙ.

යස්සංදිසංසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-9. පත්ථනාසුත්තාදිවණ්ණනා

135-9. පඤ්චමෙ හත්ථිස්මිත්ති හත්ථිසිප්පෙ. හත්ථිති හි හත්ථිවිසයත්තා හත්ථිසන්තිස්සිත්තා ව හත්ථිසිප්පං ගහිතං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. වයතීති වයො, සොහනෙසු කත්ථවි අපක්ඛලන්තො අවිත්ථායන්තො තානි සන්ධාරෙතුං සක්කොතීති අත්ථො. න වයො අවයො, තානි අත්ථතො සද්දතො ව සන්ධාරෙතුං න සක්කොති. අවයො න හොතීති අනවයො. ද්වෙ පටිසෙධා පකතිං ගමෙන්නීති ආහ “අනවයොති සමත්ථො”ති. ඡට්ඨාදීති උත්තානත්ථානෙව.

පත්ථනාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සොතසුත්තවණ්ණනා

140. දසමෙ තිබ්බානන්ති තික්ඛානං. බරානන්ති කක්කසානං. කටුකානන්ති දාරුණානං. අසාතානන්ති නසාතානං අප්පියානං. න තාසු මනො අප්පෙති, න තා මනං අප්පායන්ති වඩ්ඪෙත්තීති අමනාපා.

සොතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

රාජවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(15) 5. තිකණ්ඩකීවග්ගො

1. අවජානාතිසුත්තවණ්ණනා

141. පඤ්චමස්ස පඨමෙ දත්වා අවජානාතීති එත්ථ එකො භික්ඛු මහාපුඤ්ඤො චතුපච්චයලාභී හොති, සො විවරාදීති ලභිත්වා අඤ්ඤං අප්පපුඤ්ඤං ආපුච්ඡති. සොපි තස්මිං පුනප්පුනං ආපුච්ඡන්තෙපි ගණ්හාතියෙව. අඨස්ස ඉතරො ථොකං කුපිතො හුත්වා මඬිකුභාවං උප්පාදෙතුකාමො වදති “අයං අත්තතො ධම්මතාය විවරාදීති න ලහති, අම්හෙ නිස්සාය ලහති”ති. එවම්පි දත්වා අවජානාති නාම. එකො පන එකෙන සද්ධිං ද්වෙ තීණි වස්සානි වසන්තො පුබ්බෙ තං පුග්ගලං ගරුං කත්වා ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ චිත්තීකාරං න කරොති, ආසනනිසින්නට්ඨානම්පි න ගච්ඡති. අයම්පි පුග්ගලො සංවාසෙන අවජානාති නාම. ආධෙය්‍යමුඛොති ආදිතො ධෙය්‍යමුඛො, පඨමච්චනස්මිංයෙව යපිතමුඛොති අත්ථො. තත්ථායං නයො – එකො පුග්ගලො සාරුජ්ජංයෙව භික්ඛුං “අසාරුජ්ජො එසො”ති කථෙති. තං සුත්වා එස නිට්ඨං ගච්ඡති, පුන අඤ්ඤෙන සභාගෙන භික්ඛුනා “සාරුජ්ජො අය”න්ති වුත්තෙපි

තස්ස වචනං න ගණ්හාති. අසුකෙන නාම “අසාරුප්පො අය” න්ති අම්භාකං කථිතන්ති පුරිමභික්ඛුනොව කථං ගණ්හාති. අපරොපිස්ස දුස්සීලං “සීලවා” ති කථෙති. තස්ස වචනං සද්දභිත්වා පුන අඤ්ඤෙන “අසාරුප්පො එසො භික්ඛු, නායං තුම්භාකං සන්තිකං උපසඬකම්තුං යුත්තො” ති වුත්තෙපි තස්ස වචනං අග්ගහෙත්වා පුරිමංයෙව කථං ගණ්හාති. අපරො වණ්ණමිපි කථිතං ගණ්හාති, අවණ්ණමිපි කථිතං ගණ්හාතියෙව. අයමිපි ආධෙය්‍යමුඛොයෙව නාම ආධාතබ්බමුඛො, යං යං සුභාති, තත්ථ තත්ථ යපිතමුඛොති අත්ථො.

ලොලොති සද්ධාදිනං ඉත්තරකාලප්පතිතත්තා අස්සද්ධියාදිහි ලුලිතභාවෙන ලොලො. ඉත්තරහත්තීතිආදියු පුනප්පුනං භජනෙන සද්ධාව භත්තිපෙමං. සද්ධාපෙමමිපි ගෙහස්සිතපෙමමිපි වට්ටති, පසාදො සද්ධාපසාදො. එවං පුග්ගලො ලොලො හොතීති එවං ඉත්තරසද්ධාදිනාය පුග්ගලො ලොලො නාම හොති. හලිද්දිරාගො විය, ථුසරාසිම්භි කොට්ටිතඛානුකො විය, අස්සපිට්ඨියං යපිතකුම්භණ්ඩං විය ව අනිබද්ධට්ඨානෙ මුහුත්තෙන කුප්පති. මන්දො මොමුහොති අඤ්ඤාණභාවෙන මන්දො, අවිසයනාය මොමුහො, මහාමුළ්හොති අත්ථො.

අවජානාතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-3. ආරහතිසුත්තාදිවණ්ණනා

142-3. දුතියෙ ආරහතීති එත්ථ ආරම්භ-සද්දො

කම්මකිරියහිංසනවිරියකොපනාපත්තිවිතික්කමෙසු වත්තති. තථා හෙස “යං කිඤ්චි දුක්ඛං සම්භොති, සබ්බං ආරම්භපච්චයා” ති (සු. නි. 749) කම්මෙ ආගතො. “මහාරම්භා මහායඤ්ඤා, න තෙ හොන්ති මහප්ඵලා” ති (සං. නි. 1.120; අ. නි. 4.39) කිරියාය. “සමණං ගොතමං උද්දිස්ස පාණං ආරහන්ති” ති (ම. නි. 2.51) හිංසනෙ. “ආරම්භථ නික්ඛමථ, යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ” ති (සං. නි. 1.185; නෙත්ති. 29; පෙටකො. 38; මි. ප. 5.1.4) වීරියෙ. “බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා පටිවිරතො හොතී” ති (දී. නි. 1.10, 195; ම. නි. 1.293) කොපනෙ. “ආරහති ව විජ්ජට්ඨාරී ව හොතී” ති (අ. නි. 5.142; පු. ප. 191) අයං පන ආපත්තිවිතික්කමෙ ආගතො, තස්මා ආපත්තිවිතික්කමවසෙන ආරහති චෙව, තප්පච්චයා ව විජ්ජට්ඨාරී හොතීති අයමෙත්ථ අත්ථො. යථාභූතං නප්පජානාතීති අනධිගතත්තා යථාසභාවතො න ජානාති. යත්ථස්සාති යස්මිං අස්ස, යං යානං පත්වා එතස්ස පුග්ගලස්ස උප්පන්නා පාපකා අකුසලා ධම්මා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣන්තීති අත්ථො. කිං පන පත්වා තෙ නිරුජ්ඣන්තීති? අරහත්තමග්ගං, ඵලප්පත්තස්ස පන නිරුද්ධා නාම හොන්ති. එවං සන්තෙපි ඉධ මග්ගකිච්චවසෙන පන ඵලමෙව වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ආරහතී න විජ්ජට්ඨාරී හොතීති ආපත්තිං ආපජ්ජති, තං පනෙස දෙසෙනුං සභාගපුග්ගලං පරියෙසති, තස්මා න විජ්ජට්ඨාරී හොති. න ආරහතී විජ්ජට්ඨාරී හොතීති ආපත්තිං න ආපජ්ජති, විනයපඤ්ඤත්තියං පන අකොවිදත්තා අනාපත්තියා ආපත්තිසඤ්ඤී හුත්වා විජ්ජට්ඨාරී හොතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. “න

ආරභනි න විජ්ජට්ඨාරි හොති”ති යො චුත්තො, කතරො සො පුග්ගලො?
 ඔස්සට්ඨවීරියපුග්ගලො. සො හි “කිං මෙ ඉමස්මිං කාලෙ පරිනිබ්බානෙන,
 අනාගතෙ මෙත්තෙය්‍යසම්මාසම්බුද්ධකාලෙ පරිනිබ්බායිස්සාමී”ති විසුද්ධසීලොපි
 පටිපත්තිං න පුරෙති. සො හි “කිමත්ථං ආයස්මා පමත්තො විහරති, පුට්ඨජනස්ස
 නාම ගති අනිබ්බදා, තස්මා හි මෙත්තෙය්‍යසම්මාසම්බුද්ධස්ස සම්මුඛිභාවං
 ලභෙය්‍යාසී, අරහත්තත්ථාය විපස්සනං භාවෙහි”ති ඔවදිතබ්බොව.

සාධුති ආයාචනත්ථෙ නිපාතො. ඉදං චුත්තං හොති – යාව අපරද්ධං වත
 ආයස්මතා, එවං සන්තෙපි මයං ආයස්මත්තං යාවාම, දෙසෙනබ්බයුත්තකස්ස
 දෙසනාය, වුට්ඨාතබ්බයුත්තකස්ස වුට්ඨානෙන, ආවිකාතබ්බයුත්තකස්ස
 ආවිකිරියාය ආරම්භපෙ ආසවෙ පහාය සුද්ධන්තෙ ධීතභාවපච්චවෙක්ඛණෙන
 විජ්ජට්ඨාරපෙ ආසවෙ පටිවිනොදෙන්වා නිහරිත්වා විපස්සනාවිත්තඤ්චෙව
 විපස්සනාපඤ්ඤඤ්ච වඩ්ඪෙතුති. අමුනා පඤ්චමෙන පුග්ගලෙනාති එතෙන
 පඤ්චමෙන බිණාසවපුග්ගලෙන. සමසමො භවිස්සතීති ලොකුත්තරගුණෙහි
 සමභාවෙනෙව සමො භවිස්සතීති එවං බිණාසවෙන ඔවදිතබ්බොති අත්ථො. තතියං
 උත්තානමෙව.

ආරභනිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-6. තිකණ්ඩකීසුත්තාදිවණ්ණනා

144-6. චතුත්ථෙ පටිකුලෙති අමනුස්සෙ අනිට්ඨෙ. අප්පටිකුලසඤ්ඤීති
 ඉට්ඨාකාරෙනෙව පවත්තවිත්තො. ඉට්ඨස්මිං වත්ථුස්මිං අසුභාය වා එරති,
 අනිච්චතො වා උපසංහරති උපනෙති පවත්තෙති. අනිට්ඨස්මිං වත්ථුස්මිත්ති
 අනිට්ඨෙ සත්තසඤ්ඤිතෙ ආරම්මණෙ. මෙත්තාය වා එරතීති මෙත්තං හිතෙසිතං
 උපසංහරන්තො සබ්බත්ථකමෙව වා තත්ථ එරති. ධාතුතො වා උපසංහරතීති
 ධම්මසභාවිත්තෙන ධාතුතො පච්චවෙක්ඛණාය ධාතුමනසිකාරං වා තත්ථ
 පවත්තෙති. තදුභයං අභිනිවජ්ජෙත්වාති සභාවතො ආනුභාවතො ව උපනිට්ඨන්තං
 ආරම්මණෙ පටිකුලභාවං අප්පටිකුලභාවඤ්චාති තං උභයං පහාය අග්ගහෙත්වා,
 සබ්බස්මිං පන තස්මිං මජ්ඣන්තො හුත්වාති චුත්තං හොති. මජ්ඣන්තො හුත්වා
 විහරිතුකාමො පන කිං කරොතීති? ඉට්ඨානිට්ඨෙසු ආපාථං ගතෙසු නෙව
 සොමනස්සිතො හොති, න දොමනස්සිතො හොති. උපෙක්ඛකො විහරෙය්‍යාති
 ඉට්ඨෙ අරජ්ජන්තො අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තො යථා අඤ්ඤෙ අසමපෙක්ඛනෙන
 මොහං උප්පාදෙන්ති, එවං අනුප්පාදෙන්තො ඡසු ආරම්මණෙසු ඡළඬිගුපෙක්ඛාය
 උපෙක්ඛකො විහරෙය්‍ය. තෙනෙවාහ “ඡළඬිගුපෙක්ඛාවසෙන පඤ්චමො”ති.
 ඉට්ඨානිට්ඨඡළාරම්මණාපාථෙ පරිසුද්ධපකතිභාවාච්ඡහනලක්ඛණාය ඡසු ද්වාරෙසු
 පවත්තනතො “ඡළඬිගුපෙක්ඛා”ති ලද්ධනාමාය තත්ත්වමජ්ඣන්තුපෙක්ඛාය වසෙන
 පඤ්චමො වාරො චුත්තොති අත්ථො. පඤ්චමං ඡට්ඨඤ්ච උත්තානමෙව.

තිකණ්ඩකීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. අසප්පුරිසදානසුත්තාදිවණ්ණනා

147-150. සත්තමෙ අසක්කච්චන්ති අනාදරං කත්වා. දෙය්‍යධම්මස්ස අසක්කච්චකරණං නාම අසම්පන්නං කරොතිති ආහ “න සක්කරිත්වා සුචිං කත්වා දෙති”ති, උත්තණ්ඩුලාදිදොසවිරහිතං සුචිසම්පන්නං කත්වා න දෙතිති අත්ථො. අවිත්තිකත්වාති න විත්තෙ කත්වා, න පුජෙත්වාති අත්ථො. පුජෙත්තො හි පුජෙතබ්බවත්ථුං විත්තෙ යපෙති, න තතො බහි කරොති. විත්තං වා අවිජරියං කත්වා පටිපත්තිවිකරණං සම්භාවනාකිරියා, තප්පටික්ඛෙපතො අවිත්තිකරණං අසම්භාවනාකිරියා. අගාරවෙන දෙතිති පුග්ගලෙ අගරුං කරොත්තො නිසිදනට්ඨානෙ අසම්මජ්ජිත්වා යත්ථ වා තත්ථ වා නිසිදාපෙත්වා යං වා තං වා ආධාරකං යපෙත්වා දානං දෙති. අසහත්ථාති න අත්තතො හත්ථෙත දෙති, දාසකම්මකරොදිහි දාපෙති. අපවිද්ධං දෙතිති අත්තරා අපවිද්ධං විච්ඡෙදං කත්වා දෙති. තෙනාහ “න නිරන්තරං දෙති”ති. අථ වා අපවිද්ධං දෙතිති උච්ඡිට්ඨාදිජඩ්ඩනියධම්මං විය අවක්ඛිත්තකං කත්වා දෙති. තෙනාහ “ජඩ්ඛෙතුකාමො විය දෙති”ති. “අද්ධා ඉමස්ස දානස්ස ඵලමෙව ආගච්ඡති”ති ඵලං යස්ස කම්මස්සකතාදිට්ඨි අත්ථි, සො ආගමනදිට්ඨිකො, අයං පන න තාදිසොති අනාගමනදිට්ඨිකො. තෙනාහ “කතස්ස නාම ඵලං ආගම්ස්සති”ති ආදි. අට්ඨමාදිසු නත්ථි වත්තබ්බං.

අසප්පුරිසදානසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තිකණ්ඩකීවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

4. චතුත්ථපණ්ණාසකං

(16) 1. සද්ධම්මවග්ගො

151-160. පයමො වග්ගො උත්තානත්ථොයෙව.

(17) 2. ආසාතවග්ගො

1-5. පයමආසාතපටිච්ඡාසසුත්තාදිවණ්ණනා

161-165. දුතියස්ස පයමෙ නත්ථි වත්තබ්බං. දුතියෙ ආසාතො පටිච්ඡාසති ඵත්ථ, ඵතෙහිති වා ආසාතපටිච්ඡාසා. තෙනාහ “ආසාතො ඵතෙහි පටිච්ඡෙනෙබ්බො”ති ආදි.

නන්තකන්ති අනන්තකං, අන්තවිරහිතං වත්ථබ්බං. යදි හි තස්ස අත්තො භවෙය්‍ය, “පිලොතිකා”ති සඩ්ධං න ගච්ඡෙය්‍ය.

සෙවාලෙනාති බීජකණ්ණිකකෙසරාදිහෙදෙන සෙවාලෙන.
 උදකපජ්ජටකෙනාති නීලමණ්ඩුකපිට්ඨිවණ්ණෙන උදකපිට්ඨිං ඡාදෙන්වා
 නිබ්බන්තෙන උදකපිට්ඨිකෙන. සම්මෙන අනුගතොති සම්මෙන ථුට්ඨො අභිභූතො.
 විත්තුජ්ජාදන්ති පටිසසම්පයුත්තවිත්තුජ්ජාදං.

විසභාගවෙදනුජ්ජත්තියා කකචෙනෙව ඉරියාපථපවත්තිනිවාරණෙන
 ඡන්දන්තො ආබාධති පිළෙතීති ආබාධො, සො අස්ස අත්ථිති ආබාධිකො.
 තංසමුට්ඨානෙන දුක්ඛිතො සඤ්ජාතදුක්ඛො. බාළ්භගිලානොති අධිමත්තගිලානො.
 ගාමන්තනායකස්සාති ගාමන්තසම්පාපකස්ස.

පසන්තභාවෙන උදකස්ස අවිජ්ජාචො වෙදිතබ්බොති ආභ “අවිජ්ජාදකාති
 පසන්තොදකා”ති. සාදුරසතාය සාතතාති ආභ “මධුරොදකා”ති. තනුකමෙව සලිලං
 විසෙසතො සීතලං, න බහලාති ආභ “තනුසීතසලිලා”ති. සෙතකාති නික්කද්දමා.
 සවික්ඛල්ලාදිවසෙන හි උදකස්ස විවණ්ණතා. සභාවතො පන තං සෙතවණ්ණමෙව.
 තතියාදීති උත්තානත්ථානෙව.

පඨමආසාතපට්ඨිනායසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. නිරොධසුත්තවණ්ණනා

166. ඡට්ඨෙ අමරිසනත්ථෙති අසහනත්ථෙ. අනාගතචචනං කතන්ති
 අනාගතසද්දජ්ජයොගො කතො, අත්ථො පන චත්තමානකාලිකොව.
 අක්ඛරචිත්තකා (පාණිනි. 3.3.145-146) හි ඊදිසෙසු යානෙසු
 අනොකජ්ජනාමරිසනත්ථවසෙන අත්ථිසද්දෙ උපපදෙ චත්තමානකාලෙපි
 අනාගතචචනං කරොන්ති.

නිරොධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-9. වොදනාසුත්තාදිවණ්ණනා

167-9. සත්තමෙ චත්ථුසන්දස්සනාති යස්මිං චත්ථුස්මිං ආපත්ති, තස්ස
 සරූපතො දස්සනං. ආපත්තිසන්දස්සනාති යං ආපත්තිං සො ආපන්තො, තස්සා
 දස්සනං. සංවාසජ්ජටික්ඛෙපොති උපොසථජ්ජවාරණාදිසංවාසස්ස පටික්ඛිපනං
 අකරණං. සාමීච්ජටික්ඛෙපොති අභිවාදනාදිසාමීචිකිරියාය අකරණං.
 වොදයමානෙනාති වොදෙන්තෙන. වුදිතකස්ස කාලොති වුදිතකස්ස
 වොදෙතබ්බකාලො. පුග්ගලන්ති වොදෙතබ්බපුග්ගලං. උපපරික්ඛිත්වාති “අයං
 වුදිතකලක්ඛණෙ තිට්ඨති, න තිට්ඨති”ති වීමංසිත්වා. අයසං ආරොපෙතීති “ඉමෙ මං
 අභූතෙන අබ්භාවික්ඛන්තා අයසං බාසනං උජ්ජාදෙන්ති”ති හික්ඛුනං අයසං
 උජ්ජාදෙති. අට්ඨමනවමාති උත්තානත්ථානෙව.

වොදනාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. හද්දප්පුත්තවණ්ණනා

170. දසමෙ අභිභවිත්වා යීතො ඉමෙ සත්තෙති අධිප්පායො. යස්මා පන සො “පාසංසභාවෙන උත්තමභාවෙන ච තෙ සත්තෙ අභිභවිත්වා යීතො”ති අත්තානං මඤ්ඤති, තස්මා වුත්තං “පෙට්ඨකො”ති. අඤ්ඤදත්ථු දසොති දස්සනෙ අන්තරායාභාවවටනෙන ඤෙය්‍යාවිසෙසපරිග්ගාභිකභාවෙන ච අනාවරණදස්සාවිතං පටිජානාතීති ආහ “සබ්බං පස්සතීති අධිප්පායො”ති.

හද්දප්පුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආසාතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(18) 3. උපාසකවග්ගො

1-6. සාරජ්ජපුත්තාදිවණ්ණනා

171-176. තතියස්ස පට්ඨප්පතියතතියවතුත්ථෙ නත්ථි වත්තබ්බං. පඤ්චමෙ උපාසකපච්ඡිමකොති උපාසකනිභිනො. “ඉමිනා දිට්ඨාදිනා ඉදං නාම මඬගලං භවිස්සතී”ති එවං බාලජනපරිකප්පිතකොතුහලසඬාතෙන දිට්ඨසුත්තමුත්තමඬගලෙන සමන්තාගතො කොතුහලමඬගලිකො. තෙනාහ “ඉමිනා ඉදං භවිස්සතී”තිආදි. මඬගලං පච්චෙතීති දිට්ඨමඬගලාදිහෙදං මඬගලමෙව පත්ථියායති. නො කම්මන්ති කම්මස්සකතං නො පත්ථියායති. ඉමම්භා සාසනාති ඉතො සබ්බඤ්ඤවුද්ධසාසනතො. බහිද්ධාති බාහිරකසමයෙ. දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසතීති “දුප්පට්පන්නා දක්ඛිණෙය්‍යා”ති සඤ්ඤී ගවෙසති. එත්ථ දක්ඛිණපරියෙසනපුබ්බකාරෙ එකං කත්වා පඤ්ච ධම්මා වෙදිතබ්බා. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

සාරජ්ජපුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. වණ්ණිජ්ජපුත්තාදිවණ්ණනා

177-8. සත්තමෙ සත්ථවණ්ණිජ්ජාති ආවුධහණ්ඩං කත්වා වා කාරෙත්වා වා කතං වා පටිලභිත්වා තස්ස වික්කයො. ආවුධහණ්ඩං කාරෙත්වා තස්ස වික්කයොති ඉදං පන නිදස්සනමත්තං. සුකරමිගාදයො පොසෙත්වා තෙසං වික්කයොති සුකරමිගාදයො පොසෙත්වා තෙසං මංසං සම්පාදෙත්වා වික්කයො. එත්ථ ච සත්ථවණ්ණිජ්ජා පරොපරාධනිමිත්තතාය අකරණියා වුත්තා, සත්තවණ්ණිජ්ජා අභුජිස්සභාවකරණතො, මංසවිසවණ්ණිජ්ජා වධහෙතුතො, මජ්ජවණ්ණිජ්ජා පමාදට්ඨානතො. අට්ඨමං උත්තානමෙව.

වණ්ණිජ්ජපුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ගිහිසුත්තවග්ගො

179. නවමෙ ආභිවෙතසිකානන්ති අභිවෙනොති අභික්කන්තං විසුද්ධචිත්තං වුවචති අධිචිත්තං වා, අභිවෙතසි ජාතාති ආභිවෙතසිකාති, අභිවෙනො සන්නිස්සිතාතිති වා ආභිවෙතසිකාති. තෙනෙවාහ “උත්තමචිත්තනිස්සිතාන”න්ති. දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරානන්ති දිට්ඨධම්මෙ සුඛවිහාරානං. දිට්ඨධම්මොති පච්චක්ඛො අත්තභාවො වුවචති, තත්ථ සුඛවිහාරානන්ති අත්ථො. රූපාවචරජ්ඣානානමෙතං අධිවචනං. තාති හි අප්පෙත්වා නිසින්තා ඤායිතො ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ අසංකිලිට්ඨං නෙක්ඛම්මසුඛං වින්දන්ති, තස්මා “දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරානී”ති වුවචන්ති.

චතුබ්බිධමෙරයන්ති පුප්ඵාසවො, ඵලාසවො, ගුළාසවො, මධ්වාසවොති ඵචං චතුප්පහෙදං මෙරයං. පඤ්චවිධඤ්ච සුරන්ති පුවසුරා, පිට්ඨසුරා, ඔදනසුරා, කිණ්ණපක්ඛිත්තා, සම්භාරසංයුත්තාති ඵචං පඤ්චප්පහෙදං සුරං. පුඤ්ඤං අත්ථො එතස්සාති පුඤ්ඤත්ථො. යස්මා පනෙස පුඤ්ඤෙන අත්ථිකො නාම හොති, තස්මා වුත්තං “පුඤ්ඤෙන අත්ථිකස්සා”ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ගිහිසුත්තවග්ගො නිට්ඨිතා.

10. ගවෙසිසුත්තවග්ගො

180. දසමෙ සුකාරණන්ති බොධිපරිපාවනස්ස එකන්තිකං සුන්දරං කාරණං. මන්දභසිතන්ති ඊසකං භසිතං. කභං කභන්ති භාසසද්දස්ස අනුකරණමෙතං. හට්ඨප්පහට්ඨාකාරමත්තන්ති හට්ඨස්ස පහට්ඨාකාරමත්තං. යථා ගහිතසඬකෙතා “පහට්ඨො හගවා”ති සඤ්ජානන්ති, ඵචං ආකාරනිදස්සනමත්තං.

ඉදානි ඉමිනා පසඬගෙන භාසසමුට්ඨානං විභාගතො දස්සෙතුං “භසිතඤ්ච නාමෙත”න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනවසෙනපි භාසො න සම්භවති, පගෙව දොමනස්සවසෙනාති ආහ “තෙරසහි සොමනස්සසහගතචිත්තෙහි”ති. නනු ච කෙචි කොධවසෙනපි භසන්තිති? න, තෙ සම්පියන්ති කොධවත්ථුං. තත්ථ “මයං දානි යථාකාමකාරිතං ආපජ්ජිස්සාමා”ති දුවිඤ්ඤයාන්තරෙන සොමනස්සචිත්තෙනෙව භාසස්ස උප්පජ්ජනතො. තෙසුති පඤ්චසු සොමනස්සසහගතකිරියචිත්තෙසු. බලවාරම්මණෙනි උළාරතමෙ ආරම්මණෙ යමකපාටිභාරියසදිසෙ. දුබ්බලාරම්මණෙනි අනුළාරආරම්මණෙ.

“ඉමස්මිං පන යානෙ...පෙ.... උප්පාදෙති”ති ඉදං පොරාණට්ඨකථායං තථා ආගතත්තා වුත්තං, න සහෙතුකසොමනස්සසහගතචිත්තෙහි හගවතො සිතං න හොතිති දස්සන්තං. අභිධම්මට්ඨකායං (ධ. ස. මූලට්. 968) පන “අතීතංසාදිසු අප්පට්ඨනං ඤාණං වත්ථා ‘ඉමෙහි ධම්මෙහි සමන්තාගතස්ස බුද්ධස්ස හගවතො සබ්බං කායකම්මං ඤාණපුබ්බඬගමං ඤාණානුපරිවත්ති’තිආදිවචනතො (මහානි.

156; පටි. ම. 3.5) ‘භගවතො ඉදං චිත්තං උප්පජ්ජති’ ති වුත්තවචනං විචාරෙතබ්බං’ ත්ති වුත්තං. තත්ථ ඉමිනා භසිතුප්පාදවිත්තෙන පවත්තියමානම්පි භගවතො සිතකරණං පුබ්බෙනිවාසඅනාගතංසසබ්බඤ්ඤාඤාණානං අනුවත්තකත්තා ඤාණානුපරිවත්තියෙවාති එවං පන ඤාණානුපරිවත්තිභාවෙ සති න කොචි පාළිඅට්ඨකථානං විරොධො. තථා හි අභිධම්මට්ඨකථායං (ධ. ස. අට්ඨ. 568) ‘‘තෙසං ඤාණානං විණ්ණපරියන්තෙ ඉදං චිත්තං උප්පජ්ජති’’ ති වුත්තං. අවස්සඤ්ඤෙතං එවං ඉච්ඡිතබ්බං, අඤ්ඤා ආවජ්ජනවිත්තස්සපි භගවතො තථාරූපෙ කාලෙ න යුජ්ජෙය්‍ය. තස්සපි හි විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපකභාවස්ස නිච්ඡිතත්තා. තථා හි වුත්තං ‘‘එවඤ්ඤා කත්වා මනොද්චාරාවජ්ජනස්සපි විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපකත්තං උපපන්නං භොති’’ ති (ධ. ස. මූලට්. 1 කායකම්මද්චාරකථාවණ්ණනා) න ච විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපකත්තෙ තංසමුට්ඨානකායවිඤ්ඤත්තියා කායකම්මාදිභාවං ආපජ්ජනභාවො විස්සජ්ජති.

භසිතන්ති සිතමෙව සන්ධාය වදති. තෙනාහ ‘‘එවං අප්පමත්තකම්පි’’ ති. සමොසරිතා විජ්ජුලතා. සා හි ඉතරවිජ්ජුලතා විය බණ්ඩිතියා සිසනිරොධා ව න භොති, අපිච බො දන්ධනිරොධා, න ච සබ්බකාලිකා. දීධිති පාවකමභාමෙසතො වා වාතුද්දීපිකමභාමෙසතො වා නිච්ඡරති. තෙනාහ ‘‘වාතුද්දීපිකමභාමෙසමුඛතො’’ ති. අයං කිර තාසං රස්මීනං ධම්මතා, යදිදං තික්ඛන්තුං සිසං පදක්ඛිණං කත්වා දායග්ගෙසුයෙව අන්තරධානං. සෙසමෙත්ථ සුවඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ගවෙසිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපාසකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(19) 4. අරඤ්ඤවග්ගො

1. ආරඤ්ඤිකසුත්තවණ්ණනා

181. චතුත්ථස්ස පඨමෙ අප්පිච්ඡතංයෙව නිස්සායාතිආදීසු ‘‘ඉති අප්පිච්ඡො භවිස්සාමී’’ ති ඉදං මෙ ආරඤ්ඤිකඛිගං අප්පිච්ඡතාය සංවත්තිස්සති, ‘‘ඉති සන්තුට්ඨො භවිස්සාමී’’ ති ඉදං මෙ ආරඤ්ඤිකඛිගං සන්තුට්ඨියා සංවත්තිස්සති, ‘‘ඉති කිලෙසෙ සල්ලිබ්බිස්සාමී’’ ති ඉදං මෙ ආරඤ්ඤිකඛිගං කිලෙසසල්ලිබ්බනත්ථාය සංවත්තිස්සතිති ආරඤ්ඤිකො භොති. අග්ගොති ජෙට්ඨකො. සෙසානි තස්සෙව වෙච්චනානි.

ගවා බීරන්ති ගාවිතො බීරං නාම භොති, න ගාවියා දධි. බීරම්භා දධිතිආදීසුපි එසෙව නයො. එවමෙවන්ති යථා එතෙසු පඤ්චසු ගොරසෙසු සප්පිමණ්ඩො අග්ගො, එවමෙවං ඉමෙසු පඤ්චසු ආරඤ්ඤිකෙසු යො අයං අප්පිච්ඡතාදීනි නිස්සාය ආරඤ්ඤිකො භොති, අයං අග්ගො වෙච්ච සෙට්ඨො ව මොක්ඛො ව පවරො ව.

ඉමෙහි ආරක්ෂකයෙකු ජාතිආරක්ෂකයෙකු වෙදිතබ්බා, න ආරක්ෂකයෙකුමමත්තෙන ආරක්ෂකයෙකු වෙදිතබ්බා. පංසුකුලිකාදීසුපි එසෙව නයො.

ආරක්ෂකයෙකුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අරක්ෂකයෙකුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(20) 5. බ්‍රාහ්මණවග්ගො

1. සොණසුත්තවණ්ණනා

191. පඤ්චමස්ස පඨමෙ සම්පියෙනෙවාති අඤ්ඤමඤ්ඤපෙමෙනෙව කායෙන ව චිත්තෙන ව මිස්සිභුතා සඬ්ඝට්ඨිතා සංඝට්ඨා හුත්වා සංවාසං වත්තෙන්ති, න අප්පියෙන නිග්ගහෙන වාති චුත්තං හොති. තෙනාහ “පිය”න්තිආදි. උදරං අවදිහති උපචිතොති පුරෙතීති උදරාවදෙහකං. භාවනපුංසකඤ්චෙනං, උදරාවදෙහකං කත්වා උදරං පුරෙත්වාති අත්ථො. තෙනාහ “උදරං අවදිහිත්වා”තිආදි.

සොණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දොණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

192. දුතියෙ පචත්තාරොති (දී. නි. ටී. 1.285) පාවචනභාවෙන වත්තාරො. යස්මා තෙ තෙසං මන්තානං පචත්තනකා, තස්මා ආහ “පචත්තයිතාරො”ති. සුද්දෙ ඛහි කත්වා රහොභාසිතබ්බට්ඨෙත මන්තා එව තංතංඅත්ථප්පට්පත්තිහෙතුතාය මන්තපදං. අනුපනීතාසාධාරණතාය රහස්සභාවෙන වත්තබ්බකිරියාය අධිගමුපායං. සප්ඤ්ඤායිතන්ති ගායනවසෙන සප්ඤ්ඤායිතං. තං පන උදත්තානුදත්තාදීනං සරානං සම්පදාවසෙනෙව ඉච්ඡිතන්ති ආහ “සරසම්පත්තිවසෙනා”ති. අඤ්ඤෙසං චුත්තන්ති පාවචනභාවෙන අඤ්ඤෙසං චුත්තං. සමුපබ්බුළුහන්ති සඬ්ගහෙත්වා උපරුපරි සඤ්ඤුළුහං. රාසිකතන්ති ඉරුවෙදයපුරුවෙදසාමවෙදාදිවසෙන, තත්ථාපි පච්චෙකං මන්තබ්‍රහ්මාදිවසෙන, අප්ඤ්ඤායානුචාකාදිවසෙන ව රාසිකතං. තෙසන්ති මන්තානං කත්තුනං. දිබ්බෙන වක්ඛනා ඔලොකෙත්වාති දිබ්බවක්ඛපරිහණ්ඨෙන යථාකම්මුපගඤ්ඤාණෙන සත්තානං කම්මස්සකතාදිං, පච්චක්ඛතො දස්සනට්ඨෙත දිබ්බවක්ඛසදිසෙන පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණෙන අතීතකප්පෙ බ්‍රාහ්මණානං මන්තප්ප්ඤ්ඤානිවිධිඤ්ච ඔලොකෙත්වා. පාවචනෙන සහ සංසන්දෙත්වාති කස්සපසම්මාසම්බුද්ධස්ස යං වචනං වට්ඨසන්තිස්සිතං, තෙන සහ අවිරුද්ධං කත්වා. න හි තෙසං විච්චට්ඨසන්තිස්සිතො අත්ථො පච්චක්ඛො හොති. අපරාපරෙති අට්ඨකාදීහි අපරාපරෙ පච්ඡිමා ඔක්කාකරාජකාලාදීසු උප්පන්නා. පක්ඛිපිත්වාති අට්ඨකාදීහි ගන්ථිතමන්තපදෙසු කිලෙසසන්තිස්සිතපදානං තත්ථ තත්ථ පදෙ පක්ඛිපනං කත්වා. විරුද්ධෙ අකංසුති බ්‍රාහ්මණධම්මිකසුත්තාදීසු (සු. නි.

බ්‍රාහ්මණධර්මසූත්‍ර 286 ආදිය) ආගතනයෙන සංකිලෙසත්ථදීපනතො පච්චනීකභූතෙ අකංසු.

උසුනං අසනකම්මං ඉස්සත්ථං, ධනුසිප්පෙන ජීවිකා. ඉධ පන ඉස්සත්ථං වියාති ඉස්සත්ථං, සබ්බආවුධජීවිකාති ආහ “යොධාජීවකම්මෙනා”ති, ආවුධං ගහෙත්වා උපට්ඨානකම්මෙනාති අත්ථො. රාජපොරිසං නාම විනා ආවුධෙන පොරොහෙව්වාමච්චකම්මාදිරාජකම්මං කත්වා රාජුපට්ඨානං. සිප්පඤ්ඤතරෙනාති ගහිතාවසෙසෙන හත්ථිඅස්සසිප්පාදිනා. කුමාරභාවතො පභුති වරණෙන කොමාරබ්‍රහ්මවරියං.

උදකං පාතෙත්වා දෙන්තීති ද්වාරෙ ධීතස්සෙව බ්‍රාහ්මණස්ස හත්ථෙ උදකං ආසිඤ්චන්තා “ඉදං තෙ, බ්‍රාහ්මණ, හරියං පොසාපනත්ථාය දෙමා”ති වත්වා දෙන්ති. කස්මා පන තෙ එවං බ්‍රහ්මවරියං වරිත්වාපි දාරං පරියෙසන්ති, න යාවජීවං බ්‍රහ්මවාරිනො භොන්තීති? මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන. තෙසඤ්ඤී එවං දිට්ඨි භොති “යො පුත්තං න උප්පාදෙති, සො කුලවංසච්ඡෙදකරො භොති, තතො නිරයෙ පච්චති”ති. වත්තාරො කිර අභායිතබ්බං භායන්ති ගණ්ඩුප්පාදකො, කිකී, කොන්තිනී, බ්‍රාහ්මණොති. ගණ්ඩුප්පාදා කිර මහාපට්ඨියා බයනහයෙන මත්තභොජනා භොන්ති, න බහුං මත්තිකං බාදන්ති. කිකී සකුණිකා ආකාසපතනහයෙන අණ්ඩස්ස උපරි උත්තානා සෙති. කොන්තිනී සකුණී පට්ඨිකම්පනහයෙන පාදෙහි භූමිං න සුට්ඨ අක්කමති. බ්‍රාහ්මණා කුලවංසුපච්ඡෙදහයෙන දාරං පරියෙසන්ති. ආහු චෙත්ථ –

“ගණ්ඩුප්පාදො කිකී චෙව, කොන්ති බ්‍රාහ්මණධර්මකො;
එතෙ අභයං භායන්ති, සම්මුල්භා වතුරො ජනා”ති. (සු. නි. අට්ඨ. 2.293);

සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

දොණබ්‍රාහ්මණසූත්‍රවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සඬගාරවසුත්තවණ්ණනා

193. තතියෙ (සං. නි. ටී. 2.5.236) පයමඤ්ඤෙවාති පුරෙතරංයෙව, අසජ්ඣායකතානං මන්තානං අප්පට්භානං පගෙව පයමංයෙව සිද්ධං, තත්ථ වත්තබ්බමෙව නත්ථිති අධිප්පායො. පරියුට්ඨානං නාම අභිභවො ගහණන්ති ආහ “කාමරාගපරියුට්ඨිතෙනාති කාමරාගග්ගහිතෙනා”ති. වික්ඛම්භෙති අපනෙතිති වික්ඛම්භනං, පටිපක්ඛතො නිස්සරති එතෙනාති නිස්සරණං. වික්ඛම්භනඤ්ච තං නිස්සරණඤ්චාති වික්ඛම්භනනිස්සරණං. තෙනාහ “තත්ථා”තිආදි. සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. අත්තනා අරණියො පත්තබ්බො අත්ථො අත්තත්ථො. තථා පරත්ථො චෙදිතබ්බො.

“අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහති”තිආදීසු (පටි. ම. 1.52) බ්‍යාපාදාදීනං අනාගතත්තා බ්‍යාපාදවාලෙ තද්ධිගනිස්සරණං න ගහිතං. කිඤ්චාපි න

ගහිතං, පටිසඬ්ඛානවසෙන තස්ස විනොදෙනබ්බතාය තදඬ්ගනිස්සරණම්පි
ලබ්භතෙවාති සක්කා විඤ්ඤාතුං. ආලොකසඤ්ඤා උපචාරජපත්තා වා
අප්පනාජපත්තා වා. යො කොචි කසිණජ්ඣානාදිභෙදො සමථො. ධම්මවචන්ථානං
උපචාරජපනාජපත්තවසෙන ගහෙනබ්බං.

කුඩිතොති තත්තො. උස්සුරකජාතොති තස්සෙව කුඩිතභාවස්ස උස්සුරකං
අවිච්ඡේභතං පත්තො. තෙනාහ “උසුමකජාතො”ති. තිලබ්ජකාදිභෙදෙනාති
තිලබ්ජකණ්ණිකකෙසරාදිභෙදෙන සෙවාලෙන. පණකෙනාති උදකපිච්ඡිල්ලෙන.
අප්පසන්තො ආකුලතාය. අසන්තිසිත්තො කලලුප්පත්තියා. අනාලොකට්ඨානෙති
ආලොකරහිතෙ යානෙ.

සඬ්ගාරවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කාරණපාලිසුත්තවණ්ණනා

194. චතුත්ථෙ පණ්ඩිතො මඤ්ඤෙති එත්ථ මඤ්ඤෙති ඉදං “මඤ්ඤති”ති
ඉමිනා සමානත්ථං නිපාතපදං. තස්ස ඉති-සද්දං ආනෙත්වා අත්ථං දස්සෙත්තො
“පණ්ඩිතොති මඤ්ඤති”ති ආහ. අනුමතිප්‍රච්ඡාවසෙන චෙතං චුත්තං. තෙනෙවාහ
“උදාහු නො”ති. “තං කිං මඤ්ඤති භවං පිඬ්ගියාති සමණස්ස ගොතමස්ස
පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තිය”ත්ති චුත්තමෙවත්ථං පුන ගණ්හන්තො “පණ්ඩිතො
මඤ්ඤ”ති ආහ, තස්මා චුත්තං “භවං පිඬ්ගියාති සමණං ගොතමං පණ්ඩිතොති
මඤ්ඤති උදාහු නො”ති, යථා තෙ බමෙය්‍ය, තථා නං කථෙහිති අධිජ්ජායො. අහං
කො නාම, මම අවිසයො එසොති දස්සෙති. කො වාති හෙතුනිස්සක්කෙ
පච්චත්තවචනන්ති ආහ “කුතො වා”ති. තථා වාහ “කෙන කාරණෙන
ජානිස්සාමි”ති, යෙන කාරණෙන සමණස්ස ගොතමස්ස පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියං
ජානෙය්‍යං, තං කාරණං මයි නත්ථිති අධිජ්ජායො. බුද්ධොයෙව භවෙය්‍ය අබුද්ධස්ස
සබ්බථා බුද්ධඤ්ඤාණානුභාවං ජානිතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තාති. චුත්තඤ්ඤෙනං –
“අප්පමත්තකං පනෙතං, හික්ඛවෙ, ඔරමත්තකං සිලමත්තකං, යෙන පුට්ඨජනො
තථාගතස්ස වණ්ණං වදමානො වදෙය්‍ය (දී. නි. 1.7). අත්ථි, හික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙව
ධම්මා ගම්හිරා දුද්දසා දුරනුබොධා...පෙ.... යෙහි තථාගතස්ස යථාභූතං වණ්ණං
සම්මා වදමානො වදෙය්‍යා”ති (දී. නි. 1.28) ව. එත්ථාති “සොපි නුනස්ස
තාදිසො”ති එතස්මිං පදෙ.

පසත්ථප්පසත්ථොති පසත්ථෙහි පාසංසෙහි අත්තනො ගුණෙහෙව සො
පසත්ථො, න තස්ස කිත්තිනා, පසංසාසභාවෙනෙව පාසංසොති අත්ථො. තෙනාහ
“සබ්බගුණාන”ත්තිආදි. මණ්ණරතනන්ති වක්කවත්තිනො මණ්ණරතනං.

සදෙවකෙ පාසංසානම්පි පාසංසොති දස්සෙතුං “පසත්ථෙහි වා”ති
දුතියවිකජ්ජො ගහිතො. අරණියනො අත්ථො, සො එව වසතිති වසොති අත්ථවසො.
තස්ස තස්ස පයොගස්ස ආනිසංසභූතං ඵලන්ති ආහ “අත්ථවසන්ති

අත්ථානිසංස”න්ති. අත්ථො වා ඵලං තදධීනවුත්තිතාය වසො එතස්සාති අත්ථවසො, කාරණං.

බුද්දකමධුති බුද්දකමක්ඛිකාහි කතදණ්ඩකමධු. අනෙළකන්ති නිද්දොසං අපගතමක්ඛිකණ්ඩකං.

උදාහරියති උබ්බෙගපිතිවසෙනාති උදානං, තථා වා උදාහරණං උදානං. තෙනාහ “උදාහාරං උදාහරී”ති. යථා පන තං වචනං උදානන්ති වුවිච්ඡිති, තං දස්සෙතුං “යථා හී”තිආදි වුත්තං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

කාරණපාලිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පිඨගියානිසුත්තවණ්ණනා

195. පඤ්චමෙ සබ්බසඬ්ඛිකානිකන්ති සරීරගතස්ස වෙව වත්ථාලඬ්ඛිකාරගතස්ස වාති සබ්බස්ස නීලභාවස්ස සඬ්ඛිකාහකවචනං. තස්සෙවාති නීලාදිසබ්බසඬ්ඛිකාහිකවසෙන වුත්තඅත්ථස්සෙව. විභාගදස්සනන්ති පභෙදදස්සනං. යථා තෙ ලිච්ඡවිරාජානො අපිතාදිවණ්ණො ඵව කෙවි කෙවි විලෙපනවසෙන පිතාදිවණ්ණො බායිංසු, ඵවං අනීලාදිවණ්ණො ඵව කෙවි විලෙපනවසෙන නීලාදිවණ්ණො බායිංසු. තෙ කිර සුවණ්ණවිචිත්තෙහි මණ්ඩ්‍රිතාසෙහි එකනීලා විය බායන්ති.

කොකනදන්ති වා පදුමවිසෙසනං යථා “කොකාසක”න්ති. තං කිර බහුපත්තං වණ්ණසම්පන්නං අතිවිය සුගන්ධඤ්ච හොති. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො – යථා කොකනදසඬ්ඛානං පදුමං පාතො සුරියුග්ගමනවෙලාය පුල්ලං විකසිතං අවිතගන්ධං සියා විරොචමානං, ඵවං සරීරගන්ධෙන ගුණගන්ධෙන ව සුගන්ධං, සරදකාලෙ අත්තලික්කෙ ආදිච්චම්ච අත්තනො තෙජසා තපන්තං, අඬ්ඛිකෙහි නිච්ඡරන්තජුතිතාය අඬ්ඛිරසං සම්බුද්ධං පස්සාති.

පිඨගියානිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. මහාසුපිනසුත්තවණ්ණනා

196. ජට්ඨෙය්‍ය ධාතුක්ඛොහකරණපච්චයො නාම විසභාගභෙසජ්ජසෙනාසනාහාරාදිපච්චයො. අත්ථකාමතාය වා අනත්ථකාමතාය වාති පසන්නා අත්ථකාමතාය, කුද්ධා අනත්ථකාමතාය. අත්ථාය වා අනත්ථාය වාති සභාවතො භවිතඛිබාය අත්ථාය වා අනත්ථාය වා. උපසංහරන්තීති අත්තනො දෙවානුභාවෙන උපනෙන්නි. බොධිසත්තමාතා විය පුත්තපටිලාහනිමිත්තන්ති තදා කිර පුරෙ පුණ්ණමාය සත්තමදිවසතො පට්ඨාය විගතසුරාපානං මාලාගන්ධාදිච්ඡිකිසම්පන්නං නක්ඛත්තකීළං අනුභවමානා බොධිසත්තමාතා සත්තමෙ දිවසෙ පාතොව උට්ඨාය ගන්ධොදකෙන නභායිත්වා සබ්බාලඬ්ඛිකාරභූසිතා

වරහොජනං භුඤ්ජේත්වා උපොසථංගිගානි අධිට්ඨාය සිරිගබ්භං පවිසිත්වා සිරිසයනෙ නිපන්නා නිද්දං ඔක්කමමානා ඉමං සුපිනං අද්දසං – චත්තාරො කිර නං මහාරාජානො සයනෙනෙව සද්ධිං උක්ඛිපිත්වා අනොතත්තදහං නෙත්වා නභාපෙත්වා දිබ්බවත්ථං නිවාසෙත්වා දිබ්බගන්ධෙහි විලිම්පෙත්වා දිබ්බපුප්ඵානි පිළුන්ධෙත්වා තතො අවිදුරෙ රජතපබ්බතො, තස්ස අන්තො කනකවිමානං අත්ථී, තස්මිං පාවිනතො සීසං කත්වා නිපජ්ජාපෙසුං. අථ බොධිසත්තො සෙනවරවාරණො හුත්වා තතො අවිදුරෙ එකො සුවණ්ණපබ්බතො, තත්ථ වරිත්වා තතො ඔරුශ්භ රජතපබ්බතං ආරුහිත්වා කනකවිමානං පවිසිත්වා මාතරං පදක්ඛිණං කත්වා දක්ඛිණපස්සං ඵාලෙත්වා කුච්ඡිං පවිට්ඨසදිසො අහොසි. ඉමං සුපිනං සන්ධාය එතං වුත්තං “බොධිසත්තමාතා විය පුත්තපටිලාභනිමිත්ත” න්ති.

කොසලරාජා විය සොළස සුපිනෙති –

“උසභා රුක්ඛා ගාවියො ගවා ව,
අස්සො කංසො සිඬිගාලී ව කුමහො;
පොක්ඛරණී ව අපාකවන්දනං,
ලාඛුනි සිදන්ති සිලාජලවන්ති.

“මණ්ඩුකියො කණ්භසජ්ජෙ ගිලන්ති,
කාකං සුවණ්ණා පරිවාරයන්ති;
තසා වකා ඵලකානං භයා හී”ති. (ජා. 1.1.77) –

ඉමෙ සොළස සුපිනෙ පස්සන්තො කොසලරාජා විය.

1. එකදිවසං කිර කොසලමහාරාජා රත්තිං නිද්දපගතො පවිජ්ජියාමෙ සොළස මහාසුපිනෙ පස්සි (ජා. අට්ඨ. 1.1.76 මහාසුපිනජාතකවණ්ණනා). තත්ථ චත්තාරො අඤ්ජනවණ්ණා කාලඋසභා “යුජ්ඣස්සාමා”ති වතුහි දිසාහි රාජඬිගණං ආගන්ත්වා “උසභයුද්ධං පස්සිස්සාමා”ති මහාජනෙ සන්නිපතිතෙ යුජ්ඣනාකාරං දස්සෙත්වා නදිත්වා ගජ්ජිත්වා අයුජ්ඣත්වා පටික්කන්තා. ඉමං පඨමං සුපිනං අද්දසං.

2. බුද්දකා රුක්ඛා වෙව ගවිජා ව පථවිං හින්දිත්වා විදන්ථිමත්තම්පි රතනමත්තම්පි අනුග්ගන්ත්වා පුප්ඵන්ති වෙව ඵලන්ති ව. ඉමං දුතියං අද්දසං.

3. ගාවියො තදහුජාතානං වච්ඡානං ඛිරං පිවන්තියො අද්දසං. අයං තතියො සුපිනො.

4. ධුරවාහෙ ආරොහපරිණාහසම්පන්නෙ මහාගොණෙ යුගපරම්පරාය අයොජෙත්වා තරුණෙ ගොදම්මෙ ධුරෙ යොජෙත්තෙ අද්දසං. තෙ ධුරං වහිතුං අසක්කොන්තා ඡඩ්ඛෙත්වා අට්ඨංසු, සකටානි නජ්ජවත්තිංසු. අයං චතුත්ථො සුපිනො.

5. එකං උභතොමුඛං අස්සං අද්දස. තස්ස උභොසු පස්සෙසු යවසං දෙනති, සො ද්විති ප්‍රබොති බාදති. අයං පඤ්චමො සුපිනො.

6. මහාජනො සතසහස්සග්ගතිකං සුවණ්ණපාතිං සම්මජ්ජිත්වා ‘‘ඉධ පස්සාවං කරොහි’’ති එකස්ස ජරසිඬිගාලස්ස උපනාමෙසි. තං තත්ථ පස්සාවං කරොන්තං අද්දස. අයං ඡට්ඨො සුපිනො.

7. එකො පුරිසො රජ්ජුං වට්ටෙන්වා පාදමුලෙ නික්ඛිපති. තෙන නිසින්නපීඨස්ස හෙට්ඨා සයිතා ඡාතසිඬිගාලී තස්ස අජානන්තස්සෙව තං බාදති. ඉමං සත්තමං සුපිනං අද්දස.

8. රාජද්වාරෙ ඛහුහි තුව්ඡකුම්භෙහි පරිවාරෙන්වා යපිතං එකං මහන්තං පුරිතකුම්භං අද්දස. චත්තාරොපි පන චණ්ණා චතුහි දිසාහි චතුහි අනුදිසාහි ච සට්ඨෙහි උදකං ආනෙන්වා පුරිතකුම්භමෙව පුරෙන්ති, පුරිතං පුරිතං උදකං උත්තරිත්වා පලායති. තෙපි පුනස්පුනං තත්ථෙව උදකං ආසිඤ්චන්ති, තුව්ඡකුම්භෙ ඔලොකෙන්තාපි නත්ථි. අයං අට්ඨමො සුපිනො.

9. එකං පඤ්චපදුමසඤ්ජන්තං ගම්භීරං සබ්බතොතිත්ථං පොක්ඛරණං අද්දස. සමන්තතො ද්විපදචතුප්පදා ඔතරිත්වා තත්ථ පානීයං පිවන්ති. තස්ස මජ්ඣෙ ගම්භීරට්ඨානෙ උදකං ආවිලං, තීරප්පදෙසෙ ද්විපදචතුප්පදානං අක්කමනට්ඨානෙ අව්ඡං විප්පසන්තමනාවිලං. අයං නවමො සුපිනො.

10. එකිස්සායෙව කුම්භියා පච්චමානං ඔදනං අපාකං අද්දස. ‘‘අපාක’’න්ති විවාරෙන්වා විහජිත්වා යපිතං විය තීහාකාරෙහි පච්චමානං එකස්මිං පස්සෙ අතිකිලින්තො හොති, එකස්මිං උත්තණ්ඩුලො, එකස්මිං සුපක්කොති. අයං දසමො සුපිනො.

11. සතසහස්සග්ගතිකං චන්දනසාරං පුත්තිකක්කෙන වික්කිණන්තෙ අද්දස. අයං එකාදසමො සුපිනො.

12. තුව්ඡලාබුහි උදකෙ සීදන්තාති අද්දස. අයං ද්වාදසමො සුපිනො.

13. මහන්තමහන්තා කුටාගාරප්පමාණා සනසිලා නාවා විය උදකෙ ප්ලවමානා අද්දස. අයං තෙරසමො සුපිනො.

14. බුද්දකමධුකපුප්ඵප්පමාණා මණ්ඩුකියො මහන්තෙ කණ්භසප්පෙ වෙගෙන අනුබන්ධිත්වා උප්පලනාලෙ විය ඡින්දිත්වා මංසං බාදිත්වා ගිලන්තියො අද්දස. අයං චුද්දසමො සුපිනො.

15. දසහි අසද්ධම්මෙහි සමන්තාගතං ගාමගොවරං කාකං කඤ්චනචණ්ණචණ්ණාය ‘‘සුවණ්ණා’’ති ලද්ධනාමෙ සුවණ්ණරාජහංසෙ පරිවාරෙන්තෙ අද්දස. අයං පන්තරසමො සුපිනො.

16. ප්‍රබ්‍රහ්මයා දිව්‍යයා ඵලකෙ බාදන්ති. තෙ පන ඵලකෙ දිව්‍යයා අනුබන්ධන්වා මුරමුරාති බාදන්තෙ අද්දස. අථස්සෙකෙ තසා වකා ඵලකෙ දුරතොව දිස්වා තසිතා තාසජ්ජන්තා හුන්වා ඵලකානං භයා පලාගිත්වා ගුම්බගහනානි පවිසිත්වා නිලීයිංසු. අයං සොළසමො සුපිනො.

1. තත්ථ අධම්මිකානං රාජ්‍යනං, අධම්මිකානස්ථ මනුස්සානං කාලෙ ලොකෙ විපරිවත්තමානෙ කුසලෙ ඔසන්තෙ අකුසලෙ උස්සන්තෙ ලොකස්ස පරිහානකාලෙ දෙවො න සම්මා වසිස්සති, මෙසපාදා පච්ඡිජ්ජිස්සන්ති, සස්සානි මිලාගිස්සන්ති, දුබ්බික්ඛං භවිස්සති, වස්සිතුකාමා විය වතුහි දිසාහි මෙසා උට්ඨන්තිවා ඉත්ථිකාහි ආතපෙ පත්ථානං විහිඳාදිනං තෙමනභයෙන අන්තොපවෙසිතකාලෙ පුරිසෙසු කුදාලපිටකෙ ආදාය ආලිබන්ධනත්ථාය නික්ඛන්තෙසු වස්සනාකාරං දස්සෙත්වා ගජ්ජිත්වා විජ්ජුලතා නිව්ඡාරෙත්වා උසභා විය අයුජ්ඣිත්වා අවස්සිත්වා පලාගිස්සන්ති. අයං පඨමස්ස විපාකො.

2. ලොකස්ස පරිහිනකාලෙ මනුස්සානං පරිත්තායුකකාලෙ සත්තා තිබ්බරාගා භවිස්සන්ති, අසම්පත්තවයාව කුමාරියො පුරිසන්තරං ගන්ත්වා උතුනියො වෙව ගබ්හිනියො ව හුන්වා පුත්තධිතාහි වඩ්ඪිස්සන්ති. බුද්දකරුක්ඛානං පුජ්ථං විය හි තාසං උතුනිභාවො, ඵලං විය ව පුත්තධිතරො භවිස්සන්ති. අයං දුතියස්ස විපාකො.

3. මනුස්සානං ජෙට්ඨාපවාගිකකම්මස්ස නට්ඨකාලෙ සත්තා මාතාපිතුසු වා සස්සුසසුරෙසු වා ලජ්ජං අනුපට්ඨපෙත්වා සයමෙව කුටුම්භං සංවිදහන්තාව සාසවිජාදනමත්තම්පි මහල්ලකානං දාතුකාමා දස්සන්ති, අදාතුකාමා න දස්සන්ති. මහල්ලකා අනාථා හුන්වා අසයංවසී දාරකෙ ආරාධෙත්වා ජීවිස්සන්ති තදහුජාතානං වච්ඡකානං ඛිරං පිවන්තියො මහාගාවියො විය. අයං තතියස්ස විපාකො.

4. අධම්මිකරාජ්‍යනං කාලෙ අධම්මිකරාජානො පණ්ඩිතානං පවෙණිකුසලානං කම්මනිත්ථරණසමත්ථානං මහාමත්තානං යසං න දස්සන්ති, ධම්මසභායං විනිවිජයට්ඨානෙපි පණ්ඩිතෙ වොහාරකුසලෙ මහල්ලකෙ අමච්චෙ න යපෙස්සන්ති, තබ්බිපරිතානං පන තරුණතරුණානං යසං දස්සන්ති, තථාරූපෙ ඵව ව විනිවිජයට්ඨානෙ යපෙස්සන්ති. තෙ රාජකම්මානි වෙව යුත්තායුත්තස්ථ අජානන්තා නෙව තං යසං උක්ඛිපිතුං සක්ඛිස්සන්ති, න රාජකම්මානි නිත්ථරිතුං. තෙ අසක්කොන්තා කම්මධුරං ඡඩ්ඛෙස්සන්ති, මහල්ලකාපි පණ්ඩිතාමච්චා යසං අලහන්තා කිච්චානි නිත්ථරිතුං සමත්ථාපි “කිං අම්භාකං ඵතෙහි, මයං බාහිරකා ජාතා, අබ්භන්තරිකා තරුණදාරකා ජාතිස්සන්ති” ති උජ්ජන්තානි කම්මානි න කරිස්සන්ති. ඵවං සබ්බථාපි තෙසං රාජ්‍යනං භානියෙව භවිස්සති, ධුරං වහිතුං අසමත්ථානං වච්ඡදම්මානං ධුරෙ යොජිතකාලො විය දුරවාහානස්ථ මහාගොණානං යුගපරම්පරාය අයොජිතකාලො විය භවිස්සති. අයං චතුත්ථස්ස විපාකො.

5. අධම්මිකරාජකාලෙයෙව අධම්මිකබාලරාජානො අධම්මිකෙ ලොලමනුස්සෙ විනිවිජයෙ යපෙස්සන්ති, තෙ පාපපුඤ්ඤෙසු අනාදරා බාලා සභායං නිසීදිත්වා

විනිවිඡයං දෙන්තා උභින්නමිපි අත්ථපච්චත්ථිකානං හත්ථනො ලඤ්ඡං ගහෙන්වා බාදිස්සන්ති අස්සො විය ද්විති මුඛෙහි යවසං. අයං පඤ්චමස්ස විපාකො.

6. අධම්මිකායෙව විජාතිරාජානො ජාතිසම්පන්නානං කුලපුත්තානං ආසඬ්ඤාය යසං න දස්සන්ති, අකුලිනානංයෙව දස්සන්ති. එවං මහාකුලානි දුග්ගතානි හවිස්සන්ති, ලාමකකුලානි ඉස්සරානි. තෙ ව කුලිනපුරිසා ජීවිතුං අසක්කොන්තා “ඉමෙ නිස්සාය ජීවිස්සාමා” ති අකුලිනානං ධිතරො දස්සන්ති, ඉති තාසං කුලධිතානං අකුලිනෙහි සද්ධිං සංවාසො ජරසිඬ්ඤාලස්ස සුවණ්ණපාතියං පස්සාවකරණසදිසො හවිස්සති. අයං ඡට්ඨමස්ස විපාකො.

7. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ ඉත්ථියො පුරිසලොලා සුරාලොලා අලඬ්ඤාලොලා විසිඬාලොලා ආමිසලොලා හවිස්සන්ති දුස්සිලා දුරාවාරා. තා සාමිකෙහි කසිගොරක්ඛාදීනි කම්මානි කත්වා කිව්ෂෙන කසිරෙන සම්භතං ධනං ජාරෙහි සද්ධිං සුරං පිචන්තියො මාලාගන්ධවිලෙපනං ධාරයමානා අන්තොගෙහෙ අව්වාසිකම්පි කිව්චං අනොලොකෙන්වා ගෙහපරික්ඛෙපස්ස උපරිභාගෙනපි ඡිද්දට්ඨානෙහිපි ජාරෙ උපධාරයමානා ස්වෙ වපිතබ්බයුත්තකං බීජම්පි කොට්ටෙන්වා යාගුහත්තඛප්පකානි පවිත්වා බාදමානා විලුම්පිස්සන්ති හෙට්ඨාපිඨකෙ නිපන්නජාතසිඬ්ඤාලී විය වට්ටෙන්වා වට්ටෙන්වා පාදමුලෙ නික්ඛිත්තරජ්ජුං. අයං සත්තමස්ස විපාකො.

8. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ ලොකො පරිභාසිස්සති, රට්ඨං නිරොජං හවිස්සති, රාජානො දුග්ගතා කපණා හවිස්සන්ති. යො ඉස්සරො හවිස්සති, තස්ස හණ්ඩාගාරෙ සතසහස්සමත්තා හවිස්සන්ති. තෙ එවංදුග්ගතා සබ්බෙ ජානපදෙ අත්තනොව කම්මං කාරෙස්සන්ති, උපද්දතා මනුස්සා සකෙ කම්මන්තෙ ඡඩ්ඛෙන්වා රාජ්ජනංයෙව අත්ථාය පුබ්බණ්ණාපරණ්ණානි වපන්තා රක්ඛන්තා ලායන්තා මද්දන්තා පචෙසෙන්තා උච්ඡුක්ඛෙන්තානි කරොන්තා යන්තානි වාහෙන්තා එණ්ණාදීනි පවන්තා පුප්ඵාරාමෙ එලාරාමෙ ව කරොන්තා තත්ථ තත්ථ නිජ්චන්තානි පුබ්බණ්ණාදීනි ආහරිත්වා රඤ්ඤො කොට්ඨාගාරමෙව පුරෙස්සන්ති. අත්තනො ගෙහෙසු තුව්ඡකොට්ඨෙ ඔලොකෙන්තාපි න හවිස්සන්ති, තුව්ඡකුම්භෙ අනොලොකෙන්වා පුරිතකුම්භපුරණසදිසමෙව හවිස්සති. අයං අට්ඨමස්ස විපාකො.

9. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ රාජානො අධම්මිකා හවිස්සන්ති, ඡන්දාදිවසෙන අගතිං ගච්ඡන්තා රජ්ජං කාරෙස්සන්ති, ධම්මෙන විනිවිඡයං නාම න දස්සන්ති ලඤ්ඡපවිත්තකා හවිස්සන්ති ධනලොලා, රට්ඨවාසිකෙසු තෙසං ඛන්තිමෙත්තානුද්දයා නාම න හවිස්සන්ති, කක්ඛලා ඵරුසා උච්ඡුයන්තෙ උච්ඡුහණ්ඩිකා විය මනුස්සෙ පිළෙන්තා නානජ්ජකාරං බලිං උප්පාදෙන්වා ධනං ගණ්හිස්සන්ති. මනුස්සා බලිපිළිතා කිඤ්චි දාතුං අසක්කොන්තා ගාමනිගමාදයො ඡඩ්ඛෙන්වා පච්චන්තං ගන්ත්වා වාසං කප්පෙස්සන්ති. මජ්ඣිමජ්ජනපදො සුඤ්ඤො හවිස්සති, පච්චන්තො සනවාසො සෙය්‍යාපාපි පොක්ඛරණියා මජ්ඣෙ උදකං ආවිලං පරියන්තෙ විජ්ජසන්තං. අයං නවමස්ස විපාකො.

10. ගවිෂන්තෙ ගවිෂන්තෙ කාලෙ රාජානො අධම්මිකා භවිස්සන්ති, තෙසු අධම්මිකෙසු රාජයුත්තාපි බ්‍රාහ්මණගහපතිකාපි නෙගමජානපදාපීති සමණබ්‍රාහ්මණ උපාදාය සබ්බෙ මනුස්සා අධම්මිකා භවිස්සන්ති. තනො තෙසං ආරක්ඛදෙවතා, බලිපටිග්ගාහිකදෙවතා, රුක්ඛදෙවතා, ආකාසට්ඨදෙවතාති එවං දෙවතාපි අධම්මිකා භවිස්සන්ති. අධම්මිකරාජුනං රජ්ජෙ වාතා විසමා බරා වායිස්සන්ති, තෙ ආකාසට්ඨකවිමානාති කම්පෙස්සන්ති. තෙසු කම්පිතෙසු දෙවතා කුපිතා දෙවං වස්සිතුං න දස්සන්ති. වස්සමානොපි සකලරට්ඨෙ එකජ්ජහාරෙතෙව න වස්සිස්සති, වස්සමානොපි සබ්බත්ථ කසිකම්මස්ස වා වජ්ජකම්මස්ස වා උපකාරො හුත්වා න වස්සිස්සති. යථා ච රට්ඨෙ, එවං ජනපදෙපි ගාමෙපි එකතළාකසරෙපි එකජ්ජහාරෙන න වස්සිස්සති, තළාකස්ස උපරිභාගෙ වස්සන්තො හෙට්ඨාභාගෙ න වස්සිස්සති, හෙට්ඨා වස්සන්තො උපරි න වස්සිස්සති. එකස්මිං භාගෙ සස්සං අතිවස්සෙන නස්සිස්සති, එකස්මිං අවස්සනෙන මිලායිස්සති, එකස්මිං සම්මා වස්සමානො සම්පාදෙස්සති. එවං එකස්ස රඤ්ඤො රජ්ජෙ චුත්තසස්සා විපාකො. තිජ්ජකාරා භවිස්සන්ති එකකුම්භියා ඔදනො විය. අයං දසමස්ස විපාකො.

11. ගවිෂන්තෙ ගවිෂන්තෙයෙව කාලෙ සාසනෙ පරිභායන්තෙ පච්චයලොලා අලජ්ජිකා බහු හික්ඛු භවිස්සන්ති. තෙ හගවතා පච්චයලොලුජ්ජං නිම්මට්ඨත්වා කථිතධම්මදෙසනං වීචරාදිවතුපච්චයහෙතු පරෙසං දෙසෙස්සන්ති. පච්චයෙහි මුච්ඡිත්වා නිත්ථරණපක්ඛෙ යීතා නිබ්බානාහිමුඛං කත්වා දෙසෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති. කෙවලං “පදබ්‍යඤ්ජනසම්පත්තිඤ්චෙව මධුරසද්දඤ්ච සුත්වා මහග්ගානි වීචරාදීනි දස්සන්ති” ඉව්චෙවං දෙසෙස්සන්ති. අපරෙ අන්තරවිචිතකුක්කරාජද්වාරාදීසු නිසිදිත්වා කභාපණඅඬ්ඬකභාපණපාදමාසකරුපාදීනිපි නිස්සාය දෙසෙස්සන්ති. ඉති හගවතා නිබ්බානග්ගනකං කත්වා දෙසිතං ධම්මං චතුපච්චයත්ථාය චෙව කභාපණාදිඅත්ථාය ච වික්කිණිත්වා දෙසෙන්නා සතසහස්සග්ගනකං චන්දනසාරං පුතිතක්කෙන වික්කිණන්තා විය භවිස්සන්ති. අයං එකාදසමස්ස විපාකො.

12. අධම්මිකරාජකාලෙ ලොකෙ විපරිවත්තන්තෙයෙව රාජානො ජාතිසම්පන්නානං කුලපුත්තානං යසං න දස්සන්ති, අකුලිනානඤ්ඤෙව දස්සන්ති. තෙ ඉස්සරා භවිස්සන්ති, ඉතරා දලිද්දා. රාජසම්මුඛෙපි රාජද්වාරෙපි අමච්චසම්මුඛෙපි විනිච්ඡයට්ඨානෙපි තුව්ඡලාබ්බසදිසානං අකුලිනානංයෙව කථා ඔසිදිත්වා යීතා විය නිච්චලා සුජ්ජතිට්ඨිතා භවිස්සති. සඬ්ඝසන්නිපාතෙපි සඬ්ඝකම්මගණකම්මට්ඨානෙසු චෙව පත්තවීරපරිචෙණාදිවිනිච්ඡයට්ඨානෙසු ච දුස්සීලානං පාපපුග්ගලානංයෙව කථා නියායානිකා භවිස්සති, න ලජ්ජිහික්ඛුනන්ති එවං සබ්බත්ථාපි තුව්ඡලාබ්බනං සිද්ධකාලො විය භවිස්සති. අයං ද්වාදසමස්ස විපාකො.

13. තාදිසෙයෙව කාලෙ අධම්මිකරාජානො අකුලිනානං යසං දස්සන්ති. තෙ ඉස්සරා භවිස්සන්ති, කුලිනා දුග්ගතා. තෙසු න කෙචි ගාරවං කරිස්සන්ති, ඉතරෙසුයෙව කරිස්සන්ති. රාජසම්මුඛෙ වා අමච්චසම්මුඛෙ වා විනිච්ඡයට්ඨානෙ වා

විනිවිඡයකුසලානං සනසිලාසදිසානං කුලපුත්තානං කථා න ඔගාහිත්වා පතිට්ඨහිස්සති. තෙසු කථෙත්තෙසු “කිං ඉමෙ කථෙත්ති”ති ඉතරෙ පරිභාසමෙව කරස්සන්ති. හික්ඛුසන්තිපාතෙපි චුත්තජපකාරෙසු යානෙසු නෙව පෙසලෙ හික්ඛු ගරුකාතබ්බෙ මඤ්ඤිස්සන්ති, නාපි නෙසං කථා පරියොගාහිත්වා පතිට්ඨහිස්සති, සිලානං ජලවනකාලො විය හවිස්සති. අයං තෙරසමස්ස විපාකො.

14. ලොකෙ පරිභායන්තෙයෙව මනුස්සා තිබ්බරාගාදිජාතිකා කිලෙසානුවත්තකා හුත්වා තරුණානං අත්තනො හරියානං වසෙ වත්තිස්සන්ති. ගෙහෙ දාසකම්මකාරාදයොපි ගොමහිංසාදයොපි හිරඤ්ඤසුවණ්ණම්පි සබ්බං තාසංයෙව ආයත්තං හවිස්සති. “අසුකං හිරඤ්ඤසුවණ්ණං වා පරිච්ඡදාදිජාතං වා කහ”න්ති චුත්තෙ “යත්ථ වා තත්ථ වා හොතු, කිං තුය්හිමිනා බ්‍යාපාරෙන, ත්වං මය්හං සරෙ සන්තං වා අසන්තං වා ජාතිතුකාමො ජාතො”ති වත්වා නානජපකාරෙහි අක්කොසිත්වා මුඛසත්තිහි කොට්ටෙත්වා දාසවෙට්තෙ විය වසෙ කත්වා අත්තනො ඉස්සරියං පවත්තෙස්සන්ති. එවං මධුකපුප්ඵප්පමාණානං මණ්ඩුකීනං ආසිවිසෙ කණ්හසප්පෙ ගිලනකාලො විය හවිස්සති. අයං චුද්දසමස්ස විපාකො.

15. දුබ්බලාජකාලෙ පන රාජානො හත්ථිසිප්පාදීසු අකුසලා යුද්ධෙසු අවිසාරදා හවිස්සන්ති. තෙ අත්තනො රාජාධිපතිවං ආසඬ්ඤාමානා සමානජාතිකානං කුලපුත්තානං ඉස්සරියං අදත්වා අත්තනො පාදමුලිකනභාපනකජපකාදීනං දස්සන්ති. ජාතිගොත්තසම්පන්නා කුලපුත්තා රාජකුලෙ පතිට්ඨං අලභමානා ජීවිකං කප්පෙතුං අසමත්ථා හුත්වා ඉස්සරියෙ ධීනෙ ජාතිගොත්තහීනෙ අකුලීනෙ උපට්ඨහන්තා විවරිස්සන්ති, සුවණ්ණරාජහංසෙහි කාකස්ස පරිවාරිතකාලො විය හවිස්සති. අයං පන්නරසමස්ස විපාකො.

16. අධම්මිකරාජකාලෙයෙව ච අකුලීනාව රාජවල්ලභා ඉස්සරා හවිස්සන්ති, කුලීනා අපඤ්ඤාතා දුග්ගතා. තෙ රාජානං අත්තනො කථං ගාභාපෙත්වා විනිවිඡයට්ඨානාදීසු බලවත්තො හුත්වා දුබ්බලානං පවෙණ්ඤාගතානි බෙත්තවත්ථාදීනි “අම්භාකං සන්තකානී”ති අහියුඤ්ඡිත්වා තෙ “න තුම්භාකං, අම්භාක”න්ති ආගන්ත්වා විනිවිඡයට්ඨානාදීසු විවදන්තෙ වෙත්තලතාදීහි පහරාපෙත්වා ගීවායං ගහෙත්වා අපකඬ්ඨාපෙත්වා “අත්තනො පමාණං න ජානාථ, අම්භෙහි සද්ධිං විවදථ, ඉදානි වො පහරාපෙත්වා රඤ්ඤො කථෙත්වා හත්ථපාදවිෂේදාදීනි කාරෙස්සාමා”ති සන්තජ්ජෙස්සන්ති. තෙ තෙසං හයෙන අත්තනො සන්තකානි වත්ථුනි “තුම්භාකංයෙව තානි, ගණ්හථා”ති නියානෙත්වා අත්තනො ගෙහානි පවිසිත්වා හිතා නිපජ්ජිස්සන්ති. පාපහික්ඛුපි පෙසලෙ හික්ඛු යථාරුචි විහෙයෙස්සන්ති. පෙසලා හික්ඛු පටිසරණං අලභමානා අරඤ්ඤං පවිසිත්වා ගහනට්ඨානෙසු නිලීයිස්සන්ති. එවං හීනජව්වෙහි වෙව පාපහික්ඛුහි ච උපද්දුතානං ජාතිමත්තකුලපුත්තානඤ්චෙව පෙසලහික්ඛුනඤ්ච ඵලකානං හයෙන තසවකානං පලායනකාලො විය හවිස්සති. අයං සොළසමස්ස විපාකො. එවං තස්ස තස්ස අනත්ථස්ස පුබ්බනිමිත්තභූතෙ සොළස මහාසුපිනෙ පස්සි. තෙන චුත්තං.

“කොසලරාජා විය සොළස සුපිනෙ” ති. එත්ථ ච පුබ්බනිමිත්තනො අත්තනො අත්ථානත්ථනිමිත්තං සුපිනං පස්සන්තො අත්තනො කම්මානුභාවෙන පස්සති. කොසලරාජා විය ලොකස්ස අත්ථානත්ථනිමිත්තං සුපිනං පස්සන්තො පන සබ්බසත්තසාධාරණකම්මානුභාවෙන පස්සතීති වෙදිතබ්බං.

කුද්දා හි දෙවතාති මහානාගවිහාරෙ මහාථෙරස්ස කුද්දා දෙවතා විය. රොහණෙ කිර මහානාගවිහාරෙ මහාථෙරො හික්ඛුසඬ්ඨං අනපලොකෙන්වාච එකං නාගරුක්ඛං ඡිත්ථාපෙසි. රුක්ඛෙ අධිවත්ථා දෙවතා ථෙරස්ස කුද්දා පඨමමෙව නං සච්චසුපිනෙන පලොහෙන්වා පච්ඡා “ඉතො තෙ සත්තදිවසමත්ථකෙ උපට්ඨාකො රාජා මරිස්සතී” ති සුපිනෙ ආරොවෙසි. ථෙරො තං කථං ආහරිත්වා රාජොරොධානං ආචික්ඛි. තා එකප්පහාරෙනෙව මහාවිරවං විරවිංසු. රාජා “කිං එත” ත්ති පුච්ඡි. තා “එවං ථෙරෙන චුත්ත” ත්ති ආරොවයිංසු. රාජා දිවසං ගණාපෙන්වා සත්තාහෙ විතිවත්තෙ ථෙරස්ස හත්ථපාදෙ ඡිත්ථාපෙසි. එකත්තං සච්චමෙව හොතීති ඵලස්ස සච්චභාවතො චුත්තං, දස්සනං පන විපල්ලත්ථමෙව. තෙනෙව පහිනවිපල්ලාසා පුබ්බනිමිත්තභූතම්පි සුපිනං න පස්සන්ති. ද්විහි තිහිපි කාරණෙහි කදාපි සුපිනං පස්සතීති ආහ “සංසග්ගහෙදතො” ති. “අසෙධා න පස්සන්ති පහිනවිපල්ලාසත්තා” ති වචනතො චතුත්තම්පි කාරණානං විපල්ලාසා එව මූලකාරණත්ති දට්ඨබ්බං.

තත්ති සුපිනකාලෙ පවත්තං භවඬගචිත්තං. රූපනිමිත්තාදිආරම්මණත්ති කම්මකම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තනො අඤ්ඤං රූපනිමිත්තාදිආරම්මණං න හොති. ඊදිසානීති පච්චක්ඛතො අනුභූතපුබ්බපරිකප්පිතරූපාදිආරම්මණානි වෙව රාගාදිසම්පයුත්තානි ච. සබ්බොහාරිකචිත්තෙනානි පකතිචිත්තෙන.

ද්විහි අත්තෙහි මුත්තොති කුසලාකුසලසඬ්ඨාතෙහි ද්විහි අත්තෙහි මුත්තො. ආවජ්ජනතදාරම්මණක්ඛණෙහි ඉදං යාව තදාරම්මණුප්පත්ති, තාව පවත්තචිත්තවාරං සන්ධාය චුත්තං. “සුපිනෙනෙව දිට්ඨං විය මෙ, සුතං විය මෙති කථනකාලෙ පන අබ්බාකතොයෙව ආවජ්ජනමත්තස්සෙව උප්පජ්ජනතො” ති වදන්ති. එවං වදන්තෙහි පඤ්චද්වාරෙ දුතියමොසවාරෙ විය මනොද්වාරෙපි ආවජ්ජනං ද්වත්තික්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වා ජවනට්ඨානෙ යත්වා භවඬගං ඔතරතීති අධිප්පෙතන්ති දට්ඨබ්බං එකචිත්තක්ඛණිකස්ස ආවජ්ජනස්ස උප්පත්තියං “දිට්ඨං විය මෙ, සුතං විය මෙ” ති කප්පනාය අසම්භවතො. එත්ථ ච “සුපිනන්තෙපි තදාරම්මණවචනතො පච්චුප්පන්තවසෙන අතීතවසෙන වා සභාවධම්මා සුපිනන්තෙ ආරම්මණං හොන්ති” ති වදන්ති. “යදිපි සුපිනන්තෙ විභූතං භුත්වා උපට්ඨිතෙ රූපාදිවත්ථුම්හි තදාරම්මණං චුත්තං, තථාපි සුපිනන්තෙ උපට්ඨිතනිමිත්තස්ස පරිකප්පවසෙන ගහෙතබ්බතාය දුබ්බලභාවතො දුබ්බලවත්ථුකත්තාති චුත්ත” ත්ති වදන්ති. කෙච්ච පන “කරජකායස්ස නිරුස්සාහසත්තභාවජ්ජන්තිතො තන්තිස්සිතභදයවත්ථු න සුප්පසන්නං හොති, තතො තන්තිස්සිතාපි චිත්තජ්ජවත්ති න සුප්පසන්නා අසුප්පසන්නවට්ටිනිස්සිතදීපජ්ජහා විය, තස්මා දුබ්බලවත්ථුකත්තාති එත්ථ දුබ්බලභදයවත්ථුකත්තා” ති අත්ථං වදන්ති. වීමංසිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං.

සුපිනන්තවෙනනාති මනොද්වාරිකජවනවසෙන පවත්තා සුපිනන්තවෙනනා. සුපිනඤ්ඤි පස්සන්තො මනොද්වාරිකෙනෙනව ජවනෙන පස්සති, න පඤ්චද්වාරිකෙන. පටිබුජ්ඣන්තො ච මනොද්වාරිකෙනෙනව පටිබුජ්ඣති, න පඤ්චද්වාරිකෙන. නිද්දායන්තස්ස හි මහාවට්ඨිං ජාලෙන්වා දීපෙ චක්ඛුසමීපං උපනීතෙ පයමං චක්ඛුද්වාරිකං ආවජ්ජනං හවඬගං න ආවට්ටෙති, මනොද්වාරිකමෙව ආවට්ටෙති. අථ ජවනං ජවිත්වා හවඬගං ඔතරති. දුතියවාරෙ චක්ඛුද්වාරිකආවජ්ජනං හවඬගං ආවට්ටෙති, තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි ජවනපරියොසානානි පවත්තන්ති, තදනන්තරං හවඬගං පවත්තති. තතියවාරෙ මනොද්වාරිකආවජ්ජනෙන හවඬගෙ ආවට්ටිතෙ මනොද්වාරිකජවනං ජවති. තෙන චිත්තෙන “කිං අයං ඉමස්මිං යානෙ ආලොකො” ති ජානාති. තථා නිද්දායන්තස්ස කණ්ණසමීපෙ තූරියෙසු පග්ගහිතෙසු, ඝාතසමීපෙ සුගන්ධෙසු වා දුග්ගන්ධෙසු වා පුජ්ජෙසු උපනීතෙසු, මුඛෙ සප්පිමිහි වා ආණිතෙ වා පක්ඛිත්තෙ, පිට්ඨියං පාණිනා පහාරෙ දින්නෙ පයමං සොතද්වාරිකාදීනි ආවජ්ජනානි හවඬගං න ආවට්ටෙත්ති, මනොද්වාරිකමෙව ආවට්ටෙති, අථ ජවනං ජවිත්වා හවඬගං ඔතරති. දුතියවාරෙ සොතද්වාරිකාදීනි ආවජ්ජනානි හවඬගං ආවට්ටෙත්ති, තතො සොතඝාතජීවිහාකායවිඤ්ඤාණාදීනි ජවනපරියොසානානි පවත්තන්ති, තදනන්තරං හවඬගං චත්තති. තතියවාරෙ මනොද්වාරිකආවජ්ජනෙන හවඬගෙ ආවට්ටිතෙ මනොද්වාරිකජවනං ජවති, තෙන චිත්තෙන ඤත්වා “කිං අයං ඉමස්මිං යානෙ සද්දො, සඬ්ඛසද්දො හෙරිසද්දො” ති වා “කිං අයං ඉමස්මිං යානෙ ගන්ධො, මූලගන්ධො” ති වා “කිං ඉදං මය්හං මුඛං පක්ඛිත්තං, සප්පිති වා ආණිත” ති වා “කෙනමිහි පිට්ඨියං පහො, අතිබද්ධො මෙ පහාරො” ති වා චත්තා හොති. එවං මනොද්වාරිකජවනෙනෙනව පටිබුජ්ඣති, න පඤ්චද්වාරිකෙන. සුපිනමිපි තෙනෙනව පස්සති, න පඤ්චද්වාරිකෙන. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤායාමෙව.

මහාසුපිනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. වස්සසුත්තවණ්ණනා

197. සත්තමෙ උතුසමුට්ඨානන්ති වස්සිකෙ චත්තාරො මාසෙ උප්පන්තං. අකාලෙජීති චිත්තවෙසාබ්මාසෙසුපි. වස්සවලාහකදෙවපුත්තානඤ්ඤි අත්තනො රතියා කිළිතුකාමතාවිත්තෙ උප්පන්නෙ අකාලෙපි දෙවො වස්සති. තත්ත්වං - එකො කිර වස්සවලාහකදෙවපුත්තො වාකරකුට්ඨකවාසිඛිණාසවත්ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා චන්දිත්වා අට්ඨාසි. ථෙරො “කොසි ත්ව” ති පුච්ඡි. අහං, හන්තෙ, වස්සවලාහකදෙවපුත්තොති. තුම්හාකං කිර චිත්තෙන දෙවො වස්සතීති. ආම, හන්තෙති. පස්සිතුකාමා මයන්ති. තෙමිස්සථ, හන්තෙති. මෙසසිසං වා ගජ්ජිතං වා න පඤ්ඤායති, කථං තෙමිස්සාමාති. හන්තෙ, අම්හාකං චිත්තෙන දෙවො වස්සති, තුම්හෙ පණ්ණසාලං පවිසාති. “සාධු, දෙවපුත්තා” ති පාදෙ ධොවිත්වා පණ්ණසාලං පාවිසි. දෙවපුත්තො තස්මිං පවිසන්තෙයෙව එකං ගීතං ගායිත්වා හත්ථං උක්ඛිපි, සමන්තා තියොජනට්ඨානං එකමෙසං අහොසි. ථෙරො අද්ධතිත්තො පණ්ණසාලං පට්ටියොති.

වස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-9. වාචාසුත්තාදිවණ්ණනා

198-9. අට්ඨමෙ අඛගෙහීති කාරණෙහි. අඛගීයන්ති හෙතුභාවෙන ඤායන්තීති අඛගානි, කාරණානි. කාරණත්ථෙ ව අඛග-සද්දො. පඤ්චහීති හෙතුමිහි නිස්සක්කවනං. සමන්තාගතානි සමනුආගතා පවත්තා යුත්තා ව. වාචානි සමුල්ලපන-වාචා. යා “වාචා ගිරා බ්‍යප්පො”ති (ධ. ස. 636) ව, “නෙලා කණ්ණසුබ්‍ය”ති (දී. නි. 1.9) ව ආගච්ඡති. යා පන “වාචාය වෙ කතං කම්ම”න්ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1 කායකම්මද්වාර) එවං විඤ්ඤත්ති ව, “යා චතුහි වච්චුවරිතෙහි ආරති...පෙ.... අයං වුව්වති සම්මාවාචා”ති (ධ. ස. 299) එවං විරති ව, “එරුසවාචා, හික්ඛවෙ, ආසෙවිතා භාවිතා බහුලිකතා නිරයසංවත්තනිකා හොති”ති (අ. නි. 8.40) එවං වෙනතා ව වාචානි ආගතා, න සා ඉධ අධිප්පෙතා. කස්මා? අභාසිතබ්බතො. “සුභාසිතා හොති, නො දුබ්භාසිතා”ති හි වුත්තං. සුභාසිතානි සුට්ඨු භාසිතා. තෙනස්සා අත්ථාවහනං දීපෙති. අනවජ්ජානි රාගාදිඅවජ්ජරහිතා. ඉමිනාස්ස කාරණසුද්ධිං අගතිගමනාදිප්පවත්තදොසාභාවඤ්ච දීපෙති. රාගදොසාදිවිමුත්තඤ්ච යං භාසතො අනුරොධවිවජ්ජනතො අගතිගමනං දුරසමුස්සිතමෙවානි. අනනුවජ්ජානි අනුවාදවිමුත්තා. ඉමිනාස්සා සබ්බාකාරසම්පත්තිං දීපෙති. සති හි සබ්බාකාරසම්පත්තියං අනනුවජ්ජනානි. විඤ්ඤානන්ති පණ්ඩිතානං. තෙන නින්දාපසංසාසු බාලා අප්පමාණානි දීපෙති.

ඉමෙහි බොතිආදීනි තානි අඛගානි පච්චක්ඛතො දස්සෙන්නො තං වාචං නිගමෙති. යඤ්ච අඤ්ඤෙ පටිඤ්ඤාදීහි අවයවෙහි, නාමාදීහි පදෙහි, ලිඛිතවනවිහත්තිකාලකාරකසම්පත්තීහි ව සමන්තාගතං මුසාවාදාදිවාචමිපි සුභාසිතන්ති මඤ්ඤන්ති, තං පටිසෙධෙති. අවයවාදිසමන්තාගතාපි හි තථාරූපී වාචා දුබ්භාසිතාව හොති අත්තතො ව පරෙසඤ්ච අනත්ථාවහත්තා. ඉමෙහි පන පඤ්චහඬිගෙහි සමන්තාගතා සවෙපි මිලක්ඛුභාසාපරියාපන්නා සට්ඨෙට්ඨිකාගීතිකපරියාපන්නාපි හොති, තථාපි සුභාසිතාව ලොකියලොකුත්තරහිතසුබාවහත්තා. තථා හි මග්ගපස්සෙ සස්සං රක්ඛන්තියා සිහළවෙට්ඨිකාය සිහළකෙනෙව ජාතිජරාමරණයුත්තං ගීතිකං ගායන්තියා සද්දං සුත්වා මග්ගං ගච්ඡන්තා සට්ඨිමත්තා විපස්සකහික්ඛු අරහත්තං පාපුණ්සු.

තථා තිස්සො නාම ආරද්ධවිපස්සකො හික්ඛු පදුමස්සරසමීපෙන ගච්ඡන්තො පදුමස්සරෙ පදුමානි හඤ්ජිත්වා –

“පාතොව ඵුල්ලිතකොකනදං,
සුරියාලොකෙන හිජ්ජියතෙ;
එවං මනුස්සත්තං ගතා සත්තා,
ජරාහිවෙගෙන මද්දියන්ති”ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.213; සු. නි. අට්ඨ. 2.452
සුභාසිතසුත්තවණ්ණනා) –

ඉමං ගීතිං ගායන්තියා වෙට්කාය සුත්වා අරහත්තං පත්තො.

බුද්ධත්තරෙපි අඤ්ඤතරො පුරියො සත්තහි පුත්තෙහි සද්ධිං අට්ඨිතො ආගම්ම
අඤ්ඤතරාය ඉත්ථියා මුසලෙන තණ්ඩුලෙ කොට්ටෙන්තියා –

“ජරාය පරිමද්දිතං එතං, මිලාතවම්මනිස්සිතං;
මරණෙන හිජ්ජති එතං, මච්චුස්ස සාසමාමිසං.

“කිමිතං ආලයං එතං, නානාකුණපෙන පුරිතං;
අසුචිභාජනං එතං, තදලික්ඛන්ධසමං ඉද්”න්ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.213; සු.
නි. අට්ඨ. 2.452 සුභාසිතසුත්තවණ්ණනා) –

ඉමං ගීතං සුත්වා පච්චවෙක්ඛන්තො සහ පුත්තෙහි පච්චෙකබ්බොධිං පත්තො. එවං
ඉමෙහි පඤ්චහි අඩ්ඨගෙහි සමන්තාගතා වාචා සවෙපි මිලක්ඛ්භාසාය පරියාපන්නා
සට්ඨෙට්ඨකාගීතිකපරියාපන්නා වාචා හොති, තථාපි සුභාසිතාති වෙදිතබ්බා. සුභාසිතා
එව අනවජ්ජා අනනුවජ්ජා ච විඤ්ඤානං අත්ථන්ථිකානං කුලපුත්තානං
අත්ථජ්ජපිසරණානං, නො බ්‍යඤ්ජනජ්ජපිසරණානන්ති. නවමං උත්තානමෙව.

වාචාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නිස්සාරණීයසුත්තවණ්ණනා

200. දසමෙ නිස්සරන්තිති නිස්සරණීයාති වත්තබ්බෙ දීඝං කත්වා නිද්දෙසො.
කත්තරි හෙස අතීය-සද්දො යථා “නිය්‍යානියා”ති. තෙනාහ “නිස්සට්ඨා”ති. කුතො
පන නිස්සට්ඨා? යථාසකං පටිපක්ඛතො. නිජ්ජීවට්ඨයෙන ධාතුයොති ආහ
“අත්තසුඤ්ඤසභාවා”ති. අත්ථතො පන ධම්මධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුවිසෙසො.
තාදිසස්ස භික්ඛුනො කිලෙසවසෙන කාමෙසු මනසිකාරො නත්ථිති ආහ
“විමංසනත්ථ”න්ති, “නෙක්ඛම්මනියතං ඉදානි මෙ චිත්තං, කිං නු බො
කාමචිතක්කොපි උජ්ජපජ්ජස්සති”ති විමංසනත්තස්සාති අත්ථො. පක්ඛන්දනං නාම
අනුප්පවෙසො. සො පන තත්ථ නත්ථිති ආහ “නජ්ජප්පිසති”ති. පසිදනං නාම
අහිරුචි. සන්තිට්ඨනං පතිට්ඨානං. විමුච්චනං අධිමුච්චනන්ති. තං සබ්බං
පටික්ඛිපන්තො වදති “පසාදං නාපජ්ජති”තිආදි. එවංභූතං පනස්ස චිත්තං තස්ස
කථං තිට්ඨන්ති ආහ “යථා”තිආදි.

තන්ති පට්ඨමජ්ඣානං. අස්සාති භික්ඛුනො. චිත්තං පක්ඛන්දනීති
පරිකම්මචිත්තෙන සද්ධිං ඥානචිත්තං එකත්තවසෙන එකජ්ඣං කත්වා වදති.
ගොචරෙ ගතත්තාති අත්තතො ආරම්මණෙ එව පවත්තත්තා. අභානභාගියත්තාති
ධීතිභාගියත්තා. සුට්ඨු විමුත්තන්ති වික්ඛම්භනවිමුත්තියා සම්මදෙව විමුත්තං.
චිත්තස්ස ච කායස්ස ච විහනනතො විසානො. දුක්ඛං පරිදහනතො පරිලාභො.
කාමවෙදනං න වෙදියති අනුප්පජ්ජනතො. නිස්සරන්ති තතොති නිස්සරණං. කෙ
නිස්සරන්ති? කාමා. එවඤ්ච කාමානන්ති කත්තුසාම්චවනං සුට්ඨු යුජ්ජති. යදග්ගෙන

කාමා තතො නිස්සටාති වුච්චන්ති, තදග්ගෙන ක්කාමමිඨි කාමතො නිස්සටන්ති
 වත්තබ්බං ලහතීති චුත්තං “කාමෙහි නිස්සටත්තා”ති. එවං වික්ඛම්භනවසෙන
 කාමනිස්සරණං වත්වා ඉදානි සමුච්ඡෙදවසෙන අවිචන්තතො නිස්සරණං දස්සෙතුං
 “යො පනා”තිආදි චුත්තං. සෙසපදෙසුති සෙසකොට්ඨාසෙසු.

අයං පන විසෙසොති විසෙසං වදන්තෙන තං ක්කාමං පාදකං කත්වාතිආදිකො
 අවිසෙසොති කත්වා දුතියතතියවාරෙසු සබ්බසො අනාමට්ඨො, චතුත්ථවාරෙ පන
 අයමිඨි විසෙසොති දස්සෙතුං “අවිචන්තනිස්සරණඤ්චෙත්ථ අරහත්තඵලං
 යොජෙතබ්බ”න්ති චුත්තං. යස්මා අරුපජ්ඣානං පාදකං කත්වා අග්ගමග්ගං
 අධිගන්ත්වා අරහත්තෙ ධීතස්ස චිත්තං සබ්බසො රූපෙහි නිස්සටං නාම හොති.
 තස්ස හි ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨාය වීමංසනත්ථං රූපාහිමුඛං චිත්තං පෙසෙන්නස්ස.
 ඉදමක්ඛාතන්ති සමට්ඨානිකානං වසෙන හෙට්ඨා වත්තාරො වාරා ගහිතා. ඉදං පන
 සුක්ඛවිපස්සකස්ස වසෙනාති ආහ “සුද්ධසඬ්ඛාරෙ”තිආදි. “පුන සක්කායො
 නත්ථී”ති උප්පන්නන්ති “ඉදානි මෙ සක්කායජ්ජබන්ධො නත්ථී”ති වීමංසන්නස්ස
 උප්පන්නං.

නිස්සාරණියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ්‍රාහ්මණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

5. පඤ්චමපණ්ණාසකං

(21) 1. කිම්මලවග්ගො

1-4. කිම්මලසුත්තාදිවණ්ණනා

201-4. පඤ්චමස්ස පට්මදුතියානි උත්තානත්ථානෙව. තතියෙ අධිවාසනං
 බමනං, පරෙසං දුක්ඛටං දුරුත්තඤ්ච පටිච්චරොධාකරණෙන අත්තනො උපරි
 ආරොපෙත්වා වාසනං අධිවාසනං, තදෙව බන්තීති අධිවාසනක්ඛන්ති. සුභෙ රතොති
 සුරතො, සුට්ඨු වා පාපතො ඔරතො විරතො සොරතො, තස්ස භාවො සොරච්චං.
 තෙනාහ “සොරච්චෙනාති සුවිසීලතායා”ති. සා හි සොභනකම්මරතතා, සුට්ඨු වා
 පාපතො ඔරතභාවො විරතතා. චතුත්ථෙ නත්ථී වත්තබ්බං.

කිම්මලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. චෙතොබ්බසුත්තවණ්ණනා

205. පඤ්චමෙ චෙතොබ්බා නාම අත්ථතො විචිකිච්ඡා කොධො ව. තෙ පන
 යස්මිං සන්නානෙ උප්පජ්ජන්ති, තස්ස බරභාවො කක්ඛලභාවො හුත්වා

උපතිට්ඨන්ති, පගෙව අත්තනා සම්පයුත්තවිත්තස්සාති ආහ “විත්තස්ස උද්ධභවා”ති. යථා ලක්ඛණපාරිසුරියා ගහිතාය සබ්බා සත්ථු රූපකායසිරි ගහිතා එව නාම හොති එවං සබ්බඤ්ඤාතාය සබ්බධම්මකායසිරි ගහිතා එව නාම හොති තද්දුභයවත්ථුකමෙව කඬ්ඛං දස්සෙන්නො “සරිරෙ කඬ්ඛමානො”ති ආදිමාහ. විචින්නොති ධම්මසභාවං විමංසෙන්නො. කිච්ඡතීති කිලමති. විනිච්ඡෙතුං න සක්කොති සන්නිට්ඨාතුං න සක්කොති. ආතපති කිලෙසෙති ආතප්පං, සම්මාචායාමොති ආහ “ආතප්පායාති කිලෙසසන්නාපනවිරියකරණත්ථායා”ති. පුනප්පුනං යොගායාති භාවනං පුනප්පුනං යුඤ්ජනාය. සත්තකිරියායාති භාවනාය නිරන්තරප්පයොගාය.

පටිච්චෙධධම්මෙ කඬ්ඛමානොති එත්ථ කථං ලොකුත්තරධම්මෙ කඬ්ඛා පවත්තිති? න ආරම්මණකරණවසෙන, අනුස්සුතාකාරපරිවිතක්කලද්ධෙ පරිකප්පිතරූපෙ කඬ්ඛා පවත්තතිති දස්සෙන්නො ආහ “විපස්සනා...පෙ.... වදන්ති, තං අත්ථී නු බො නත්ථීති කඬ්ඛති”ති. සික්ඛාති චෙත්ථ පුබ්බභාගසික්ඛා චෙදිතබ්බා. කාමඤ්චෙත්ථ විසෙසුප්පත්තියා මහාසාවජ්ජනාය චෙව සංවාසනිමිත්තං සටනාහෙතු අභිණ්භුප්පත්තිකතාය ච සබ්බන්තවාට්ඨුති කොපස්ස විසයො විසෙසෙත්වා චුත්තො, අඤ්ඤත්ථාපි කොපො න චෙතොබිලොති න සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති කෙවි. යදි එවං විචිකිච්ඡායපි අයං නයො ආපජ්ජති, තස්මා යථාරුතවසෙන ගහෙතබ්බං.

චෙතොබිලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-8. විනිබන්ධසුත්තාදිවණ්ණනා

206-8. ඡට්ඨෙ පවත්තිතුං අප්පදානවසෙන කුසලවිත්තං විනිබන්ධන්තිති චෙතසොවිනිබන්ධා. තං පන විනිබන්ධන්තා මුට්ඨිග්ගාහං ගණ්හන්තා විය හොන්තිති ආහ “විත්තං විනිබන්ධිත්වා”ති ආදි. කාමගිද්ධො පුග්ගලො වත්ථුකාමෙපි කිලෙසකාමෙපි අස්සාදෙති අභින්නද්ධිති චුත්තං “වත්ථුකාමෙපි කිලෙසකාමෙපි”ති. අත්තනො කායෙති අත්තනො නාමකායෙ, අත්තභාවෙ වා. බහිද්ධාරූපෙති පරෙසං කායෙ අනින්ද්‍රියබද්ධරූපෙ ව. උදරං අවදිහති උපවිනොති පුරෙතීති උදරාවදෙහකං. සෙය්‍යසුබන්ති සෙය්‍යාය සයනවසෙන උප්පජ්ජනකසුබං. සම්පරිවත්තකන්ති සම්පරිවත්තිත්වා. පණ්ඩායාති තණ්හාවසෙනෙව පණ්ඩෙතිත්වා. ඉති පඤ්චවිධොපි ලොභවිසෙසො එව “චෙතොවිනිබන්ධො”ති චුත්තොති චෙදිතබ්බො. සත්තමට්ඨමෙසු නත්ථී වත්තබ්බං.

විනිබන්ධසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. ගීතස්සරසුත්තාදිවණ්ණනා

209-210. නවමෙ ආයතකො නාම ගීතස්සරො තං තං වත්තං භින්දිත්වා අක්ඛරානි විනාසෙත්වා පවත්තොති ආහ “ආයතකොනා”ති ආදි. ධම්මෙහි සුත්තවත්තං නාම අත්ථී, ගාථාවත්තං නාම අත්ථී, තං විනාසෙත්වා අතිදීපං කාතුං න

වට්ටනි. ධම්මඤ්ඤි භාසන්තෙන චතුරස්සෙන වත්තෙන පරිමණ්ඩලානි පදබ්‍යඤ්ජනානි දස්සෙතබ්බානි. “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, සරහඤ්ඤ”න්ති (වුළුව. 249) ව වචනතො සරෙන ධම්මං භණ්තුං වට්ටනි. සරහඤ්ඤ කිර තරඬිගවත්තධොතකවත්තභාගග්ගහකවත්තාදීනි ද්වත්තිංස වත්තානි අත්ථි. තෙසු යං ඉච්ඡති, තං කාතුං ලභතීති. දසමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

ගීතස්සරසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කිම්ඵලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(22) 2. අක්කොසකවග්ගො

1-2. අක්කොසකසුත්තාදිවණ්ණනා

211-2. දුතියස්ස පඨමෙ දසභි අක්කොසවත්ථුභි අක්කොසකොති “බාලොසි, මුල්භොසි, ඔට්ඨොසි, ගොණොසි, ගදුභොසි” තිආදිනා දසභි අක්කොසවත්ථුභි අක්කොසකො. “හොතු, මුණ්ඩකසමණ, අදණ්ඩො අහන්ති කරොසි, ඉදානි තෙ රාජකුලං ගන්ත්වා දණ්ඩං ආරොපෙස්සාමි” තිආදීනි වදන්තො පරිභාසකො නාමාති ආහ “භයදස්සනෙන පරිභාසකො” ති. ලොකුත්තරධම්මා අපායමග්ගස්ස පරිපන්ථභාවතො පරිපන්ථො නාමාති ආහ “ලොකුත්තරපරිපන්ථස්ස ඡින්නත්තා” ති, ලොකුත්තරසඬ්ඛාතස්ස අපායමග්ගපරිපන්ථස්ස ඡින්නත්තාති අත්ථො. දුතියෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

අක්කොසකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-10. සීලසුත්තාදිවණ්ණනා

213-220. තතියෙ (දී. නි. ටී. 2.149) දුස්සීලොති එත්ථ දු-සද්දො අභාවත්ථො “දුප්පඤ්ඤා” තිආදීසු (ම. නි. 1.449) විය, න ගරහණත්ථොති ආහ “අසීලො නිස්සීලො” ති. භින්තසංවරොති එත්ථ සමාදිත්තසීලො කෙනචි කාරණෙන සීලභෙදං පත්තො, සො තාව භින්තසංවරො හොතු. යො පන සබ්බෙන සබ්බං අසමාදිත්තසීලො ආචාරභීනො, සො කථං භින්තසංවරො නාම හොතීති? සොපි සාධුසමාචාරස්ස පරිහරණීයස්ස භෙදිතත්තා භින්තසංවරො එව නාම. විනට්ඨසංවරො සංවරරහිතොති භි චුත්තං හොති. තං තං සිප්පට්ඨානං. මාසාතකාලෙති “මා සාතෙථ පාණීන” න්ති එවං මාසාතසොසනං සොසිතදිවසෙ. අබ්භුග්ගච්ඡති පාපකො කිත්තිසද්දො. අප්ඤ්ඤාසයෙන මඬකු හොතියෙව විප්පට්ඨාරිභාවතො.

තස්සාති දුස්සීලස්ස. සමාදාය වත්තිතට්ඨානන්ති උට්ඨාය සමුට්ඨාය කතකාරණං. ආපාථං ආගච්ඡතීති තං මනසො උපට්ඨාති. උම්මීලෙන්වා ඉධලොකන්ති උම්මීලනකාලෙ අත්තනො පුත්තදාරාදිවසෙන ඉධලොකං පස්සති.

නිමිලෙන්වා පරලොකන්නි නිමිලනකාලෙ ගනිනිමිත්තුපට්ඨානවසෙන පරලොකං පස්සති. තෙනාහ “චත්තාරො අපායා”තිආදි. පඤ්චමපදන්ති “කායස්ස හෙදා”තිආදිනා වුත්තො පඤ්චමො ආදීනවකොට්ඨාසො. වුත්තවිපරියායෙනාති වුත්තත්ථාය ආදීනවකථාය විපරියායෙන “අප්පමත්තො තං තං කසිවණ්ඨපාදිං යථාකාලං සම්පාදෙතුං සක්කොති”තිආදිනා. පාසංසං සීලමස්ස අත්ථිති සීලවා. සීලසම්පන්නොති සීලෙන සමන්තාගතො සම්පන්නසීලොති එවමාදිකං පන අත්ථවචනං සුකරන්ති අනාමට්ඨං. චතුත්ථාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සීලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අක්කොසකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(23) 3. දීඝචාරිකවග්ගො

1-10. පට්ඨමදීඝචාරිකසුත්තාදිවණ්ණනා

221-230. තනියස්ස පට්ඨමාදීනි සුවිඤ්ඤායානි. පඤ්චමෙ රහො නිසජ්ජාය ආපජ්ජති “යො පන භික්ඛු මාතුගාමෙන සද්ධිං එකො එකාය රහො නිසජ්ජං කප්පෙය්‍ය, පාවිත්තිය”න්ති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ (පාවි. 290) වුත්තං ආපත්තිං ආපජ්ජති. පට්ඨිඡන්තො ආසනො ආපජ්ජති “යො පන භික්ඛු මාතුගාමෙන රහො පට්ඨිඡන්තො ආසනො නිසජ්ජං කප්පෙය්‍ය, පාවිත්තිය”න්ති ඉමස්මිං වුත්තං ආපත්තිං ආපජ්ජති. මාතුගාමස්ස උත්තරි ඡප්පඤ්චවාචාහි ධම්මං දෙසෙන්නො ආපජ්ජති “යො පන භික්ඛු මාතුගාමස්ස උත්තරි ඡප්පඤ්චවාචාහි ධම්මං දෙසෙය්‍ය අඤ්ඤානු විඤ්ඤානා පුරිසවිග්ගහෙනා”ති (පාවි. 63) එවං වුත්තං ආපත්තිං ආපජ්ජති. තෙනාහ “තෙසං තෙසං සික්ඛාපදානං වසෙන වෙදිතඛ්ඛාති”ති. ඡට්ඨාදීනි උත්තානත්ථානි.

පට්ඨමදීඝචාරිකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දීඝචාරිකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

231-302. චතුත්ථවග්ගාදීනි උත්තානත්ථානි.

ඉති මනොරථපුරණියා අභිගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

පඤ්චකනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අභිගුත්තරනිකායෙ

ජක්කනිපාත-ටීකා

1. පදමපෙණ්ණාසකං

1. ආභුතෙය්‍යවග්ගො

1. පදමආභුතෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

1. ජක්කනිපාතස්ස පදමෙ චක්ඛුතා රූපං දිස්වාති නිස්සයවොහාරෙන චුත්තං. සසම්භාරකනිද්දෙසොයං යථා “ධනුතා විජ්ඣති” ති, තස්මා නිස්සයසීසෙන නිස්සිතස්ස ගහණං දට්ඨබ්බං. තෙනායමත්ථො “චක්ඛුද්වාරෙ රූපාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ තං රූපං චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිස්වා” ති. නෙව සුමනො හොති ජවනක්ඛණෙ ඉට්ඨෙ ආරම්මණෙ රාගං අනුප්පාදෙන්තො නෙව සුමනො හොති ගෙහස්සිතපෙමවසෙනපි මග්ගෙන සබ්බසො රාගස්ස සමුච්ඡින්නත්තා. න දුම්මනොති අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තො න දුම්මනො. පසාදඤ්ඤථත්තවසෙනපි ඉට්ඨෙපි අනිට්ඨෙපි මජ්ඣන්තෙපි ආරම්මණෙ න සමං සම්මා අයොනියො ගහණං අසමපෙක්ඛනං. අයඤ්ඤස්ස පටිපත්ති සතිවෙපුල්ලප්පත්තියා පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තියා වාති ආහ “සතො සම්පජානො භුත්වා” ති. සතියා යුත්තත්තා සතො. සම්පජඤ්ඤන යුත්තත්තා සම්පජානො. ඤාණුප්පත්තිපච්චයරහිතකාලෙපි පවත්තිහෙදනතො “සත්තවිහාරො කථිතො” ති චුත්තං. සත්තවිහාරොති ඛිණාසවස්ස නිව්ච්චිහාරො සබ්බදා පවත්තනකවිහාරො. ධ්වපෙත්වා හි සමාපත්තිවෙලං භව්ඨගවෙලඤ්ඤව ඛිණාසවා ඉමිනාව ඡළඬගුපෙක්ඛාවිහාරෙන විහරන්ති.

එත්ථ ච “ඡසු ද්වාරෙසුපි උපෙක්ඛකො විහරති” ති ඉමිනා ඡළඬගුපෙක්ඛා කථිතා. “සම්පජානො” ති චචනතො පන චත්තාරි ඤාණසම්පයුත්තවිත්තාති ලබ්භන්ති තෙහි විනා සම්පජානතාය අසම්භවතො. සත්තවිහාරභාවතො අට්ඨ මහාකිරියවිත්තාති ලබ්භන්ති. “නෙව සුමනො න දුම්මනො” ති චචනතො අට්ඨ මහාකිරියවිත්තාති, හසිතුප්පාදො, වොට්ඨබ්බනඤ්ඤවාති දස විත්තාති ලබ්භන්ති. රාගදොසසහජානානං සොමනස්සදොමනස්සානං අභාවො තෙසම්පි සාධාරණොති ඡළඬගුපෙක්ඛාවසෙන ආගතානං ඉමෙසං සත්තවිහාරානං සොමනස්සං කථං ලබ්භන්ති වෙ? ආසෙවනතො. කිඤ්චාපි ඛිණාසවො ඉට්ඨානිට්ඨෙපි ආරම්මණෙ මජ්ඣන්තො විය බහුලං උපෙක්ඛකො විහරති අත්තතො පරිසුද්ධපකතිභාවාච්ඡහනතො, කදාපි පන තථා වෙතොහිසඬ්ඛාරාභාවෙ යං තං සභාවතො ඉට්ඨං ආරම්මණං, තස්ස යථාවසභාවග්ගහණවසෙනපි අරහතො විත්තං පුබ්බාසෙවනවසෙන සොමනස්සසහගතං භුත්වා පවත්තතෙව.

පදමආභුතෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-7. දුතියආභුතෙය්‍යසුත්තාදිවණ්ණනා

2-7. දුතියෙ (විසුද්ධි. 2.380) අනෙකවිහිතන්ති අනෙකවිධං නානස්පකාරං. ඉද්ධිවිධන්ති ඉද්ධිකොට්ඨාසං. පච්චනුභොතිති පච්චනුභවති, ඵ්ඝති සච්ඡිකරොති පාපුණාතිති අත්ථො. ඉදානිස්ස අනෙකවිහිතභාවං දස්සෙන්නො “එකොපි හුත්වා”තිආදිමාහ. තත්ථ “එකොපි හුත්වා”ති ඉමිනා කරුණතො පුබ්බෙව පකතියා එකොපි හුත්වා. බහුධා භොතිති බහුතං සන්තිකෙ වඩ්ඤ්ඤාකාමො වා සප්ඤ්ඤාකාමො වා පඤ්ඤාකාමො වා පුච්ඡිකාමො වා හුත්වා සතම්පි සහස්සම්පි භොති. ආවිභාවං තිරොභාවන්ති එත්ථ ආවිභාවං කරොති, තිරොභාවං කරොතිති අයමත්ථො. ඉදමෙව හි සන්ධාය පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 3.11) චුත්තං – “ආවිභාවන්ති කෙනවි අනාචුටං භොති අප්පට්ච්ඡන්තං විචටං, තිරොභාවන්ති කෙනවි ආචුටං භොති පට්ච්ඡන්තං පිහිතං පටිකුප්පිතං”න්ති. තිරොකුට්ඨං තිරොපාකාරං තිරොපබ්බතං අසප්පමානො ගච්ඡති සෙය්‍යථාපි ආකාසෙති එත්ථ තිරොකුට්ඨන්ති පරකුට්ඨං, කුට්ඨස්ස පරභාගන්ති චුත්තං භොති. එස නයො ඉතරෙසු. කුට්ඨොති ව ගෙහභිත්තියා එතං අධිවචනං. පාකාරොති ගෙහවිහාරගාමාදීනං පරික්ඛෙපපාකාරො. පබ්බතොති පංසුපබ්බතො වා පාසාණපබ්බතො වා. අසප්පමානොති අලග්ගමානො සෙය්‍යථාපි ආකාසෙ විය.

උම්මුප්පනිමුප්පන්ති එත්ථ උම්මුප්පන්ති උට්ඨානං වුච්චති. නිමුප්පන්ති සංසිද්ධතං. උම්මුප්පඤ්ච නිමුප්පඤ්ච උම්මුප්පනිමුප්පං. උදකෙපි අභිප්පමානෙති එත්ථ යං උදකං අක්කමිත්වා සංසිද්ධති, තං භිප්පමානන්ති වුච්චති, විපරිතං අභිප්පමානං. පල්ලඬකෙන ගච්ඡති. පක්ඛි සකුණොති පක්ඛෙහි යුත්තසකුණො. ඉමෙපි චන්දිමසූරියෙ එවංමහිද්ධිකෙ එවංමහානුභාවෙ පාණිනා පරාමසතීති එත්ථ චන්දිමසූරියානං ද්වාචත්තාලිසයොජනසහස්සස්ස උපරි වරණෙන මහිද්ධිකතා, තිසු දිපෙසු එකක්ඛණෙ ආලොකකරණෙන මහානුභාවතා වෙදිතබ්බා. එවං උපරිවරණආලොකකරණෙහි මහිද්ධිකෙ මහානුභාවෙ. පරාමසතීති ගණ්භාති, එකදෙසෙ වා ජුපති. පරිමප්පතීති සමන්තතො ආදාසතලා විය පරිමප්පති. යාව බ්‍රහ්මලොකාපිති බ්‍රහ්මලොකම්පි පරිච්ඡෙදං කත්වා. කායෙන වසං චත්තෙතීති තත්‍ර බ්‍රහ්මලොකෙ කායෙන අත්තතො වසං චත්තෙති.

දිබ්බාය සොතධාතුයාති එත්ථ දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බා. දෙවතානඤ්ඤි සුවරිතකම්මනිබ්බත්තා පිත්තසෙම්භරුහිරාදීහි අපලිබුද්ධා උපක්කිලෙසවිමුත්තතාය දුරෙපි ආරම්මණසම්පට්ච්ඡනසමත්ථා දිබ්බා පසාදසොතධාතු භොති. අයඤ්චාපි ඉමස්ස භික්ඛුනො වීරියභාවනාබලෙන නිබ්බත්තා ඤාණසොතධාතු තාදිසායෙවාති දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බා. අපිච දිබ්බවිහාරවසෙන පටිලද්ධත්තා අත්තනා ව දිබ්බවිහාරසන්තිස්සිතත්තාපි දිබ්බා. සචනට්ඨෙන නිප්පිට්ඨෙන ව සොතධාතු. සොතධාතුකිච්චකරණෙන සොතධාතු වියාතිපි සොතධාතු. තාය සොතධාතුයා. විසුද්ධායාති සුද්ධාය නිරුපක්කිලෙසාය. අතික්කන්තමානුසිකායාති මනුස්සුපචාරං අතික්කමිත්වා සද්දසවනෙ මානුසිකං මංසසොතධාතුං අතික්කන්තාය වීතිචත්තෙත්වා ධීතාය. උභො සද්දෙ සුණාතීති ද්වෙ සද්දෙ සුණාති. කතමෙ ද්වෙ? දිබ්බෙ ව මානුසෙ ව, දෙවතාඤ්ච මනුස්සානඤ්ච සද්දෙති චුත්තං භොති. එතෙන පදෙසපරියාදානං වෙදිතබ්බං. යෙ දුරෙ සන්තිකෙ වාති යෙ සද්දා දුරෙ

පරවක්කවාලෙපි, යෙ ව සන්තිකෙ අත්තමසො සදෙහසන්නිස්සිතපාණකසද්දාපි,
තෙ සුඤ්ඤානීති වුත්තං හොති. එතෙන නිජ්ජදෙසපරියාදානං වෙදිතබ්බං.

පරසත්තානන්ති අත්තානං යපෙත්වා සෙසසත්තානං. පරපුග්ගලානන්ති ඉදම්පි
ඉමිනා එකත්ථමෙව. වෙනෙය්‍යාවසෙන පන දෙසනාවිලාසෙන ව
බ්‍යාඤ්ජනනානන්තං කතං. වෙනසා වෙනොති අත්තනො විත්තෙන තෙසං විත්තං.
පරිච්චාති පරිච්ඡින්නදිත්වා. පජානාතීති සරාගාදිවසෙන නානප්පකාරතො ජානාති.
සරාගං වා විත්තන්තිආදීසු පන අට්ඨලොභසහගතවිත්තං සරාගං විත්තන්ති
වෙදිතබ්බං. අවසෙසං වාතුභූමකං කුසලාබ්‍යාකතවිත්තං චිත්තරාගං. ද්වෙ
දොමනස්සවිත්තානි, ද්වෙ විචිකිච්ඡුද්ධවිචිත්තානීති ඉමානි පන වත්තාරි විත්තානි
ඉමස්මිං දුකෙ සඬගහං න ගච්ඡන්ති. කෙච් පන ථෙරා තානිපි සඬගණ්හන්ති. දුට්ඨං
පන දොමනස්සවිත්තං සදොසං විත්තං නාම. සබ්බමපි වාතුභූමකං
කුසලාබ්‍යාකතවිත්තං චිත්තදොසං. සෙසානි දස අකුසලවිත්තානි ඉමස්මිං දුකෙ
සඬගහං න ගච්ඡන්ති. කෙච් පන ථෙරා තානිපි සඬගණ්හන්ති. සමොහං
චිත්තමොහන්ති එත්ථ පන පාටිපුග්ගලිකනයෙන විචිකිච්ඡුද්ධවිචිත්තසහගතද්වයමෙව
සමොහං. මොහස්ස පන සබ්බාකුසලෙසු සම්භවතො ද්වාදසවිධමපි අකුසලවිත්තං
සමොහං විත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අවසෙසං චිත්තමොහං. ටීනමිද්ධානුගතං පන
සංඛිත්තං, උද්ධවිචානුගතං වික්ඛිත්තං. රූපාවචරාරූපාවචරං මහග්ගතං, අවසෙසං
අමහග්ගතං. සබ්බමපි තෙභූමකං සඋත්තරං, ලොකුත්තරං අනුත්තරං.
උපචාරප්පත්තං අප්පනාප්පත්තඤ්ච සමාහිතං, උභයමප්පත්තං අසමාහිතං.
තදබ්ගවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදප්පටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණවිමුක්තිං පත්තං පඤ්චවිධමපි
එතං විමුක්තං, විමුක්තිමප්පත්තං වා අවිමුක්තන්ති වෙදිතබ්බං.

අනෙකවිහිතන්ති (පාරා. අට්ඨ. 1.12) අනෙකවිධං, අනෙකෙහි වා පකාරෙහි
පවත්තිතං සංවණ්ණිතන්ති අත්ථො. පුබ්බෙනිවාසන්ති සමනන්තරාතීතහවං ආදිං
කත්වා තත්ථ තත්ථ නිවුත්ථසත්තානං. අනුස්සරතීති ඛන්ධපටිපාටිවසෙන,
වුත්තිපටිසන්ධිවසෙන වා අනුගන්ත්වා අනුගන්ත්වා සරති. සෙය්‍යථිදං – එකමපි
ජාතිං...පෙ.... පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරතීති. තත්ථ එකමපි ජාතින්ති එකමපි
පටිසන්ධිමූලං වුත්තිපරියොසානං එකභවපරියාපන්නං ඛන්ධසත්තානං. එස නයො
ද්වෙපි ජාතියොතිආදීසුපි. අනෙකෙපි සංවට්ඨකප්පෙතිආදීසු පන පරිභායමානො
කප්පො සංවට්ඨකප්පො, වඬසමානො විවට්ඨකප්පොති වෙදිතබ්බො. තත්ථ
සංවට්ඨෙන සංවට්ඨට්ඨායී ගහිතො හොති තංමූලකත්තා, විවට්ඨෙන විවට්ඨට්ඨායී.
එවඤ්ඤි සති යානි තානි “වත්තාරිමානි, හික්ඛවෙ, කප්පස්ස අසඬබ්‍යොය්‍යානි.
කතමානි වත්තාරි? සංවට්ඨො සංවට්ඨට්ඨායී විවට්ඨො විවට්ඨට්ඨායී”ති (අ. නි.
4.156) වුත්තානි, තානි පරිග්ගහිතානි හොන්ති.

අමුත්‍රාසින්ති අමුමහි සංවට්ඨකප්පෙ අහං අමුමහි භවෙ වා යොනියා වා ගහියා වා
විඤ්ඤාණට්ඨිතියා වා සත්තාවාසෙ වා සත්තනිකායෙ වා ආසිං. එවංනාමොති
තිස්සො වා චුස්සො වා. එවංගොත්තොති ගොතමො වා කච්චායනො වා කස්සපො
වා. ඉදමස්ස අතීතභවෙ අත්තනො නාමගොත්තානුස්සරණවසෙන වුත්තං. සවෙ පන

තස්මිං කාලෙ අත්තනො වණ්ණසම්පත්තිලුඛපණ්ණිකභාවං සුඛදුක්ඛභුලතං
අප්පායුකදීසායුකභාවං වා අනුස්සරිතුකාමො හොති, තම්පි අනුස්සරතියෙව. තෙනාහ
“එවංවණ්ණො...පෙ.... එවමායුපරියන්තො”ති. තත්ථ එවංවණ්ණොති ඔදානො වා
සාමො වා. එවමාහාරොති සාලිමංසොදනාහාරො වා පවත්තඵලභොජනො වා.
එවංසුඛදුක්ඛප්පට්ඨංවෙදීති අනෙන පකාරෙන කායිකවෙතසිකානං.
සාමිසනිරාමිසාදිප්පභෙදානං සුඛදුක්ඛානං පට්ඨංවෙදී. එවමායුපරියන්තොති එවං
වස්සසතපරිමාණායුපරියන්තො වා චතුරාසීතිකප්පසහස්සායුපරියන්තො වා. සො
තනො චුතො අමුත්ත උදපාදින්නි සො අහං තනො භවතො යොනිතො ගහිතො
විඤ්ඤාණට්ඨිතිතො සත්තාවාසනො සත්තනිකායතො වා චුතො පුන අමුකස්මිං නාම
භවෙ යොනියා ගතියා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා සත්තාවාසෙ සක්කනිකායෙ වා උදපාදිං.
තත්තාපාසින්නි තත්තාපි භවෙ යොනියා ගතියා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා සත්තාවාසෙ
සත්තනිකායෙ වා පුන අහොසිං. එවංනාමොතිආදි චුත්තනයමෙව.

අපිව අමුත්තාසින්නි ඉදං අනුපුබ්බෙන ආරොහන්තස්ස යාවදිච්ඡකං අනුස්සරණං.
සො තනොති පටිනිවත්තන්තස්ස පච්චවෙක්ඛණං, තස්මා “ඉධුපපන්නො”ති
ඉමිස්සා ඉධුපපන්නියා අනන්තරමෙව උප්පත්තිට්ඨානං සන්ධාය “අමුත්ත
උදපාදි”න්නි ඉදං චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තත්තාපාසින්නි එවමාදි පනස්ස තත්තාපි
ඉමිස්සා උපපත්තියා අත්තරෙ උපපත්තිට්ඨානෙන නාමගොත්තාදීනං.
අනුස්සරණදස්සනත්ථං චුත්තං. සො තනො චුතො ඉධුපපන්නොති ස්වාහං තනො
අනන්තරුප්පත්තිට්ඨානතො චුතො ඉධ අමුකස්මිං නාම ඛත්තියකුලෙ වා
බ්‍රාහ්මණකුලෙ වා නිබ්බත්තොති. ඉතීති එවං. සාකාරං සඋද්දෙසන්නි
නාමගොත්තවසෙන සඋද්දෙසං, වණ්ණාදිවසෙන සාකාරං. නාමගොත්තෙන හි
සත්තො “තිස්සො කස්සපො”ති උද්දිසියති, වණ්ණාදීහි “සාමො ඔදානො”ති
නානත්තතො පඤ්ඤායති, තස්මා නාමගොත්තං උද්දෙසො, ඉතරෙ ආකාරා.

දිබ්බෙනාතිආදීසු දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං. දෙවතානඤ්ඤි සුවරිතකම්මනිබ්බත්තං.
පිත්තසෙම්භරුහිරාදීහි අපලිබුද්ධං උපක්කිලෙසවිමුත්තනය දුරෙපි
ආරම්මණසම්පට්ච්ඡනසමත්ථං දිබ්බං පසාදවක්ඛු හොති. ඉදඤ්චාපි
වීරියභාවනාබලෙන නිබ්බත්තං ඤාණවක්ඛු තාදිසමෙවාති දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං.
දිබ්බවිහාරවසෙන පටිලද්ධත්තා අත්තනො ව දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතත්තාපි දිබ්බං.
ආලොකපරිග්ගහෙන මහාජුතිකත්තාපි දිබ්බං. තිරොකුට්ටාදිගතරූපදස්සනෙන
මහාගතිකත්තාපි දිබ්බං. තං සබ්බං සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. දස්සනට්ඨෙන
වක්ඛු. වක්ඛුකිච්චකරණෙන වක්ඛුමිවාතිපි වක්ඛු. චුතුපපාතදස්සනෙන
දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධං. යො හි චුතිමෙව පස්සති, න උපපාතං, සො
උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො උපපාතමෙව පස්සති, න චුතිං, සො
නවසත්තපාතුභාවදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො පන තදුභයං පස්සති, සො යස්මා දුට්ඨමිපි
තං දිට්ඨිගතං අතිවත්තති, තස්මා තං දස්සනං දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතු හොති. උභයමිපි
වෙතං බුද්ධපුත්තා පස්සන්නි. තෙන චුත්තං “චුතුපපාතදස්සනෙන
දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධ”න්නි. මනුස්සපචාරං අතික්කම්ත්වා රූපදස්සනෙන
අතික්කන්තමානුසකං, මානුසං වා මංසවක්ඛුං අතික්කන්තත්තා

අතික්කන්තමානුසකන්ති වෙදිතබ්බං. තෙන දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන
අතික්කන්තමානුසකෙන.

සත්තෙ පස්සතීති මනුස්සානං මංසවක්ඛුනා විය සත්තෙ ඔලොකෙති. වචමානෙ
උපපජ්ජමානෙති එත්ථ චුතික්ඛණේ වා උපපත්තික්ඛණේ වා දිබ්බචක්ඛුනා දට්ඨුං න
සක්කා. යෙ පන ආසන්නචුතිකා ඉදානි වට්ඨස්සන්ති, තෙ වචමානාති, යෙ ව
ගහිතජ්ජට්ඨස්සන්තිකා සම්පතිතිබ්බත්තා ව, තෙ උපපජ්ජමානාති අධිජ්ජෙතා. තෙ
එවරුපෙ වචමානෙ උපපජ්ජමානෙ ව පස්සතීති දස්සෙති. භීතෙති
මොහනිස්සන්දයුත්තත්තා භීතානං ජාතිකුලභොගාදීනං වසෙන භීළිතෙ උඤ්ඤාතෙ.
පණීතෙති අමොහනිස්සන්දයුත්තත්තා තබ්බිපරිතෙ. සුවණ්ණෙති
අදොසනිස්සන්දයුත්තත්තා ඉට්ඨකන්තමනාපවණ්ණයුත්තෙ. දුබ්බණ්ණෙති
දොසනිස්සන්දයුත්තත්තා අනිට්ඨාකන්තමනාපවණ්ණයුත්තෙ, විරූපවිරූපෙතිපි
අත්ථො. සුගතෙති සුගතිගතෙ, අලොහනිස්සන්දයුත්තත්තා වා අධිසේ මහද්ධනෙ.
දුග්ගතෙති දුග්ගතිගතෙ, ලොහනිස්සන්දයුත්තත්තා වා දලිද්දෙ අජ්ජන්නපානෙ.

යථාකම්මුපගෙති යං යං කම්මං උපවිතං, තෙන තෙන උපගතෙ.
කායදුච්චරිතෙනාතිආදීසු දුට්ඨු වරිතං කිලෙසපුතිකත්තාති දුච්චරිතං. කායෙන
දුච්චරිතං, කායතො වා උජ්ජන්තං දුච්චරිතන්ති කායදුච්චරිතං. ඉතරෙසුපි එසෙව
නයො. සමන්තාගතාති සමඬගිභූතා. අරියානං උපවාදකාති
බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං අරියානං අන්තමසො ගිහිසොතාපන්නානම්පි
අනත්ථකාමා හුත්වා අන්තිමවත්ථුනා වා ගුණපරිධංසනෙන වා උපවාදකා,
අක්කොසකා ගරහකාති චුත්තං භොති. මිච්ඡාදිට්ඨිකාති විපරිතදස්සනා.
මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානාති මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන සමාදින්නනානාවිධකම්මා, යෙපි
මිච්ඡාදිට්ඨිමූලකෙසු කායකම්මාදීසු අඤ්ඤෙපි සමාදාපෙන්නි.

කායස්ස භෙදාති උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා. පරං මරණාති තදනන්තරං
අභිතිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගණා. අථ වා කායස්ස භෙදාති ජීවිතින්ද්‍රියස්සපච්ඡෙදා. පරං
මරණාති චුතිචිත්තතො උද්ධං. අපායන්ති එවමාදි සබ්බං නිරයවෙච්චනමෙව.
නිරයො හි සග්ගමොක්ඛභතුභූතා පුඤ්ඤසම්මතා අයා අපෙතත්තා, සුඛානං වා
ආයස්ස අභාවා අපායො. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති දුග්ගති, දොසබ්භුලතාය වා
දුට්ඨෙත කම්මෙන නිබ්බත්තා ගතීති දුග්ගති. විවසා නිපතන්ති තත්ථ
දුක්කට්ඨකාරිතොති විනිපාතො, විනස්සන්තා වා එත්ථ පතන්ති
සම්භිජ්ජමානඬගපච්චඬගාති විනිපාතො. නත්ථි එත්ථ අස්සාදසඤ්ඤිතො අයොති
නිරයො.

අථ වා අපායග්ගණණෙන තිරච්ඡානයොනිං දීපෙති. තිරච්ඡානයොනි හි අපායො
සුගතිතො අපෙතත්තා, න දුග්ගති මහෙසක්ඛානං නාගරාජාදීනං සම්භවතො.
දුග්ගතිග්ගණණෙන පෙත්තිවිසයඤ්ච. සො හි අපායො වෙච්ච දුග්ගති ව සුගතිතො
අපෙතත්තා දුක්ඛස්ස ව ගතිභූතත්තා, න තු විනිපාතො අසුරසදිසං අවිනිපතිතත්තා.
විනිපාතග්ගණණෙන අසුරකායං. සො හි යථාචුත්තෙන අත්ථොන අපායො වෙච්ච

දුග්ගති ව සබ්බසම්ප්පයෙහි විනිපතිත්තං විනිපාතොති වුවිච්ඡි. නිරයග්ගහණෙන අවිච්ඡාදිකමනෙකප්පකාරං නිරයමෙවාති. උපපන්නාති උපගතා, තත්ථ අභිනිබ්බත්තාති අධිප්පායො. චුත්තවිපරියායෙන සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – තත්ථ සුගතිග්ගහණෙන මනුස්සාගතිපි සඬගය්හති, සග්ගග්ගහණෙන දෙවගතියෙව. තත්ථ සුන්දරා ගතීති සුගති. රූපාදීහි විසයෙහි සුට්ඨු අග්ගොති සග්ගො. සො සබ්බොපි ලුප්පනප්පලුප්පනට්ඨෙන ලොකොති අයමෙත්ථ සඬබ්බෙසො. විත්ථාරො පන සබ්බාකාරෙන විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාතො ගහෙතබ්බො. තතියාදීති උත්තානත්ථාති.

දුතියආහුනෙය්‍යසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අනුත්තරියසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ නත්ථි එතෙසං උත්තරාති විසිට්ඨානීති අනුත්තරාති, අනුත්තරාති එව අනුත්තරියාති යථා “අනන්තමෙව අනන්තරිය”න්ති ආහ “නිරුත්තරාති”ති. දස්සනානුත්තරියං නාම ඵලවිසෙසාවහත්තා. එස නයො සෙසෙසුපි. සත්තවිධඅරියධනලාභොති සත්තවිධසද්ධාදිලොකුත්තරධනලාභො. සික්ඛාත්තයස්ස පුරණන්ති අධිසිලසික්ඛාදීනං තිස්සන්තං සික්ඛානං පුරණං. තත්ථ පුරණං නිප්පරියායතො අසෙක්ඛානං වසෙන වෙදිතබ්බං. කල්‍යාණපුපුප්පනතො පට්ඨාය හි සත්ත සෙසො තිස්සො සික්ඛා පුරෙන්නි නාම, අරහා පරිපුණ්ණසික්ඛොති. ඉති ඉමානි අනුත්තරියාති ලොකියලොකුත්තරාති කථිතාති.

අනුත්තරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අනුස්සතිට්ඨානසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ අනුස්සතියො එව දිට්ඨධම්මිකසම්පරාසිකාදිහිනසුධානං කාරණභාවතො යානානීති අනුස්සතිට්ඨානාති. බුද්ධගුණාරම්මණා සතීති යථා බුද්ධානුස්සති විසෙසාධිගමස්ස යානං භොති, එවං “ඉතිපි සො භගවා”තිආදීනා බුද්ධගුණ ආරබ්භෙ උප්පන්නා සති. එවං අනුස්සරතො හි පීති උප්පජ්ජති, සො තං පීතිං ඛයතො වයතො පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති. උපචාරකම්මට්ඨානං නාමෙතං ගිහීනම්පි ලබ්භති. උපචාරකම්මට්ඨානන්ති ව පච්චක්ඛතො උපචාරජ්ඣානාවහං කම්මට්ඨානපරම්පරාය සම්මසනං යාව අරහත්තා ලොකියලොකුත්තරවිසෙසාවහං. එස නයො සබ්බත්ථ.

අනුස්සතිට්ඨානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. මහානාමසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ තස්මිං සමයෙහි බුද්ධාගුණානුස්සරණසමයෙ. රාගපරියුට්ඨිතන්ති රාගෙන පරියුට්ඨිතං. පරියුට්ඨානප්පත්තිපි, රාගෙන වා සංහිතං චිත්තං අරඤ්ඤම්ච

වොරෙහි තෙන පරිශ්‍රවිධිත්ති වුත්තං, තස්ස පරිශ්‍රවිධානවිධානභාවතොපි පරිශ්‍රවිධිත්තරාගන්ති අත්ථො. බ්‍යඤ්ජනං පන අනාදිසිත්වා අත්ථමත්තං දස්සෙන්නො “උප්පජ්ජමානෙන රාගෙන උට්ඨන්තිවා ගති”න්ති ආහ. උජුකමෙවාති පගෙව කායවඬිකාදීනං අපනීතත්තා චිත්තස්ස ව අනුජුභාවකරානං මානාදීනං අභාවතො, රාගාදිපරිශ්‍රවිධානභාවෙන වා ඔණුකිඋණුකිචිරහතො උජුභාවමෙව ගතං. අථ වා උජුකමෙවාති කම්මට්ඨානස්ස ටීනං මිද්ධං ඔතිණුකාය ලීනුද්ධවිවට්ඨගමතො මජ්ඣිමසමථනිමිත්තප්පටිපත්තියා උජුභාවමෙව ගතං. අට්ඨකථං නිස්සායාති භවජාතිආදීනං පදානං අත්ථං නිස්සාය. අත්ථවෙදන්ති වා හෙතුඵලං පටිච්ච උප්පන්නං තුට්ඨිමාහ. ධම්මවෙදන්ති හෙතුං පටිච්ච උප්පන්නං තුට්ඨිං. “ආරකත්තා අරහ”න්ති අනුස්සරත්තස්ස හි යදිදං භගවතො කිලෙසෙහි ආරකත්තං, සො හෙතු. ඤාපකො චෙත්ථ හෙතු අධිප්පෙතො, න කාරකො සම්පාපකො. තතොතෙන ඤායමානො අරහත්තත්ථො ඵලං. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි හෙතුසො ඵලවිපාකො වෙදිතබ්බො. ධම්මානුස්සතිආදියුපි හි ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණතාදයො සුප්පටිපත්තිආදයො ව තත්ථ තත්ථ හෙතුභාවෙන නිද්දිට්ඨායෙව. ධම්මුපසංහිතන්ති යථාවුත්තහෙතුඵලසංඛ්‍යාගුණුපසංහිතං.

මහානාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආභුනෙය්‍යවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සාරණියවග්ගො

1. පයමසාරණියසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියස්ස පයමෙ සරිතබ්බසුත්තකාති අනුස්සරණාරහා. මිජ්ජති සිනිස්හති ඵ්ථායාති මෙත්තා, මිත්තභාවො. මෙත්තා ඵ්ථස්ස අත්ථිති මෙත්තං, කායකම්මං. තං පන යස්මා මෙත්තාසහගතචිත්තසමුට්ඨානං, තස්මා වුත්තං “මෙත්තෙන චිත්තෙන කාතබ්බං කායකම්ම”න්ති. ඵ්ථ නයො සෙසද්වයෙපි. ඉමානීති මෙත්තකායකම්මාදීති. භික්ඛුනං වසෙන ආගතානි තෙසං සෙට්ඨපරිසභාවතො. යථා පන භික්ඛුනීසුපි ලබ්භන්ති, ඵ්ථං ගිහීසුපි ලබ්භන්ති චතුපරිසසාධාරණත්තාති තං දස්සෙන්නො “භික්ඛුනඤ්චී”තිආදිමාහ. භික්ඛුනො සබ්බමිපි අනවජ්ජකායකම්මං ආහිසමාවාරිකකම්මන්තොගධමෙවාති ආහ “මෙත්තෙන චිත්තෙන...පෙ.... කායකම්මං නාමා”ති. හත්තිවසෙන පවත්තියමානා චෙතියබොධිතං වන්දනා මෙත්තාසිද්ධාති කත්වා තදත්ථාය ගමනං. “මෙත්තං කායකම්ම”න්ති වුත්තං. ආදි-සද්දෙන චෙතියබොධිභික්ඛුසු වුත්තාවසෙසාපවායනාදිවසෙන පවත්තමෙත්තාවසෙන පවත්තං කායිකං කිරියං සඬගණ්හාති.

තෙපිටකම්පි බුද්ධවචනං කථියමානන්ති අධිප්පායො. තෙපිටකම්පි බුද්ධවචනං පරිපුච්ඡනඅත්ථකථනවසෙන පවත්තියමානමෙව මෙත්තං වචිකම්මං නාම

හිතඡ්ඤාසයෙන පවත්තිතබ්බතො. තිණි සුවරිතානීති කායවච්ඡිමනොසුවරිතානි.
චිත්තනන්ති එවං චිත්තනමත්තම්පි මනොකම්මං, පගෙව පටිපන්නා භාවනාති
දස්සෙති.

ආවීති පකාසං. පකාසභාවො චෙත්ථ යං උද්දිස්ස තං කායකම්මං කරියති, තස්ස
සම්මුඛභාවතොති ආහ “සම්මුඛා”ති. රහොති අප්පකාසං. අප්පකාසතා ව යං
උද්දිස්ස තං කායකම්මං කරියති, තස්ස අපච්චක්ඛභාවතොති ආහ “පරම්මුඛා”ති.
සභායභාවගමනං තෙසං පුරතො. තෙසු කරොන්තෙසුයෙව හි සභායභාවගමනං
සම්මුඛා කායකම්මං නාම හොති. උභයෙහීති නවකෙහි ථෙරෙහි ව. පග්ගස්භාති
පග්ගණ්හිත්වා උද්ධං කත්වා කෙවලං “දෙවො”ති අවත්වා ගුණෙහි
ථීරභාවජොතනං “දෙවත්ථෙරො”ති වචනං පග්ගස්භ වචනං. මමත්තබ්බොධනං
වචනං මමායනවචනං. එකත්තපරම්මුඛස්ස මනොකම්මස්ස සම්මුඛතා නාම
විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපනවසෙන හොති, තඤ්ච බො ලොකෙ කායකම්මන්ති පාකටං
පඤ්ඤාතං. හත්ථවිකාරාදීති අනාමසිත්වා එව දස්සෙන්නො “නයනාති
උම්මිලෙත්වා”ති ආදිමාහ. කාමං මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධානං නයනානං උම්මිලනා
පසන්නෙන මුඛෙන ඔලොකනඤ්ච මෙත්තං කායකම්මමෙව, යස්ස පන චිත්තස්ස
වසෙන නයනානං මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධතා මුඛස්ස ව පසන්නතා, තං සන්ධාය
වුත්තං “මෙත්තං මනොකම්මං නාමා”ති.

ලාභ-සද්දො කම්මසාධනො “ලාභා වත, හො, ලද්ධො”ති ආදීසු විය. සො
චෙත්ථ “ධම්මලද්ධා”ති වචනතො අතීතකාලිකොති ආහ “චීවරාදයො
ලද්ධපච්චයා”ති. ධම්මතො ආගතාති ධම්මිකා, පරිසුද්ධගමනා පච්චයා. තෙනාහ
“ධම්මලද්ධා”ති. ඉමමෙව හි අත්ථං දස්සෙතුං “කුහනාදී”ති ආදි වුත්තං. න සම්මා
ගස්භමානා හි ධම්මලද්ධා නාම න හොත්තීති තප්පටිසෙධනත්ථං පාළියං
“ධම්මලද්ධා”ති වුත්තං. දෙය්‍යං දක්ඛිණෙය්‍යඤ්ච අප්පට්ඨිහත්තං කත්වා භුඤ්ජතීති
අප්පට්ඨිහත්තහොගී නාම හොති. තෙනාහ “ද්වෙ පට්ඨිහත්තාති නාමා”ති ආදි.
චිත්තෙන විහජනන්ති එතෙන චිත්තුප්පාදමත්තෙනපි විහජනං පට්ඨිහත්තං නාම,
පගෙව පයොගතොති දස්සෙති. චිත්තෙන විහජනපුබ්බකං වා කායෙන විහජනන්ති
මූලමෙව දස්සෙතුං “එවං චිත්තෙන විහජන”න්ති වුත්තං. තෙන
චිත්තුප්පාදමත්තෙන පට්ඨිහාගො කාතබ්බොති දස්සෙති. අප්පට්ඨිහත්තන්ති
භාවනපුංසකනිද්දෙසො, අප්පට්ඨිහත්තං ලාභං භුඤ්ජතීති කම්මනිද්දෙසො වා. තං
නෙව ගිහීනං දෙති අත්තනො ආජීවසොධනත්ථං. න අත්තනා පරිභුඤ්ජති “මය්‍හං
අසාධාරණහොගිතා මා හොතු”ති. පටිග්ගණ්හන්තො ව...පෙ.... පස්සතීති ඉමිනා
ආගමනතො පට්ඨාය සාධාරණබුද්ධිං උපට්ඨාපෙති. එවං හිස්ස සාධාරණහොගිතා
සුකරා, සාරණියධම්මො වස්ස පුරො හොති.

අථ වා පටිග්ගණ්හන්තො ව...පෙ.... පස්සතීති ඉමිනා තස්ස ලාභස්ස තිසු
කාලෙසු සාධාරණතො යපනං දස්සිතං. පටිග්ගණ්හන්තො ව සඬ්ඝෙන සාධාරණං
හොතුති ඉමිනා පටිග්ගණ්හකාලො දස්සිතො. ගහෙත්වා...පෙ.... පස්සතීති ඉමිනා
පටිග්ගහිතකාලො. තදුභයං පන තාදිසෙන පුබ්බභාගෙන විනා න හොතීති

අත්ථසිද්ධො පුරිමකාලො. තයිදං පටිග්ගහණතො පුබ්බෙවස්ස හොති “සඬ්ඝෙන සාධාරණං හොතුති පටිග්ගණ්හිස්සාමි” ති, පටිග්ගණ්හන්තස්ස හොති “සඬ්ඝෙන සාධාරණං හොතුති පටිග්ගණ්හාමි” ති, පටිග්ගහෙත්වා හොති “සඬ්ඝෙන සාධාරණං හොතුති හි පටිග්ගහිතං මයා” ති. එවං තිලක්ඛණසම්පන්නං කත්වා ලද්ධං ලාභං ඔසාරණලක්ඛණං අවිකොපෙත්වා පරිභුඤ්ජන්තො සාධාරණහොගී අප්පට්ඨිහත්තහොගී ව හොති.

ඉමං පන සාරණියධම්මන්ති ඉමං චතුත්ථං සරිතබ්බයුත්තධම්මං. න හි...පෙ.... ගණ්හන්ති, තස්මා සාධාරණහොගිතා දුස්සිලස්ස නත්ථිති ආරම්භොපි තාව න සම්භවති, කුතො පුරණන්ති අධිප්පායො. පරිසුද්ධසිලොති ඉමිනා ලාභස්ස ධම්මිකභාවං දස්සෙති. වත්තං අඛණ්ඩෙන්තොති ඉමිනා අප්පට්ඨිහත්තහොගිතං සාධාරණහොගිතඤ්ච දස්සෙති. සති පන තදුභයෙ සාරණියධම්මො පුරිතො එව හොතිති ආහ “පුරෙති” ති. ඔදිස්සකං කත්වාති එතෙන අනොදිස්සකං කත්වා පිතුතො, ආචරියුපජ්ඣායාදීනං වා ථෙරාසනතො පට්ඨාය දෙන්තස්ස සාරණියධම්මොයෙව හොතිති දස්සෙති. දාතබ්බන්ති අවස්සං දාතබ්බං. සාරණියධම්මො පනස්ස න හොති පටිජග්ගට්ඨානෙ ඔදිස්සකං කත්වා දින්නත්තා. තෙනාහ “පලිබොධජග්ගනං නාම හොති” ති. මුත්තපලිබොධස්ස වට්ටති අමුත්තපලිබොධස්ස පුරෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. යදි එවං සබ්බෙන සබ්බං සාරණියධම්මං පුරෙන්නස්ස ඔදිස්සකදානං වට්ටති, න වට්ටති? නො න වට්ටති යුත්තට්ඨානෙති දස්සෙන්නො “තෙන පනා” තිආදිමාහ. ඉමිනා ඔදිස්සකදානං පනස්ස න සබ්බත්ථ වාරිතන්ති දස්සෙති. ගිලානාදීනඤ්ච ඔදිස්සකං කත්වා දානං අප්පට්ඨිහාගපක්ඛිකං “අසුකස්ස න දස්සාමි” ති පටික්ඛෙපස්ස අභාවතො. බ්‍යතිරෙකජ්ජධානො හි පටිභාගො. තෙනාහ “අවසෙස” තිආදි. අදාතුම්පිති පි-සද්දෙන දාතුම්පි වට්ටතිති දස්සෙති. තඤ්ච බො කරුණායනවසෙන, න වත්තපරිපුරණවසෙන, තස්මා දුස්සිලස්සපි අත්ථිකස්ස සති සම්භවෙ දාතබ්බං. දානඤ්චි නාම න කස්සචි නිවාරිතං.

සුසික්ඛිතායාති සාරණියපුරණවිධිමහි සුසික්ඛිතාය, සුකුසලායාති අත්ථො. ඉදානි තස්ස කොසල්ලං දස්සෙතුං “සුසික්ඛිතාය හි” තිආදි වුත්තං. ද්වාදසහි වස්සෙහි පුරෙහි, න තතො ඔරන්ති ඉමිනා තස්ස දුප්පුරතං දස්සෙති. තථා හි සො මහජ්ඣලො මහානිසංසො දිට්ඨධම්මිකෙහිපි තාවගරුතරෙහි ඵලානිසංසෙහි අනුගතොති තංසමඬ්චි ව පුග්ගලො විසෙසලාහි අරියපුග්ගලො විය ලොකෙ අවිජරියබ්භුතධම්මසමන්තාගතො හොති. තථා හි සො දුප්පජ්ජදානමයස්ස සිලමයස්ස පුඤ්ඤස්ස පටිපක්ඛධම්මං සුදුරෙ වික්ඛම්හිතං කත්වා විසුද්ධෙන චෙතසා ලොකෙ පාකට්ටො පඤ්ඤාතො භුත්වා විහරති. තස්සිමමත්ථං බ්‍යතිරෙකතො අන්වයතො ව විභාවෙතුං “සවෙ හි” තිආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඉදානිස්ස සම්පරායිකෙ දිට්ඨධම්මිකෙ ව ආනිසංසෙ දස්සෙතුං “එවං පුරිකසාරණියධම්මස්සා” තිආදි වුත්තං. නෙව ඉස්සා න මච්ජරියං හොති විරකාලභාවනාය විධුතභාවතො. මනුස්සානං පියො හොති පරිච්චාගසිලතාය

විස්සුතත්තා. තෙනාහ “දදං පියො හොති භජන්ති නං බහු” තිආදි (අ. නි. 5.34). සුලභපච්චයො හොති දානවසෙන උළාරජ්ඣාසයානං පච්චයලාභස්ස ඉධානිසංසභාවතො දානස්ස. පත්තගතමස්ස දියාමානං න ඛියති පත්තගතස්සෙව ද්වාදසවස්සිකස්ස මහාවත්තස්ස අවිච්ඡේදෙන පූරිතත්තා. අග්ගහණ්ඩං ලභති දෙවසිකං දක්ඛිණෙය්‍යානං අග්ගතො පට්ඨාය දානස්ස දින්නත්තා. භයෙ වා...පෙ.... ආපජ්ජන්ති දෙය්‍යජ්ජට්ඨගාහකවිකජ්ජං අකත්වා අත්තනි නිරපෙක්ඛවිත්තෙන විරකාලං දානස්ස පූරිතතාය පසාරිතවිත්තත්තා.

තත්‍රාති තෙසු ආනිසංසෙසු විභාවෙනබ්බෙසු. ඉමානි ඵලානි වත්ථුනි කාරණානි. මහාගිරිගාමො නාම නාගදීපපස්සෙ ඵකො ගාමොව. අලභන්තාපීති අජ්ජපුඤ්ඤතාය අලාභිතො සමානාපි. භික්ඛාචාරමග්ගසභාගන්ති සභාගං තබ්බාගියං භික්ඛාචාරමග්ගං ජානන්ති. අනුත්තරිමනුස්සධම්මත්තා ථෙරානං සංසයවිතොදනත්ථඤ්ච “සාරණියධම්මො මෙ, භන්තෙ, පූරිතො” ති ආහ. තථා හි දුතියවත්ථුස්මිම්පි ථෙරෙන අත්තා පකාසිතො. දහරකාලෙ ඵවං කිර සාරණියධම්මපූරකො අහොසි. මනුස්සානං පියතාය සුලභපච්චයතායපි ඉදං වත්ථුමෙව. පත්තගතාඛියනස්ස පන විසෙසං විභාවනතො “ඉදං තාව...පෙ.... ඵත්ථ වත්ථු” ති වුත්තං.

ගිරිහණ්ඩමහාපුජායාති චෙතියගිරිමහි සකලලඬිකාදීපෙ යොජනජ්ජමාණෙ සමුද්දෙ ව නාවාසඬිසාටාදිකෙ යථෙත්වා දීපපුජ්ජගන්ධාදීහි කරියමානාය මහාපුජාය. තස්සා ව පටිපත්තියා අවඤ්ඤාභාවවිභාවනත්ථං “ඵතෙ මය්‍හං පාපුණ්ණස්සන්ති” ති ආහ. පරියායෙනපි ලෙසෙනපි. අනුවඡවිකන්ති “සාරණියධම්මපූරකො” ති යථාභූතපවෙදනං තුම්භාකං අනුවඡවිකන්ති අත්ථො.

අනාරොචෙත්වාච පලායිංසු චොරභයෙන. “අත්තනො දුජ්ජිවිකායා” තිපි වදන්ති. අහං සාරණියධම්මපූරිකා, මම පත්තපරියාපන්නෙනපි සබ්බාපිමා භික්ඛුනියො යාපෙස්සන්තිති ආහ “මා තුම්භෙ තෙසං ගතභාවං චිත්තයිත්ථා” ති. වට්ඨිස්සන්ති කජ්ජිස්සති. ථෙරී සාරණියධම්මපූරිකා අහොසි, ථෙරස්ස පන සීලතෙජෙනෙව දෙවතා උස්සුක්කං ආපජ්ජි.

තත්ථී ඵතෙසං බණ්ඩන්ති අබණ්ඩානි. තං පන තෙසං බණ්ඩං දස්සෙතුං “යස්සා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ උපසම්පන්නසීලානං උද්දෙසක්කමෙන ආදිඅන්තා වෙදිතබ්බා. තෙනාහ “සත්තසු” තිආදි. න හි අඤ්ඤො කොචි ආපත්තික්ඛන්ධානං අනුක්කමො අත්ථී, අනුපසම්පන්නසීලානං සමාදානක්කමෙනපි ආදිඅන්තා ලබ්භන්ති. පරියන්තෙ ඡින්නසාටකො වියාති තත්‍රන්තෙ දසන්තෙ වා ඡින්නවත්ථං විය. විසදිසුදාහරණඤ්චෙන “අබණ්ඩානි” ති ඉමස්ස අධිකතත්තා. ඵවං සෙසානම්පි උදාහරණානි. බණ්ඩිකතා හින්තතා බණ්ඩං, තං ඵතස්ස අත්ථීති බණ්ඩං, සීලං. ඡිද්දන්තිආදීසුපි ඵසෙව නයො. වෙමජ්ඣෙ භින්තං විනිවිජ්ඣනවසෙන. විසභාගවණ්ණෙන ගාථි වියාති සම්බන්ධො. විසභාගවණ්ණෙන උපඩ්ඨං තතියභාගගතං සම්භින්තවණ්ණං සබලං, විසභාගවණ්ණෙනෙව බිත්දුහි

අන්තරන්තරාහි විමිස්සං කම්මාසං. අයං ඉමෙසං විසෙසො. සබ්බරහිතානි
 අසබ්බානි, තථා අකම්මාසානි. සීලස්ස තණ්හාදාසබ්බානො මොචනං
 විච්චිද්ධපනිස්සයභාවාපාදනං, තස්මා තණ්හාදාසබ්බානො මොචනවචනෙන තෙසං
 සීලානං විච්චිද්ධපනිස්සයතමාහ. භූජිස්සභාවකරණකොති ඉමිනා භූජිස්සකරානි
 භූජිස්සානීති උත්තරපදලොපෙතායං නිද්දෙසොති දස්සෙති. යස්මා වා
 තංසමඬගිපුග්ගලො සෙරි සයංවසි භූජිස්සො නාම භොති, තස්මාපි භූජිස්සානි.
 අවිඤ්ඤානං අප්පමාණතාය “විඤ්ඤාප්පසත්ථානී”ති වුත්තං. සුපරිසුද්ධභාවෙන වා
 සම්පන්නත්තා විඤ්ඤාහි පසත්ථානීති විඤ්ඤාප්පසත්ථානී.

තණ්හාදිට්ඨිහි අපරාමට්ඨත්තාති “ඉමිනාහං සීලෙන දෙවො වා භවිස්සාමි
 දෙවඤ්ඤතරො වා”ති තණ්හාපරාමාසෙන, “ඉමිනාහං සීලෙන දෙවො හුත්වා තත්ථ
 නිව්වො ධූවො සස්සතො භවිස්සාමි”ති දිට්ඨිපරාමාසෙන ච අපරාමට්ඨත්තා.
 පරාමට්ඨත්ති “අයං තෙ සීලෙසු දොසො”ති චතුසු විපත්තිසු යාය කායවි විපත්තියා
 දස්සනෙන පරාමට්ඨං, අනුද්ධංසෙතුං වොදෙතුන්ති අත්ථො. සීලං නාම
 අවිජ්ජපටිසාරාදිපාරම්පරියෙන යාවදෙව සමාධිසම්පාදනත්ථත්ති ආහ
 “සමාධිසංවත්තනිකානී”ති. සමාධිසංවත්තනප්පයොජනානි සමාධිසංවත්තනිකානි.

සමානභාවො සාමඤ්ඤං, පරිපුණ්ණචතුපාරිසුද්ධිභාවෙන මජ්ඣෙකං
 හින්තසුචණ්ණස්ස විය භෙදාභාවතො සීලෙන සාමඤ්ඤං සීලසාමඤ්ඤං, තං ගතො
 උපගතොති සීලසාමඤ්ඤගතො. තෙනාහ “සමානභාවුපගතසීලො”ති,
 සීලසම්පත්තියා සමානභාවං උපගතසීලො සභාගවුත්තිකොති අත්ථො. කාමං
 පුච්ඡ්ජනානම්පි චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ නානත්තං න සියා, තං පන න ඵකන්තිකං, ඉදං
 ඵකන්තිකං නියතභාවතොති ආහ “නත්ථි මග්ගසීලෙ නානත්ත”න්ති. තං
 සන්ධායෙනං වුත්තන්ති මග්ගසීලං සන්ධාය තං “යානි තානි සීලානී”තිආදි වුත්තං.

යායන්ති යා අයං මය්හඤ්ඤෙව තුම්භාකඤ්ඤ පච්චක්ඛභුතා. දිට්ඨිති
 මග්ගසම්මාදිට්ඨි. නිද්දොසානි නිද්ධුතදොසා, සමුච්ඡින්නරාගාදිපාපධම්මානි අත්ථො.
 නියායානීති වට්ඨකුක්ඛතො නිස්සරති නිග්ගච්ඡති. සයං නියායන්තියෙව හි
 තංසමඬගිපුග්ගලං වට්ඨකුක්ඛතො නියායාපෙතීති වුච්චති. යා සත්ථු අනුසිට්ඨි, තං
 කරොතීති තක්කරො, තස්ස, යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජන්තස්සාති අත්ථො.
 සමානදිට්ඨිභාවන්ති සදිසදිට්ඨිභාවං සච්චසම්පට්ඨෙධෙන අහින්තදිට්ඨිභාවං.

පට්ඨමසාරණියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියසාරණියසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ සමුග්ගමාරීනන්ති සහධම්මිකානං. පියං පියායිතබ්බකං කරොන්තීති
 පියකරණා. ගරුං ගරුට්ඨානියං කරොන්තීති ගරුකරණා. සඬගණ්හනත්ථායාති
 සඬගහවත්ථුච්චෙසසභාවතො සමුග්ගමාරීනං සඬගහණාය සංවත්තන්තීති
 සම්බන්ධො. අවිච්ඡිද්ධනත්ථායාති සඬගහවත්ථුභාවතො ඵව න විච්ඡිද්ධනත්ථාය. සති ච

අවිච්ඡිකානුකූලසංඝයාගේ කේතන සංවර්ධන සංක්‍රමාන්තරය සමග්ගතාවෝ
නිදානාවෝ සිද්ධාන්තයෝ ආදී “සාමග්ගියා” නිදාදී.

දුතියසාරණියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නිස්සාරණියසුත්තවණ්ණනා

13. තනියෙ වඩිසීතානි භාවනාපාරිසුරිවසෙන පරිබුහිතා. පුනප්පුනං කතානි
භාවනාය ඛණ්ඩිකරණෙන අපරාපරං පවත්තිතා. යුත්තයානසදිසා කතානි යථා
යුත්තමාජඤ්ඤායානං ඡෙකෙන සාරථිතා අධිට්ඨිතං යථාරුචි පවත්තිති, එවං යථාරුචි
පවත්තිරහං ගහිතා. වත්ථුකතානි වා අධිට්ඨානට්ඨෙන වත්ථු විය කතා, සබ්බසො
උපක්කිලෙසවිසොධනෙන ඉද්ධිවිසෙසතාය පවත්තිට්ඨානභාවතො
සුවිසොධිතපරිස්සයවත්ථු විය කතානි වුත්තං හොති. අධිට්ඨිතානි
පටිපක්ඛදුර්භාවතො සුභාවිතභාවෙන තංතං අධිට්ඨානයොග්ගතාය යපිතා.
සමන්තතො චිතානි සබ්බභාගෙන භාවනුපවයං ගමිතා. තෙනාහ “උපචිතා” නි. සුට්ඨ
සමාරද්ධානි ඉද්ධිභාවනාසිඛාජ්ජත්තියා සම්මදෙව සම්භාවිතා. අභුතඛ්‍යාකරණං
ඛ්‍යාකරොති “මෙත්තා හි ඛො මෙ වෙතොවිමුත්ති භාවිතා” නිදාදිතා අත්තනි
අවිජ්ජමානගුණාහිඛ්‍යාහාරං ඛ්‍යාහරති. වෙතොවිමුත්තිසද්දං අපෙක්ඛිත්වා
“නිස්සට්ඨා” නි වුත්තං. පුන ඛ්‍යාපාදො නත්ථිති ඉදානි මම ඛ්‍යාපාදො නාම සබ්බසො
නත්ථිති ඤත්වා.

බලවච්ඡස්සනානි භයතුපට්ඨානෙ ඤාණං, ආදීනවානුපස්සනෙ ඤාණං
මුච්චිතුකම්‍යතාඤාණං, භඩ්ගඤාණන්ති වතුන්තං ඤාණානං අධිවචනං. යෙසං
නිමිත්තානං අභාවෙන අරහත්තඵලසමාපත්තියා අනිමිත්තතා, තං දස්සෙතුං “සා
හී” නිදාදි වුත්තං. තත්ථ රාගස්ස නිමිත්තං, රාගො එව වා නිමිත්තං රාගනිමිත්තං.
ආදි-සද්දෙන දොසනිමිත්තාදීනං සංඝගහො දට්ඨබ්බො. රූපවෙදනාදිසංඝාරනිමිත්තං
රූපනිමිත්තාදි. තෙසංයෙව නිව්වාදිවසෙන උපට්ඨානං නිව්වනිමිත්තාදි. තයිදං
නිමිත්තං යස්මා සබ්බෙන සබ්බං අරහත්තඵලෙ නත්ථි, තස්මා වුත්තං “සා
හී...පෙ.... අනිමිත්තා” නි. නිමිත්තං අනුස්සරති අනුගච්ඡති ආරබ්භ පවත්තිති
සිලෙනානි නිමිත්තානුසාරී. තෙනාහ “වුත්තජ්ජහෙදං නිමිත්තං
අනුසරණසභාව” නිති.

අස්මිමානොති “අස්මි” නි පවත්තො අත්තවිසයො මානො. අයං නාම
අභමස්මිති රූපලක්ඛණො වෙදනාදිසු වා අඤ්ඤතරලක්ඛණො අයං නාම අත්තා
අහං අස්මිති. අස්මිමානො සමුග්ගානියති එතෙනානි අස්මිමානසමුග්ගානො,
අරහත්තමග්ගො. පුන අස්මිමානො නත්ථිති තස්ස අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනං
කිත්තෙන්තො සමුග්ගාතත්තමෙව විභාවෙති.

නිස්සාරණියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-5. හද්දකසුත්තාදිවණ්ණනා

14-15. චතුර්වේද ආරම්භකවිධිවේදන වා කම්මං ආරාමො එතස්සාති කම්මාරාමො. කම්මෙ රතො න ගන්ථධුරෙ විපස්සනාධුරෙ වාති කම්මරතො. පුනස්පුනං යුත්තොති තප්පරභාවෙන අනු අනු යුත්තො පසුතො. ආලාපසල්ලාපොති ඉත්ථිවණ්ණපුරිසවණ්ණාදිවසෙන පුනස්පුනං ලපනං. පඤ්චමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

හද්දකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. නකුලපිතුසුත්තවණ්ණනා

16. ඡට්ඨෙය් විසභාගවෙදනුප්පත්තියා කකවෙනෙව චතුරුරියාපථං ඡින්නේතො ආබාධයතීති ආබාධො, සො යස්ස අත්ථිති ආබාධිකො. තංසමුට්ඨානදුක්ඛෙන දුක්ඛිතො. අධිමත්තගිලානොති ධාතුසඬ්ඛයෙන පරික්ඛිණ්ණසරීරො.

සප්පට්ඨයකන්තාරසදිසා සොළසවත්ථුකා අට්ඨවත්ථුකා ච විචිකිච්ඡා තිණ්ණා ඉමායාති තිණ්ණවිචිකිච්ඡා. විගතා සමුච්ඡින්නා පවත්තිආදිසු “එවං නු ඛො න නු ඛො”ති එවං පවත්තිකා කථංකථා අස්සාති විගතකථංකථා. සාරජ්ජකරානං පාපධම්මානං පහිනත්තා රාගවික්ඛේපෙසු සීලාදිගුණෙසු ච තිට්ඨකත්තා වෙසාරජ්ජං, විසාරදභාවං වෙය්‍යත්තියං පත්තාති වෙසාරජ්ජප්පත්තා. අත්තනා එව පච්චික්ඛතො දිට්ඨත්තා න පරං පච්චෙති, නස්ස පරො පච්චෙනබ්බො අත්ථිති අපරජ්ජව්වයා.

ගිලානා වුට්ඨිතොති ගිලානභාවතො වුට්ඨාය ඨිතො. භාවජ්ජධානො හි අයං නිද්දෙසො. ගිලානො හුත්වා වුට්ඨිතොති ඉදං පන අත්ථමත්තනිදස්සනං.

නකුලපිතුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සොප්පසුත්තවණ්ණනා

17. සත්තමෙ පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති එත්ථ පටිසල්ලානන්ති තෙහි තෙහි සද්ධිවිහාරිකඅන්තෙවාසිකඋපාසකාදිසත්තෙහි චෙව රූපාරම්මණාදිසඬ්ඛාරෙහි ච පටිනිවත්තිත්වා අපසක්කිත්වා නිලීයනං විචෙවනං. කායචිත්තෙහි තතො විචිත්තො එකිභාවො පටිචෙකොති ආහ “එකිභාවායා”තිආදි. එකිභාවතොති ච ඉමිනා කායචිචෙකතො වුට්ඨානමාහ. ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තිතොතිආදිනා චිත්තචිචෙකතො. වුට්ඨිතොති තතො දුඛධිචිචෙකතො භවදිගුප්පත්තියා සබ්බමචාරිහි සමාගමෙන උපෙතො.

සොප්පසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. මච්ඡන්ධසුත්තවණ්ණනා

18. අට්ඨමෙ මච්ඡසාතකන්ති මච්ඡන්ධං කෙවට්ටං. ඔරබ්භිකාදිසු උරබ්භා වුච්චන්ති එළකා, උරබ්භෙ හන්තිති ඔරබ්භිකො. සුකරිකාදිසුපි එසෙව නයො.

මව්පියන්ගේ ස්වභාවය නිවැරදිව දැක්වීම.

9. පරමාර්ථයන්ගේ ස්වභාවය

19. නවමෙ එවංතාමකෙ ගාමෙති නාතිකානාමකං ගාමං නිස්සාය. ද්විත්තං
වුළුපිතිමහාපිතිපුත්තානං ද්වෙ ගාමා, තෙසු එකස්මිං ගාමෙ. ඥාතිනඤ්ඤි
නිවාසට්ඨානභූතො ගාමො ඥාතිකො, ඥාතිකොයෙව නාතිකො ඤ-කාරස්ස න-
කාරාදෙසො “අනිමිත්තා න නායරො”තිආදීසු (විසුද්ධි. 1.174; සං. නි. අට්ඨ.
1.1.20; ඡා. අට්ඨ. 2.2.34) විය. සො කිර ගාමො යෙසං තදා තෙසං පුබ්බපුරිසෙන
අත්තනො ඥාතිනං සාධාරණභාවෙන නිවසිනො, තෙන ඥාතිකොති පඤ්ඤායිත්ථ.
අථ පච්ඡා ද්විති දායාදෙහි ද්විධා විභජිත්වා පරිභුත්තො. ගිඤ්ජකා වුවුවති ඉට්ඨකා,
ගිඤ්ජකාහියෙව කතො ආවසට්ඨාති ගිඤ්ජකාවසට්ඨා. සො හි ආවාසො යථා
සුධාපරිකම්මෙන පයොජනං නත්ථි, එවං ඉට්ඨකාහි එව විනිත්වා ඡාදෙත්වා කතො.
තස්මිං කිර පදෙසෙ මත්තිකා සක්කරමරුම්පවාලුකාදීහි අසම්මිස්සා කට්ඨා
සංභවස්සුමා, තාය කතාති කුලාලභාජනානිපි සිලාමයාති විය දළ්භාති. තස්මා තෙ
උපාසකා තාය මත්තිකාය දීසපුට්ඨ ඉට්ඨකා කාරෙත්වා යපෙත්වා යපෙත්වා
ද්වාරවාතපානකවාටතුලායො සබ්බං දබ්බසම්භාරෙන විනා තාහි ඉට්ඨකාහියෙව
පාසාදං කාරෙසුං. තෙන වුත්තං “ඉට්ඨකාමයෙ පාසාදෙ”ති.

රත්තින්දිවන්ති එකරත්තිදිවං. භගවතො සාසනන්ති අරියමග්ගප්පට්ටෙධාවහං
සත්ථු ඔවාදං. බහු වත මෙ කතං අස්සාති බහු වත මයා අත්තහිතං පබ්බජිතකිව්චං
කතං භවෙය්‍ය.

තදන්තරන්ති තත්තකං වෙලං. එකපිණ්ඩපාතන්ති එකං දිවසං
යාපනප්පහොනකං පිණ්ඩපාතං. යාව අත්තො පට්ටිඨවාතො බහි නික්ඛමති, බහි
නික්ඛන්තවාතො වා අත්තො පට්ඨස්සති එකස්සෙව පවෙසනික්ඛමො විය වුත්තං, තං
නාසිකාවාතභාවසාමඤ්ඤෙතාති දට්ඨබ්බං.

පරමාර්ථයන්ගේ ස්වභාවය නිවැරදිව දැක්වීම.

10. දුතියමර්ථයන්ගේ ස්වභාවය

20. දසමෙ නික්ඛන්තෙති විනිවත්තෙ. පතිගතායාති පච්චාගතාය, සම්පත්තායාති
අත්ථො. තෙනාහ “පට්ඨන්තාය”ති. සො මමස්ස අත්තරායොති යථාවුත්තා න
කෙවලං කාලකිරියාව, මම අතිදුල්ලහං බණං ලහිත්වා තස්ස
සත්ථුසාසනමනසිකාරස්ස වෙව ජීවිතස්ස ව සග්ගමොක්ඛානඤ්ඤෙව අත්තරායො
අස්ස, භවෙය්‍යාති අත්ථො. තෙනාහ “නිවිධො අත්තරායො”තිආදි. විපජ්ජෙය්‍යාති
විපත්තිං ගච්ඡෙය්‍ය. සත්ථකෙන විය අභිගපච්චඨගානං කන්තනකාරකා කායෙ
සන්ධිබන්ධනවිෂේදකවාතා සත්ථකවාතා. කත්තුකම්‍යතාජන්දොති නිය්‍යානාවහො
කත්තුකම්‍යතාකුසලවිජන්දො. පයොගච්චිරියන්ති භාවනානුයොගච්චිරියං. න පට්ඨාති

න පටිනිවත්තනීති අප්පට්ඨානී, අන්තරා වොසානානාපජ්ජනවීරියං. තෙනාහ
“අනුක්කණ්ඨනා අප්පට්ඨසඛරණා”ති.

දුතියමරණස්සතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරණියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අනුත්තරියවග්ගො

1-2. සාමකසුත්තාදිවණ්ණනා

21-22. තතියස්ස පයමෙ කෙවලකප්පන්ති එත්ථ කෙවල-සද්දො
අනවසෙසත්ථො, කප්ප-සද්දො සමන්තභාවත්ථො. තස්මා කෙවලකප්පං
පොක්ඛරණියන්ති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අනවසෙසං ඵරිතුං සමත්ථස්සපි
ඕභාසස්ස කෙනාපි කාරණෙන එකදෙසඵරණමිපි සියා, අයං පන සබ්බසොච ඵරතීති
දස්සෙතුං සමන්තත්ථො කප්ප-සද්දො ගහිතො. අත්තනො ඕභාසෙන ඵරිත්වාති
වත්ථාලඤ්ඤාකාරසරිරසමුට්ඨිතෙන ඕභාසෙන ඵරිත්වා, වන්දිමා විය එකොභාසං
එකපජ්ජොතං කරිත්වාති අත්ථො. සමනුඤ්ඤොති සම්මදෙව කතමනුඤ්ඤො.
තෙනාහ “සමානචිත්තො”ති, සමානජ්ඣාසයොති අත්ථො. දුක්ඛං වචො
එතස්මිත්ති දුබ්බචො, තස්ස කම්මං දොච්චස්සං, තස්ස පුග්ගලස්ස අනාදරියවසෙන
පවත්තා චෙතනා, තස්ස භාවො අත්ථිතා දොච්චස්සතා. අථ චා දොච්චස්සමෙව
දොච්චස්සතා. සා අත්ථනො සඬබ්බාරක්ඛන්තො භොති. චෙතනාපධානො හි
සඬබ්බාරක්ඛන්තො. චතුත්තං චා ඛන්ධානං අපදක්ඛිණග්ගාහිතාකාරෙන පවත්තානං
එතං අධිවචනන්ති වදන්ති. පාපා අස්සද්ධාදයො පුග්ගලා එතස්ස මිත්තාති
පාපමිත්තො, තස්ස භාවො පාපමිත්තතා. සාපි අත්ථනො දොච්චස්සතා විය දට්ඨබ්බො.
යාය හි චෙතනාය පුග්ගලො පාපමිත්තො පාපසම්පවඬ්ඤා නාම භොති, සා චෙතනා
පාපමිත්තතා. වත්තාරොපි චා අරුපිනො ඛන්ධා තදාකාරජ්ජවත්තා පාපමිත්තතා.
දුතියං උත්තානමෙව.

සාමකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. භයසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ සම්භවති ජාතිමරණං එතෙනාති සම්භවො, උපාදානන්ති ආහ
“ජාතියා ව මරණස්ස ව සම්භවෙ පච්චයභූතෙ”ති. අනුපාදාති අනුපාදාය. තෙනාහ
“අනුපාදිසිත්වා”ති. ජාතිමරණාති සම්මා බියන්ති එත්ථාති ජාතිමරණසඬ්ඤායො,
නිබ්බානන්ති ආහ “ජාතිමරණානං සඬ්ඤාසඬ්ඤානෙ නිබ්බානෙ”ති. සබ්බදුක්ඛං
උපච්චගුන්ති සකලමිපි වට්ටදුක්ඛං අතික්කන්තා වරිමචිත්තනිරොධෙන
වට්ටදුක්ඛලෙසස්සපි අසම්භවතො.

භයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. හිමවන්තසුත්තවශ්ණනා

24. චතුත්ථෙ සමාපත්තිකුසලො හොතීති සමාපජ්ජනකුසලො හොති. තෙනාහ “සමාපජ්ජතුං කුසලො”ති. තත්ථ අන්තොගතහෙනුඅත්ථො ධීති-සද්දො, තස්මා යපනකුසලොති අත්ථොති ආහ “සමාධිං යපෙනුං සක්කොතීති අත්ථො”ති. තත්ථ යපෙනුං සක්කොතීති සත්තට්ඨඅච්ඡරාමත්තං ඛණං ඤානං යපෙනුං සක්කොති අධිට්ඨානවසිභාවස්ස නිජ්ජාදිතත්තා. යථාපරිච්ඡේදෙනාති යථාපරිච්ඡින්නකාලෙන. චූට්ඨාතුං සක්කොති චූට්ඨානවසිභාවස්ස නිජ්ජාදිතත්තා. කල්ලං සඤ්ජාතං අස්සාති කල්ලිතං, තස්මිං කල්ලිතෙ කල්ලිතභාවෙ කුසලො කල්ලිතකුසලො. භාසෙනුං තොසෙනුං සම්පහංසෙනුං. කල්ලං කාතුන්ති සමාධානස්ස පටිපක්ඛධම්මානං දුරිකරණෙන සහකාරිකාරණානඤ්ච සමප්පධානෙන සමාපජ්ජනෙ විත්තං සමත්ථං කාතුං. සමාධිස්ස ගොචරකුසලොති සමාධිස්මිං නිජ්ජාදෙනඛිබ්බෙ තස්ස ගොචරෙ කම්මට්ඨානසඤ්ඤිතෙ පවත්තිට්ඨානෙ හික්ඛාචාරගොචරෙ සතිසම්පජ්ඤ්ඤයොගතො කුසලො ඡෙකො. තෙනාහ “සමාධිස්ස අසප්පායෙ අනුපකාරකෙ ධම්මෙ වජ්ජේත්වා”තිආදි. පයමජ්ඣානාදිසමාධිං අභිනිහරිතුන්ති පයමජ්ඣානාදිසමාධිං විසෙසභාගියතාය අභිනිහරිතුං උපනෙතුං.

හිමවන්තසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අනුස්සතිට්ඨානසුත්තවශ්ණනා

25. පඤ්චමෙ අනුස්සතිකාරණානීති අනුස්සතියො එව දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකාදිහිතසුඛානං හෙනුභාවතො කාරණානි. නික්ඛන්තන්ති නිස්සට්ඨං. මුත්තන්ති විස්සට්ඨං. චූට්ඨිතන්ති අපෙතං. සබ්බමෙතං වික්ඛම්භනමෙව සන්ධාය වදන්ති. ගෙධම්භාති පඤ්චකාමගුණතො. ඉදම්පීති බුද්ධානුස්සතිවසෙන ලද්ධං උපචාරජ්ඣානමාහ. ආරම්මණං කරිත්වාති පච්චයං කරිත්වා, පාදකං කත්වාති අත්ථො.

අනුස්සතිට්ඨානසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. මහාකච්චානසුත්තවශ්ණනා

26. ඡට්ඨෙය් සම්බාධෙති වා තණ්හාසංකිලෙසාදීනං සම්පිළෙ සඬකරෙ සරාවාසෙ. ඔකාසා චූච්චන්තීති මග්ගඵලසුඛාධිගමාය ඔකාසභාවතො ඔකාසාති චූච්චන්ති. ඔකාසාධිගමොති ලොකුත්තරධම්මස්ස අධිගමාය අධිගන්තඛිබ්බඔකාසො. විසුජ්ඣනත්ථායාති රාගාදිහි මලෙහි අභිජ්ඣාචිසමලොභාදිහි ව උපක්කිලිට්ඨවිත්තානං විසුද්ධත්ථාය. සා පනායං විත්තස්ස විසුද්ධි සිජ්ඣමානා යස්මා සොකාදීනං අනුපාදාය සංවත්තති, තස්මා චූත්තං “සොකපරිදෙවානං සමතික්කමායා”තිආදි. තත්ථ සොචනං ඤාතිබ්බසනාදිනිමිත්තං චෙතසො සන්තාපො අන්තොතාපො අන්තොනිජ්ඣානං සොකො, ඤාතිබ්බසනාදිනිමිත්තමෙව සොචිකතා. “කහං එකපුත්තකා”තිආදිනා (ම. නි.

2.353-354; සං. නි. 2.63) පරිදෙවනවසෙන ලපනං පරිදෙවො.

සමතික්කමනත්ථායාති පභානාය. ආයතිං අනුප්පජ්ජනඤ්ඤි ඉධ සමතික්කමො.
දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථඨගමායාති කායිකදුක්ඛස්ස ව චෙතසිකදොමනස්සස්ස
වාති ඉමෙසං ද්විත්තං අත්ථඨගමාය, නිරොධායාති අත්ථො. ඤායති නිච්ඡයෙන
කමති නිබ්බානං, තං වා ඤායති පටිච්ඡික්කති එතෙනාති ඤායො, අරියමග්ගො. ඉධ
පන සහ පුබ්බභාගෙන අරියමග්ගො ගතීතොති ආහ “සහවිපස්සනකස්ස මග්ගස්ස
අධිගමනත්ථායා”ති. අපච්චයපරිනිබ්බානස්සාති අනුපාදිසෙසනිබ්බානං සන්ධාය
වදති. පච්චයවසෙන අනුප්පන්නං අසඬ්ඛනං අමතධාතුමෙව. සෙසමෙත්ථ
උත්තානමෙව.

මහාකච්චානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පයමසමයසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ වඩ්ඪෙතිති මනසො විචට්ටනිස්සිතං වඩ්ඪිං ආවහති.

මනොභාවතීයොති වා මනසා භාවිතො සම්භාවිතො. යඤ්ච ආවජ්ජතො මනසි
කරොතො චිත්තං විනීවරණං හොති. ඉමස්මිං පක්ඛෙ කම්මසාධනො
සම්භාවනත්ථො භාවනීය-සද්දො. “ථිනමිද්ධවිනොදනකම්මට්ඨාන”න්ති වත්ථා
තදෙව විභාවෙන්තො “ආලොකසඤ්ඤං වා”ති ආදිමාහ. වීරියාරම්භවත්ථුආදීනං
වාති එත්ථ ආදි-සද්දෙන ඉධ අවුත්තානං අතිහොජනෙ නිමිත්තග්ගාභාදීනං සඬ්ඛහො
දට්ඨබ්බො. වුත්තඤ්ඤෙන “ජ ධම්මා ථිනමිද්ධස්ස පභානාය සංවත්තන්ති
අතිහොජනෙ නිමිත්තග්ගාහො, ඉරියාපථසම්පරිවත්තනතා,
ආලොකසඤ්ඤාමනසිකාරො, අබ්භොකාසවාසො, කල්‍යාණමිත්තතා,
සජ්ජායකථා”ති (ඉතිවු. අට්ඨ. 111). අන්තරායසද්දපරියායො ඉධ අන්තරා-සද්දොති
ආහ “අනන්තරායෙනා”ති.

පයමසමයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දුතියසමයසුත්තවණ්ණනා

28. අට්ඨමෙ මණ්ඩලසණ්ඨානමාලසඬ්ඛෙපෙන කතා භොජනසාලා
මණ්ඩලමාලාති අධිජ්ජෙතාති ආහ “භොජනසාලායා”ති. සෙසමෙත්ථ
සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දුතියසමයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. උදාසීසුත්තවණ්ණනා

29. නවමෙ දිට්ඨධම්මො වුච්චති පච්චක්ඛො අත්තභාවොති ආහ “ඉමස්මිංයෙව
අත්තභාවෙ”ති. සුඛවිභාරත්ථායාති නික්කිලෙසතාය නිරාමිසෙන සුඛෙන
විභාරත්ථාය. ආලොකසඤ්ඤං මනසි කරොතීති

සූරියවන්දපජ්ජොතමණි උක්කාවිජ්ජුආදීනං ආලොකො දිවා රත්තිඤ්ච උපලද්ධො,
 යථාලද්ධවසෙනෙව ආලොකං මනසි කරොති, චිත්තෙ යපෙනි. තථා ච නං මනසි
 කරොති, යථාස්ස සුභාවිතාලොකකසිණස්ස විය කසිණාලොකො යථිච්ඡකං
 යාවදිච්ඡකඤ්ච සො ආලොකො රත්තියං උපතිට්ඨති. යෙන තත්ථ දිවාසඤ්ඤං
 යපෙනි, දිවාරිව විගතථිතමිද්ධො හොති. තෙනාහ “යථා දිවා තථා රත්ති”න්ති.
 දිවාවි සඤ්ඤං යපෙනීති චුත්තනයෙන මනසි කත්වා දිවාරිව සඤ්ඤං උප්පාදෙති.
 යථානෙන දිවා...පෙ.... තථෙව තං මනසි කරොතීති යථානෙන දිවා උපලද්ධො
 සූරියාලොකො, එවං රත්තිමපි දිවා දිට්ඨාකාරෙනෙව තං ආලොකං මනසි කරොති.
 යථා වනෙන රත්තිං...පෙ.... මනසි කරොතීති යථා රත්තියං වන්දාලොකො
 උපලද්ධො, එවං දිවාපි රත්තිං දිට්ඨාකාරෙනෙව තං ආලොකං මනසි කරොති,
 චිත්තෙ යපෙනි. විවටෙනාති ථිතමිද්ධෙන අපිහිතත්තා විවටෙන. අනොනද්ධෙනාති
 අසඤ්ජාදිතෙන. සහොභාසකන්ති සඤ්ඤාණොභාසං. දිබ්බවක්ඛුඤාණං රූපගතස්ස
 දිබ්බස්ස ඉතරස්ස ච දස්සනට්ඨෙන ඉධ ඤාණදස්සනන්ති අධිජ්ජෙනන්ති ආහ
 “දිබ්බවක්ඛුසඛ්ඛාතස්සා”තිආදි.

උද්ධං ජීවිතපරියාදානාති ජීවිතක්ඛයතො උපරි මරණතො පරං. සමුග්ගතෙනාති
 උට්ඨිතෙන. ධුමාතත්තාති උද්ධං උද්ධං ධුමාතත්තා සුනත්තා. සෙතරත්තෙහි
 විපරිහින්නං විමිස්සිතං නිලං, පුරිමවණ්ණවිපරිණාමභූතං වා නිලං විනිලං,
 විනිලමෙව විනිලකන්ති ක-කාරෙන පදවඩ්ඨනමාහ අනත්ථන්තරතො යථා “පිතකං
 ලොහිතක”න්ති. පටිකුලත්තාති ජිගුච්ඡතියත්තා. කුච්ඡිතං විනිලං විනිලකන්ති
 කුච්ඡනත්ථො වා අයං ක-කාරොති දස්සෙතුං චුත්තං යථා “පාපකො කිත්තිසද්දො
 අබ්භුග්ගච්ඡති”ති (දී. නි. 3.316; අ. නි. 5.213). පරිහින්නට්ඨානෙහි කාකධඩ්ඛාදිහි.
 විස්සන්දමානං පුබ්බන්ති විස්සවන්තපුබ්බං, තහං තහං පග්ගරන්තපුබ්බන්ති අත්ථො.
 තථාභාවන්ති විස්සන්දමානපුබ්බතං.

සො භික්ඛුති යො “පස්සෙය්‍යා සරිරං සිවථිකාය ඡඩ්ඞිත”න්ති චුත්තො, සො
 භික්ඛු. උපසංහරති සදිසතං. අයමපි බොතිආදි උපසංහරණාකාරදස්සනං. ආයුති
 රූපජීවිතින්ද්‍රියං. අරූපජීවිතින්ද්‍රියං පනෙත්ථ විඤ්ඤාණගතිකමෙව. උස්මාති
 කම්මජතෙජො. එවංපුත්තිකසභාවොති එවං අතිවිය පුත්තිසභාවො ආයුආදිවිගමෙ වියාති
 අධිජ්ජායො. එදිසො භවිස්සතීති එවංභාවීති ආහ “එවමෙවං උද්ධුමාතාදිහෙදො
 භවිස්සතී”ති.

ලුඤ්චිත්වා ලුඤ්චිත්වාති උප්පාටෙත්වා උප්පාටෙත්වා.
 සෙසාවසෙසමංසලොහිතයුත්තන්ති සබ්බසො අක්ඛාදිතත්තා තහං තහං සෙසෙන
 අප්පාවසෙසෙන මංසලොහිතෙන යුත්තං. අඤ්ඤෙන හත්ථට්ඨිකන්ති අවිසෙසෙන
 හත්ථට්ඨිකානං විජ්ජකිණ්ණතා ජොතිතාති අනවසෙසතො තෙසං විජ්ජකිණ්ණතං
 දස්සෙන්තො “චතුසට්ඨිහෙදමපි”තිආදිමාහ. තෙරොවස්සිකානීති
 තිරොවස්සගතානි. තානි පන සංවච්ඡරං චිතිවත්තානි හොන්තීති ආහ
 “අතික්කන්තසංවච්ඡරානී”ති. පුරාණතාය සනභාවවිගමෙන විචුණ්ණතා ඉධ
 පුත්තිභාවො. සො යථා හොති, තං දස්සෙන්තො “අබ්භොකාසෙ”තිආදිමාහ.

අනෙකුත් චක්ඛුධාතු ආදීන්, කාමධාතු ආදීන් වා. සතියා ව ඤාණස්ස ව අත්ථායාති “අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරී භොති” ති ආදීනා (දී. නි. 1.214; 2.376; ම. නි. 1.109) චුත්තාය සත්තට්ඨානිකාය සතියා චෙව තං සම්පයුත්ත ඤාණස්ස ව අත්ථාය.

උදාසීභුත්ත වණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අනුත්තරිය සුත්ත වණ්ණනා

30. දසමෙ නිභීනන්ති ලාමකං, කිලිට්ඨං වා. ගාමවාසිකානන්ති බාලානං. පුටුප්පනානං ඉදන්ති පොටුප්පනිකං. තෙනාහ “පුටුප්පනානං සන්තක”න්ති, පුටුප්පනෙහි සෙවිතඛ්ඛන්තා තෙසං සන්තකන්ති චුත්තං භොති. අනරියන්ති න නිද්දොසං. නිද්දොසට්ඨො හි අරියට්ඨො. තෙනාහ “න උත්තමං න පරිසුද්ධ”න්ති. අරියෙහි වා න සෙවිතඛ්ඛන්ති අනරියං. අනත්ථසංභිතන්ති දිට්ඨධම්මික සම්පරායිකාදිවිච්චිපුලානත්ථසහිතං. තාදිසඤ්ච අත්ථසන්තිස්සිතං න භොතිති ආහ “න අත්ථසන්තිස්සිත”න්ති. න වට්ටෙ නිබ්බන්දනත්ථායාති චතුසච්චකම්මට්ඨානාභාවතො. අසති පන වට්ටෙ නිබ්බදාය විරාගාදීනං අසම්භවොයෙවාති ආහ “න විරාගායා”ති ආදි.

අනුත්තමං අනුත්තරියන්ති ආහ “එතං අනුත්තර”න්ති. හත්ථිස්මිත්ති නිමිත්තත්ථෙ භූමිමන්ති ආහ “හත්ථිනිමිත්තං සික්ඛිතඛ්ඛ”න්ති. හත්ථිවිසයත්තා හත්ථිසන්තිස්සිතත්තා ව හත්ථිස්ප්පං “හත්ථි”ති ගහෙත්වා “හත්ථිස්මිමපි සික්ඛති”ති චුත්තං. තස්මා හත්ථිස්ප්පෙ සික්ඛතිති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

ලිඬිගඛ්ඛාත්තයෙන විහත්තිඛ්ඛාත්තයෙන පාරිවරියෙති චුත්තන්ති ආහ “පාරිවරියාය පච්චුපට්ඨිතා”ති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤායාමෙව.

අනුත්තරිය සුත්ත වණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනුත්තරිය වග්ග වණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දෙවතාවග්ගො

1-4. සෙබසුත්තාදි වණ්ණනා

31-34. චතුත්ථස්ස පඨමෙ සෙබානං පටිලද්ධගුණස්ස පරිභානි නාම නත්ථිති ආහ “උපරුපරිගුණපරිභානායා”ති, උපරුපරිලද්ධබ්බානං මග්ගඵලානං පරිභානාය අනුප්පාදායාති අත්ථො. තතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සෙබසුත්තාදි වණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. විජ්ජාභාගියසුත්තවණ්ණනා

35. පඤ්චමෙ සම්පයොගවසෙන විජ්ජං භජන්ති,
සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතාදිපච්චයවසෙන තාය සහ
එකීභාවං ගච්ඡන්තිති විජ්ජාභාගියා. අථ වා විජ්ජාභාගෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ චත්තන්ති
විජ්ජාසහාගතාය තදෙකදෙසෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ පචත්තන්තිති විජ්ජාභාගියා. තත්ථ
විපස්සනාඤාණං, මනොමයිද්ධි, ඡ අභිඤ්ඤාති අට්ඨ විජ්ජා. පුරිමෙන අත්ථෙත තාහි
සම්පයුත්තධම්මා විජ්ජාභාගියා. පච්ඡිමෙන අත්ථෙත තාසු යා කාවි එකාව විජ්ජා
විජ්ජා, සෙසා විජ්ජාභාගියා. එවං විජ්ජාපි විජ්ජාය සම්පයුත්තධම්මාපි
“විජ්ජාභාගියා” ත්වෙව වෙදිතබ්බා. ඉධ පන විපස්සනාඤාණසම්පයුත්තා සඤ්ඤාව
විජ්ජාභාගියාති ආගතා, සඤ්ඤාසිසෙන සෙසසම්පයුත්තධම්මාපි චුත්තා එවාති
දට්ඨබ්බං. අනිච්චානුපස්සනාඤාණෙන අනිච්චානුපස්සනාඤාණෙන
නිස්සයපච්චයභූතෙ උප්පන්නසඤ්ඤා, තෙන සහගතාති අත්ථො. සෙසෙසුපි එසෙව
නයො.

විජ්ජාභාගියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. විවාදමූලසුත්තවණ්ණනා

36. ඡට්ඨෙය කොධනොති කුජ්ඣනසීලො. යස්මා සො අප්පභීතකොධතාය
අධිගතකොධො නාම හොති, තස්මා “කොධෙන සමන්තාගතො”ති ආහ.
උපනාහො එතස්ස අත්ථිති උපනාහී, උපනාය්හනසීලොති වා උපනාහී. විවාදො නාම
උප්පජ්ජමානො යෙභුයොන පඨමං ද්විත්තං වසෙන උප්පජ්ජතිති චුත්තං “ද්විත්තං
හික්ඛුනං විවාදො”ති. සො පන යථා බහුනං අනත්ථාවහො හොති, තං
නිදස්සනමුඛෙන නිදස්සෙන්තො “කථ”න්තිආදිමාහ. අබ්භන්තරපරිසායාති
පරිසබ්භන්තරෙ.

ගුණමක්ඛනාය පචත්තොපි අත්තනො කාරකං ගූථෙන පහරන්තිං ගූථො විය
පඨමතරං මක්ඛෙතීති මක්ඛො, සො එතස්ස අත්ථිති මක්ඛී. පළාසතීති පළාසො,
පරස්ස ගුණෙ ඩංසිත්වා විය අපනෙතීති අත්ථො. සො එතස්ස අත්ථිති පළාසී. පළාසී
පුග්ගලො හි දුතියස්ස ධුරං න දෙති, සමං හරිත්වා අතිවදති. තෙනාහ
“යුගග්ගාහලක්ඛණෙන පළාසෙන සමන්තාගතො”ති. ඉස්සතීති ඉස්සුකී.
මච්ඡරායතීති මච්ඡරං, තං එතස්ස අත්ථිති මච්ඡරී. සඨයති න සම්මා භාසතීති සඨො
අඤ්ඤාථා සන්තං අත්තානං අඤ්ඤාථා පවෙදනතො. මායා එතස්ස අත්ථි මායාවී.
මිච්ඡා පාපිකා විඤ්ඤගරහිතා එතස්ස දිට්ඨිති මිච්ඡාදිට්ඨි, කම්මපථපරියාපන්නාය
“නත්ථි දින්න”න්තිආදිවත්ථුකාය මිච්ඡන්තපරියාපන්නාය අනියානිකාය දිට්ඨියා
සමන්තාගතොති අත්ථො. තෙනාහ “නත්ථිකවාදී”තිආදි.

සං අත්තනො දිට්ඨිං, සයං වා අත්තනා යථාගහිතං පරාමසති, සභාවං
අතික්කමිත්වා පරතො ආමසතීති සන්දිට්ඨිපරාමාසී. ආධානං දළ්භං ගණ්භාතීති

ආධ්‍යාත්මිකයින්, දේශිකයින්, “ඉදමෙව සච්ච” න්ති ටීරග්ගානිති අත්ථො. යුත්තං කාරණං දිස්වාච ලද්ධං පටිනිස්සජ්ජනිති පටිනිස්සග්ගී, දුක්ඛෙන කිච්ඡෙන කසිරෙන බහුමිපි කාරණං දස්සෙත්වා න සක්කා පටිනිස්සග්ගං කාතුන්ති දුප්පටිනිස්සග්ගී. යො අත්තනො උප්පන්නදිට්ඨිං “ඉදමෙව සච්ච” න්ති දේහං ගණ්හිත්වා අපි බුද්ධාදීහි කාරණං දස්සෙත්වා වුච්චමානො න පටිනිස්සජ්ජති. තස්සෙන අධිවචනං. තාදිසො හි පුග්ගලො යං යදෙව ධම්මං වා අධම්මං වා සුභාති, තං සබ්බං “එවං අම්භාකං ආවරියෙහි කට්ඨං, එවං අම්භෙහි සුත්ත” න්ති කුම්මොව අභිගාති සකෙ කපාලෙ අත්තොයෙව සමොදහති. යථා හි කච්ඡපො අත්තනො හත්ථපාදාදිකෙ අභිගෙ කෙනවි සට්ඨෙ සබ්බානි අභිගාති අත්තනො කපාලෙයෙව සමොදහති, න බහි නිහරති, එවමයමිපි “න සුත්තරො තව ගාභො, ඡඩ්ඛෙහි න” න්ති වුත්තො තං න විස්සජ්ජති, අත්තොයෙව අත්තනො හදයෙ එව යපෙත්වා විචරති, කුම්භීලග්ගාහං ගණ්හාති. යථා සුසුමාරා ගහිතං න පටිනිස්සජ්ජනිති, එවං ගණ්හාති.

විවාදමූලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ජලභිගදානසුත්තවණ්ණනා

37. සත්තමෙ දක්ඛන්ති වඩ්ඪන්ති එතායාති දක්ඛිණං, පරිච්චාගමයං පුඤ්ඤං, තස්සුපකරණභූතො දෙය්‍යධම්මො ව. ඉධ පන දෙය්‍යධම්මො අධිජ්ජෙතො. තෙනෙවාහ “දක්ඛිණං පතිට්ඨාපෙති” ති. ඉතො උට්ඨිතෙනාති ඉතො ඛෙත්තනො උප්පන්නෙන. රාගො විනයති එතෙනාති රාගවිනයො, රාගස්ස සමුච්ඡේදිකා පටිපදා. තෙනාහ “රාගවිනයපටිපදං පටිපන්නා” ති.

“පුබ්බෙව දානා සුමනො” තිආදිගාථාය පුබ්බෙව දානා මුඤ්චවෙතනාය පුබ්බෙ දානුපකරණසම්භරණතො පට්ඨාය සුමනො “සම්පන්නිතං නිදානං අනුගාමිකදානං දස්සාමි” ති සොමනස්සිතො භවෙය්‍ය. දදං චිත්තං පසාදයෙති දදන්තො දෙය්‍යධම්මං දක්ඛිණෙය්‍යහත්ථෙ පතිට්ඨාපෙන්නො “අසාරතො ධනතො සාරාදානං කරොමි” ති අත්තනො චිත්තං පසාදෙය්‍ය. දත්වා අත්තමනො හොතිති දක්ඛිණෙය්‍යානං දෙය්‍යධම්මං පරිච්චජිත්වා “පණ්ඩිතපඤ්ඤත්තං නාම මයා අනුට්ඨිතං, අහො සාධු සුට්ඨ” ති අත්තමනො පමුදිතො පිතිසොමනස්සජාතො හොති. එසාති යා අයං පුබ්බවෙතනා මුඤ්චවෙතනා අපරවෙතනාති ඉමාසං කම්මඵලානං සද්ධානුගතානං සොමනස්සපරිග්ගහිතානං තිව්ධානං වෙතනානං පාරිපුරි, එසා.

සීලසඤ්ඤමෙනාති කායිකවාචසිකසංවරෙන. හත්ථපාදෙති දක්ඛිණෙය්‍යානං හත්ථපාදෙ. මුඛං වික්ඛාලෙත්වාති තෙසංයෙව මුඛං වික්ඛාලෙත්වා, අත්තනාව මුඛොදකං දත්වාති අධිජ්ජායො.

ජලභිගදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-11. අත්තකාරිසුත්තාදිවණ්ණනා

38-41. අට්ඨමේ කුසලකිරියාය ආදිආරම්භභාවෙන පවත්තවීරියං යිතසභාවතාය සභාවධාරණට්ඨේන ධාතුති චුත්තන්ති ආහ – “ආරම්භධාතුති ආරභනවසෙන පවත්තවීරිය”න්ති. ලද්ධාසෙවනං වීරියං බලප්පත්තං හුත්වා පටිපක්ඛේ විධමතීති ආහ “නික්කමධාතුති කොසප්පතො නික්ඛමනසභාවං වීරිය”න්ති. පරක්කමනසභාවොති අධිමත්තතරානං පටිපක්ඛධම්මානං විධමනසමත්ථතාය පටුපටුතරභාවෙන පරං පරං යානං අක්කමනසභාවො. නවමාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං.

අත්තකාරීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. නාගිතසුත්තවණ්ණනා

42. ද්වාදසමේ මාහං නාගිත යසෙන සමාගමන්ති මා අහං යසෙන සමාගමනං පත්ථෙමි. මා ච මයා යසොති යසො ච මයා මා සමාගච්ඡතුති අත්ථො. ඉමිනා අත්තනො ලාභසක්කාරෙන අනත්ථිකතං විභාවෙති. පඤ්චහි විමුත්තීහිති තදභිගවිමුත්තිආදීහි පඤ්චහි විමුත්තීහි. සෙසමේත්ථ උත්තානමෙව.

නාගිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දෙවතාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ධම්මිකවග්ගො

1. නාගසුත්තවණ්ණනා

43. පඤ්චමස්ස පට්ඨමේ පරිසිඤ්චිතුන්ති (ම. නි. අට්ඨ. 1.272) යො චුණ්ණමත්තිකාදීහි ගත්තානි උබ්බට්ඨෙත්තො මල්ලකමුට්ඨාදීහි වා සංසන්තො නභායති, සො “නභායති”ති චුච්චති. යො තථා අකත්වා පකතියාව නභායති, සො “පරිසිඤ්චිති”ති චුච්චති. භගවතො ච සරීරෙ තථා හරිතබ්බං රජොජල්ලං නාම නුපලිම්පති අච්ඡවිභාවතො, උතුග්ගහණත්ථං පන භගවා කෙවලං උදකෙ ඔතරති. තෙනාහ “ගත්තානි පරිසිඤ්චිතු”න්ති.

පුබ්බකොට්ඨකොති පාචිනකොට්ඨකො. සාවත්ථියං කිර ජෙතවනවිහාරො කදාවි මහා, කදාවි බුද්දකො. තථා හි සො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ යොජනිකො අහොසි, සිඛිස්ස නිගාචුතො, වෙස්සභුස්ස අඬ්ඬයොජනිකො, කකුසන්ධස්ස ගාචුතප්පමාණො, කොණාගමනස්ස අඬ්ඬගාචුතප්පමාණො, කස්සපස්ස වීසතිඋසහප්පමාණො, අම්භාකං භගවතො කාලෙ අට්ඨකරීසප්පමාණො ජාතො. තම්පි නගරං තස්ස විහාරස්ස කදාවි පාචිනතො හොති, කදාවි දක්ඛිණතො, කදාවි පච්ඡිමතො, කදාවි උත්තරතො. ජෙතවනගන්ධකුටියං පන චතුත්තං මඤ්චපාදානං පතිට්ඨිතට්ඨානං අවලමෙව. චත්තාරි හි අවලචෙතියට්ඨානානි නාම මහාබොධිපල්ලඬ්ඬකට්ඨානං, ඉසිපතනෙ ධම්මවක්කප්පවත්තනට්ඨානං, සඬ්ඬකස්සනගරෙ දෙවොරොහනකාලෙ සොපානස්ස පතිට්ඨානට්ඨානං,

මඤ්චපාදට්ඨානන්ති. අයං පන පුබ්බකොට්ඨකො කස්සපදසබ්බස්ස
විසතිඋසභවිහාරකාලෙ පාවිනද්වාරකොට්ඨකො අහොසි. සො ඉදානි
“පුබ්බකොට්ඨකො” ත්වෙව පඤ්ඤායති.

කස්සපදසබ්බස්ස කාලෙ අවිරවතී නගරං පරික්ඛිපිත්වා සන්දමානා
පුබ්බකොට්ඨකං පත්වා උදකෙන හින්දිත්වා මහන්නං උදකරහදං මාපෙසි
සමතිත්තිකං අනුපුබ්බගමිහීරං. තත්ථ එකං රඤ්ඤො න්භානතිත්ථං, එකං
නාගරානං, එකං හික්ඛුසඬ්ඝස්ස, එකං බුද්ධානන්ති එවං පාටිච්ඡිකානි
න්භානතිත්ථානි හොන්ති රමණීයානිවිජ්ජකිණ්ණරජනපට්ටසදිසවාලුකානි. ඉති
භගවතා ආයස්මතා ආනන්දෙන සද්ධිං යෙන අයං එවරුපො පුබ්බකොට්ඨකො,
තෙනුපසඬ්ඝමි ගත්තානි පරිසිඤ්චිතුං. අථායස්මා ආනන්දො උදකසාටිකං
උපනාමෙසි. භගවා සුරත්තදුපට්ටං අපනෙත්වා උදකසාටිකං නිවාසෙසි. ථෙරො
දුපට්ටෙන සද්ධිං මහාවීරං අත්තනො හත්ථගතං අකාසි. භගවා උදකං ඔතරි,
සහොතරණෙනෙවස්ස උදකෙ මච්ඡකච්ඡපා සබ්බෙ සුවණ්ණවණ්ණා අහෙසුං,
යන්තනාලිකාහි සුවණ්ණරසධාරානි සිඤ්චනකාලො විය
සුවණ්ණපට්ඨපසාරණකාලො විය ව අහොසි. අථ භගවතො නභානවත්තං
දස්සෙත්වා පච්චුත්තිණ්ණස්ස ථෙරො සුරත්තදුපට්ටං උපනාමෙසි. භගවා තං
නිවාසෙත්වා විජ්ජුල්ලතාසදිසං කායබන්ධනං බන්ධිත්වා මහාවීරං අත්තන්තෙන
සංහරිත්වා පදුමගබ්භසදිසං කත්වා උපනීතං ද්විසු කණ්ණෙසු ගහෙත්වා අට්ඨාසි.
තෙන චුත්තං “පුබ්බකොට්ඨකෙ ගත්තානි පරිසිඤ්චිත්වා එකච්චරො අට්ඨාසි” ති.

එවං සීතස්ස පන භගවතො සරීරං විකසිතපදුමපුෂ්පසදිසං සබ්බපාලිචුල්ලං
පාරිච්ඡත්තකං, තාරාමරිච්චිකසිතඤ්ච ගගනතලං සිරියා අවභසමානං විය
විරොචිත්ථ, බ්‍යාමප්පභාපරික්ඛෙපවිලාසිනී වස්ස ද්වත්තිංසවරලක්ඛණමාලා
ගන්ථිත්වා යපිතා ද්වත්තිංස වන්දිමා විය, ද්වත්තිංස සුරියා විය, පටිපාටියා
යපිතද්වත්තිංසවක්කවත්තිද්වත්තිංසදෙවරාජද්වත්තිංසමහාබ්‍රහ්මානො විය ව අතිවිය
විරොචිත්ථ. යස්මා ව භගවතො සරීරං සුධන්තවාමීකරසමානවණ්ණං,
සුපරිසොධිතපවාලරුවිරතොරණං, සුවිසුද්ධනීලරතනාවලිසදිසකෙසනනුරුහං,
තස්මා තභං තභං විනිග්ගනසුජාතජාතිහිඬ්ගුලකරසුපසොහිතං උපරි
සතමෙසරතනාවලිසුච්ඡාදිතං ජඬ්ගමමිව කනකගිරිසිඛරං විරොචිත්ථ. තස්මිඤ්ච
සමයෙ දසබ්බස්ස සරීරතො නික්ඛමිත්වා ජබ්බණ්ණරස්මියො සමන්තතො
අසීතිහත්ථප්පමාණෙ පදෙසෙ ආධාවන්ති විධාවන්ති
රතනාවලිරතනදාමරතනචුණ්ණවිජ්ජකිණ්ණං විය
පසාරිතරතනවිත්තකඤ්චනපට්ටමිව ආසිඤ්චමානලාබාරසධාරාවිත්තමිව
උක්කාසතනිපාතසමාකුලමිව නිරන්තරවිජ්ජකිණ්ණකණ්ණිකාරකිඬ්කිණ්ණපුෂ්පමිව
වායුචෙගසමුද්ධතවිනපිට්ඨචුණ්ණරඤ්ජිතමිව
ඉන්ද්‍රධනුවිජ්ජුල්ලතාවිතානසන්ථතමිව ව ගගනතලං, තං යානං පවනඤ්ච සම්මා
එරන්ති. වණ්ණභූමි නාමෙසා. එවරුපෙසු යානෙසු බුද්ධානං සරීරවණ්ණං වා
ගුණවණ්ණං වා චුණ්ණියපදෙහි වා ගාථාහි වා අත්ථඤ්ච උපමායො ව කාරණානි ව
ආහරිත්වා පටිබලෙන ධම්මකථිකෙන පුරෙත්වා කථෙතුං වට්ටති. එවරුපෙසු හි

යානෙසු ධම්මකථිකස්ස ටාමො වෙදිතඛිබ්බො. පුබ්බසදිසානි කුරුමානොති
 නිරුද්ධානි කුරුමානො, සුක්ඛාපයමානොති අත්ථො. සොදකෙ ගත්තෙ වීවරං
 පාරුපන්තස්ස හි වීවරෙ කණ්ණිකානි උට්ඨහන්ති, පරික්ඛාරහණං දුස්සති,
 බුද්ධානං පන සරීරෙ රජොපල්ලං න උපලිම්පති, පදුමපත්තෙ උක්ඛිත්තඋදකඛිත්තු
 විය උදකං විනිවට්ටෙත්වා ගච්ඡති. එවං සන්තෙපි සික්ඛාගාරවතාය භගවා
 “පබ්බජිතවත්තං නාමෙත”න්ති මහාවීවරං උභොසු කණ්ණෙසු ගහෙත්වා පුරතො
 කායං පටිච්ඡාදෙත්වා අට්ඨාසි.

තාලිතඤ්ච වාදිතඤ්ච තාලිතවාදිතං, තූරියානං තාලිතවාදිතං තූරියතාලිතවාදිතං.
 මහන්තඤ්ච තං තූරියතාලිතවාදිතඤ්චාති මහාතූරියතාලිතවාදිතං. තෙනාහ
 “මහන්තෙනා”තිආදි. අථ වා හෙරිමුදිඨගපණවාදිතූරියානං තාලිතං
 විණාවෙචගොමුඛිආදිතං වාදිතඤ්ච තූරියතාලිතවාදිතන්ති වා එවමෙත්ථ අත්ථො
 දට්ඨබ්බො.

අභිඤ්ඤාපාරං ගතොති අභිඤ්ඤාපාරගු. එවං සෙසෙසුපි. සො හි භගවා
 සබ්බධම්මෙ අභිජානන්තො ගතොති අභිඤ්ඤාපාරගු. තෙසු පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ
 පරිජානන්තො ගතොති පරිඤ්ඤාපාරගු. සබ්බකිලෙසෙ පජ්භන්තො ගතොති
 පහානපාරගු. වත්තාරො මග්ගෙ භාවෙන්තො ගතොති භාවනාපාරගු. නිරොධං
 සච්ඡිකරොන්තො ගතොති සච්ඡිකිරියාපාරගු. සබ්බසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්තො
 ගතොති සමාපත්තිපාරගු. සුබ්බමදෙවපුත්තාදයොති එත්ථ සො කිර දෙවපුත්තො
 අවිජරාසඨසපරිවුතො නන්දනකිලිතං කත්වා පාරිච්ඡත්තකමුලෙ පඤ්ඤත්තාසනෙ
 නිසිදි. තං පඤ්චසතා පරිවාරෙත්වා නිසිත්තා, පඤ්චසතා රුක්ඛං අභිරුහිත්වා
 මධුරස්සරෙන ගායිත්වා පුජ්ථානි පාතෙත්ති. තානි ගහෙත්වා ඉතරා
 එකතොවණ්ටිකමාලාව ගන්ථෙත්ති. අථ රුක්ඛං අභිරුල්භා උපවිෂෙදකවසෙන
 එකජ්ජහාරෙනෙව කාලං කත්වා අවිච්ඡිති නිබ්බත්තා මහාදුක්ඛං අනුභවන්ති. අථ
 කාලෙ ගච්ඡන්තෙ දෙවපුත්තො “ඉමාසං නෙව සද්දො සුය්‍යති, න පුජ්ථානි
 පාතෙත්ති, කහං නු බො ගතා”ති ආවජ්ජෙත්තො නිරයෙ නිබ්බත්තභාවං දිස්වා
 පියවත්ථුකසොකෙන රුජ්ජමානො වින්තෙසි – “එතා තාව යථාකම්මෙන ගතා,
 මය්හං ආයුසඨ්ඛාරො කිත්තකො”ති. සො “සත්තමෙ දිවසෙ මයාපි අවසෙසාහි
 පඤ්චසතාහි සද්ධිං කාලං කත්වා තත්ථෙව නිබ්බත්තිතබ්බ”න්ති දිස්වා බලවතරෙන
 සොකෙන සමජ්ජිතො. “ඉමං මය්හං සොකං සදෙවකෙ ලොකෙ අඤ්ඤත්‍ර තථාගතා
 නිබ්බාපෙත්‍රං සමත්ථො නත්ථි”ති වින්තෙත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා
 එකමන්තං යීතො –

“නිව්චං උත්‍රස්තමිදං චිත්තං, නිව්චං උබ්බිග්ගමිදං මනො;
 අනුජ්ජන්තෙසු කිව්ඡෙසු, අථො උජ්ජතිතෙසු ව;
 සවෙ අත්ථි අනුත්‍රස්තං, තං මෙ අක්ඛාහි පුච්ඡිතො”ති. (සං. නි. 1.98) –

ඉමං ගාථමහාසි. භගවාපිස්ස –

“නාඤ්ඤත්ව ඛොජ්ඣා තපසා, නාඤ්ඤත්වද්වයසංවරා;
නාඤ්ඤත්ව සබ්බනිස්සග්ගා, සොත්ථිං පස්සාමි පාණින” න්ති. (සං. නි. 1.98)

ධම්මං දෙසෙසි. සො දෙසනාපරියොසානෙ විගතසොකො පඤ්චහි අවිජරාසතෙහි සද්ධිං සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාය භගවත්තං නමස්සමානො අට්ඨාසි. තං සන්ධායෙන චුත්තං “දුක්ඛජපත්තා සුමුහම්දෙවපුත්තාදයො”ති. ආදි-සද්දෙන චන්දසුරියදෙවපුත්තාදයො සඬගණ්හාති. චතුහි කාරණෙහීති ආරකත්තා, අරීතං අරානඤ්ච භතත්තා, පච්චයාදීතං අරහත්තා, පාපකරණෙ රහාභාවාති ඉමෙහි චතුහි කාරණෙහි.

දසවිධසංයොජනානීති ඔරම්භාගියුද්ධම්භාගියහෙදතො දසවිධසංයොජනානි. සබ්බෙ අවිචරුචීති සබ්බසත්තෙ අතික්කමිත්වා පචත්තරුචි. අට්ඨමකන්ති සොනාපත්තිමග්ගට්ඨං සන්ධාය වදති. සොනාපත්තොති ඵලට්ඨො ගහිතො.

සොරච්චන්ති “තත්ථ කතමං සොරච්චං? යො කායිකො අවිතික්කමො, වාචසිකො අවිතික්කමො, කායිකවාචසිකො අවිතික්කමො, ඉදං චුච්චති සොරච්චං, සබ්බාපි සීලසංවරො සොරච්ච”න්ති (ධ. ස. 1349) වචනතො සුචිසීලං “සොරච්ච”න්ති චුත්තං. කරුණාති කරුණාබ්‍රහ්මවිහාරමාහ. කරුණාපුබ්බභාගොති තස්ස පුබ්බභාගං උප්පාරජ්ඣානං වදති.

දුට්ඨොන ඤානෙනාති ආරම්මණුපනිජ්ඣානලක්ඛණුපනිජ්ඣානහෙදතො දුට්ඨොන ඤානමනෙන. පඤ්චවිධම්ච්ඡාජීවවසෙනාති කුහනාලපනානෙමිත්තිකතානිජ්ජෙසිකතාලාහෙනලාභංනිජ්ජිසනතාසඬබාන-පඤ්චවිධම්ච්ඡාජීවවසෙන. න ලිජ්ජතීති න අල්ලියති අනුසයතො ආරම්මණකරණතො වා තණ්හාදිට්ඨිඅහිනිවෙසාභාවතො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

නාගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මිගසාලාසුත්තවණ්ණනා

44. දුතියෙ සමසමගතියාති ක-කාරස්ස ය-කාරවසෙන නිද්දෙසොති ආහ “සමභාවෙනෙව සමගතිකා”ති. භවිස්සන්තීති අතීතත්ථෙ අනාගතච්චනං කතන්ති ආහ “භවිස්සන්තීති ජාතා”ති. පුරාණස්ස හි ඉසිදත්තස්ස ච සමගතිකං සන්ධාය සා ඵවමාහ.

අම්මකාති මාතුගාමො. උප්පාරච්චනඤ්ඤෙනං. ඉත්ථිසු යදිදං අම්මකා මාතුගාමො ජනතී ජනිකාති. තෙනාහ “ඉත්ථි හුත්වා ඉත්ථිසඤ්ඤාය ඵව සමන්තාගතා”ති.

දිට්ඨියා පටිච්ඡක්ඛිතබ්බං අප්පට්ඨිද්ධං හොතිති අත්ථතො කාරණතො ව පඤ්ඤාය පටිච්ඡක්ඛිතබ්බං අප්පට්ඨිද්ධං හොති, නිජ්ජටං නිග්ගුම්ඛං කත්වා යාථාවතො අවිදිතං හොති. සමයෙ සමයෙ කිලෙසෙහි විමුවිචනකං පිතිපාමොජ්ජං ඉධ සාමායිකං ම-කාරෙ අකාරස්ස දීඝං කත්වා. තෙනාහ - “සාමායිකම්පි විමුත්තිං න ලහතීති කාලානුකාලං ධම්මස්සවනං නිස්සාය පිතිපාමොජ්ජං න ලහතී”ති. පමිණන්තීති එත්ථ ආරම්භත්ථො ප-සද්දොති ආහ “තුලෙතුං ආරහන්තී”ති. පණිතොති විසිට්ඨො.

තදන්තරන්ති වචනවිපල්ලාසෙන උපයොගත්ථෙ සාම්ච්චනං කතන්ති ආහ “තං අන්තරං තං කාරණ”න්ති. ලොහස්ස අපරාපරුප්පත්තියා බහුවචනවසෙන “ලොහධම්මා”ති චුත්තා. සිලෙන විසෙසි අහොසි මෙටුනධම්මවිරතියා සමන්තාගතන්තා.

මිගසාලාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-6. ඉණසුත්තාදිවණ්ණනා

45-48. තතියෙ දලිද්දො නාම දුග්ගතො, තස්ස භාවො දාලිද්දියං. න එතස්ස සකං සාපතෙය්‍යන්ති අස්සකො, අසාපතෙය්‍යා. තෙනාහ “අත්තනො සන්තකෙන රහිතො”ති. “බුද්ධො ධම්මො සඬ්ඝො”ති චුත්තෙ “සම්මාසම්බුද්ධො භගවා, ස්වාක්ඛාතො ධම්මො, සුප්පට්ඨන්තො සඬ්ඝො”ති කෙනවි අකම්පියභාවෙන ඔකප්පනං රතන්තයගුණ ඔගාහන්වා කප්පනං ඔකප්පනසද්ධා නාම. “ඉදං අකුසලං කම්මං නො සකං, ඉදං පන කම්මං සක”න්ති එවං බ්‍යතිරෙකතො අත්ථයතො ව කම්මස්සකතජානනපඤ්ඤා කම්මස්සකතපඤ්ඤා. තිට්ඨඤ්ඤි දුච්චරිතං අත්තනා කතම්පි සකකම්මං නාම න හොති අත්ථහඤ්ජනතො. සුචරිතං සකකම්මං නාම අත්ථජනනතො. ඉණාදානස්මීන්ති පච්චත්තවචනත්ථෙ එතං භුම්මන්ති ආහ “ඉණග්ගහණං වදාමී”ති.

කටග්ගාහොති කතං සබ්බසො සිද්ධමෙව කත්වා ගහණං. සො පන විජයලාභො හොතිති ආහ “ජයග්ගාහො”ති. හිරිමනො එතස්සාති හිරිමනොති ආහ “හිරිසම්පයුත්තචිත්තො”ති, පාපජ්ගුවිජනලක්ඛණාය හිරියා සම්පයුත්තචිත්තොති අත්ථො. ඔත්තප්පති උබ්බිජ්ජති භායති සිලෙනාති ඔත්තප්පි, ඔත්තප්පෙන සමන්තාගතො. නිරාමිසං සුඛන්ති තතියජ්ඣානසුඛං දුරසමුස්සාරිතකාමාමිසන්තා. උපෙක්ඛන්ති වතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛං, න යං කිඤ්චි උපෙක්ඛාවෙදනන්ති ආහ “වතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛ”න්ති. ආරද්ධවීරියොති පග්ගහිතපරිපුණ්ණකායිකවෙතසිකවීරියොති අත්ථො. යො ගණසඬ්ගණිකං විනොදෙත්වා වතුසු ඉරියාපථෙසු අට්ඨආරම්භවත්ථුවසෙන එකකො හොති, තස්ස කායිකං වීරියං ආරද්ධං නාම හොති. චිත්තසඬ්ගණිකං විනොදෙත්වා අට්ඨසමාපත්තිවසෙන එකකො හොති. ගමනෙ උප්පන්නකිලෙසස්ස යානං පාපුණිතුං න දෙති, යානෙ උප්පන්නකිලෙසස්ස නිසජ්ජං, නිසජ්ජාය

උප්පන්නකිලෙසස්ස සයනං පාපුණිතුං න දෙනි, උප්පන්නට්ඨානෙනයෙව කිලෙසෙ නිග්ගණ්හාති. අයං චෙතසිකං වීරියං ආරද්ධං නාම හොති. පටිපක්ඛදුර්භාවෙන සෙට්ඨට්ඨෙන ච එකො උදෙතීති එකොදි, එකග්ගතා. තස්ස යොගතො එකග්ගචිත්තො ඉධ එකොදි. පටිපක්ඛතො අත්තානං නිපාති, තං වා නිපයති විසොසෙතීති නිපකො. අඤ්ඤතරං කායාදිහෙදං ආරම්මණං සාතිසයාය සතියා සරතීති සතො. තෙනාහ “එකග්ගචිත්තො”තිආදි.

අකුප්පා මෙ විමුක්තීති මය්හං අරහත්තඵලවිමුක්ති අකුප්පතාය අකුප්පාරම්මණතාය ච අකුප්පා. සා හි රාගාදීහි න කුප්පතීති අකුප්පතායපි අකුප්පා. අකුප්පං නිබ්බානමස්සා ආරම්මණන්ති අකුප්පාරම්මණතායපි අකුප්පා. තෙනෙවාහ “අකුප්පාරම්මණත්තා”තිආදි. භවසංයොජනානන්ති කාමරාගපටිසමානදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසිලබ්බතපරාමාසභවරාගඉස්සාමච්ඡරිය- අවිජ්ජාසඬ්ඛාතානං දසන්තං සංයොජනානං. ඉමානි හි සත්තෙ භවෙසු සංයොජෙත්ති උපනිබන්ධන්ති භවාහවෙන සංයොජෙත්ති, තස්මා භවසංයොජනානීති වුච්චන්ති. ඛිණ්ණසවො උත්තමඅණණො කිලෙසඉණානං අභාවතො. අඤ්ඤෙ හි සත්තා යාව න කිලෙසා පභියන්ති, තාව සඉණා නාම අසෙරිවිහාරභාවතො. චතුත්ථාදීති උත්තානත්ථානි.

ඉණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. බෙමසුත්තවණ්ණනා

49. සත්තමෙ වුත්ථබ්බන්තවරියවාසොති නිවුත්ථබ්බන්තවරියවාසො. කතකරණියොති එත්ථ කරණියන්ති පරිඤ්ඤාපභානභාවනාසච්ඡිකිරියමාහ. තං පන යස්මා චතුහි මග්ගෙහි පච්චෙකං චතුසු සච්චෙසු කත්තබ්බත්තා සොළසවිධං චෙදිතබ්බං. තෙනාහ “චතුහි මග්ගෙහි කත්තබ්බ”න්ති. බන්ධකිලෙසඅභිසඬ්ඛාරසඬ්ඛාතා තයො ඔසිදාපනට්ඨෙන භාරා වියාති භාරා. තෙ ඔහිතා ඔරොපිතා නික්ඛිත්තා පාතිතා එතෙනාති ඔහිතභාරො. තෙනාහ “බන්ධභාරං...පෙ.... ඔතාරත්ථා ධීතො”ති. අනුප්පත්තො සදත්ථන්ති අනුප්පත්තසදත්ථො. සදත්ථොති ච සකත්ථමාහ ක-කාරස්ස ද-කාරං කත්ථා. එත්ථ හි අරහත්තං අත්තනො යොනිසොමනසිකාරායත්තත්තා අත්තූපනිබන්ධට්ඨෙන සසන්තානපරියාපන්නත්තා අත්තානං අවිජ්ජනට්ඨෙන අත්තනො උත්තමත්ථෙන ච අත්තනො අත්ථන්තා “සකත්ථො”ති වුච්චති. තෙනාහ “සදත්ථො වුච්චති අරහත්ත”න්ති. සම්මදඤ්ඤා විමුක්තොති සම්මා අඤ්ඤාය විමුක්තො, අච්ඡින්නභූතාය මග්ගපඤ්ඤාය සම්මා යථාභූතං දුක්ඛාදීසු යො යථා ජානිතබ්බො, තථා ජානිත්වා විමුක්තොති අත්ථො. තෙනාහ “සම්මා හෙතුනා”තිආදි. විමුක්තොති ච ද්වෙ විමුක්තියො සබ්බස්ස චිත්තසංකිලෙසස්ස මග්ගො නිබ්බානාධිමුක්ති ච. නිබ්බානෙ අධිමුච්චනං තත්ථ නින්තපොණපබ්බාරතාය. අරහා සබ්බකිලෙසෙහි විමුක්තචිත්තත්තා චිත්තවිමුක්තියා විමුක්තො. නිබ්බානං අධිමුක්තත්තා නිබ්බානෙ විමුක්තො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

බෙමසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ඉන්ද්‍රියසංවරසුත්තවශ්ණනා

50. අට්ඨමෙ උපනිසිද්දති එළං එත්ථාති කාරණං උපනිසා.

යථාභූතඤාණදස්සනන්ති යථාසභාවජානනසඬ්ඛාතං දස්සනං. එතෙන තරුණවිපස්සනං දස්සෙති. තරුණවිපස්සනා හි බලවවිපස්සනාය පච්චයො හොති. තරුණවිපස්සනාති නාමරූපපරිග්ගහෙ ඤාණං, පච්චයපරිග්ගහෙ ඤාණං, සම්මසනෙ ඤාණං, මග්ගාමග්ගෙ වචන්ථපෙත්වා ධීතඤාණන්ති චතුත්තං ඤාණානං අධිවචනං. නිබ්බිත්ද්දති එතායාති නිබ්බිදා. බලවවිපස්සනාති භයතුපට්ඨානෙ ඤාණං ආදීනවානුපස්සනෙ ඤාණං මුච්චිතුකම්‍යතාඤාණං සඬ්ඛාරූපෙක්ඛාඤාණන්ති චතුත්තං ඤාණානං අධිවචනං. පටිසඬ්ඛානුපස්සනා පන මුච්චිතුකම්‍යතාපක්ඛිකා එව. “යාව මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධි, තාව තරුණවිපස්සනා” ති හි වචනතො උපක්කිලෙසවිමුත්තඋදයබ්බයඤාණතො බලවවිපස්සනා. විරජ්ජති අරියො සඬ්ඛාරතො එතෙනාති විරාගො, අරියමග්ගො. අරහත්තඵලන්ති උක්කට්ඨනිද්දෙසතො චුත්තං. ඉන්ද්‍රියසංවරස්ස සිලරක්ඛණහෙතුත්තා චුත්තං “සිලානුරක්ඛණඉන්ද්‍රියසංවරො කථිතො” ති.

ඉන්ද්‍රියසංවරසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ආනන්දසුත්තවශ්ණනා

51. නවමෙ ටෙරා භික්ඛු විහරන්ති බහුස්සුතා ආගතාගමාතිආදිපාළිපදෙසු ඉමිනාව නයෙන අත්ථො දට්ඨබ්බො – සිලාදිගුණානං ථීරභාවජ්ජත්තියා ටෙරා. සුත්තගෙය්‍යාදි බහු සුතං එතෙසන්ති බහුස්සුතා. වාචුග්ගතධාරණෙන සම්මදෙව ගරුතං සන්තිකෙ ආගමිතභාවෙන ආගතො පරියත්තිධම්මසඬ්ඛාතො ආගමො එතෙසන්ති ආගතාගමා. සුත්තාතිධම්මසඬ්ඛාතස්ස ධම්මස්ස ධාරණෙන ධම්මධරා. විනයධාරණෙන විනයධරා. තෙසංයෙව ධම්මවිනයානං මාතිකාය ධාරණෙන මාතිකාධරා. තත්ථ තත්ථ ධම්මපරිපුච්ඡාය පරිපුච්ඡති. තං අත්ථපරිපුච්ඡාය පරිපඤ්ඤාති විමංසති විචාරෙති. ඉදං, භන්තෙ, කථං, ඉමස්ස ක්වත්ථොති පරිපුච්ඡනපඤ්ඤාතාකාරදස්සනං. ආච්චටඤ්ඤෙව පාළියා අත්ථං පදෙසන්තරපාළිදස්සනෙන ආගමතො විවරන්ති. අනුත්තානීකතඤ්ච යුත්තිවිභාවනෙන උත්තානීකරොන්ති. කඬ්ඛාට්ඨානියෙසු ධම්මෙසු සංසයුජ්ජත්තියා හෙතුයා ගණ්ඨිට්ඨානභූතෙසු පාළිපදෙසු යාථාවතො විනිච්ඡයදානෙන කඬ්ඛං පටිච්චනොදෙන්ති.

ආනන්දසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. බත්තියසුත්තවශ්ණනා

52. දසමෙ භොගෙ අධිප්පායො එතෙසන්ති භොගාධිප්පායා. පඤ්ඤත්ථාය එතෙසං මනො උපවිචරන්ති පඤ්ඤපච්චාරා. පථවියා දායත්ථාය වා චිත්තං අභිනිවෙසො එතෙසන්ති පථවීහිනිවෙසා. මන්තා අධිට්ඨානං පතිට්ඨා එතෙසන්ති මන්තාධිට්ඨානා. ඉමිනා නයෙන සෙසපදානිපි වෙදිතබ්බානි. සෙසං උත්තානමෙව.

බත්තියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. අප්පමාදසුත්තවණ්ණනා

53. එකාදසමෙ ජඪගලානන්ති එත්ථ යො නිපිච්ඡලො න අනුපො නිරුද්ධකතාය ථද්ධලුබ්බො භූමිප්පදෙසො, සො ‘ජඪගලො’ති වුච්චති. තබ්බහුලතාය පන ඉධ සබ්බො භූමිප්පදෙසො ජඪගලො. තස්මිං ජඪගලෙ ජාතා භවාති වා ජඪගලා, තෙසං ජඪගලානං. එවඤ්ඤි නදිවරානම්පි භත්ථිනං සඪගහො කතො භොති සමොධාතබ්බානං විය සමොධායකානම්පි ඉධ ජඪගලග්ගහණෙන ගහෙතබ්බතො. පථවීතලවාරිනන්ති ඉමිනා ජලවාරිනො ච නිවත්තෙති අදිස්සමානපාදත්තා. ‘පාණාන’න්ති සාධාරණවචනම්පි ‘පදජාතානී’ති සද්දන්තරසන්තිධානෙන විසෙසනිවිට්ඨමෙව භොතිති ආහ ‘සපාදකපාණාන’න්ති. ‘මුත්තගත’න්තිආදීසු (ම. නි. 2.119; අ. නි. 9.11) ගත-සද්දො විය ඉධ ජාත-සද්දො අනත්ථන්තරොති ආහ ‘පදජාතානීති පදානී’ති. සමොධානන්ති සමවරොධං, අන්තොගධං වා. තෙනාහ ‘ඔධානං උපනික්ඛෙපං ගච්ඡන්ති’ති. කුටඪගමාති පාරිමන්තෙන කුටං උපගච්ඡන්ති. කුටනින්තාති කුටච්ඡිද්දමග්ගෙ පවිසනවසෙන කුටෙ නින්තා. කුටසමොසරණාති ඡිද්දෙ අනුපවිසනවසෙන ච ආහව්ව අවත්ථානෙන ච කුටෙ සමොදගිත්වා යීතා. වණ්ඨෙ පතමානෙ සබ්බානි භූමියං පතන්තිති ආහ ‘වණ්ඨානුවත්තකානි භවන්ති’ති.

අප්පමාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ධම්මිකසුත්තවණ්ණනා

54. ද්වාදසමෙ ජාතිභූමියන්ති එත්ථ ජනනං ජාති, ජාතියා භූමි ජාතිභූමි, ජාතට්ඨානං. තං බො පනෙනං නෙව කොසලමහාරාජාදීනං, න වඬ්ඬිබ්බාහිමණාදීනං, න සක්කසුයාමසන්තුසිතාදීනං, න අසීතිමහාසාවකානං, න අඤ්ඤෙසං සත්තානං ‘ජාතිභූමි’ති වුච්චති. යස්ස පන ජාතදිවසෙ දසසහස්සි ලොකධාතු එකද්ධපමාලාවිප්පකිණ්ණකුසුමවාසවුණ්ණගණසුගන්ධා සබ්බපාලිච්ඡල්ලමිව නන්දනවනං විරොවමානා පදුමිනිපණ්ණෙ උදකබිත්ථු විය අකම්පිත්ථ, ජච්චන්ධාදීනඤ්ච රූපදස්සනාදීනි අනෙකානි පාටිභාරියානි පවත්තිංසු. තස්ස සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තස්ස ජාතට්ඨානං, සාතිසයස්ස පන ජනකකපිලවත්ථුසන්තිස්සයො ‘ජාතිභූමි’ති වුච්චති. ජාතිභූමකා උපාසකාති ජාතිභූමිවාසිනො උපාසකා. සන්තනෙත්වා සබ්බසො තනෙත්වා පත්ථරිත්වා

ධීරමූලානි මූලසන්තානකානි. තානි පන අත්ථතො මූලානියෙවානි ආහ
“මූලසන්තානකානන්ති මූලාන”න්ති.

ජාතදිවසෙ ආවුධානං ජොතිතත්තා, රඤ්ඤො අපරිමිතස්ස ච සත්තකායස්ස
අනත්ථතො පරිපාලනසමත්ථතාය ච “ජොතිපාලො”ති ලද්ධනාමත්තා වුත්තං
“නාමෙන ජොතිපාලො”ති. ගොවින්දොති ගොවින්දියාහිසෙකෙන අභිසිත්තො,
ගොවින්දස්ස යානෙ යපනාහිසෙකෙන අභිසිත්තොති අත්ථො. තං කිර තස්ස
බ්‍රාහ්මණස්ස කුලපරම්පරාගතං යානන්තරං. තෙනාහ “යානෙන
මහාගොවින්දො”ති. ගවං පඤ්ඤඤව වින්දති පටිලහතීති ගොවින්දො, මහන්තො
ගොවින්දොති මහාගොවින්දො. ගොති හි පඤ්ඤායෙනං අධිවචනං “ගවිජති අත්ථෙ
බුජ්ඣති”ති කත්වා. මහාගොවින්දො ච අමිහාකං බොධිසත්තොයෙව. සො කිර
දිසම්පතිස්ස නාම රඤ්ඤො පුරොහිතස්ස ගොවින්දබ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා
අත්තනො පිතුස්ස ච රඤ්ඤො ච අවචයෙන තස්ස පුත්තො රෙණු, සහායා වස්ස
සත්තභූ, බ්‍රහ්මදත්තො, වෙස්සභූ, භරතො, ද්වෙ ධතරට්ඨාති ඉමෙ සත්ත රාජානො
යථා අඤ්ඤමඤ්ඤං න විවදන්ති. එවං රජ්ජෙ පතිට්ඨාපෙත්වා තෙසං අත්ථධම්මෙ
අනුසාසන්තෙ ජම්බුදීපතලෙ සබ්බෙසං රාජාව රඤ්ඤං, බ්‍රහ්මාව බ්‍රාහ්මණානං,
දෙවොව ගහපතිකානං සක්කතො ගරුකතො මානිතො පූජිතො අපචිතො
උත්තමගාරවට්ඨානං අහොසි. තෙන වුත්තං “රෙණුආදීනං සත්තන්තං රාජුනං
පුරොහිතො”ති. ඉමෙව සත්ත භාරධාරා මහාරාජානො. වුත්තඤ්ඤෙනං –

“සත්තභූ බ්‍රහ්මදත්තො ච, වෙස්සභූ භරතො සහ;
රෙණු ද්වෙ ච ධතරට්ඨා, තදාසුං සත්ත භාරධා”ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.308);

රඤ්ඤො දිට්ඨධම්මිකසම්පරාසිකත්ථානං පුරො විධානතො පුරෙ සංවිධානතො
පුරොහිතො. කොධාමගන්ධෙනාති කොධසඬ්ඛාතෙන පුතිගන්ධෙන. කරුණා අස්ස
අත්ථිති කරුණන්ති සපුබ්බහාගකරුණජ්ඣානං වුත්තන්ති ආහ “කරුණාය ච
කරුණාපුබ්බහාගෙ ච යීතා”ති. යකාරො සන්ධිවසෙන ආගතොති ආහ “යෙනෙති
එතෙ”ති. අරහත්තතො පටියාය සත්තමොති සකදාගාමී. සකදාගාමීං උපාදායාති
සකදාගාමිභාවං පටිච්ච. සකදාගාමිස්ස හි පඤ්චින්දියාති සකදාගාමිභාවං පටිච්ච
මුදුනි නාම හොන්ති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ධම්මිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධම්මිකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

6. මහාවග්ගො

1. සොණසුත්තවණ්ණනා

55. ඡට්ඨස්ස පයමෙ නිසීදි භගවා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙති එත්ථ කිං තං ආසනං පයමමෙව පඤ්ඤත්තං, උදාහු භගවත්තං දිස්වා පඤ්ඤත්තන්ති වෙ? භගවතො ධරමානකාලෙ පධානිකභික්ඛූනං වත්තමෙතං, යදිදං අත්තනො වසනට්ඨානෙ බුද්ධාසනං පඤ්ඤපෙත්වාච නිසීදනන්ති දස්සෙත්තො ආහ “පධානිකභික්ඛූ”තිආදි. බුද්ධකාලෙ කීර යත්ථ යත්ථ එකොපි භික්ඛූ විහරති, සබ්බත්ථ බුද්ධාසනං පඤ්ඤත්තමෙව හොති. කස්මා? භගවා හි අත්තනො සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා එාසුකට්ඨානෙ විහරන්තෙ මනසි කරොති – “අසුකො මය්හං සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ගතො, අසක්ඛි නු බො විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං, නො”ති. අථ නං පස්සති කම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙත්වා අකුසලවිතක්කං විතක්කයමානං, තතො “කථංඤ්හි නාම මාදිසස්ස සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා විහරන්තං ඉමං කුලපුත්තං අකුසලවිතක්කා අධිභවිත්වා අනමතග්ගෙ වට්ටදුක්ඛෙ සංසාරස්සන්ති”ති තස්ස අනුග්ගහත්ථං තත්ථෙව අත්තානං දස්සෙත්වා තං කුලපුත්තං ඔවදිත්වා ආකාසං උප්පතිත්වා පුන අත්තනො වසනට්ඨානමෙව ගච්ඡති. අථෙව ඔවදියමානා තෙ භික්ඛූ විත්තයිංසු “සත්ථා අම්භාකං මනං ජානිත්වා ආගන්ත්වා අම්භාකං සමිපෙ යීතංයෙව අත්තානං දස්සෙති. තස්මිං බණ්ණ, ‘භන්තෙ, ඉධ නිසීදථ නිසීදථා’ති ආසනපරියෙසනං නාම භාරො”ති. තෙ ආසනං පඤ්ඤපෙත්වාච විහරන්ති. යස්ස පීඨං අත්ථී, සො තං පඤ්ඤපෙති. යස්ස නත්ථී, සො මඤ්චං වා එලකං වා පාසාණං වා වාලිකාපුඤ්ජං වා පඤ්ඤපෙති. තං අලභමානා පුරාණපණ්ණානිපි සංකඩ්ඪිත්වා තත්ථ පංසුකුලං පත්ථරිත්වා යපෙත්ති.

සත්ත සරාති – ඡජ්ජො, උසහො, ගන්ධාරො, මජ්ඣිමො, පඤ්චමො, ධෙවතො, නිසාදොති එතෙ සත්ත සරා. තයො ගාමාති – ඡජ්ජගාමො, මජ්ඣිමගාමො, සාධාරණගාමොති තයො ගාමා, සමුහාති අත්ථො. මනුස්සලොකෙ වීණාවාදනා එකෙකස්ස සරස්ස වසෙන තයො තයො මුව්ඡනාති කත්වා එකවීසති මුව්ඡනා. දෙවලොකෙ වීණාවාදනා පන සමපඤ්ඤාස මුව්ඡනාති වදන්ති. තත්ථ හි එකෙකස්ස සරස්ස වසෙන සත්ත සත්ත මුව්ඡනා, අන්තරස්ස සරස්ස ව එකාති සමපඤ්ඤාස මුව්ඡනා. තෙනෙව සක්කපඤ්ඤසුත්තසංවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.345) “සමපඤ්ඤාස මුව්ඡනා මුව්ඡෙත්වා”ති පඤ්චසිඛස්ස වීණාවාදනං දස්සෙත්තෙන වුත්තං. යානා එකුනපඤ්ඤාසාති එකෙකස්සෙව සරස්ස සත්ත සත්ත යානහෙදා, යතො සරස්ස මණ්ඩලතාවත්ථානං හොති. එකුනපඤ්ඤාසට්ඨානවිසෙසො තිස්සො දුච්චෙ වතස්සො වතස්සො තිස්සො දුච්චෙ වතස්සොති ද්වාවීසති සුතිහෙදා ව ඉච්ඡිතා.

අතිගාළ්භං ආරද්ධන්ති ටීනමිද්ධජම්භිතත්තානං වූපසමත්ථං අතිවිස ආරද්ධං. සබ්බත්ථ නියුත්තා සබ්බත්ථිකා. සබ්බෙන වා ලීනුද්ධව්චපක්ඛියෙන අත්ථෙතබ්බා සබ්බත්ථිකා. සමථොයෙව සමට්ඨිමිත්තං. එවං සෙසෙසුපි. බයා රාගස්ස විතරාගත්තාති එත්ථ යස්මා බාහිරකො කාමෙසු විතරාගො න බයා රාගස්ස

වීතරාගො සබ්බසො අවිජ්ජනීතරාගත්තා. වික්ඛම්භිතරාගො හි සො. අරහා පන ඛයා එව, තස්මා චුත්තං “ඛයා රාගස්ස වීතරාගත්තා”ති. එස නයො දොසමොහෙසුපි.

ලාභසක්කාරසිලොකං නිකාමයමානොති එත්ථ ලබ්භති පාපුණීයතීති ලාභො, චතුත්තං පච්චයානමෙතං අධිවචනං. සක්කච්චං කාතබ්බොති සක්කාරො. පච්චයා එව හි පණිතපණිතා සුන්දරසුන්දරා අභිසංඛරිත්වා කතා “සක්කාරො”ති වුවචති, යා ච පරෙහි අත්තනො ගාරවකිරියා, පුජ්ජාදීහි වා පුජා. සිලොකොති වණ්ණහණනං. තං ලාභඤ්ච, සක්කාරඤ්ච, සිලොකඤ්ච, නිකාමයමානො, පචත්තයමානොති අත්ථො. තෙනෙවාහ “චතුපච්චයලාභඤ්ච...පෙ.... පත්ථයමානො”ති.

පුණන්ති පසුනං බන්ධනත්ථාය නිබානත්ථමිහසංඛිබ්බාතං පුණං. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

සොණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. එග්ගනසුත්තවණ්ණනා

56. දුතියෙ සමධොසීති සමන්තනො අධොසි. සබ්බභාගෙන පරිඵන්දනවලනාකාරෙන අපචිතිං දස්සෙති. චත්තං කිරෙනං බාල්භගිලානෙනපි වුඩ්ඪිකරං දිස්වා උට්ඨිතාකාරෙන අපචිති දස්සෙතබ්බා. තෙන පන “මා චලි මා චලි”ති චත්තබ්බො, තං පන චලනං උට්ඨානාකාරදස්සනං හොතීති ආහ “උට්ඨානාකාරං දස්සෙති”ති. සන්තිමානි ආසනානීති පඨමමෙව පඤ්ඤත්ථාසනං සන්ධාය වදති. බුද්ධකාලස්මිඤ්චි එකස්සපි හික්ඛුනො වසනට්ඨානෙ – “සචෙ සත්ථා ආගච්ඡිස්සති, ආසනං පඤ්ඤත්තමෙව හොතු”ති අත්තමසො ඵලකමත්තමපි පණ්ණසන්ථාරමත්තමපි පඤ්ඤත්තමෙව. බමනීයං යාපනීයන්ති කච්චි දුක්ඛං බමිතුං, ඉරියාපථං වා යාපෙතුං සක්කාති පුච්ඡති. සීසවෙදනාති කුතොචි නික්ඛමිතුං අලභමානෙහි වාතෙහි සමුට්ඨාපිතා බලවතියො සීසවෙදනා හොන්ති.

එග්ගනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ජලභිජාතිසුත්තවණ්ණනා

57. තතියෙ අභිජාතියොති එත්ථ අභි-සද්දො උපසග්ගමත්තං, න අත්ථවිසෙසජොතකොති ආහ “ජ ජාතියො”ති. අභිජායතීති එත්ථාපි එසෙව නයො.

උරබ්භෙ හනන්තීති ඔරබ්භිකා. එවං සුකරිකාදයො වෙදිතබ්බා. රොදෙන්ති කුරුරකම්මන්තතාය සප්පට්ඨිද්ධෙ සත්තෙ අස්සුති මොචෙන්තීති රුද්දා, තෙ එව ලුද්දා ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා. ඉමිනා අඤ්ඤෙපි යෙ කෙචි මාගවිකා නෙසාදා චුත්තා, තෙ පාපකම්මප්පසුතතාය “කණ්ඨාභිජාතී”ති වදති.

හික්බුති ව බුද්ධසාසනෙ හික්බු. තෙ කිර සච්ඡන්දරාගෙන පරිභුඤ්ජන්තීති අධිජ්ජායෙන චතුසු පච්චයෙසු කණ්ටකෙ පක්ඛිපිත්වා බාදන්තීති “කණ්ටකචුත්තිකා” ති වදති. කස්මාති වෙ? යස්මා තෙ පණිතෙ පච්චයෙ පටිසෙවන්තීති තස්ස මිච්ඡාගාහො. ඤායලද්ධෙපි පච්චයෙ භුඤ්ජමානා ආජීවකසමයස්ස විලොමග්ගාහිතාය පච්චයෙසු කණ්ටකෙ පක්ඛිපිත්වා බාදන්ති නාමාති වදන්ති. අථ වා කණ්ටකචුත්තිකා එවංනාමකා එකෙ පබ්බජිතා, යෙ සච්චෙසං අත්තකිලමථානුයොගං අනුයුත්තා. තථා හි තෙ කණ්ටකෙ චත්තන්තා විය හොන්තීති “කණ්ටකචුත්තිකා” ති චුත්තා. ඉමමෙව ච අත්ථවිකජ්ජං සන්ධායාහ “කණ්ටකචුත්තිකාති සමණා නාමෙතෙ” ති.

ලොහිතාහිජාති නාම නිගණ්ඨා එකසාටකාති චුත්තා. තෙ කිර යත්වා භුඤ්ජනනභානජ්ජටික්ඛෙපාදිවතසමායොගෙන පුරිමෙහි ද්විති පණ්ඩරතරා.

අවෙලකසාවකාති ආජීවකසාවකෙ වදති. තෙ කිර ආජීවකලද්ධියා සුච්ඡද්ධචිත්තතාය නිගණ්ඨෙහිපි පණ්ඩරතරා. එවඤ්ච කත්වා අත්තනො පච්චයදායකෙ නිගණ්ඨෙහිපි ජෙට්ඨකතරෙ කරොති.

ආජීවකා ආජීවකිනියො “සුක්කාහිජාති” ති චුත්තා. තෙ කිර පුරිමෙහි චතුහි පණ්ඩරතරා. නන්දාදයො හි තථාරූපං ආජීවකජ්ජටිපත්තිං උක්කංසං පාපෙත්වා ධීතා, තස්මා නිගණ්ඨෙහි ආජීවකසාවකෙහි ච පණ්ඩරතරාති “පරමසුක්කාහිජාති” ති චුත්තා.

බිලං ඔලග්ගෙය්‍යුන්ති මංසභාගං න්භාරුනා වා කෙනවි වා ගන්ථිත්වා පුරිසස්ස භත්ථෙ වා කෙසෙ වා ඔලම්බනවසෙන බන්ධෙය්‍යුං. ඉමිනා සත්ථධම්මං නාම දස්සෙති. සත්ථවාහො කිර මහාකත්තාරං පටිපන්නො අත්තරාමග්ගෙ ගොණෙ මතෙ මංසං ගහෙත්වා සබ්බෙසං සත්ථිකානං “ඉදං බාදිත්වා එත්තකං මූලං දාතබ්බ” ත්ති කොට්ඨාසං ඔලම්බති. ගොණමංසං නාම බාදන්තාපි අත්ථි, අබාදන්තාපි අත්ථි, බාදන්තාපි මූලං දාතුං සක්කොන්තාපි අසක්කොන්තාපි. සත්ථවාහො යෙන මූලෙන ගොණො ගහිතො, තං මූලං සත්ථිකෙහි ධාරණත්ථං සබ්බෙසං බලක්කාරෙන කොට්ඨාසං දත්වා මූලං ගණ්භාති. අයං සත්ථධම්මො.

කණ්භාහිජාතියො සමානොති කණ්භෙ නිවකුලෙ ජාතො භුත්වා. කණ්භධම්මන්ති පච්චත්තෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “කණ්භසභාවො භුත්වා අහිජායතී” ති, තං අත්තොගධහෙතුඅත්ථං පදං, උජ්ජාදෙතීති අත්ථො. තස්මා කණ්භං ධම්මං අහිජායතීති කාළකං දසදුස්සීලාධම්මං උජ්ජාදෙති. සුක්කං ධම්මං අහිජායතීති එත්ථාපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සො හි “අහං පුබ්බෙපි පුඤ්ඤානං අකතන්තා නිවකුලෙ නිබ්බත්තො, ඉදානි පුඤ්ඤං කරිස්සාමි” ති පුඤ්ඤසඬ්ඛාතං පණ්ඩරධම්මං කරොති.

අකණ්භං අසුක්කං නිබ්බානන්ති සචෙ කණ්භං භවෙය්‍ය, කණ්භවිජාකං දදෙය්‍ය යථා දසවිධං දුස්සීලාධම්මං. සචෙ සුක්කං, සුක්කවිජාකං දදෙය්‍ය යථා

දානසීලාදිකුසලකම්මං. ද්විත්තමිපි අප්පදානතො “අකණ්භං අසුක්ක”න්ති වුත්තං. නිබ්බානඤ්ච නාම ඉමස්මිං අත්ථෙ අරහත්තං අධිජ්ජෙනං “අභිජායති”ති වචනතො. තඤ්චි කිලෙසනිබ්බානන්තෙ ජාතත්තා නිබ්බානං නාම යථා “රාගාදීනං ඛයන්තෙ ජාතත්තා රාගක්ඛයො, දොසක්ඛයො, මොහක්ඛයො”ති. පටිජ්ජස්සම්භනවසෙන වා කිලෙසානං නිබ්බාපනතො නිබ්බානං. තං එස අභිජායති පසවති. ඉධාපි හි අන්තොගධහෙතු අත්ථං “ජායති”ති පදං. අට්ඨකථායං පන “ජායති”ති ඉමස්ස පාපුණාහි අත්ථං ගහෙත්වා ව “නිබ්බානං පාපුණාහි”ති වුත්තං. සුක්කාභිජාතියො සමානොති සුක්කෙ උච්චකුලෙ ජානො හුත්වා. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤායාමෙව.

ජලභිජාතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ආසවසුත්තවණ්ණනා

58. චතුත්ථෙ සංවරෙනාති සංවරෙන හෙතුභූතෙන වා. ඉධාති අයං ඉධ-සද්දො සබ්බාකාරතො ඉන්ද්‍රියසංවරසංවුත්තස්ස පුග්ගලස්ස සන්තිස්සයභූතසාසනපරිදීපනො, අඤ්ඤස්ස තථාභාවජ්ජපටිසෙධනො වාති වුත්තං “ඉධාති ඉධස්මිං සාසනෙ”ති. පටිසඬ්ඛාති පටිසඬ්ඛාය. සඬ්ඛා-සද්දො ඤාණකොට්ඨාසපඤ්ඤත්තිගණනාදීසු දිස්සති “සඬ්ඛායෙකං පටිසෙවති”තිආදීසු (ම. නි. 2.168) හි ඤාණෙ දිස්සති. “පපඤ්චසඤ්ඤාසඬ්ඛා සමුදාවරන්ති”තිආදීසු (ම. නි. 1.202, 204) කොට්ඨාසෙ. “තෙසං තෙසං ධම්මානං සඬ්ඛා සමඤ්ඤා”තිආදීසු (ධ. ස. 1313-1315) පඤ්ඤත්තියං. “න සුකරං සඬ්ඛාතු”න්තිආදීසු (සං. නි. 2.128) ගණනාය. ඉධ පන ඤාණෙ දට්ඨබ්බො. තෙනෙවාහ “පටිසඤ්ජාතිත්වා පච්චවෙක්ඛිත්වාති අත්ථො”ති. ආදීනවපච්චවෙක්ඛණා ආදීනවපටිසඬ්ඛාති යොජනා. සම්පලිමට්ඨන්ති සංසිතං. අනුඛ්‍යාඤ්ජනසොති හත්ථපාදසිතආලොකිතවිලොකිතාදිජ්ජකාරභාගසො. තඤ්චි අයොනිසොමනසිකරොතො කිලෙසානං අනුඛ්‍යාඤ්ජනතො “අනුඛ්‍යාඤ්ජන”න්ති වුවචති. නිමිත්තග්ගාහොති ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තස්ස සුහනිමිත්තාදිකස්ස වා කිලෙසවත්ථුභූතස්ස නිමිත්තස්ස ගාහො. ආදිත්තපරියායෙනාති ආදිත්තපරියායෙ (සං. නි. 4.28; මහාව. 54) ආගතනයෙන වෙදිතබ්බො.

යථා ඉත්ථියා ඉන්ද්‍රියං ඉත්ථිත්තියං, න එවමිදං, ඉදං පන චක්ඛුමෙව ඉන්ද්‍රියන්ති චක්ඛුන්ද්‍රියං. තෙනාහ “චක්ඛුමෙව ඉන්ද්‍රිය”න්ති. යථා ආවාටෙ නියතට්ඨිතිකො කච්ඡපො “ආවාටකච්ඡපො”ති වුවචති, එවං තජ්ජට්ඨිත්තියා තං යානො සංවරො චක්ඛුන්ද්‍රියසංවරො. තෙනාහ “චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරො චක්ඛුන්ද්‍රියසංවරො”ති. නනු ච චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරො වා අසංවරො වා නත්ථි. න හි චක්ඛුපසාදං නිස්සාය සති වා මුට්ඨස්සච්චං වා උජ්ජජිත්ති. අපිව යදා රූපාරම්මණං චක්ඛුස්ස ආපාථං ආගච්ඡති, තදා භවඬ්ඛගෙ ද්වික්ඛත්තුං උජ්ජජිත්වා නිරුද්ධෙ කිරියමනොධාතු ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා උජ්ජජිත්වා නිරුද්ධකි. තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං, තතො විපාකමනොධාතු සම්පට්ච්ඡනකිච්චං, තතො විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිච්චං, තතො කිරියාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොට්ඨබ්බනකිච්චං සාධයමානා උජ්ජජිත්වා

නිරුප්කූති, තදනන්තරං ජවනං ජවති. තත්ථාපි නෙව භවඤ්ඤාසමයෙ, න ආවජ්ජනාදීනං අඤ්ඤාතරසමයෙ ව සංවරො වා අසංවරො වා අත්ථී. ජවනක්ඛණෙ පන සවෙ දුස්සිලාං වා මුට්ඨස්සච්චං වා අඤ්ඤාණං වා අක්ඛන්ති වා කොසජ්ජං වා උප්පජ්ජති, අසංවරො හොති. තස්මිං පන සීලාදීසු උප්පන්නෙසු සංවරො හොති, තස්මා “චක්ඛන්ද්‍රියෙ සංවරො”ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ “ජවනෙ උප්පජ්ජමානොපි හෙස...පෙ.... චක්ඛන්ද්‍රියසංවරොති වුවචති”ති.

ඉදං වුත්තං හොති – යථා නගරෙ චතුසු ද්වාරෙසු අසංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොසරද්වාරකොට්ඨකගඤ්ඤාදයො සුසංවුතා, තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං අරක්ඛිතං අගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙන හි පවිසිත්වා වොරා යදිච්ඡකං කරෙය්‍යං, එවමෙව ජවනෙ දුස්සිලාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරමපි අගුත්තං හොති භවඤ්ඤාසමයෙ ආවජ්ජනාදීනි වීරිචිත්තානිපි. යථා පන නගරද්වාරෙසු සංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොසරාදයො අසංවුතා, තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං සුරක්ඛිතං සුගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙසු හි පිහිතෙසු වොරානං පවෙසො නත්ථී, එවමෙව ජවනෙ සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරමපි සුගුත්තං හොති භවඤ්ඤාසමයෙ ආවජ්ජනාදීනි වීරිචිත්තානිපි, තස්මා ජවනක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානොපි චක්ඛන්ද්‍රියසංවරොති වුත්තොති.

සංවරෙන සමන්තාගතො පුග්ගලො සංවුතොති ආහ “උපෙතො”ති. අයමෙවෙත්ථ අත්ථො සුන්දරතරොති උපරි පාළියං සන්දිස්සනතො වුත්තං. තෙනාහ “තථා හී”තිආදි.

යන්ති ආදෙසොති ඉමිනා ලිඬගවිපල්ලාසෙන සද්ධිං වචනවිපල්ලාසො කතොති දස්සෙති, නිපාතපදං වා එතං පුට්ඨවචනත්ථං. විසාතකරාති චිත්තවිසාතකරා, කායචිත්තදුක්ඛනිබ්බත්තකා වා. යථාවුත්තකිලෙසහෙතුකා දාහානුබන්ධා විපාකා එව විපාකපරිලාභා. යථා පනෙත්ථ ආසවා අඤ්ඤෙ ව විසාතකරා කිලෙසපරිලාභා සම්භවන්ති, තං දස්සෙතුං “චක්ඛද්වාරස්මිඤ්ඤි”තිආදි වුත්තං. තං සුචිඤ්ඤායාමෙව. එත්ථ ව සංවරණුපායො, සංවරිතබ්බං, සංවරො, යතො සො සංවරො, යත්ථ සංවරො, යථා සංවරො, යඤ්ච සංවරඵලන්ති අයං විභාගො වෙදිතබ්බො. කථං? “පටිසඬ්ඛා යොනිසො”ති හි සංවරණුපායො. චක්ඛන්ද්‍රියං සංවරිතබ්බං. සංවරග්ගහණෙන ගහිතා සති සංවරො. “අසංවුතස්සා”ති සංවරණාවධි. අසංවරතො හි සංවරණං. සංවරිතබ්බග්ගහණසිද්ධො ඉධ සංවරවිසයො. චක්ඛන්ද්‍රියඤ්ඤි සංවරණං ඤාණං රූපාරම්මණෙ සංවරයතීති අවුත්තසිද්ධොයමත්ථො. ආසවනන්තිමිත්තකිලෙසපරිලාභාහාවො ඵලං. එවං සොතද්වාරාදීසු යොජෙතබ්බං. සබ්බත්ථෙව්වාති මනොද්වාරෙ පඤ්චද්වාරෙ වාති සබ්බස්මිං ද්වාරෙ.

පටිසඬ්ඛා යොනිසො වීරන්තිආදීසු “සිතස්ස පටිසාතායා”තිආදිනා පච්චවෙක්ඛණමෙව යොනිසො පටිසඬ්ඛා. ඊදිසන්ති එවරූපං ඉට්ඨාරම්මණං. භවපත්ථනාය අස්සාදයතොති භවපත්ථනාමුඛෙන භාවිතං ආරම්මණං.

අස්සාදෙන්තස්ස. චීවරන්ති නිවාසනාදි යං කිඤ්චිචීවරං. පටිසෙවතීති නිවාසනාදිවසෙන පරිභුඤ්ජති. යාවදෙවාති පයොජනපරිමාණනියමනං. සීතප්පටිසානාදියෙව හි යොගිතො චීවරප්පටිසෙවනප්පයොජනං. සීතස්සාති සීතධාතුක්ඛොහතො වා උතුපරිණාමතො වා උප්පන්නස්ස සීතස්ස. පටිසානායාති පටිසානනත්ථං තප්පච්චයස්ස විකාරස්ස විනොදනත්ථං. උණ්හස්සාති අග්ගිසන්නාපතො උප්පන්නස්ස උණ්හස්ස. ඩංසාදයො පාකටායෙව. පුන යාවදෙවාති නියතප්පයොජනපරිමාණනියමනං. නියතඤ්ඤි පයොජනං චීවරං පටිසෙවන්තස්ස හිරිකොපිනප්පටිච්ඡාදනං, ඉතරං කදාවි. හිරිකොපිනන්ති සම්බාධට්ඨානං. යස්මිඤ්ඤි අඬගෙ විවටෙ හිරි කුප්පති විනස්සති, තං හිරියා කොපනතො හිරිකොපිනං, තංපටිච්ඡාදනත්ථං චීවරං පටිසෙවති.

පිණ්ඩපාතන්ති යං කිඤ්චි ආහාරං. සො හි පිණ්ඩොලොන හික්ඛුනො පත්තෙ පතනතො, තත්ථ තත්ථ ලද්ධහික්ඛාපිණ්ඩානං පාතො සන්නිපාතොති වා “පිණ්ඩපාතො”ති වුච්චති. තෙව දවායාති න කීළනාය. න මදායාති න බලමදමානමදපුරිසමදත්ථං. න මණ්ඩනායාති න අඬගපච්චඩගානං පිණ්ණහාවත්ථං. න විභූසනායාති න තෙසංයෙව සොහත්ථං, ඡවිසම්පත්තිඅත්ථන්ති අත්ථො. ඉමානි යථාක්කමං මොහදොසසණ්ඨානවණ්ණරාගූපනිස්සයප්පහානත්ථානි වෙදිතබ්බානි. පුරිමං වා ද්වයං අත්තතො සංකිලෙසුප්පත්තිනිසෙධනත්ථං, ඉතරං පරස්සපි. චත්තාරිපි කාමසුබලේලිකානුයොගස්ස පහානත්ථං වුත්තානිති වෙදිතබ්බානි. කායස්සාති රූපකායස්ස. ඨිතියා යාපනායාති පබ්බතට්ඨිතත්ථඤ්චෙව පවත්තියා අවිච්ඡේදනත්ථඤ්ච, චිරකාලට්ඨිතත්ථං ජීවිතින්ද්‍රියස්ස පවත්තාපනත්ථං. විහිංසුපරතියාති ජීසච්ඡාදුක්ඛස්ස උපරමත්ථං. බ්‍රහ්මවරියානුග්ගහායාති සාසනමග්ගබ්‍රහ්මවරියානං අනුග්ගණ්හනත්ථං. ඉතීති එවං ඉමිනා උපායෙන. පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඬබාමීති පුරාණං අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනං පටිහනිස්සාමි. නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමිති නවං භුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනං න උප්පාදෙස්සාමි. තස්සා හි අනුප්පජ්ජනත්ථමෙව ආහාරං පරිභුඤ්ජති. එත්ථ අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනා නාම යථාවුත්තජීසච්ඡානිමිත්තා වෙදනා. සා හි අභුඤ්ජන්තස්ස හියොසා හියොසාපච්චිඨනවසෙන උප්පජ්ජති, භුත්තපච්චයා අනුප්පජ්ජනකවෙදනාපි බුද්ධානිමිත්තාව අඬගදාහසුලාදිවෙදනා අප්පවත්තා. සා හි භුත්තපච්චයා අනුප්පන්නාව න උප්පජ්ජස්සති. විහිංසානිමිත්තතා වෙතාසං විහිංසාය විසෙසො.

යාත්‍රා ව මෙ හවිස්සතීති යාපනා ව මෙ චතුන්නං ඉරියාපථානං හවිස්සති. “යාපනායා”ති ඉමිනා ජීවිතින්ද්‍රියයාපනා වුත්තා, ඉධ චතුන්නං ඉරියාපථානං අවිච්ඡේදසඬබාතා යාපනාති අයමෙතාසං විසෙසො. අනවජ්ජතා ව ඵාසුචිහාරො වාති අයුත්තපරියෙසනප්පටිග්ගහණපරිභොගපරිච්ඡින්නෙන අනවජ්ජතා, පරිමිතපරිභොගෙන ඵාසුචිහාරො. අසප්පායාපරිමිතභොජනපච්චයා අරතිතන්දීව්ජමිහිතාච්ඤ්ඤාගරහාදිදොසාහාවෙන වා අනවජ්ජතා. සප්පායපරිමිතභොජනපච්චයා කායබලසම්භවෙන ඵාසුචිහාරො. යාවදත්ථං උදරාවදෙහකභොජනපරිච්ඡින්නෙන වා සෙයාසුඬපස්සසුඬමිද්ධසුඬාදීනං අභාවතො

අනවස්ථතා. චතුපඤ්චාලොපමත්තඌනභොජනෙන
චතුර්ග්‍රහපථයොග්‍යතාපාදනතො ඵාසුච්ඡාරො. චුත්තඤ්ඤෙනං -

“චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිවෙ;
අලං ඵාසුච්ඡාරාය, පභිත්තස්ස භික්ඛුනො”ති. (ථෙරගා. 983; මි. ප.
6.5.10);

ඵත්තාවතා ව පයොජනපරිග්ගහො, මජ්ඣිමා ව පටිපදා දීපිතා හොති. යාත්‍රා ව
මෙ භවිස්සතීති පයොජනපරිග්ගහදීපනා. යාත්‍රා හි නං ආහාරූපයොගං පයොජෙති.
ධම්මිකසුඛාපරිච්චාගහෙතුකො ඵාසුච්ඡාරො මජ්ඣිමා පටිපදා
අත්තද්වයපරිවජ්ජනතො.

සෙනාසනන්ති සෙනඤ්ච ආසනඤ්ච. යත්ථ විහාරාදිකෙ සෙති නිපජ්ජති ආසති
නිසීදති, තං සෙනාසනං. උතුපරිස්සයවිනොදනජපටිසල්ලානාරාමත්ථන්ති උතුයෙව
පරිසහනට්ඨෙන පරිස්සයො සරිරාබාධවිත්තවික්ඛෙපකරො, තස්ස විනොදනත්ථං,
අනුජ්ජන්තස්ස අනුජ්ජාදනත්ථං, උජ්ජන්තස්ස චූපසමනත්ථඤ්චාති අත්ථො. අථ වා
යථාචුත්තො උතු ව සීහබ්‍යග්ඝාදිපාකට්ඨපරිස්සයො ව
රාගදොසාදිපටිච්ඡන්තපරිස්සයො ව උතුපරිස්සයො, තස්ස විනොදනත්ථඤ්චෙව
ඵකීභාවඵාසුකත්ථඤ්ච. චීවරජපටිසෙවනෙ හිරිකොපිනජපටිච්ඡාදනං විය තං
නියතපයොජනන්ති සුත “යාවදෙවා”ති චුත්තං.

ගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්ඛාරන්ති රොගස්ස පච්චනීකජ්ජවත්තියා
ගිලානපච්චයො, තතො ඵව භිසක්කස්ස අනුඤ්ඤාතවත්ථුතාය හෙසජ්ජං, ජීවිතස්ස
පරිවාරසම්භාරභාවෙහි පරික්ඛාරො වාති ගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්ඛාරො, තං.
වෙය්‍යාබාධිකානන්ති වෙය්‍යාබාධතො ධාතුක්ඛොහතො ව
තංනිබ්බන්තකුට්ඨගණ්ඩපිළිකාදිරොගතො උජ්ජන්තානං. වෙදනානන්ති
දුක්ඛවෙදනානං. අබ්‍යාබජ්ඣපරමතායාති නිද්දුක්ඛපරමභාවාය. යාව තං දුක්ඛං
සබ්බං පභීනං හොති, තාව පටිසෙවාමීති යොජනා. ඵවමෙත්ථ සඬ්ඛෙපෙනෙව
පාළිවණ්ණනා වෙදිතබ්බා. නවවෙදනුජ්ජපාදතොපිති න කෙවලං ආයතිං ඵව
විපාකපරිලාභා, අථ බො අතිභොජනපච්චයා අලංසාටකාදීනං විය
නවවෙදනුජ්ජපාදතොපි වෙදිතබ්බා.

කම්මට්ඨානිකස්ස වලනං නාම කම්මට්ඨානපරිච්චාගොති ආහ “වලති කම්පති
කම්මට්ඨානං විජහති”ති. “බමො හොති සීතස්ස උණ්හස්සා”ති ඵත්ථ ව
ලොමසනාගත්ථෙරස්ස වත්ථු කථෙතබ්බං. ථෙරො කිර වෙතියපබ්බතෙ
පියඬගුගුභාය පධානසරෙ විහරන්තො අන්තරට්ඨකෙ හිමපාතසමයෙ
ලොකන්තරිකනිරයං පච්චවෙක්ඛිත්වා කම්මට්ඨානං අවිජහන්තොව අබ්භොකාසෙ
වීතිනාමෙසි. ගිම්හසමයෙ ව පච්ඡාහත්තං බහිවඬිකමෙ කම්මට්ඨානං
මනසිකරොතො සෙදාපිස්ස කච්ඡෙහි මුච්චන්ති. අථ නං අන්තෙවාසිකො ආහ -
“ඉධ, හන්තෙ, නිසීදං, සීතලො ඔකාසො”ති. ථෙරො “උණ්හහයෙනෙවමිහි,

ආවුසො, ඉඳ නිසින්නො” ති අවිචිතභානිරයං පච්චවෙක්ඛිත්වා නිසීදියෙව.
උණ්හන්ති වෙත්ථ අග්ගිසන්තාපොව වෙදිතඛිබ්බො සුරියසන්තාපස්ස පරතො
වුච්චමානන්තා. සුරියසන්තාපවසෙන පනෙතං වත්ථු වුත්තං.

යො ව ද්වෙ තයො වාරෙ හත්තං වා පාතියං වා අලභමානොපි අනමතග්ගෙ
සංසාරෙ අත්තනො පෙත්තිවිසයුපපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා අවෙධන්තො
කම්මට්ඨානං න විජහතියෙව. ඩංසමකසවාතාතපසම්ඵස්සෙහි චුට්ඨො වෙපි
තිරව්ඡානුපපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා අවෙධන්තො කම්මට්ඨානං න විජහතියෙව.
සරිසපසම්ඵස්සෙන චුට්ඨො වාපි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ සීහබ්බාග්ඝාදිමුඛෙසු
අනෙකචාරං පරිවත්තිතපුබ්බභාවං පච්චවෙක්ඛිත්වා අවෙධන්තො කම්මට්ඨානං න
විජහතියෙව පධානියත්ථෙරො විය, අයං “ඛමො ජිසව්ඡාය...පෙ....
සරිසපසම්ඵස්සාන” ති වෙදිතඛිබ්බො. ථෙරං කිර ඛණ්ඩවෙලවිහාරෙ
කණ්කාරපධානියසරෙ අරියවංසධම්මං සුණන්තඤ්ඤෙව ඝොරවිසො සප්පො ඩංසි.
ථෙරො ජානිත්වාපි පසන්නවිත්තො නිසින්නො ධම්මංයෙව සුණාති, විසවෙගො
ථද්ධො අහොසි. ථෙරො උපසම්පදමාළං ආදිං කත්වා සීලං පච්චවෙක්ඛිත්වා
“විසුද්ධසීලොමිහී” ති පිතිං උප්පාදෙසි, සහ පිතුප්පාදා විසං නිවත්තිත්වා පථවිං
පාවිසි. ථෙරො තත්ථෙව විත්තෙකග්ගතං ලභිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං
පාපුණි.

යො පන අක්කොසවසෙන දුරුත්තෙ දුරුත්තන්තායෙව ව දුරාගතෙ අපි
අන්තිමවත්ථුසඤ්ඤිතෙ වචනපථෙ සුත්වා ඛන්තිගුණංයෙව පච්චවෙක්ඛිත්වා න
වෙධති දීඝභාණකඅභයත්ථෙරො විය, අයං “ඛමො දුරුත්තානං දුරාගතානං
වචනපථාන” ති වෙදිතඛිබ්බො. ථෙරො කිර පච්චයසන්තොසභාවනාරාමතාය
මහාඅරියවංසප්පට්ඨං කථෙසි, සබ්බො මහාගාමො ආගච්ඡති, ථෙරස්ස
මහාසක්කාරො උප්පජ්ජී. තං අඤ්ඤතරො මහාථෙරො අධිවාසෙතුං
අසක්කොන්තො “දීඝභාණකො ‘අරියවංසං කථෙමී’ ති සබ්බරත්තිං කොලාහලං
කරොති” තිආදීහි අක්කොසි. උභොපි ව අත්තනො අත්තනො විහාරං ගච්ඡන්තා
ගාවුතමත්තං එකපථෙන අගමංසු. සකලගාවුතමිපි සො තං අක්කොසියෙව. තතො
යත්ථ ද්වින්නං විහාරානං මග්ගො හිජ්ජති, තත්ථ යත්වා දීඝභාණකත්ථෙරො තං
වන්දිත්වා “එසො, හන්තෙ, තුම්භාකං මග්ගො” ති ආහ. සො අස්සුණන්තො විය
අගමාසි. ථෙරොපි විහාරං ගන්ත්වා පාදෙ පක්ඛාලෙත්වා නිසීදි. තමෙන
අන්තෙවාසිකො “කිං, හන්තෙ, සකලගාවුතං පරිභාසන්තං න කිඤ්චි
අවොචුත්ථා” ති ආහ. ථෙරො “ඛන්තියෙවාචුසො, මය්හං භාරො, න අක්ඛන්ති,
එකපද්දධාරෙපි කම්මට්ඨානවියොගං න පස්සාමී” ති ආහ.

වචනමෙව තදත්ථං ඤාපෙතුකාමානඤ්ච පථො උපායොති ආහ “වචනමෙව
වචනපථො” ති. අසුබ්බයෙන වා තිබ්බො. යඤ්චි න සුබං, තං අනිට්ඨං තිබ්බන්ති
වුච්චති. අධිවාසකජාතිකො භොතීති යථාචුත්තවෙදනානං අධිවාසකසභාවො භොති.
විත්තලපබ්බතෙ පධානියත්ථෙරස්ස කිර රත්තිං පධානෙන විතිනාමෙත්වා ධීතස්ස
උදරවාතො උප්පජ්ජති. සො තං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො ආවත්තති

පරිවත්තනි. තමෙනං වඩ්ඤ්ඤාපස්සෙ යිතො පිණ්ඩපාතියත්ථෙරො ආහ –
 “ආවුසො, පබ්බජිතො නාම අධිවාසනසිලො හොති” ති. සො “සාධු, හන්තෙ” ති
 අධිවාසෙත්වා නිව්වලො සයි. වාතො නාහිතො යාව හදයං ඵාලෙසි. ථෙරො වෙදනං
 වික්ඛම්භෙත්වා විපස්සන්තො මුහුත්තෙන අනාගාමී හුත්වා පරිනිබ්බායි. එවං
 සබ්බත්ථාති “උණ්හෙන චුට්ඨස්ස සීතං පත්ථයතො” තිආදිනා සබ්බත්ථ
 උණ්හාදිනිමිත්තං කාමාසවුප්පත්ති වෙදිතබ්බා. නත්ථි සුගතිහවෙ සීතං වා උණ්හං
 වාති අනිට්ඨං සීතං වා උණ්හං වා නත්ථිති අධිප්පායො. අත්තග්ගාහෙ සති
 අත්තනියග්ගාහොති ආහ “මය්හං සීතං උණ්හන්ති ගාහො දිට්ඨාසවො” ති.

අහං සමණොති “අහං සමණො, කිං මම ජීවිතෙන වා මරණෙන වා” ති එවං
 වින්තෙත්වාති අධිප්පායො. පච්චවෙක්ඛිත්වාති ගාමජ්ජවෙසජ්ජයොජනාදිඤ්ච
 පච්චවෙක්ඛිත්වා. පටික්කමතිති හත්ථිආදිනං සමීපගමනතො අපක්කමති. යායන්ති
 එත්ථාති යානං, කණ්ටකානං යානං කණ්ටකට්ඨානං, යත්ථ කණ්ටකානි සන්ති, තං
 ඔකාසන්ති චුත්තං හොති. අමනුස්සදුට්ඨානීති අමනුස්සසඤ්චාරෙන දුසිතානි,
 සපරිස්සයානීති අත්ථො. අනියතවත්ථුහුතන්ති අනියතසික්ඛාපදස්ස කාරණභූතං.
 වෙසියාදිහෙදතොති
 වෙසියාවිධවාචුල්ලකුමාරිකාපණ්ඩකපානාගාරහික්ඛුනිහෙදතො. සමානන්ති සමං,
 අවිසමන්ති අත්ථො. අකාසි වාති තාදිසං අනාවාරං අකාසි වා.
 සීලසංවරසම්බාහෙනාති කථං පරිවජ්ජනං සීලං? අනාසනපරිවජ්ජනෙන හි
 අනාවාරපරිවජ්ජනං චුත්තං. අනාවාරාගොවරපරිවජ්ජනං වාරිත්තසීලතාය
 සීලසංවරො. තථා හි හගවතා “පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරති” ති (විහ. 508)
 සීලසංවරවිහජනෙ ආවාරගොවරසම්පත්තිං දස්සෙන්නෙන “අත්ථි අනාවාරො, අත්ථි
 අගොවරො” තිආදිනා (විහ. 513-514) ආවාරගොවරා විහජිත්වා දස්සිතා. “චණ්ඩං
 හත්ථිං පරිවජ්ජෙති” ති වචනතො හත්ථිආදිපරිවජ්ජනමිපි හගවතො
 වචනානුට්ඨානන්ති කත්වා ආවාරසීලමෙවාති වෙදිතබ්බං.

ඉතිපීති ඉමිනාපි කාරණෙන අයොනියොමනසිකාරසමුට්ඨිතත්තාපි,
 ලොභාදිසහගතත්තාපි, කුසලජපටිපක්ඛතොපිතිආදීහි කාරණෙහි අයං විතක්කො
 අකුසලොති අත්ථො. ඉමිනා නයෙන සාවජ්ජොතිආදීසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.
 එත්ථ ව අකුසලොතිආදිනා දිට්ඨධම්මිකං කාමචිතක්කස්ස ආදීනවං දස්සෙති,
 දුක්ඛවිපාකොති ඉමිනා සම්පරායිකං. අත්තබ්බාධාය සංවත්තනීතිආදීසුපි ඉමිනාව
 නයෙන ආදීනවවිභාවනා වෙදිතබ්බා. උප්පන්නස්ස කාමචිතක්කස්ස අනධිවාසනං
 නාම පුන තාදිසස්ස අනුප්පාදනං. තං පනස්ස පහානං විනොදනං බ්‍යන්තිකරණං
 අනභාවගමනන්ති ව වත්තුං වට්ටතිති පාළියං – “උප්පන්නං කාමචිතක්කං
 නාධිවාසෙති” ති වත්වා “පජ්ජති” තිආදි චුත්තන්ති තමත්ථං දස්සෙන්නො
 “අනධිවාසෙන්නො කිං කරොති” තිආදිමාහ. පහානඤ්චෙත්ථ වික්ඛම්භනමෙව, න
 සමුච්ඡෙදොති දස්සෙතුං “විනොදෙති” තිආදි චුත්තන්ති වික්ඛම්භනවසෙනෙව
 අත්ථො දස්සිතො. උප්පන්නුප්පන්නෙති තෙසං පාපවිතක්කානං
 උප්පාදාවත්ථාගහණං වා කතං සියා අනවසෙසග්ගහණං වා. තෙසු පඨමං සන්ධායාහ

“උප්පන්නමත්තෙ”ති, සම්පතිජාතෙති අත්ථො. අනවසෙසග්ගහණං ඛ්‍යාපනිච්ඡායං හොතිති දස්සෙතුං “සතක්ඛන්තුම්පි උප්පන්නුප්පන්නෙ”ති චුත්තං.

ඤාතිවිතක්කොති “අම්භාකං ඤාතයො සුඛජීවිතො සම්පත්තිසුත්තා”ති ආදිනා ගෙහස්සිතපෙමවසෙන ඤාතකෙ ආරබ්භ උප්පන්නවිතක්කො. ඡනපදවිතක්කොති “අම්භාකං ඡනපදො සුභික්ඛො සම්පන්නසස්සො රමණීයො”ති ආදිනා ගෙහස්සිතපෙමවසෙන ඡනපදං ආරබ්භ උප්පන්නවිතක්කො. උක්කුටිකප්පධානාදිභි දුක්ඛෙ නිජ්ජිණ්ණෙ සම්පරායෙ සත්තා සුඛී හොන්ති අමරාති දුක්කරකාරිකාය පටිසංයුත්තො අමරත්ථාය විතක්කො. තං වා ආරබ්භ අමරාවික්ඛෙපදිට්ඨිසහගතො අමරො ව සො විතක්කො වාති අමරාවිතක්කො. පරානුද්දයනාපටිසංයුත්තොති පරෙසු උපට්ඨාකාදිසු සහනන්දිතාදිවසෙන පවත්තො අනුද්දයනාපතිරූපකො ගෙහස්සිතපෙමප්පටිසංයුත්තො විතක්කො. ලාභසක්කාරසිලොකප්පටිසංයුත්තොති විවරාදිලාභෙන ව සක්කාරොන ව කිත්තිසද්දෙන ව ආරම්මණකරණවසෙන පටිසංයුත්තො. අනවඤ්ඤත්තිප්පටිසංයුත්තොති “අහො වත මං පරෙ න අවජානෙය්‍යං, න හෙට්ඨා කත්වා මඤ්ඤෙය්‍යං, පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුං කරෙය්‍ය”න්ති උප්පන්නවිතක්කො.

කාමවිතක්කො කාමසඬ්ඛකප්පනසභාවතො කාමාසවප්පත්තියා සාතිසයත්තා ව කාමනාකාරොති ආහ “කාමවිතක්කො පනෙත්ථ කාමාසවො”ති. තඛ්ඛිසෙසොති කාමාසවවිසෙසො භවසභාවත්තාති අධිප්පායො. කාමවිතක්කාදිකෙ විනොදෙති අත්තනො සත්තානතො නීහරති එතෙනාති විනොදනං, වීරියන්ති ආහ “වීරියසංවරසඬ්ඛාතෙන විනොදනෙනා”ති.

“සත්ත ඛොජ්ඣුඬ්ඛා භාවිතා බහුලිකතා විජ්ජාවිමුත්තියො පරිපුරෙන්නී”ති වචනතො විජ්ජාවිමුත්තීනං අනධිගමො තතො ව සකලවට්ටදුක්ඛානතිවත්ති අභාවනාය ආදීනවො. චුත්තවිපරියායෙන භගවතො ඕරසපුත්තභාවාදිවසෙන ව භාවනාය ආනිසංසො වෙදිතඛිඛො. ථොමෙන්නොති ආසවපහානස්ස දුක්කරත්තා තාය එව දුක්කරකිරියාය තං අභිත්ථවන්නො. සංවරෙතෙව පභීනාති සංවරෙන පභීනා එව. තෙන චුත්තං “න අප්පභීනෙසුයෙව පභීනසඤ්ඤී”ති.

ආසවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දාරුකම්මිකසුත්තවණ්ණනා

59. පඤ්චමෙ පුත්තසම්බාධසයනන්ති පුත්තෙහි සම්බාධසයනං. එත්ථ පුත්තසීසෙන දාරපරිග්ගහං පුත්තදාරෙසු උප්පිලො විය. තෙන තෙසං රොගාදිහෙතු සොකාභිභවෙන ව චිත්තස්ස සංකිලිට්ඨතං දස්සෙති. කාමභොගිනාති ඉමිනා පන රාගාභිභවන්ති. උභයෙනපි වික්ඛිත්තචිත්තතං දස්සෙති. කාසිකචන්දනන්ති උප්පලවන්දනං. තං කිර වණ්ණෙවිසෙසසමුප්පලං හොති පහස්සරං, තදත්ථමෙව නං සණ්භතරං කරොන්ති. තෙනෙවාහ “සණ්භවන්දන”න්ති, කාසිකචන්ථඤ්ච වන්දනඤ්චාති අත්ථො. මාලාගන්ධවිලෙපනන්ති වණ්ණෙසොභත්ථඤ්චෙව

සුගන්ධභාවත්ථඤ්ච මාලං, සුගන්ධභාවත්ථාය ගන්ධං, ඡවිරාගකරණත්ථඤ්චෙව
සුභත්ථඤ්ච විලෙපනං ධාරෙන්තෙන. ඡාතරූපරජතන්ති සුවණ්ණඤ්චෙව
අවසිට්ඨධනඤ්ච සාදියන්තෙන. සබ්බෙනපි කාමෙසු අභිගිද්ධභාවමෙව පකාසෙති.

දාරුකම්මිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. හත්ථිසාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා

60. ඡට්ඨෙ හත්ථිං සාරෙතීති හත්ථිසාරී, තස්ස පුත්තොති හත්ථිසාරිපුත්තො.
සො කිර සාවත්ථියං හත්ථිආවරියස්ස පුත්තො භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා තිණි
පිටකානි උග්ගහෙත්වා සුමුමෙසු බන්ධධාතුආයතනාදීසු අත්ථන්තරෙසු කුසලො
අහොසි. තෙන වුත්තං – “ථෙරානං භික්ඛූනං අභිධම්මකථං කථෙන්නානං
අන්තරන්තරා කථං ඔපාතෙති” ති. තත්ථ අන්තරන්තරා කථං ඔපාතෙතීති ථෙරෙහි
වුච්චමානස්ස කථාපබන්ධස්ස අන්තරෙ අන්තරෙ අත්තනො කථං පවෙසෙතීති
අත්ථො. පඤ්චහි සංසග්ගෙහිති සචතසංසග්ගො, දස්සනසංසග්ගො,
සමුල්ලාපසංසග්ගො, සම්භොගසංසග්ගො, කායසංසග්ගොති ඉමෙහි පඤ්චහි
සංසග්ගෙහි. කිට්ඨිබ්බදකොති කිට්ඨිට්ඨානෙ උප්පන්නසස්සඤ්ඤාති කිට්ඨන්ති වුත්තං
කාරණුපවාරෙන. සිප්පියො සුත්තියො. සම්බුකාති සඬබ්බාහ.

ගිහිභාවෙ වණ්ණං කථෙසීති (දී. නි. අට්ඨ. 1.422) කස්සපසම්මාසම්බුද්ධස්ස
කිර සාසනෙ ද්වෙ සභායකා අහෙසුං, අඤ්ඤමඤ්ඤං සමග්ගා එකතොව
සජ්ඣායන්ති. තෙසු එකො අනභිරතො ගිහිභාවෙ චිත්තං උප්පාදෙත්වා ඉතරස්ස
ආරොවෙසි. සො ගිහිභාවෙ ආදීනවං, පබ්බජ්ජාය ආනිසංසං දස්සෙත්වා ඔවදි. සො
තං සුත්වා අභිරමිත්වා පුන එකදිවසං තාදිසෙ චිත්තෙ උප්පන්නෙ තං එතදවොච –
“මය්හං, ආවුසො, එවරූපං චිත්තං උප්පජ්ජති, ඉමාහං පත්තචීවරං තුය්හං
දස්සාමි” ති. සො පත්තචීවරලොභෙන තස්ස ගිහිභාවෙ ආනිසංසං දස්සෙත්වා
පබ්බජ්ජාය ආදීනවං කථෙසි. තස්ස තං සුත්වා ගිහිභාවතො චිත්තං නිවත්තෙත්වා
පබ්බජ්ජායමෙව අභිරමි. එවමෙස තදා සිලවන්තස්ස භික්ඛූනො ගිහිභාවෙ
ආනිසංසකථාය කථිතත්තා ඉදානි ඡ වාරෙ විබ්භමිත්වා සත්තමවාරෙ පබ්බජිත්වා
මහාමොග්ගල්ලානස්ස මහාකොට්ඨිකත්ථෙරස්ස ව අභිධම්මකථං කථෙන්නානං
අන්තරන්තරා කථං ඔපාතෙසි. අථ නං මහාකොට්ඨිකත්ථෙරො අපසාදෙසි. සො
මහාසාවකස්ස කථිතෙ පතිට්ඨාතුං අසක්කොන්තො විබ්භමිත්වා ගිහි ජාතො.
පොට්ඨපාදස්ස පනායං ගිහිසභායකො අහොසි, තස්මා විබ්භමිත්වා ද්විහනිභව්වයෙන
පොට්ඨපාදස්ස සන්තිකං ගතො. අථ නං සො දිස්වා – “සම්ම, කිං තයා කතං,
එවරූපස්ස නාම සත්ථු සාසනා අපසක්කන්තොසි, එහි පබ්බජිතුං දානි තෙ
වට්ටති” ති තං ගහෙත්වා භගවතො සන්තිකං අගමාසි. තස්මිං යානෙ පබ්බජිත්වා
අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං “සත්තමෙ වාරෙ පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණි” ති.

හත්ථිසාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මජ්ඣිමසුත්තවණ්ණනා

61. සත්තමෙ මන්තානි ය-කාරලොපෙන නිද්දෙසො, කරණත්තෙ වා එතං පච්චත්තවචනං. තෙනාහ “කාය උභො අන්තෙ විදිත්වා”ති. එස්සවසෙන නිබ්බත්තත්තානි ද්වයද්වයසමාපත්තියං අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්ඵස්සවසෙන නිබ්බත්තත්තා, “එස්සපච්චයා තණ්හා, තණ්හාපච්චයා උපාදානං, උපාදානපච්චයා භවො, භවපච්චයා ජාතී”ති ඉමිනා වානුක්කමෙන එස්සසමුට්ඨානත්තා ඉමස්ස කායස්ස එස්සවසෙන නිබ්බත්තත්තානි වුත්තං. එකො අන්තොති එත්ථ අයං අන්ත-සද්දො අන්තඅබ්භන්තරමරියාදලාමකඅභාවකොට්ඨාසපදපුරණසමීපාදීසු දිස්සති. “අන්තපුරො උදරපුරො”තිආදීසු (සු. නි. 197) හි අන්තෙ අන්තසද්දො. “චරන්ති ලොකෙ පරිවාරජන්තා අන්තො අසුද්ධා, බහි සොහමානා”තිආදීසු (සං. නි. 1.122) අබ්භන්තරෙ. “කායබන්ධනස්ස අන්තො ජීරති (වුළුව. 278) සා හරිතන්තං වා පන්ථන්තං වා සෙලන්තං වා උදකන්තං වා”තිආදීසු (ම. නි. 1.304) මරියාදායං. “අන්තමිදං, භික්ඛවෙ, ජීවිකාන”න්තිආදීසු (සං. නි. 3.80; ඉතිවු. 91) ලාමකෙ. “එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා”තිආදීසු (ම. නි. 3.393; සං. නි. 2.51) අභාවෙ. සබ්බපච්චයසඬ්ඛයො හි දුක්ඛස්ස අභාවො කොට්ඨිපි වුවචති. “තයො අන්තා”තිආදීසු (දී. නි. 3.305) කොට්ඨාසෙ. “ඉඬ්ඝ තාව සුත්තන්තං වා ගාථායො වා අභිධම්මං වා පරියාපුණස්සු, සුත්තන්තෙ ඕකාසං කාරාපෙත්වා”ති (පාචි. 442) ව ආදීසු පදපුරණෙ. “ගාමන්තං වා ඕසටො (පාරා. 409-410; වුළුව. 343) ගාමන්තසෙනාසන”න්තිආදීසු (පාරා. අට්ඨ. 2.410) සමීපෙ. ස්වායමිධ කොට්ඨාසෙ වත්තනීති අයමෙකො කොට්ඨාසොති.

සන්තො පරමත්ථතො විජ්ජමානො ධම්මසමුහොති සක්කායො, පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. තෙනාහ “තෙභුමකවට්ඨ”න්ති. සෙසමෙත්ථ සුවඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මජ්ඣිමනිකායෙහි මුත්තං නිවර්තනං.

8. පුරිසිත්තියඤාණසුත්තවණ්ණනා

62. අට්ඨමෙ නිබ්බත්තිවසෙන අපායසංවත්තනියෙන වා කම්මුනා අපායෙසු නියුත්තොති ආපායිකො නෙරයිකොති එත්ථාපි එසෙව නයො. අවිච්ඡිති උප්පජ්ජිත්වා තත්ථ ආයුකප්පසඤ්ඤිතං අන්තරකප්පං තිට්ඨතීති කප්පට්ඨො. නිරයුපපත්තිපරිහරණවසෙන තිකිච්ඡිතං අසක්කුණෙය්‍යාති අතෙකිච්ඡො. අඛණ්ඩානීති එකදෙසෙනපි අඛණ්ඩිතානි. භින්තකාලතො පට්ඨාය ඛිජං ඛිජත්ථාය න උපකප්පති. අපුනීතීති උදකතෙමනෙන අපුනිකානි. පුනිකඤ්චි ඛිජං ඛිජත්ථාය න උපකප්පති. අවාතාතපහතානීති වාතෙන ව ආතපෙන ව න හතානි නිරොජනං න පාපිතානි. නිරොජඤ්චි කසටං ඛිජං ඛිජත්ථාය න උපකප්පති. “සාරාදානී”ති වත්තබ්බෙ ආ-කාරස්ස රස්සත්තං කත්වා පාළියං “සාරදානී”ති වුත්තන්ති ආහ “සාරදානී”ති. තණ්ඩුලසාරස්ස ආදානතො සාරදානි, ගභිතසාරානි පතිට්ඨිතසාරානි. නිස්සරඤ්චි ඛිජං ඛිජත්ථාය න උපකප්පති. සුඛසයිතානීති වත්තාරො මාසෙ කොට්ඨෙ පක්ඛිත්තනියාමෙනෙව සුඛසයිතානි සුට්ඨු

සන්නිවිතානි. මණ්ඩබෙන්තෙති උභයබාරාදිදොසෙහි අවිද්ධස්තෙ සාරක්බෙන්තෙ. අභිදොති අභි-සද්දෙන සමානත්ථනිපාතපදන්ති ආහ “අභිඅඩ්ඨරත්ත”න්ති. නත්ථි එතස්ස භිදාති වා අභිදො. “අභිදං අඩ්ඨරත්ත”න්ති වත්තබ්බෙ උපයොගත්ථෙ පච්චත්තවචනං. අඩ්ඨරත්තන්ති ච අච්චන්තසංයොගවචනං, භූමිමත්ථෙ වා. තස්මා අභිදො අඩ්ඨරත්තන්ති අභින්තො අඩ්ඨරත්තසමයෙති අත්ථො. පුණ්ණමාසියඤ්ඤි ගගනමජ්ඣස්ස පුරතො වා පච්ඡතො වා වන්දෙ යීතො අඩ්ඨරත්තසමයො භින්තො නාම හොති, මජ්ඣෙ ඵච පන යීතො අභින්තො නාම.

සුප්පබුද්ධසුනක්ඛන්තාදයොති එත්ථ (ධ. ප. අට්ඨ. 2.127 සුප්පබුද්ධසකාවත්ථු) සුප්පබුද්ධො කිර සාකියො “මම ධීතරං ඡඩ්ඨෙත්වා නික්ඛන්තො, මම පුත්තං පබ්බාපෙත්වා තස්ස වෙරිට්ඨානෙ යීතො වා”ති ඉමෙහි ද්විති කාරණෙහි සත්ථරි ආසාතං බන්ධිත්වා එකදිවසං “න දානි නිමන්තිතට්ඨානං ගන්ත්වා භුඤ්ජිතුං දස්සාමි”ති ගමනමග්ගං පිදහිත්වා අන්තරවිටීයං සුරං පිචන්තො නිසීදි. අපස්ස සත්ථරි භික්ඛුසඤ්ඤපරිවුතෙ තං යානං ආගතො “සත්ථා ආගතො”ති ආරොචෙසුං. සො ආහ – “පුරතො ගච්ඡාති තස්ස වදෙට්, නායං මයා මහල්ලකතරො, නාස්ස මග්ගං දස්සාමි”ති. පුනස්පුනං වුවචමානොපි තථෙව නිසීදි. සත්ථා මාතුලස්ස සන්නිකා මග්ගං අලහිත්වා තතොව නිවත්ති. සොපි වරපුරිසං පෙසෙසි – “ගච්ඡ තස්ස කථං සුත්වා එහි”ති. සත්ථාපි නිවත්තන්තො සිතං කත්වා ආනන්දත්ථෙරෙන – “කො නු බො, හන්තෙ, සිතපාතුකම්මෙ පච්චයො”ති පුට්ඨො ආහ – “පස්සසි, ආනන්ද, සුප්පබුද්ධ”න්ති. පස්සාමි, හන්තෙ. භාරියං තෙන කම්මං කතං මාදිසස්ස බුද්ධස්ස මග්ගං අදෙන්තෙන, ඉතො සත්තමෙ දිවසෙ හෙට්ඨාපාසාදෙ පාසාදමුලෙ පට්ඨියා පටිසිස්සති”ති ආවික්ඛි.

සුනක්ඛන්තොපි (ම. නි. අට්ඨ. 1.147) පුබ්බෙ භගවන්තං උපසඤ්ඤාමිත්වා දිබ්බවක්ඛුපරිකම්මං පුච්ඡි. අපස්ස භගවා කථෙසි. සො දිබ්බවක්ඛුං නිබ්බත්තෙන්වා ආලොකං වඩ්ඨෙත්වා ඔලොකෙන්තො දෙවලොකෙ නන්දනවනවිත්තලතාවනචාරුසකවනමිස්සකවනෙසු දිබ්බසම්පත්තිං අනුභවමානො දෙවපුත්තෙ ව දෙවධීතරො ව දිස්වා – “එතෙසං ඵවරුපාය අත්තභාවසම්පත්තියා යීතානං කිර මධුරො නු බො සද්දො භවිස්සති”ති සද්දං සොතුකාමො හුත්වා දසබලං උපසඤ්ඤාමිත්වා දිබ්බසොතධාතුපරිකම්මං පුච්ඡි. භගවා පනස්ස – “දිබ්බසොතධාතුස්ස උපනිස්සයො නත්ථි”ති ඤාත්වා පරිකම්මං න කථෙසි. න භි බුද්ධා යං න භවිස්සති, තස්ස පරිකම්මං කථෙත්ති. සො භගවති ආසාතං බන්ධිත්වා වින්තෙසි – “අහං සමණං ගොතමං පයමං දිබ්බවක්ඛුපරිකම්මං පුච්ඡිං, සො මය්හං ‘සම්පජ්ජතු වා මා වා සම්පජ්ජතු’ති කථෙසි. අහං පන පච්චත්තපුරිසකාරෙන තං නිබ්බත්තෙන්වා දිබ්බසොතධාතුපරිකම්මං පුච්ඡිං, තං මෙ න කථෙසි. අද්ධා ඵචං හොති ‘අයං රාජපබ්බජිතො දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණං නිබ්බත්තෙන්වා, දිබ්බසොතඤ්ඤාණං නිබ්බත්තෙන්වා, චෙතොපරියකම්මඤ්ඤාණං නිබ්බත්තෙන්වා, ආසවානං බයෙ ඤ්ඤාණං නිබ්බත්තෙන්වා, මයා සමසමො භවිස්සති’ති ඉස්සාමච්ඡරියවසෙන මය්හං න කථෙති”ති භියොයාසො ආසාතං බන්ධිත්වා කාසායානි ඡඩ්ඨෙත්වා ගිහිභාවං පත්වාපි න තුණ්හිභූතො විහාසි. දසබලං පන අසතා තුව්ඡෙන අබ්භාවික්ඛිත්වා අපායුපගො

අහොසි. තම්පි හගවා බ්‍යාකාසි. චුත්තඤ්ඤෙනං - “එවම්පි ඛො, හග්ගව,
සුනක්ඛත්තො ලිච්ඡවිජුත්තො මයා වුච්චමානො අපක්කමෙව ඉමස්මා ධම්මවිනයා,
යථා තං ආපායිකො”ති (දී. නි. 3.6). තෙන චුත්තං “අපරෙපි
සුප්පබුද්ධසුනක්ඛත්තාදයො හගවතා ඤාතවා”ති. ආදි-සද්දෙන කොකාලිකාදීනං
සඬගහො දට්ඨබ්බො.

සුසීමො පරිබ්බාජකොති (සං. නි. අට්ඨ. 2.2.70) එවංනාමකො වෙදඬිගෙසු
කුසලො පණ්ඩිතො පරිබ්බාජකො. අඤ්ඤතිත්ථියා හි පරිභීනලාභසක්කාරසිලොකා
“සමණො ගොතමො න ජාතිගොත්තාදීනි ආරබ්භ ලාභග්ගප්පත්තො ජාතො,
කච්ඡෙට්ඨො පනෙස උත්තමකච්ඡාය සාවකානං බන්ධං බන්ධිත්වා දෙති. තෙ තං
උග්ගණ්හිත්වා උපට්ඨාකානං උපනිසිත්තකථම්පි අනුමොදනම්පි සරහඤ්ඤම්පිති
එවමාදීනි කථෙත්ති. තෙ තෙසං පසන්නානං ලාභං උපසංහරත්ති. සචෙ මයං යං
සමණො ගොතමා ජානාති, තතො ථොකං ජානෙය්‍යාම, අත්තනො සමයං තත්ථ
පක්ඛිපිත්වා මයම්පි උපට්ඨාකානං කථෙය්‍යාම. තතො එතෙහි ලාභිතරා භවෙය්‍යාම.
කො නු ඛො සමණස්ස ගොතමස්ස සන්නිකෙ පබ්බජිත්වා බිජ්ජමෙව උග්ගණ්හිතුං
සක්ඛිස්සති”ති එවං වින්තෙත්වා “සුසීමො පටිබ්බලො”ති දිස්වා උපසඬකම්ත්වා
එවමාහංසු “එහි ත්වං, ආවුසො සුසීම, සමණ ගොතමෙ බ්‍රහ්මචරියං වර, ත්වං
ධම්මං පරියාපුණ්ත්වා අම්භෙ වාචෙය්‍යාසි, තං මයං ධම්මං පරියාපුණ්ත්වා ගිභීනං
භාසිස්සාම, එවං මයම්පි සක්කතා භවිස්සාම ගරුකතා මානිතා පූජිතා ලාභිතො
වීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරාන”න්ති (සං. නි. 2.70).

අථ සුසීමො පරිබ්බාජකො තෙසං වචනං සම්පට්ඨිත්වා යෙනානන්දො
තෙනුපසඬකම්, උපසඬකම්ත්වා පබ්බජ්ජං යාචි. ථෙරො ව තං ආදාය හගවත්තං
උපසඬකම්ත්වා එතමත්ථං ආරොචෙසි. හගවා පන වින්තෙසි “අයං පරිබ්බාජකො
තිත්ථියසමයෙ ‘අහං පාටිච්ඡකො සත්ථා’ති පටිජානමානො වරති, ‘ඉධෙව
මග්ගබ්‍රහ්මචරියං වරිතුං ඉච්ඡාමි’ති කිර වදති, කිං නු ඛො මයි පසන්නො, උදාහු
මය්හං වා මම සාවකානං ධම්මකථාය පසන්නො”ති. අථස්ස එකට්ඨානෙපි
පසාදාභාවං ඤත්වා “අයං මම සාසනෙ ‘ධම්මං ථෙතෙස්සාමි’ති පබ්බජති, ඉතිස්ස
ආගමනං අපරිසුද්ධං, නිජ්ජත්ති නු ඛො කිදිසා”ති ඔලොකෙන්තො “කිඤ්චාපි
‘ධම්මං ථෙතෙස්සාමි’ති පබ්බජති, කතිපාභෙනෙව පන සටෙත්වා අරහත්තං
ගණ්හිස්සති”ති ඤත්වා “තෙනහානන්ද, සුසීමං පබ්බාජෙථා”ති ආහ. තං
සන්ධායෙන චුත්තං “එවං හගවතා කො ඤාතො? සුසීමො පරිබ්බාජකො”ති.

සන්නතිමහාමත්තොති (ධ. ප. අට්ඨ. 2.141 සන්නතිමහාමත්තවත්ථු) සො කිර
එකස්මිං කාලෙ රඤ්ඤො පසෙනදිස්ස පච්චත්තං කුපිතං වූපසමෙත්වා ආගතො.
අථස්ස රාජා තුට්ඨො සත්ත දිවසානි රජ්ජං දත්වා එකං නච්චගීතකුසලං ඉත්ථිං අදාසි.
සො සත්ත දිවසානි සුරාමදමත්තො හුත්වා සත්තමෙ දිවසෙ
සබ්බාලඬකාරජ්ජට්ඨණ්ඩිතො හත්ථික්ඛන්ධවරගතො නහානතිත්ථං ගච්ඡන්තො
සත්ථාරං පිණ්ඩාය පටිසන්නං ද්වාරන්තරෙ දිස්වා හත්ථික්ඛන්ධවරගතොව සිසං
වාලෙන්වා වන්දි. සත්ථා සිතං කත්වා “කො නු ඛො, හත්තෙ, සිතපාතුකරණං

හෙතු” ති ආනන්දත්ථෙරෙන ප්‍රට්‍යෝ සිතකාරණං ආවික්ඛන්තො ආහ – “පස්සසි, ආනන්ද, සන්තතිමහාමත්තං, අප්පෙව සබ්බාහරණප්පට්මණ්ඩිතො මම සන්තිකං ආගන්ත්වා වාතුප්පදිකගාථාවසානෙ අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායිස්සති” ති. තෙන වුත්තං “එවං කො ඤාතො භගවතාති? සන්තතිමහාමත්තො” ති.

පුරිසින්ද්‍රියඤාණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නිබ්බේදිකසුත්තවණ්ණනා

63. නවමෙ පරිභායති අත්තනො එලං පරිග්ගහෙත්වා වත්තති, තස්ස වා කාරණභාවං උපගච්ඡති පරියායොති ඉධ කාරණං වුත්තන්ති ආහ “නිබ්බේදිකකාරණං” ති.

“අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, අහතානං වත්ථානං දිගුණං සඬ්ඝාටි” ති එත්ථ භි පටලට්ඨො ගුණට්ඨො. “අවිචෙන්ති කාලා තරයන්ති රත්තියො, වයොගුණා අනුපුබ්බං ජහන්ති” ති (සං. නි. 1.4) එත්ථ රාසට්ඨො ගුණට්ඨො. “සතගුණා දක්ඛිණා පාටිකඬ්ඛිතබ්බා” ති (ම. නි. 3.379) එත්ථ ආනිසංසට්ඨො. “අත්තං අත්තගුණං (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; බු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාරො), කයිරා මාලාගුණෙ බහු” ති (ධ. ප. 53) එත්ථ බන්ධනට්ඨො ගුණට්ඨො. ඉධාපි එසොව අධිප්පෙතොති ආහ “බන්ධනට්ඨෙන ගුණා” ති. කාමරාගස්ස සංයොජනස්ස පච්චයභාවෙන වත්ථුකාමෙසුපි බන්ධනට්ඨො රාසට්ඨො වා ගුණට්ඨො දට්ඨබ්බො. වක්ඛුච්ඤ්ඤායාති වා වක්ඛුච්ඤ්ඤාණතංද්වාරිකච්ඤ්ඤාණෙහි ජානිතබ්බා. සොතච්ඤ්ඤායාතිආදීසුපි එසෙව නයො. ඉට්ඨාරම්මණභූතාති සභාවෙනෙව ඉට්ඨාරම්මණජාතිකා, ඉට්ඨාරම්මණභාවං වා පත්තා. කමනීයාති කාමෙතබ්බා. මනවඩ්ඪනකාති මනොහරා. එතෙන පරිකප්පනතොපි ඉට්ඨාරම්මණභාවං සඬගණ්හාති. පියජාතිකාති පියායිතබ්බසභාවා. කාමුපසඤ්චිතාති කාමරාගෙන උපෙච්ච සම්බන්ධනීයා සම්බන්ධා කාතබ්බා. තෙනාහ “ආරම්මණං කත්වා” තිආදි. සඬිකප්පරාගොති වා සුභාදිවසෙන සඬිකප්පිතවුත්ථම්හි උප්පන්නරාගො. එවමෙන්ථ වත්ථුකාමං පටික්ඛිපිත්වා කිලෙසකාමො වුත්තො තස්සෙව වසෙන තෙසම්පි කාමභාවසිද්ධිතො, කිලෙසකාමස්සපි ඉට්ඨවෙදනා දිට්ඨාදිසම්පයොගහෙදෙන පවත්තිආකාරහෙදෙන ව අත්ථි විචිත්තකාති තතො විසෙසෙතුං “චිත්‍රවිචිත්‍රාරම්මණානි” ති ආහ, නානප්පකාරානි රූපාදිආරම්මණානිති අත්ථො.

අටෙන්ථ ධීරා විනයන්ති ඡන්දන්ති අථ එතෙසු ආරම්මණෙසු ධිතිසම්පන්නා පණ්ඩිතා ඡන්දරාගං විනයන්ති.

තප්පාතිකන්ති තංසභාවං, අත්ථතො පන තස්ස කාමස්ස අනුරූපන්ති වුත්තං හොති. පුඤ්ඤස්ස භාගො පුඤ්ඤභාගො, පුඤ්ඤකොට්ඨාසො. තෙන නිබ්බන්තො, තත්ථ වා භවොති පුඤ්ඤභාගියො. අපුඤ්ඤභාගියොති එත්ථාපි එසෙව නයො. විපාකොයෙව වෙපක්කන්ති ආහ “වොහාරවිපාක” ති.

සබ්බසංඝාතානි කුසලාකුසලසාධාරණා. සංවිදහනවෙනනාති
සම්පයුත්තධම්මෙසු සංවිදහනලක්ඛණා වෙනනා. උරත්තාලීන්ති උරං තාලෙත්වා.
එකපදන්ති එකපදවිතං මන්තං. තෙනාහ “එකපදමන්තං වා”තිආදි.

නිබ්බේධකයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සිහනාදයුත්තවණ්ණනා

64. දසමෙ තථාගතබලානීති අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානි තථාගතස්සෙව බලානි.
නනු වෙනානි සාවකානම්පි එකච්චානි උප්පජ්ජන්තිති? කාමං උප්පජ්ජන්ති, යාදිසානි
පන බුද්ධානං යානාට්ඨානඤ්ඤාණාදීනි, න තාදිසානි තදඤ්ඤෙසං කදාචි
උප්පජ්ජන්තිති අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානි. ඉමමෙව හි යථාචුත්තං ලෙසං
අපෙක්ඛිත්වා සාධාරණභාවතො ආසයානුසයඤ්ඤාණාදීසු එව අසාධාරණසමඤ්ඤා
නිරුළ්භා. යථා පුබ්බබුද්ධානං බලානි පුඤ්ඤස්ස සම්පත්තියා ආගතානි, තථා
ආගතබලානීති වා තථාගතබලානි. උසහස්ස ඉදං ආසහං, සෙට්ඨට්ඨානං.
පමුඛනාදන්ති සෙට්ඨනාදං. පටිච්චෙධඤ්ඤාණඤ්චෙව දෙසනාඤ්ඤාණඤ්චාති එත්ථ
පඤ්ඤාය පභාවිතං අත්තතො අරියඵලාවහං පටිච්චෙධඤ්ඤාණං. කරුණාය පභාවිතං
සාවකානං අරියඵලාවහං දෙසනාඤ්ඤාණං. තත්ථ පටිච්චෙධඤ්ඤාණං උප්පජ්ජමානං
උප්පන්නන්ති දුට්ඨං. තඤ්ඤි අභිනික්ඛමනතො යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං,
එලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. තුසිතභවනතො යාව මහාබෝධිපල්ලඛකෙ
අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං, එලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. දීපඬිකරතො පට්ඨාය
යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං, එලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. දෙසනාඤ්ඤාණම්පි
පවත්තමානං පවත්තන්ති දුට්ඨං. තඤ්ඤි යාව අඤ්ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤස්ස
සොතාපත්තිමග්ගා පවත්තමානං, එලක්ඛණෙ පවත්තං නාම. තෙසු පටිච්චෙධඤ්ඤාණං
ලොකුත්තරං, දෙසනාඤ්ඤාණං ලොකියං. උභයම්පි පනෙතං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං,
බුද්ධානඤ්ඤෙව ඔරසඤ්ඤාණං.

යානඤ්ච යානතො පජානාතීති කාරණඤ්ච කාරණතො පජානාති. යස්මා තත්ථ
එලං තිට්ඨති තදායත්තචුත්තිතාය උප්පජ්ජති චෙව පවත්තති ච, තස්මා යානන්ති
චුච්චති. භගවා “යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං හෙතු පච්චයා උප්පාදාය, තං
තං යානං, යෙ යෙ ධම්මා යෙයං යෙයං ධම්මානං න හෙතු න පච්චයා උප්පාදාය, තං
තං අට්ඨාන”න්ති පජානන්තො යානතො අට්ඨානතො යථාභූතං පජානාති.

සමාදියන්තිති සමාදානානි, තානි පන සමාදිශිත්වා කතානි භොන්තිති ආහ
“සමාදිශිත්වා කතාන”න්ති. කම්මමෙව වා කම්මසමාදානන්ති එතෙන
“සමාදාන”න්ති සද්දස්ස අපුබ්බත්ථාභාවං දස්සෙති මුත්තගතසද්දෙ ගතසද්දස්ස
විය. ගතීති නිරයාදිගතියො. උපධිති අත්තභාවො. කාලොති කම්මස්ස
විපච්චනාරහකාලො. පයොගොති විපාකුප්පත්තියා පච්චයභූතා කිරියා.

චතුර්ත්තං ඤානානන්ති පච්චතීකජ්ඣාපනට්ඨෙත ආරම්මණුපනිජ්ඣානට්ඨෙත
ච චතුර්ත්තං රූපාවචරජ්ඣානානං. චතුර්ත්තයෙන හෙතං චුත්තං. අට්ඨන්තං
විමොක්ඛානන්ති “රූපී රූපානි පස්සති” තිආදීනං (ම. නි. 2.248; 3.312; ධ. ස. 248;
පටි. ම. 1.209) අට්ඨන්තං විමොක්ඛානං. තිණ්ණං සමාධිනන්ති
සචිතක්කසච්චාරාදීනං තිණ්ණං සමාධිනං. නවන්තං අනුපුබ්බසමාපත්තීනන්ති
පයමජ්ඣානසමාපත්තිආදීනං නවන්තං අනුපුබ්බසමාපත්තීනං. එත්ථ ච පටිපාටියා
අට්ඨන්තං සමාධිතිපි නාමං, සමාපත්තීතිපි විත්තෙකග්ගතාසඛිභාවතො,
නිරොධසමාපත්තියා තදභාවතො න සමාධිති නාමං. භානභාගියං ධම්මන්ති
අප්පගුණෙහි පයමජ්ඣානාදීහි චුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං
කාමාදිපක්ඛන්දනං. විසෙසභාගියං ධම්මන්ති පගුණෙහි පයමජ්ඣානාදීහි චුට්ඨිතස්ස
සඤ්ඤාමනසිකාරානං දුතියජ්ඣානාදිපක්ඛන්දනං. ඉති සඤ්ඤාමනසිකාරානං
කාමාදිදුතියජ්ඣානාදිපක්ඛන්දනානි භානභාගියවිසෙසභාගියධම්මානි දස්සිතානි.
තෙහි පන ඤානානං තංසභාවතා ධම්මසද්දෙන චුත්තා. තස්මාති චුත්තමෙවත්ථං
හෙතුභාවෙන පච්චාමසති. වොදානන්ති පගුණතාසඛිඛානං වොදානං. තඤ්ඤි
පයමජ්ඣානාදීහි චුට්ඨහිත්වා දුතියජ්ඣානාදීනං අධිගමස්ස පච්චයත්තා
“චුට්ඨාන”න්ති චුත්තං. යෙ පන “නිරොධතො ඵලසමාපත්තියා චුට්ඨානන්ති පාළි
නත්ථි” ති වදන්ති. තෙ “නිරොධා චුට්ඨහන්තස්ස නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං
ඵලසමාපත්තියා අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො” ති ඉමාය පාළියං (පට්ඨා. 1.1.417)
පටිසෙධෙනඛිබ්බා.

සිහනාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දෙවතාවග්ගො

1-3. අනාගාමිඵලසුත්තාදිවණ්ණනා

65-67. සත්තමස්ස පයමාදීනි උත්තානත්ථානි. තතියෙ අභිසමාවාරෙ
උත්තමසමාවාරෙ හවං ආභිසමාවාරිකං, වත්තප්පට්පත්තිවත්තං. තෙනාහ
“උත්තමසමාවාරහූත”න්තිආදි. සෙබපණ්ණත්තිසීලන්ති සෙබියවසෙන
පඤ්ඤත්තසීලං.

අනාගාමිඵලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-5. සඬගණිකාරාමසුත්තාදිවණ්ණනා

68-69. චතුර්ථෙ ගණෙන සඬගණං සමොධානං ගණසඬගණිකා, සා
ආරම්භබ්බට්ඨෙත ආරාමො එතස්සාති ගණසඬගණිකාරාමො. සඬගණිකාති වා
සකපරිසසමොධානං. ගණොති නානාජනසමොධානං. සෙසමෙත්ථ
සුච්ඤ්ඤායාමෙව. පඤ්චමං උත්තානත්ථමෙව.

සඬගණිකාරාමසූත්තදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සමාධිසූත්තවණ්ණනා

70. ඡට්ඨෙ පටිප්පස්සම්භනං පටිප්පස්සද්ධිනි අත්ථනො එකන්ති ආහ “න පටිප්පස්සද්ධිලද්ධෙතාති කිලෙසප්පටිප්පස්සද්ධියා අලද්ධෙතා”ති. සුක්කපක්ඛෙ සන්නෙතාතිආදිසු අඬගසන්නතාය ආරම්මණසන්නතාය සබ්බකිලෙසසන්නතාය ච සන්නෙන, අතප්පනියට්ඨෙන පණිනෙන, කිලෙසප්පටිප්පස්සද්ධියා ලද්ධත්තා, කිලෙසප්පටිප්පස්සද්ධිභාවං චා ලද්ධත්තා පටිප්පස්සද්ධිලද්ධෙන, පස්සද්ධිකිලෙසෙන චා අරහතා ලද්ධත්තා පටිප්පස්සද්ධිලද්ධෙන, එකොදිභාවෙන අධිගතත්තා එකොදිභාවාධිගතෙතාති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො.

සමාධිසූත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. සක්ඛිහබ්බසූත්තදිවණ්ණනා

71-74. සත්තමෙ තස්මිං තස්මිං විසෙසෙති තස්මිං තස්මිං සච්ඡිකාතබ්බෙ විසෙසෙ. සක්ඛිභාවාය පච්චක්ඛකාරිතාය භබ්බො සක්ඛිහබ්බො, තස්ස භාවො සක්ඛිහබ්බතා. තං සක්ඛිහබ්බතං. සති සතිආයතනෙති සති සතිකාරණෙ. කිඤ්චෙත්ථ කාරණං? අභිඤ්ඤා චා අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං චා, අවසානෙ පන ඡට්ඨාහිඤ්ඤාය අරහත්තං චා කාරණං, අරහත්තස්ස විපස්සනා චාති වෙදිතබ්බං. යඤ්චි තං තත්ත සක්ඛිහබ්බතාසඬබානං ඉද්ධිවිධපච්චනුභවනාදි, තස්ස අභිඤ්ඤා කාරණං. අථ ඉද්ධිවිධපච්චනුභවනාදි අභිඤ්ඤා, එවං සති අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං කාරණං. අරහත්තමපි “කුදාස්සු නාමාහං තදායතනං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමි”ති අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨපෙත්වා ඡට්ඨාහිඤ්ඤං නිබ්බත්තෙන්තස්ස කාරණං. ඉද්ඤ්ච සබ්බසාධාරණං න භොති, සාධාරණවසෙන පන අරහත්තස්ස විපස්සනා කාරණං. අථ චා සති ආයතනෙති තස්ස තස්ස විසෙසාධිගමස්ස උපනිස්සයසඬබානෙ කාරණෙ සතිති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

භානභාගියාදිසු “පයමජ්ඣානස්ස ලාභිං කාමසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති, භානභාගියො සමාධි. තදනුධම්මතා සති සන්තිට්ඨති, ධීතිභාගියො සමාධි. අවිතක්කසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති, විසෙසභාගියො සමාධි. නිබ්බදාසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති විරාගූපසංහිතා, නිබ්බෙධභාගියො සමාධි”ති (විහ. 799) ඉමිනා නයෙන සබ්බසමාපත්තියො විත්ථාරෙත්වා භානභාගියාදිඅත්ථො වෙදිතබ්බො. තත්ථ පයමජ්ඣානස්ස ලාභින්ති ය්වායං අප්පගුණස්ස පයමස්ස ඥානස්ස ලාභී, තං. කාමසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති තතො වුට්ඨිතං ආරම්මණවසෙන කාමසහගතා හුත්වා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති තුදන්ති, තස්ස කාමානතීතස්ස කාමානුපක්ඛන්දානං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සො පයමජ්ඣානසමාධි භායති පරිභායති, තස්මා භානභාගියො වුත්තො. තදනුධම්මතාති තදනුරූපසභාවො. සති

සන්තිටියතීනි ඉදං මිච්ඡාසතිං සන්ධාය චුත්තං. යස්ස හි පයමජ්ඣානානුරූපසභාවා පයමජ්ඣානං සන්තතො පණිතතො දිස්වා අස්සාදයමානා අහිනන්දමානා නිකන්ති හොති, තස්ස නිකන්තිවසෙන සො පයමජ්ඣානසමාධි නෙව භායති න වඩ්ඪති, ධීතිකොට්ඨාසිකො හොති. තෙන චුත්තං “ධීතිභාගියො සමාධි”ති.

අවිතක්කසහගතාති අවිතක්කං දුතියජ්ඣානං සන්තතො පණිතතො මනසිකරොතො ආරම්මණුවසෙන අවිතක්කසහගතා. සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්තීති පගුණපයමජ්ඣානතො චුට්ඨිතං දුතියජ්ඣානාධිගමත්ථාය වොදෙන්ති තුදන්ති. තස්ස උපරි දුතියජ්ඣානානුපක්ඛන්දානං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සො පයමජ්ඣානසමාධි විසෙසභූතස්ස දුතියජ්ඣානස්ස උප්පත්තිපදට්ඨානතාය “විසෙසභාගියො”ති චුත්තො.

නිබ්බදාසහගතාති තමෙව පයමජ්ඣානලාභිං ඥානතො චුට්ඨිතං නිබ්බදාසඤ්ඤානෙත විපස්සනාඤ්ඤාණෙන සහගතා. විපස්සනාඤ්ඤාණඤ්ඤි ඥානඤ්ඤානෙසු පහෙදෙන උපට්ඨහන්තෙසු නිබ්බන්දති උක්කණ්ඨති, තස්මා “නිබ්බදා”ති චුච්චති. සමුදාවරන්තීති නිබ්බානසච්ඡිකිරියත්ථාය වොදෙන්ති තුදන්ති. විරාගූපසංහිතාති විරාගසඤ්ඤානෙත නිබ්බානෙත උපසංහිතා. විපස්සනාඤ්ඤාණඤ්ඤි සක්කා ඉමිනා මග්ගෙන විරාගං නිබ්බානං සච්ඡිකාතුන්ති පවත්තිතො “විරාගූපසංහිත”න්ති චුච්චති. තංසම්පයුත්තා සඤ්ඤාමනසිකාරා විරාගූපසංහිතා එව නාම. තස්ස තෙසං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන පයමජ්ඣානසමාධි අරියමග්ගප්පට්ඨෙධස්ස පදට්ඨානතාය “නිබ්බෙධභාගියො”ති චුත්තො. භානං භජන්තීති භානභාගියා, භානභාගො වා එතෙසං අත්ථීති භානභාගියා, පරිභානකොට්ඨාසිකාති අත්ථො. ඉමිනා නයෙන ධීතිභාගියො වෙදිතබ්බො. අට්ඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සක්ඛිහබ්බසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දෙවතාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අරහත්තවග්ගො

1-3. දුක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා

75-77. අට්ඨමස්ස පයමාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං. තතියෙ තිව්ධං කුහනවත්ථුන්ති පච්චයජ්ජට්ඨෙවනසාමන්තජ්ජපනඉරියාපථජ්ජවත්තනසඤ්ඤානං තිව්ධං කුහනවත්ථුං. උක්ඛිපිත්වාති “මහාකුටුම්භිකො මහානාවිකො මහාදානපතී”තිආදිනා පග්ගණ්ණිත්වා ලපනං. අවක්ඛිපිත්වාති “කිං ඉමස්ස ජීවිතං, ඛිජ්ඣොජනො නාමාය”න්ති භිලෙත්වා ලපනං.

දුක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සුඛසොමනස්සසුත්තවණ්ණනා

78. චතුත්ථෙ යථාචුත්තධම්මාදීප්ප තස්ස කිලෙසනිමිත්තං දුක්ඛං අනවස්සනන්ති “සුඛසොමනස්සඛ්ඛුලො විහරති” ති චුත්තං. කායිකසුඛඤ්චෙව චෙතසිකසොමනස්සඤ්ච ඛ්ඛුලං අස්සාති සුඛසොමනස්සඛ්ඛුලො. යවති තෙන ඵලං මිස්සිතං විය භොතීති යොනි, එකන්තිකං කාරණං. අස්සාති යථාචුත්තස්ස භික්ඛුනො. පරිපුණ්ණන්ති අවිකලං අනවසෙසං.

සුඛසොමනස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අධිගමසුත්තවණ්ණනා

79. පඤ්චමෙ ආගච්ඡන්ති එතෙන කුසලා වා අකුසලා වාති ආගමනං, කුසලාකුසලානං උප්පත්තිකාරණං. තත්ථ කුසලොති ආගමනකුසලො. එවං ධම්මෙ මනසිකරොතො කුසලා වා අකුසලා වා ධම්මා අභිවඩ්ඪන්තිති එවං ජානන්තො. අපගච්ඡන්ති කුසලා වා අකුසලා වා එතෙනාති අපගමනං. තෙසං එව අනුප්පත්තිකාරණං, තත්ථ කුසලොති අපගමනකුසලො. එවං ධම්මෙ මනසිකරොතො කුසලා වා අකුසලා වා ධම්මා නාභිවඩ්ඪන්තිති එවං ජානන්තො. උපායකුසලොති යානුප්පත්තිකපඤ්ඤාසමන්තාගතො. ඉදඤ්ච අව්වායිකකිච්චෙ වා භයෙ වා උප්පන්නෙ තස්ස තිකිච්ඡන්තං යානුප්පත්තියා කාරණජානනවසෙන චෙදිතඛිඛං.

අධිගමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-7. මහත්තත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

80-81. ඡට්ඨෙ සම්පත්තෙති කිලෙසෙ සම්පත්තෙ. සත්තමං උත්තානමෙව.

මහත්තත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-10. දුතියනිරයසුත්තාදිවණ්ණනා

82-84. අට්ඨමෙ කායපාගඛ්භියාදීනීති ආදි-සද්දෙන වට්ඨිපාගඛ්භියං මනොපාගඛ්භියඤ්ච සඬිගණ්හාති. නවමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

දුතියනිරයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අරහත්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සීතිවග්ගො

1. සීතිභාවසුත්තවණ්ණනා

85. නවමස්ස පයමෙ සීතිභාවන්ති නිබ්බානං, කිලෙසවුපසමං වා.

නිග්ගණ්හාතිති අව්චාරද්ධවීරියතාදීහි උද්ධතං චිත්තං උද්ධව්වපක්ඛතො
රක්ඛණවසෙන නිග්ගණ්හාති. පග්ගණ්හාතිති අතිසිලීලවීරියතාදීහි ලීනං චිත්තං
කොසජ්ජපාතතො රක්ඛණවසෙන පග්ගණ්හාති. සම්පහංසෙතීති සමජ්ජවත්තචිත්තං
තථාපවත්තියං පඤ්ඤාය තොසෙති උත්තෙජෙති වා. යදා වා
පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය උපසමසුඛානධිගමෙන වා නිරස්සාදං චිත්තං භාවනාය න
පක්ඛන්දති, තදා ජාතිආදීති සංවෙගවත්ථුති පච්චවෙක්ඛිත්වා සම්පහංසෙති
සමුත්තෙජෙති. අජ්ඣුපෙක්ඛතීති යදා පන චිත්තං අලීනං අනුද්ධතං අනිරස්සාදං
ආරම්මණෙ සමජ්ජවත්තං සම්මදෙව භාවනාවීති ඔතිණ්ණං හොති, තදා
පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු කිඤ්චි ඛ්‍යාපාරං අකත්වා සමජ්ජවත්තෙසු අස්සෙසු
සාරථී විය අජ්ඣුපෙක්ඛති, උපෙක්ඛකොව හොති. පණිතාධිමුත්තිකොති පණිතෙ
උත්තමෙ මග්ගඵලෙ අධිමුත්තො නින්තපොණපබ්භාරො.

සීතිභාවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-11. ආවරණසුත්තාදිවණ්ණනා

86-95. දුතියෙ අව්ජන්දිකොති කත්තුකමානාකුසලච්ජන්දරහිතො.

උත්තරකුරුකා මනුස්සා අව්ජන්දිකට්ඨානං පට්ටියා. දුජ්ජඤ්ඤොති භවභිගපඤ්ඤාය
පරිහීනො. භවභිගපඤ්ඤාය පන පරිපුණ්ණායපි යස්ස භවභිගං ලොකුත්තරස්ස
පච්චයො න හොති, සොපි දුජ්ජඤ්ඤො ඵව නාම. අභබ්බො නියාමං ඔක්කම්තුං
කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තන්ති කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තනියාමසඬ්ඛාතං
අරියමග්ගං ඔක්කම්තුං අධිගන්තුං අභබ්බො. න කම්මාවරණතායාතිආදීසු
අභබ්බවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. චතුත්ථාදීති උත්තානත්ථාති.

ආවරණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සීතිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ආනිසංසවග්ගො

1-11. පාතුභාවසුත්තාදිවණ්ණනා

96-106. දසමස්ස පයමාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං. අට්ඨමෙ මෙත්තා එතස්ස අත්ථිති

මෙත්තාවා, තස්ස භාවො මෙත්තාවතා, මෙත්තාපට්ඨන්ති, තාය. සා පන
මෙත්තාවතා මෙත්තාවසෙන පාරිවරියාති ආහ “මෙත්තායුත්තාය පාරිවරියායා”ති.
පරිවරන්ති විජ්ජකකුභ්මවරියත්තා. පරිවිණ්ණසත්ථුකෙන සාවකෙන නාම
සත්ථුතො යාව ධම්මෙන කාතබ්බා පාරිවරියා, තාය සම්මදෙව සම්පාදිතත්තා.
නවමාදීති උත්තානත්ථාති.

පාතුභාවසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආනිසංසවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

107-116. එකාදසමවග්ගො උත්තානත්ථොයෙව.

ඉති මනොරථපූරණියා අභිගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

ජක්කනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අභිගුත්තරනිකායෙ

සත්තකනිපාත-ටීකා

1. පටිමපණ්ණාසකං

1. ධනවග්ගවණ්ණනා

1-10. සත්තකනිපාතස්ස පටිමො වග්ගො උත්තානත්ථො.

2. අනුසයවග්ගො

4. පුග්ගලසුත්තවණ්ණනා

14. දුතියස්ස චතුත්ථෙ උභතො උභයථා, උභතො උභොහි භාගෙහි විමුත්තොති උභතොභාගවිමුත්තො එකදෙසසරූපෙකසෙසනායෙන. ද්විති භාගෙහිති කරණෙ නිස්සක්කෙ වෙතං බහුවචනං. ආවුත්තිආදිවසෙන අයං නියමො වෙදිතබ්බොති ආභ “අරූපසමාපත්තියා”තිආදි. එතෙන “සමාපත්තියා වික්ඛම්භනවිමොක්ඛෙන, මග්ගෙන සමුච්ඡේදවිමොක්ඛෙන විමුත්තත්තා උභතොභාගවිමුත්තො”ති එවං පවත්තො තිපිටකවූළුනාගත්ථෙරවාදො, “නාමකායතො රූපකායතො ව විමුත්තත්තා උභතොභාගවිමුත්තො”ති එවං පවත්තො තිපිටකමහාරක්ඛිතත්ථෙරවාදො, “සමාපත්තියා වික්ඛම්භනවිමොක්ඛෙන එකචාරං, මග්ගෙන සමුච්ඡේදවිමොක්ඛෙන එකචාරං විමුත්තත්තා උභතොභාගවිමුත්තො”ති එවං පවත්තො තිපිටකවූළුනාගත්ථෙරවාදො වාති ඉමෙසං තිණ්ණමිපි ථෙරවාදානං එකජ්ඣං සඬගහො කතොති දට්ඨබ්බං. එත්ථ ව පටිමවාදෙ ද්විති භාගෙහි විමුත්තො උභතොභාගවිමුත්තො චුත්තො, දුතියවාදෙ උභතො භාගතො විමුත්තොති උභතොභාගවිමුත්තො, තතියවාදෙ ද්විති භාගෙහි ද්වෙ වාරෙ විමුත්තොති අයමෙතෙසං විසෙසොති. විමුත්තොති කිලෙසෙහි විමුත්තො, කිලෙසවික්ඛම්භනසමුච්ඡේදනෙහි වා කායතො විමුත්තොහි අත්ථො.

සොති උභතොභාගවිමුත්තො. කාමඤ්චෙන්ථ රූපාවචරවතුත්ථජ්ඣානම්පි අරූපාවචරජ්ඣානං විය දුට්ඨගිකං ආනෙඤ්ජප්පත්තන්ති වුච්චති. තං පන පදට්ඨානං කත්වා අරහත්තං පත්තො උභතොභාගවිමුත්තො නාම න භොති රූපකායතො අවිමුත්තත්තා. තඤ්භි කිලෙසකායතොව විමුත්තං, න රූපකායතො, තස්මා තතො වුට්ඨාය අරහත්තං පත්තො උභතොභාගවිමුත්තො න භොතිති ආහ “චතුත්තං අරූප...පෙ.... පඤ්චවිධො භොති”ති. අරූපසමාපත්තිනන්ති නිද්ධාරණෙ සාම්චවනං. අරහත්තං පත්තඅනාගාමීනොති භූතපුබ්බගතියා වුත්තං. න හි අරහත්තං පත්තො අනාගාමී නාම භොති. “රූපී රූපානි පස්සති”තිආදිකෙ නිරොධසමාපත්තිඅත්තෙ අට්ඨ විමොක්ඛෙ වත්වා –

“යතො ව ඛො, ආනන්ද, භික්ඛු ඉමෙ අට්ඨ විමොක්ඛෙ කායෙන චුසිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛිණා භොන්ති. අයං වුච්චති, ආනන්ද, භික්ඛු උභතොභාගවිමුත්තො”ති –

යදිපි මහානිදානෙ (දී. නි. 2.130) වුත්තං, තං පන උභතොභාගවිමුත්තසෙට්ඨවසෙන වුත්තන්ති, ඉධ පන සබ්බඋභතොභාගවිමුත්තෙ සඨගහණත්ථං “පඤ්චවිධො භොති”ති වත්වා “පාළි පනෙත්ථ...පෙ.... අට්ඨවිමොක්ඛලාභිනො වසෙන ආගතා”ති ආහ. මජ්ඣිමනිකායෙ පන කීටාගිරිසුත්තෙ (ම. නි. 2.182) –

“කතමො ව, භික්ඛවෙ, පුග්ගලො උභතොභාගවිමුත්තො? ඉධ, භික්ඛවෙ, එකච්චො පුග්ගලො යෙ තෙ සන්තා විමොක්ඛා අතික්කම්ම රූපෙ ආරුප්පා, තෙ කායෙන චුසිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛිණා භොන්ති. අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, පුග්ගලො උභතොභාගවිමුත්තො”ති –

අරූපසමාපත්තිවසෙන වත්තාරො උභතොභාගවිමුත්තා, සෙට්ඨො ව වුත්තො වුත්තලක්ඛණුපපත්තිතො. යථාවුත්තෙසු හි පඤ්චසු පුරිමා වත්තාරො සමාපත්තිසීසං නිරොධං න සමාපජ්ජන්තිති පරියායෙන උභතොභාගවිමුත්තා නාම. අට්ඨසමාපත්තිලාභී අනාගාමී තං සමාපජ්ජන්වා තතො වුට්ඨාය විපස්සනං වඩ්ඤත්වා අරහත්තං පත්තොති නිප්පරියායෙන උභතොභාගවිමුත්තසෙට්ඨො නාම.

කතමො ව පුග්ගලොතිආදි පුග්ගලපඤ්ඤත්තිපාළි. තත්ථ කතමොති පුච්ඡාවචනං. පුග්ගලොති අසාධාරණතො පුච්ඡිතබ්බවචනං. ඉධාති ඉධස්මිං සාසනෙ. එකච්චොති එකො. අට්ඨ විමොක්ඛෙ කායෙන චුසිත්වා විහරතිති අට්ඨ සමාපත්තියො සමාපජ්ජන්වා නාමකායතො පටිලභිත්වා විහරති. පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛිණා භොන්තිති විපස්සනාපඤ්ඤාය සඨබාරගතං, මග්ගපඤ්ඤාය වත්තාරි සච්චානි පස්සිත්වා වත්තාරොපි ආසවා පරික්ඛිණා භොන්ති. දිස්වාති දස්සනහෙතු. න හි ආසවෙ පඤ්ඤාය පස්සන්ති, දස්සනකාරණා පන

පරික්ඛිණා දිස්වා පරික්ඛිණාති වුත්තා දස්සනායත්තපරික්ඛයත්තා. එවඤ්ඤි දස්සනං ආසවානං බයස්ස පුරිමකිරියාභාවෙන වුත්තං.

පඤ්ඤාවිමුත්තොති විසෙසතො පඤ්ඤාය එව විමුත්තො, න තස්ස අධිට්ඨානභූතෙන අට්ඨවිමොක්ඛසංඛිට්ඨාතෙන සාතිසයෙන සමාධිනාති පඤ්ඤාවිමුත්තො. යො අරියො අනාගතභූතා අට්ඨවිමොක්ඛො සංඛිට්ඨො ආසවෙහි විමුත්තො, තස්සෙතං අධිවචනං. අධිගතෙහි හි රූපජ්ඣානවිමොක්ඛෙ න සො සාතිසයසමාධිනිස්සිතොති න තස්ස වසෙන උභතොභාගවිමුත්තො හොතිති වුත්තොවායමත්ථො. අරූපජ්ඣානෙසු පන එකස්මිමිපි සති උභතොභාගවිමුත්තොයෙව නාම හොති. තෙන හි අට්ඨවිමොක්ඛෙකදෙසෙන තංනාමදානසමත්ථෙන අට්ඨවිමොක්ඛලාභීත්ථෙව වුච්චති. සමුදායෙ හි පවත්තො වොභාරො අවයවෙපි දිස්සති යථා තං “සත්තිසයො”ති අනවසෙසතො ආසවානං පරික්ඛිණත්තා. අට්ඨවිමොක්ඛපටික්ඛෙපවසෙනෙව න එකදෙසභූතරූපජ්ඣානප්පටික්ඛෙපවසෙන. එවඤ්ඤි අරූපජ්ඣානකදෙසාභාවෙපි අට්ඨවිමොක්ඛපටික්ඛෙපො න හොතිති සිද්ධං හොති. අරූපාවචරජ්ඣානෙසු හි එකස්මිමිපි සති උභතොභාගවිමුත්තොයෙව නාම හොති.

චුට්ඨන්තං සච්ඡිකතොති චුට්ඨානං අත්තො චුට්ඨන්තො, චුට්ඨානං අරූපජ්ඣානානං අනන්තරො කාලොති අධිප්පායො. අච්චන්තසංයොගෙ වෙනං උපයොගවචනං. තං චුට්ඨානන්තරකාලමෙව සච්ඡිකාතබ්බං සච්ඡිකතො සච්ඡිකරණුපායෙනාති වුත්තං හොති, භාවනපුංසකං වා එතං “එකමන්තං නිසීදී”තිආදීසු විය. යො හි අරූපජ්ඣානෙන රූපකායතො නාමකායෙකදෙසතො ව වික්ඛම්භනවිමොක්ඛෙන විමුත්තො, තෙන නිරොධසංඛිට්ඨාතො විමොක්ඛො ආලොචිතො පකාසිතො විය හොති, න පන කායෙන සච්ඡිකතො. නිරොධං පන ආරම්මණං කත්වා එකච්චෙසු ආසවෙසු ඛෙපිතෙසු තෙන සො සච්ඡිකතො හොති, තස්මා සො සච්ඡිකාතබ්බං නිරොධං යථාආලොචිතං නාමකායෙන සච්ඡිකරොතිති “කායසක්ඛී”ති වුච්චති, න තු “විමුත්තො”ති එකච්චානං ආසවානං අපරික්ඛිණත්තා. තෙනාහ “ක්ඣානඵස්සං පයමං චුසති, පච්ඡා නිරොධං නිබ්බානං සච්ඡිකරොති”ති. අයං චතුත්තං අරූපසමාපත්තීනං එකෙකතො චුට්ඨාය සංඛිට්ඨාතො සමමසිත්වා කායසක්ඛිභාවං පත්තානං චතුත්තං, නිරොධා චුට්ඨාය අග්ගමග්ගප්පත්තඅනාගාමිනො ව වසෙන උභතොභාගවිමුත්තො විය පඤ්චවිධො නාම හොතිති වුත්තං අභිධම්මට්ඨකායං (පු. ප. මූලට්. 24) “කායසක්ඛිමිහිපි එසෙව නයො”ති. එකච්චෙ ආසවාති හෙට්ඨිමග්ගවජ්ඣා ආසවා.

දිට්ඨන්තං පත්තොති දස්සනසංඛිට්ඨාතස්ස සොනාපත්තිමග්ගඤ්ඤාණස්ස අනන්තරං පත්තොති වුත්තං හොති. “දිට්ඨන්තා පත්තො”තිපි පායො. එතෙන චතුසච්චදස්සනසංඛිට්ඨාතාය දිට්ඨියා නිරොධස්ස පත්තතං දිපෙති. තෙනාහ “දුක්ඛා සංඛාරා”තිආදි. තත්ථ පඤ්ඤායාති මග්ගපඤ්ඤාය. පයමඵලට්ඨතො පට්ඨාය යාව අග්ගමග්ගට්ඨා දිට්ඨිප්පත්තො. තෙනාහ “සොපි කායසක්ඛී විය ඡබ්බිධො හොති”ති. යථා පන පඤ්ඤාවිමුත්තො, එවං අයමිපි සුක්ඛවිපස්සකො චතුහි

අරුපජ්ඣානෙහි වුට්ඨාය දිට්ඨිප්පත්තභාවජ්ජත්තා චත්තාරො වාති පඤ්චවිධො භොතීති වෙදිතබ්බො. සද්ධාවිමුත්තෙපි එසෙව නයො. ඉදං දුක්ඛන්ති එත්තකං දුක්ඛං, න ඉතො උද්ධං දුක්ඛන්ති. යථාභූතං පජානාතීති ය්පෙත්වා තණ්හං උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං දුක්ඛසච්චන්ති යාථාවතො පජානාති. යස්මා පන තණ්හා දුක්ඛං ජනෙති නිබ්බත්තෙති, තතො තං දුක්ඛං සමුදෙති, තස්මා නං “අයං දුක්ඛසමුදයො”ති යථාභූතං පජානාති. යස්මා පන ඉදං දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච නිබ්බානං පත්වා නිරුජ්ඣති, අප්පවත්තිං ගච්ඡති, තස්මා න “අයං දුක්ඛනිරොධො”ති යථාභූතං පජානාති. අරියො පන අට්ඨඨගිකො මග්ගො තං දුක්ඛනිරොධං ගච්ඡති, තෙන තං “අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා”ති යථාභූතං පජානාති. එත්තාවතා නානාක්ඛණෙ සච්චවචත්ථානං දස්සිතං. ඉදානි තං එකක්ඛණෙ දස්සෙතුං “තථාගතජ්ජවෙදිතා”තිආදි වුත්තං. තථාගතජ්ජවෙදිතාති තථාගතෙන බොධිමණ්ඩෙ පටිවිද්ධා විදිතා පාකටා කතා. ධම්මාති චතුසච්චධම්මා. වොදිට්ඨා භොත්තීති සුදිට්ඨා. වොචරිතාති සුචරිතා, පඤ්ඤාය සුට්ඨු වරාපිතාති අත්ථො. අයන්ති අයං එවරුපො පුග්ගලො දිට්ඨිප්පත්තොති.

සද්ධාය විමුත්තොති සද්දහනවසෙන විමුත්තො. එතෙන සබ්බථා අවිමුත්තස්සපි සද්ධාමත්තෙන විමුත්තභාවං දස්සෙති. සද්ධාවිමුත්තොති වා සද්ධාය අධිමුත්තොති අත්ථො. කිං පන නෙසං කිලෙසජ්ජහානෙ නානත්තං අත්ථීති? නත්ථී. අථ කස්මා සද්ධාවිමුත්තො දිට්ඨිප්පත්තං න පාපුණාතීති? ආගමනීයනානත්තෙන. දිට්ඨිප්පත්තො හි ආගමනමිහි කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙත්තො අප්පදුක්ඛෙන අකසිරෙන අකිලමන්තොව සක්කොති වික්ඛම්භිතුං, සද්ධාවිමුත්තො පන දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො සක්කොති වික්ඛම්භිතුං, තස්මා සද්ධාවිමුත්තො දිට්ඨිප්පත්තං න පාපුණාති. තෙනාහ “එතස්ස හී”තිආදි. සද්දහන්තස්සාති “එකංසතො අයං පටිපදා කිලෙසක්ඛයං ආවහති සම්මාසම්බුද්ධෙන භාසිතත්තා”ති එවං සද්දහන්තස්ස. යස්මා පනස්ස අනිච්චානුපස්සනාදිහි නිච්චසඤ්ඤාපහානවසෙන භාවනාය පුබ්බෙනාපරං විසෙසං පස්සතො තත්ථ තත්ථ පච්චක්ඛතාපි අත්ථී, තස්මා වුත්තං “සද්දහන්තස්ස වියා”ති. සෙසපද්ද්වයං තස්සෙව වෙච්චනං. එත්ථ ච පුබ්බභාගමග්ගභාවනාති වචනෙන ආගමනීයනානත්තෙන දිට්ඨිප්පත්තසද්ධාවිමුත්තානං පඤ්ඤානානත්තං භොතීති දස්සිතං. අභිධම්මට්ඨකථායමපි (පු. ප. අට්ඨ. 28) “නෙසං කිලෙසජ්ජහානෙ නානත්තං නත්ථී, පඤ්ඤාය නානත්තං අත්ථීයෙවා”ති වත්වා “ආගමනීයනානත්තෙනෙව සද්ධාවිමුත්තො දිට්ඨිප්පත්තං න පාපුණාතීති සන්තිට්ඨානං කත”න්ති වුත්තං.

ආරම්මණං යාථාවතො ධාරෙති අවධාරෙතීති ධම්මො, පඤ්ඤා. තං පඤ්ඤාසඬ්ඛාතං ධම්මං අධිමත්තතාය පුබ්බඬ්ඛගමං හුත්වා පවත්තං අනුස්සරතීති ධම්මානුසාරී. තෙනාහ “ධම්මො”තිආදි. පඤ්ඤාපුබ්බඬ්ඛගමන්ති පඤ්ඤාපඨානං. “සද්ධං අනුස්සරති, සද්ධාපුබ්බඬ්ඛගමං මග්ගං භාවෙති”ති ඉමමත්ථං එසෙව නයොති අනිදිසති. පඤ්ඤං වාහෙතීති පඤ්ඤාචාහී, පඤ්ඤං සාතිසයං පවත්තෙතීති අත්ථො. තෙනාහ “පඤ්ඤාපුබ්බඬ්ඛගමං අරියමග්ගං භාවෙති”ති. පඤ්ඤා වා පුග්ගලං වාහෙති නිබ්බානාහිමුඛං ගමෙතීති පඤ්ඤාචාහී. සද්ධාචාහීති එත්ථාපි ඉමිනා නයෙනෙව

අත්පොත වෙදිතබ්බො. උභතොභාගවිමුත්තාදිකපාති උභතොභාගවිමුත්තාදීසු
 ආගමනතො පටියාය වත්තබ්බකපා. තස්මාති විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.773, 889)
 වුත්තත්තා. තතො එව විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං (විසුද්ධි. මහාටී. 2.773)
 වුත්තනායෙනෙව චෙත්ථ අත්පොත වෙදිතබ්බො.

පුග්ගලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උදකුපමාසුත්තවණ්ණනා

15. පඤ්චමෙ එකන්තකාලකෙහීති

නත්ථිකවාදඅහෙතුකවාදඅකිරියවාදසඬාතෙහි නියතමිච්ඡාදිට්ඨිමමෙහි. තෙනාහ
 “නියතමිච්ඡාදිට්ඨිං සන්ධාය වුත්ත”න්ති. එවං පුග්ගලොති ඉමිනා කාරණෙන
 එකවාරං නිමුග්ගො නිමුග්ගොයෙව සො භොති. එතස්ස හි පුන භවතො වුට්ඨානං
 නාම නත්ථිති වදන්ති මක්ඛලිගොසාලාදයො විය. හෙට්ඨා හෙට්ඨා
 නරකග්ගීනංයෙව ආභාරො. සාධු සද්ධා කුසලෙසුති කුසලධම්මෙසු සද්ධා නාම සාහු
 ලද්ධකාති උම්මුජ්ජති, සො තාවත්තකෙනෙව කුසලෙන උම්මුජ්ජති නාම. සාධු
 හිරිතිආදීසුපි එසෙව නයො. වඩ්ඪකවාරෙති රජකානං බාරපරිස්සාවනෙ,
 සුරාපරිස්සාවනෙ වා. එවං පුග්ගලොති “එවං සාධු සද්ධා”ති ඉමෙසං සද්ධාදීනං
 වසෙන එකවාරං උම්මුජ්ජන්තවා තෙසං පරිභානියා පුන නිමුජ්ජතියෙව
 දෙවදත්තාදයො විය. දෙවදත්තො හි අට්ඨ සමාපත්තියො පඤ්ච ව අභිඤ්ඤායො
 නිබ්බත්තෙන්වාපි පුන බුද්ධානං පටිපක්ඛනාය තෙහි ගුණෙහි පරිහීනො
 රුහිරුජ්ජාදකම්මං සඬ්ඪසහෙදකම්මඤ්ච කත්වා කායස්ස හෙදා දුතියචිත්තවාරෙන
 වුතිචිත්තමනන්තරා නිරයෙ නිබ්බත්තො. කොකාලිකො ද්වෙ අග්ගසාවකෙ
 උපවදිත්වා පදුමනිරයෙ නිබ්බත්තො.

නෙව භායති නො වඩ්ඪතීති අප්පහොනකකාලෙපි න භායති, පහොනකකාලෙපි
 න වඩ්ඪතී. උභයමිපි පනෙතං අගාරිකෙනපි අනගාරිකෙනපි දීපෙනබ්බං. එකච්චො
 හි අගාරිකො අප්පහොනකකාලෙ පක්ඛිකහත්තං වස්සිකං වා උපනිබන්ධාපෙසි,
 සො පච්ඡා පහොනකකාලෙපි පක්ඛිකහත්තාදිමත්තමෙව පවත්තෙති. අනගාරිකොපි
 ආදිමහි අප්පහොනකකාලෙ උද්දෙසං ධුතඬ්ඨං වා ගණ්හාති, මෙධාවී
 බලවීරියසම්පත්තියා පහොනකකාලෙ තතො උත්තරං න කරොති. එවං පුග්ගලොති
 එවං ඉමාය සද්ධාදීනං ධීතියා පුග්ගලො උම්මුජ්ජන්තවා ධීතො නාම භොති.
 උම්මුජ්ජන්තවා පතරතීති සකදාගාමිපුග්ගලො කිලෙසතනුතාය උට්ඨහිත්වා
 ගන්තබ්බදිසාහිමුබො තරති නාම.

පටිගාධජ්ජත්තො භොතීති අනාගාමිපුග්ගලං සන්ධාය වදති. ඉමෙ පන සත්ත
 පුග්ගලො උදකොපමෙන දීපිතා. සත්ත කිර ජඬ්ඪසවාණිජා අද්ධානමග්ගජ්ජපිපන්තා
 අන්තරාමග්ගෙ එකං පුණ්ණනදිං පාපුණ්ණසු. තෙසු පයමං ඔතිණ්ණො උදකහිරුකො
 පුරිසො ඔතිණ්ණට්ඨානෙයෙව නිමුජ්ජන්තවා පුන සණ්ඨාතුං නාසක්ඛි, අවස්සංව
 මච්ඡකච්ඡපහත්තං ජාතො. දුතියො ඔතිණ්ණට්ඨානෙ නිමුජ්ජන්තවා සකිං උට්ඨහිත්වා
 පුන නිමුග්ගො උට්ඨාතුං නාසක්ඛි, අන්තොයෙව මච්ඡකච්ඡපහත්තං ජාතො.

තනියෝ නිමුණින්වා උට්ටිතො මජ්ඣෙක නදියා යත්වා නෙව ඔරතො ආගන්තුං, න පාරං ගන්තුං අසක්ඛි. චතුත්ථො උට්ටියා යිතො උත්තරණතිත්ථං ඔලොකෙසි. පඤ්චමො උත්තරණතිත්ථං ඔලොකෙත්වා පතරති. ඡට්ඨො තං දිස්වා පාරිමතීරං ගන්ත්වා කට්ඨපමාණෙ උදකෙ යිතො. සත්තමො පාරිමතීරං ගන්ත්වා ගන්ධවුණ්ණාදිහි න්හත්වා වරවත්ථාදිනි නිවාසෙත්වා සුරහිවිලෙපනං විලිම්පිත්වා නිලුප්පලමාලාදිනි පිලන්ධිත්වා නානාලඬකාරප්පටිමණ්ඩිතො මහානගරං පවිසිත්වා පාසාදමාරුහිත්වා උත්තමභොජනං භුඤ්ජති.

තත්ථ ජඩ්ඝවාණිජා විය ඉමෙ සත්ත පුග්ගලා, නදී විය වට්ටං, පයමස්ස උදකභීරුකස්ස පුරිසස්ස ඔතිණ්ණට්ඨානෙයෙව නිමුණ්ණනං විය මිච්ඡාදිට්ඨිකස්ස වට්ටෙ නිමුණ්ණනං, උමුණ්ණින්වා නිමුණ්ණනපුරිසො විය සද්ධාදීනං උප්පත්තිමත්ථකෙන උමුණ්ණින්වා තාසං භානියා නිමුග්ගපුග්ගලො, මජ්ඣෙක නදියා යත්වා විය සද්ධාදීනං යිතියා යිතිපුග්ගලො, උත්තරණතිත්ථං ඔලොකෙත්තො විය සොතාපත්තො, පතරන්තපුරිසො විය කිලෙසකාමාවට්ටතාය පතරන්තො සකදාගාමී, තරිත්වා කට්ටත්තෙ උදකෙ යිතපුරිසො විය අනාවට්ටමිමත්තා අනාගාමී, න්හත්වා පාරිමතීරං උත්තරිත්වා ථලෙ යිතපුරිසො විය වත්තාරො ඔසෙ අතික්කමිත්වා නිබ්බානථලෙ යිතො ඛිණ්ණාසවබ්බාහ්මණො, ථලෙ යිතපුරිසස්ස නගරං පවිසිත්වා පාසාදං ආරුය්හ උත්තමභොජනභුඤ්ජනං විය ඛිණ්ණාසවස්ස නිබ්බානාරම්මණසමාපත්තිං අප්පෙත්වා විනිනාමනං වෙදිතබ්බං.

උදකුපමාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-9. අනිච්චානුපස්සිසුත්තාදිවණ්ණනා

16-19. ඡට්ඨෙ “ඉධ සමසිසි කථිතො”ති වත්ථා එවං සමසිසිතං විහජිත්වා ඉධාධිජ්ජෙතං දස්සෙතුං “සො චතුබ්බිධො භොති”ති ආදිමාහ. රොගවසෙන සමසිසි රොගසමසිසි. එස නයො සෙසෙසුපි. එකප්පභාරෙනෙවාති එකචෙලායමෙව. යො චක්ඛුරොගාදීසු අඤ්ඤතරස්මිං සති “ඉතො අනුට්ඨිතො අරහත්තං පාපුණ්ණස්සාමී”ති විපස්සනං පට්ඨපෙසි, අථස්ස අරහත්තඤ්ච රොගතො වුට්ඨානඤ්ච එකකාලමෙව භොති, අයං රොගසමසිසි නාම. ඉරියාපථස්ස පරියොසානන්ති ඉරියාපථන්තරසමායොගො. යො යානාදීසු ඉරියාපථෙසු අඤ්ඤතරං අධිට්ඨාය “අවිකොපෙත්වාච අරහත්තං පාපුණ්ණස්සාමී”ති විපස්සනං පට්ඨපෙසි. අථස්ස අරහත්තප්පත්ති ච ඉරියාපථවිකොපනඤ්ච එකප්පභාරෙනෙව භොති, අයං ඉරියාපථසමසිසි නාම. ජීවිතසමසිසි නාමාති එත්ථ “පලිබොධසිසං මානො, පරාමාසසිසං දිට්ඨි, වික්ඛෙපසිසං උද්ධච්චං, කිලෙසසිසං අවිජ්ජා, අධිමොක්ඛසිසං සද්ධා, පග්ගහසිසං වීරියං, උපට්ඨානසිසං සති, අවික්ඛෙපසිසං සමාධි, දස්සනසිසං පඤ්ඤා, පවත්තසිසං ජීවිතින්ද්‍රියං, චුතිසිසං විමොක්ඛො, සඬ්ඛාරසිසං නිරොධො”ති පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 3.33) වුත්තෙසු සත්තරසසු සිසෙසු පවත්තසිසං කිලෙසසිසන්ති ද්වෙ සිසානි ඉධාධිජ්ජෙතානි – “අපුබ්බං අවරිමං ආසවපරියාදානඤ්ච භොති ජීවිතපරියාදානඤ්චා”ති වචනතො. තෙසු කිලෙසසිසං

අරහත්තමග්ගො පරියාදියති, පවත්තසීසං ජීවිතින්ද්‍රියං චුතිවිත්තං පරියාදියති. තත්ථ අවිජ්ජාපරියාදායකං චිත්තං ජීවිතින්ද්‍රියං පරියාදාතුං න සක්කොති,
 ජීවිතින්ද්‍රියපරියාදායකං අවිජ්ජං පරියාදාතුං න සක්කොති. අඤ්ඤං
 අවිජ්ජාපරියාදායකං චිත්තං, අඤ්ඤං ජීවිතන්ද්‍රියපරියාදායකං. යස්ස චෙතං සීසද්වයං
 සමං පරියාදානං ගච්ඡති, සො ජීවිතසමසීසී නාම.

කථං පනිදං සමං හොතීති? වාරසමත්තය. යස්මිඤ්භි වාරෙ මග්ගචුට්ඨානං හොති,
 සොත්තාපත්තිමග්ගෙ පඤ්ච පච්චචෙක්ඛණානි, සකදාගාමීමග්ගෙ පඤ්ච,
 අනාගාමීමග්ගෙ පඤ්ච, අරහත්තමග්ගෙ චත්තාරීති එකුනවීසතිමෙ
 පච්චචෙක්ඛණඤාණෙ පතිට්ඨාය භවඬගං ඔතරිත්වා පරිනිබ්බායතො ඉමාය
 වාරසමත්තය ඉදං උභයසීසපරියාදානම්පි සමං හොතීති ඉමාය වාරසමත්තය.
 වාරසමචුත්තිදායකෙන හි මග්ගචිත්තෙන අත්තනො අනන්තරං වීය නිජ්ජාදෙනබ්බා
 පච්චචෙක්ඛණවාරා ච කිලෙසපරියාදානස්සෙව වාරාති චත්තබ්බතං අරහති.
 “චිත්‍රත්තස්මිං චිත්‍රත්තමිති ඤාණං හොතී”ති (ම. නි. 1.78; සං. නි. 3.12, 14)
 වචනතො පච්චචෙක්ඛණපරිසමාපනෙන කිලෙසපරියාදානං සම්පාපිතං නාම
 හොතීති ඉමාය වාරචුත්තියා සමත්තය කිලෙසපරියාදානජීවිතපරියාදානානං සමත්තා
 චෙදිතබ්බා. තෙනෙවාහ “යස්මා පනස්ස...පෙ... තස්මා එවං චුත්ත”න්ති.

ආයුතො චෙමජ්ඣං අනතික්කමිත්වා අන්තරාව කිලෙසපරිනිබ්බානෙන
 පරිනිබ්බායතීති අන්තරාපරිනිබ්බායී. තෙනාහ “යො පඤ්චසු සුද්ධාවාසෙසු”තිආදි.
 චෙමජ්ඣං අවිහාදීසු යත්ථ උප්පන්නො, තත්ථ ආයුතො චෙමජ්ඣං.
 ආයුචෙමජ්ඣං උපභවිව අතික්කමිත්වා තත්ථ පරිනිබ්බායතීති උපභවිවපරිනිබ්බායී.
 තෙනාහ “යො තත්ථෙවා”තිආදි. අසඬබාරෙන අප්පයොගෙන අනුස්සාහෙන
 අකිලමන්තො තික්ඛින්ද්‍රියත්තය සුඛෙනෙව පරිනිබ්බායතීති අසඬබාරපරිනිබ්බායී.
 තෙනාහ “යො තෙසංයෙවා”තිආදි. තෙසංයෙව පුග්ගලානන්ති නිද්ධාරණෙ
 සාම්චවනං. අප්පයොගෙනාති අධිමත්තප්පයොගෙන විනා අප්පකසිරෙන.
 සසඬබාරෙන සප්පයොගෙන කිලමන්තො දුක්ඛෙන පරිනිබ්බායතීති
 සසඬබාරපරිනිබ්බායී. උද්ධංවාහිභාවෙන උද්ධමස්ස තණ්හාසොතං
 වට්ටසොතඤ්චාති, උද්ධං වා ගන්ත්වා පටිලහිතබ්බතො උද්ධමස්ස මග්ගසොතන්ති
 උද්ධංහොතො. පටිසන්ධිවසෙන අකනිට්ඨං ගච්ඡතීති අකනිට්ඨගාමී.

එත්ථ පන චතුක්කං චෙදිතබ්බං. යො හි අවිහතො පට්ඨාය චත්තාරො
 දෙවලොකෙ සොධෙත්වා අකනිට්ඨං ගන්ත්වා පරිනිබ්බායති, අයං උද්ධංසොතො
 අකනිට්ඨගාමී නාම. අයඤ්භි අවිහෙසු කප්පසහස්සං වසන්තො අරහත්තං පත්තුං
 අසක්කුණිත්වා අතප්පං ගච්ඡති, තත්‍රාපි ද්වෙ කප්පසහස්සානි වසන්තො අරහත්තං
 පත්තුං අසක්කුණිත්වා සුදස්සං ගච්ඡති, තත්‍රාපි චත්තාරි කප්පසහස්සානි වසන්තො
 අරහත්තං පත්තුං අසක්කුණිත්වා සුදස්සිං ගච්ඡති, තත්‍රාපි අට්ඨ කප්පසහස්සානි
 වසන්තො අරහත්තං පත්තුං අසක්කුණිත්වා අකනිට්ඨං ගච්ඡති, තත්ථ වසන්තො
 අග්ගමග්ගං අධිගච්ඡති. තත්ථ යො අවිහතො පට්ඨාය දුතියං වා චතුත්ථං වා
 දෙවලොකං ගන්ත්වා පරිනිබ්බායති, අයං උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී නාම.

යො කාමහවතො චචිත්වා අකනිට්ඨෙසු පරිනිබ්බායති, අයං න උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී නාම. යො හෙට්ඨා චතුසු දෙවලොකෙසු තත්ථ තත්ථෙව නිබ්බත්තිත්වා පරිනිබ්බායති, අයං න උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමීති.

එතෙ පන අවිහෙසු උප්පන්තසමන්තරභායුවෙමජ්ඣං අප්පත්වා ච පරිනිබ්බායනවසෙන තයො අන්තරාපරිනිබ්බායිනො, එකො උපහච්චපරිනිබ්බායී, එකො උද්ධංසොතොති පඤ්චවිධො, අසඬාචාරසසඬාචාරපරිනිබ්බායිච්ඡාගෙන දස භොන්ති, තථා අතප්පසුදස්සසුදස්සිසුති චත්තාරො දසකාති චත්තාරීසං. අකනිට්ඨෙ පන උද්ධංසොතො නත්ථී, තයො අන්තරාපරිනිබ්බායිනො, එකො උපහච්චපරිනිබ්බායීති චත්තාරො, අසඬාචාරසසඬාචාරපරිනිබ්බායිච්ඡාගෙන අට්ඨාති අට්ඨචත්තාරීසං අනාගාමීනො. සත්තමාදිසු නත්ථී චත්තබ්බං.

අනිච්චානුපස්සිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නිද්දසවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

20. දසමෙ නිද්දසවත්ථුනිති ආදිසද්දලොපෙතායං නිද්දෙසොති ආහ “නිද්දසාදිවත්ථුනි”ති. නත්ථී ඉදානි ඉමස්ස දසාති නිද්දෙසො. පඤ්චොති ඤාතුං ඉච්ඡිතො අත්ථො. පුන දසවස්සො න භොතිති තෙසං මනිමත්තමෙතන්ති දස්සෙතුං “සො කිරා”ති කිරසද්දග්ගහණං. නිද්දෙසොති චෙතං චචනමත්තං. තස්ස නිබ්බිසාදිභාවස්ස විය නින්තවාදිභාවස්ස ච ඉච්ඡිතත්තාති දස්සෙතුං “න කෙවලඤ්චා”තිආදි චුත්තං. ගාමෙ විවරන්තොති ගාමෙ පිණ්ඩාය වරන්තො. න ඉදං තිත්ථියානං අධිවචනං තෙසු තන්තිමිත්තස්ස අභාවා, සාසනෙපි සෙබස්සපි න ඉදං අධිවචනං, කිමඬිගං පන පුපුජ්ජනස්ස. යස්ස පනෙතං අධිවචනං යෙන ච කාරණෙන, තං දස්සෙතුං “බ්බිණ්ණසවස්සෙත”න්තිආදි චුත්තං. අප්පට්ඨසන්ධිකභාවො භික්ඛ පච්චක්ඛතො කාරණං. පරම්පරාය ඉතරානි යාති පාළියං ආගතානිං.

සික්ඛාය සම්මදෙව ආදානං සික්ඛාසමාදානං. තං පනස්සා පාරිසුරියා වෙදිතබ්බන්ති ආහ “සික්ඛාත්තයපුරුණෙ”ති. සික්ඛාය වා සම්මදෙව ආදිතො පට්ඨාය රක්ඛණං සික්ඛාසමාදානං. තඤ්ච අත්ථොතො පුරුණෙන පරිච්ඡින්නං අරක්ඛණෙ සබ්බෙන සබ්බං අභාවතො, රක්ඛණෙ ච පරිපුරණතො. බලවච්ඡන්දොති දළ්භව්ඡන්දො. ආයතින්ති අනන්තරානාගතදිවසාදිකාලො අධිප්පෙතො, න අනාගතභවොති ආහ “අනාගතෙ පුනදිවසාදිසුපි”ති. සික්ඛං පරිපුරෙන්නස්ස තත්ථ නිබද්ධහත්තිතා අවිගතපෙමතා. තෙභුමකධම්මානං අනිච්චාදිවසෙන සම්මදෙව නිජ්ඣානං ධම්මනිසාමනාති ආහ “විපස්සනායෙන අධිවචන”න්ති. තණ්හාවිනයෙති භඩ්ගානුපස්සනාඤ්ඤාණානුභාවසිද්ධො තණ්හාවික්ඛම්භනෙ. එකීභාවෙති ගණසඬිගණිකාකිලෙසසඬිගණිකාවිගමසිද්ධො විවෙකවාසෙ. වීරියාරම්භෙති සම්මප්පධානස්ස පග්ගණ්හනෙ. තං පන සබ්බසො වීරියස්ස පරිබුහනං භොතිති ආහ “කායිකවෙතසිකස්ස වීරියස්ස පුරුණෙ”ති. සතියඤ්චෙව නිපකභාවෙ වාති සනොකාරිත්තාය චෙව සම්පජානකාරිත්තාය ච.

සතිසම්පජ්ඣාදිනෙව හි විරියාරම්භො ඉජ්ඣති. දිට්ඨිපට්ඨෙධෙති
මග්ගසම්මාදිට්ඨියා පටිච්ඡේදාය. තෙනාහ “මග්ගදස්සනෙ”ති.

නිද්දසවත්ථුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනුසයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. වජ්ජිසත්තකවග්ගො

1. සාරන්දදසුත්තවණ්ණනා

21. තතිසස්ස පඨමෙ දෙවායනනභාවෙන චිත්තත්තා ලොකස්ස
චිත්තිකාරට්ඨානතාය ච චෙතියං අහොසි. යාවකිවන්ති (දී. නි. ටී. 2.134)
එකමෙවෙනං පදං අනියමතො පරිමාණවාචී. කාලො චෙත්ථ අධිජ්ජෙතොති ආහ
“යත්තකං කාල”න්ති. අභිණ්භං සන්තිපාතාති නිව්චසන්තිපාතා. තං පන
නිව්චසන්තිපාතතං දස්සෙතුං “දිවසස්සා”තිආදි වුත්තං. සන්තිපාතබ්බලාති
පචුරසන්තිපාතා. වොසානන්ති සඬකොචං. “වුද්ධියෙවා”තිආදිනා වුත්තමත්ථං
බ්බතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං “අභිණ්භං අසන්තිපතන්තා හී”තිආදි වුත්තං. ආකුලාති
බ්බතිතා න පසන්තා. භිජ්ජිත්වාති වග්ගබන්ධතො විහජ්ජ විසුං විසුං හුත්වා.

සන්තිපාතහෙරියාති සන්තිපාතාරොචනහෙරියා. අද්ධභුත්තා වාති සාම්භුත්තා
වා. ඔසීදමානෙති භායමානෙ.

සුඬකන්ති හණ්ඩං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තෙහි පබ්බතබ්බණ්ඩනාදිතිත්ථගාමද්වාරාදීසු
රාජපුරිසානං දාතබ්බහාගං. බලිත්ති නිජ්ජන්තසස්සාදිතො ඡහාගං
සත්තභාගන්තිආදිනා ලද්ධබ්බකරං. දණ්ඩන්ති දසවිසතිකභාපණාදිකං
අපරාධානුරූපං ගහෙතබ්බධනදණ්ඩං. වජ්ජිධම්මන්ති වජ්ජිරාජධම්මං. ඉදානි
අපඤ්ඤත්තපඤ්ඤාපනාදීසු තජ්ජට්ඨිකෙපෙ ච ආදීනවානිසංසෙ ච විත්ථාරතො
දස්සෙතුං “තෙස”න්තිආදි වුත්තං. පාරිවරියක්ඛමාති උපට්ඨානක්ඛමා. පොරාණං
වජ්ජිධම්මන්ති එත්ථ පුබ්බෙ කිර වජ්ජිරාජානො “අයං වොරො”ති ආනෙත්වා
දස්සිතෙ “ගණ්භථ නං වොර”න්ති අවත්වා විනිවිජ්ජයමහාමත්තානං දෙන්ති. තෙ
විනිවිජ්ජිත්වා සවෙ අවොරො හොති, විස්සජ්ජෙන්ති. සවෙ වොරො, අත්තනා
කිඤ්චි අකත්වා වොහාරිකානං දෙන්ති, තෙපි විනිවිජ්ජිත්වා අවොරො වෙ,
විස්සජ්ජෙන්ති. වොරො වෙ, සුත්තධරානං දෙන්ති. තෙපි විනිවිජ්ජිත්වා අවොරො
වෙ, විස්සජ්ජෙන්ති. වොරො වෙ, අට්ටකුලිකානං දෙන්ති, තෙපි තට්ඨ කත්වා
සෙනාපතිස්ස, සෙනාපති උපරාජස්ස, උපරාජා රඤ්ඤො. රාජා විනිවිජ්ජිත්වා සවෙ
අවොරො හොති, විස්සජ්ජෙන්ති. සවෙ පන වොරො හොති, පවෙණ්ණපණ්ණකං
වාචාපෙති. තත්ථ “යෙන ඉදං නාම කතං, තස්ස අයං නාමදණ්ඩො”ති ලිඛිතං. රාජා
තස්ස කිරියං තෙන සමානෙත්වා තදනුව්ච්චිකං දණ්ඩං කරොති. ඉති එතං පොරාණං

වජ්ජිධම්මං සමාදාය වත්තන්තානං මනුස්සා න උජ්ඣායන්ති. පරම්පරාගතෙසු අට්ටකුලෙසු ජාතා අගතිගමනවිරතා අට්ටමහල්ලකපුරිසා අට්ටකුලිකා.

සක්කාරන්ති උපකාරං. ගරුභාවං පච්චුපට්ඨපෙත්වාති “ඉමෙ අම්භාකං ගරුතො”ති තත්ථ ගරුභාවං පටි පටි උපට්ඨපෙත්වා. මානෙස්සන්තිති සම්මානෙස්සන්ති. තං පන සම්මානනං තෙසු නෙසං අත්තමනතාපුබ්බකන්ති ආහ “මනෙන පියායිස්සන්ති”ති. නිපච්චකාරං පණිපාතං. දස්සෙන්නීති ගරුචිත්තහාරං දස්සෙන්නී. සන්ධානෙතුන්ති සම්බන්ධං අවිච්ඡින්නං කත්වා සට්ඨං.

පසය්හකාරස්සාති බලක්කාරස්ස. කාමං වුද්ධියා පූජනීයතාය “වුද්ධිභානියො”ති වුත්තං, අත්ථො පන වුත්තානුක්කමෙනෙව යොජෙතබ්බො. පාළියං වා යස්මා “වුද්ධියෙව පාටිකඛ්ඛා, නො පරිභානී”ති වුත්තං, තස්මා තදනුක්කමෙන “වුද්ධිභානියො”ති වුත්තං.

විපච්චිතුං අලද්ධොකාසෙ පාපකම්මෙ, තස්ස කම්මස්ස විපාකෙ වා අනවසරොව දෙවසොපසග්ගො. තස්මිං පන ලද්ධොකාසෙ සියා දෙවතොපසග්ගස්ස අවසරොති ආහ “අනුප්පන්නං...පෙ.... වඩ්ඨෙන්නී”ති. එතෙනෙව අනුප්පන්නං සුඛන්ති එත්ථාපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. බලකායස්ස දිගුණතිගුණතාදස්සනං පටිහයභාවදස්සන්ති එවමාදිනා දෙවතානං සඬිගාමසීසෙ සභායතා වෙදිතබ්බො.

අනිච්ඡිතන්ති අනිට්ඨං. ආවරණතොති නිසෙධනතො. ධම්මතො අනපෙතා ධම්මියාති ඉධ “ධම්මිකා”ති වුත්තා. මිගසුකරාදිසාතාය සුනබාදිනං කඬ්ඨිත්වා වනවරණං වාජො, තත්ථ නියුත්තා, තෙ වා වාජෙන්නීති වාජිකා, මිගවධවාරිතො.

සාරන්දදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. වස්සකාරසුත්තවණ්ණනා

22. දුතියෙ අභියාතුකාමොති එත්ථ අභි-සද්දො අභිභවනත්ථො “අනභිවිදිතු”න්තිආදීසු වියාති ආහ “අභිභවනත්ථාය යාතුකාමො”ති. වජ්ජීරාජානොති “වජ්ජෙතබ්බො ඉමෙ”ති ආදිතො පවත්තං වචනං උපාදාය වජ්ජීති ලද්ධනාමා රාජානො, වජ්ජීරට්ඨස්ස වා රාජානො වජ්ජීරාජානො. රට්ඨස්ස පන වජ්ජීසමඤ්ඤා තන්තිවාසිරාජකුමාරවසෙන වෙදිතබ්බො. රාජීද්ධියාති රාජභාවානුගතෙන පභාවෙන. සො පන පභාවො නෙසං ගණරාජානං මිථො සාමග්ගියා ලොකෙ පාකටො. විරට්ඨායි ව අහොසිති “සමග්ගභාවං කට්ඨි”ති වුත්තං. අනු අනු තංසමඬිගිතො භාවෙති වඩ්ඨෙන්නීති අනුභාවො, අනුභාවො එව ආනුභාවො, පතාපො. සො පන නෙසං පතාපො හත්ථිඅස්සාදිවාහනසම්පත්තියා තත්ථ ව සුභික්ඛිතභාවෙන ලොකෙ පාකටො ජාතොති “එතෙන...පෙ.... කට්ඨි”ති වුත්තං. තාළවිජ්ග්ගලෙනාති කුඤ්චිකාජිද්දෙන. අසනන්ති සරං. අතිපාතයිස්සන්තිති අතික්කාමෙන්නී. පොඬ්ඛානුපොඬ්ඛන්ති පොඬ්ඛස්ස අනුපොඬ්ඛං, පුරිමසරස්ස පොඬ්ඛපදානුගතපොඬ්ඛං ඉතරං සරං කත්වාති අත්ථො.

අවිරාධිතත්ති අවිරජ්ඣිතං. උච්ඡින්නදිස්සාමිති උම්මුලනවසෙන කුලසන්නතිං ඡින්නදිස්සාමි. අයනං වඩ්ඪනං අයො, තප්පට්ඨකංඛන අනායොති ආහ “අවඩ්ඪි”න්ති. ඤාතිනං ඛ්‍යාසනං විනාසො ඤාතිඛ්‍යාසනං.

ගඬගායාති ගඬගාසමීපෙ. පට්ටනගාමන්ති සකට්ඨනගාමං. තත්‍රාති තස්මිං පට්ටනෙ. බලවාසාතජාතොති උප්පන්නබලවකොධො. මෙති මය්හං. ගතෙනාති ගමනෙන. සීතං වා උණ්හං වා නත්ථී තාය වෙලාය. අභිමුඛං යුද්ධෙනාති අභිමුඛං උජුකමෙව සඬගාමකරණෙන. උපලාපනං සාමං දානඤ්චාති දස්සෙතුං “අල”න්තිආදි වුත්තං. හෙදොපි ඉධ උපායො ඵවාති වුත්තං “අඤ්ඤු මිටුහෙදා”ති. යුද්ධස්ස පන අනුපායනා පගෙව පකාසිතා. ඉදන්ති “අඤ්ඤු උපලාපනාය අඤ්ඤු මිටුහෙදා”ති ඉදං වචනං. කථාය නයං ලභිත්වාති “යාවකීවඤ්ච ...පෙ.... පරිහානී”ති ඉමාය භගවතො කථාය උපායං ලභිත්වා. අනුකම්පායාති වජ්ජිරාජෙසු අනුග්ගහෙන.

රාජාපි තමෙව පෙසෙත්වා සබ්බෙ...පෙ.... පාපෙසීති රාජා තං අත්තනො සන්නිකං ආගතං “කිං, ආවරිය, භගවා අවවා”ති පුච්ඡි. සො “යථා හො සමණස්ස ගොතමස්ස වචනං න සක්කා වජ්ජී කෙනවි ගහෙතුං, අපිව උපලාපනාය වා මිටුහෙදෙන වා සක්කා”ති ආහ. තතො නං රාජා “උපලාපනාය අමිභාකං හත්ථිඅස්සාදයො නස්සිස්සන්ති, හෙදෙනෙව තෙ ගහෙස්සාමි, කිං කරොමා”ති පුච්ඡි. තෙන හි, මහාරාජ, තුම්හෙ වජ්ජී ආරබ්භ පරිසති කථං සමුට්ඨාපෙථ, තතො අහං “කිං තෙ, මහාරාජ, තෙහි, අත්තනො සන්නකෙන කසිවණ්ඡ්ජාදීනි කත්වා ජීවන්තු ඵතෙ රාජානො”ති වත්වා පක්කමිස්සාමි. තතො තුම්හෙ “කිං නු, හො, ඵස බ්‍රාහ්මණො වජ්ජී ආරබ්භ පවත්තං කථං පටිබාහතී”ති වදෙය්‍යාථ. දිවසභාගෙ වාහං තෙසං පණ්ණාකාරං පෙසෙස්සාමි, තමපි ගාභාපෙත්වා තුම්හෙපි මම දොසං ආරොපෙත්වා බන්ධනතාළනාදීනි අකත්වාව කෙවලං බුරමුණ්ඩං මං කත්වා නගරා නිහරාපෙථ, අථාහං “මයා තෙ නගරෙ පාකාරො පරිබා ව කාරිතා, අහං ටීරදුබ්බලට්ඨානඤ්ච උත්තානගම්භීරට්ඨානඤ්ච ජානාමි, න විරස්සං දානි තං උජුං කරිස්සාමි”ති වක්ඛාමි. තං සුත්වා තුම්හෙ “ගච්ඡතු”ති වදෙය්‍යාථාති. රාජා සබ්බං අකාසි.

ලිච්ඡවි තස්ස නික්ඛමනං සුත්වා “සයො බ්‍රාහ්මණො, මා තස්ස ගඬගං උත්තාරෙතුං අදත්ථා”ති ආහංසු. තත්‍ර ඵකච්චෙහි “අම්හෙ ආරබ්භ කථිතත්තා කිර සො ඵවං කරොති”ති වුත්තෙ “තෙන හි භණෙ ඵතු”ති වදිංසු. සො ගන්ත්වා ලිච්ඡවි දිස්වා “කිමාගතත්ථා”ති පුච්ඡිතො තං පවත්තිං ආරොචෙසි. ලිච්ඡවිනො “අප්පමත්තකෙන නාම ඵවං ගරුං දණ්ඩං කාතුං න යුත්ත”න්ති වත්වා “කිං තෙ තත්‍ර යානන්තර”න්ති පුච්ඡිංසු. විනිච්ඡයමහාමච්චොභමස්මීති. තදෙව තෙ යානන්තරං හොතුති. සො සුට්ඨුතරං විනිච්ඡයං කරොති. රාජකුමාරා තස්ස සන්නිකෙ සිප්පං උග්ගණ්හන්ති. සො පතිට්ඨිතගුණො හුත්වා ඵකදිවසං ඵකං ලිච්ඡවිං ගහෙත්වා ඵකමත්තං ගන්ත්වා “දාරකා කසන්ති”ති පුච්ඡි. ආම, කසන්ති. ද්වෙ ගොණෙ යොජෙත්වාති. ආම, ද්වෙ ගොණෙ යොජෙත්වාති. ඵත්තකං වත්වා

නිවන්තො. තතො තමඤ්ඤො “කිං ආවරියො ආහා”ති පුච්ඡිත්වා තෙන වුත්තං – අසද්දහන්තො “න මෙසො යථාභූතං කථෙති”ති තෙන සද්ධිං හිජ්ජි.

බ්‍රාහ්මණො අපරමපි එකදිවසං එකං ලිච්ඡවිං එකමන්තං නෙත්වා “කෙන ඛාඤ්ජනෙන භුත්තොසි”ති පුච්ඡිත්වා නිවන්තො. තමපි අඤ්ඤො පුච්ඡිත්වා අසද්දහන්තො තථෙව හිජ්ජි. බ්‍රාහ්මණො අපරමපි දිවසං එකං ලිච්ඡවිං එකමන්තං නෙත්වා “අතිදුග්ගතොසි කිරා”ති පුච්ඡි. කො එවමාහාති. අසුකො නාම ලිච්ඡවීති. අපරමපි එකමන්තං නෙත්වා “ත්වං කිර භීරුජාතිකො”ති පුච්ඡි. කො එවමාහාති? අසුකො නාම ලිච්ඡවීති. එවං අඤ්ඤො අකට්ඨකමෙව අඤ්ඤස්ස කථෙත්තො තීහි සංවච්ඡරෙහි තෙ රාජානො අඤ්ඤමඤ්ඤං හින්දිත්වා යථා ද්වෙ එකමග්ගෙන න ගච්ඡන්ති, තථා කත්වා සන්තිපාතහෙරිං වරාපෙසි. ලිච්ඡවිනො “ඉස්සරා සන්තිපතන්තු, සුරා සන්තිපතන්තු”ති වත්වා න සන්තිපතිංසු. බ්‍රාහ්මණො “අයං දානි කාලො, සීසං ආගච්ඡතු”ති රඤ්ඤො සාසනං පෙසෙති. රාජා සුත්වාච බලහෙරිං වරාපෙත්වා නික්ඛමී. වෙසාලිකා සුත්වා “රඤ්ඤො ගඬගං උත්තරිතුං න දස්සාමා”ති හෙරිං වරාපෙසුං. තෙ සුත්වා “ගච්ඡන්තු සුරරාජානො”ති ආදීනි වත්වා න සන්තිපතිංසු. “නගරජ්ජවෙසනං න දස්සාම, ද්වාරානි පිදහිස්සාමා”ති හෙරිං වරාපෙසුං. එකොපි න සන්තිපති. යථාච්චට්ඨෙහි ද්වාරෙහි පවිසිත්වා සබ්බෙ අන්‍යඛාසනං පාපෙත්වා ගතො. තං සන්ධායෙන වුත්තං – “රාජාපි තමෙව පෙසෙත්වා සබ්බෙහි හින්දිත්වා ගන්ත්වා අන්‍යඛාසනං පාපෙසි”ති.

වස්සකාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පයමසත්තකසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ අපරිභානාය හිතාති අපරිභානියා (දී. නි. ටී. 2.136), න පරිභායන්ති එතෙහීති වා අපරිභානියා. එවං සඬබ්බෙපතො වුත්තමත්ථං චිත්ථාරතො දස්සෙත්තො “ඉධාපි වා”ති ආදිමාහ. තත්ථ තතොති ආදි දිසාසු ආගතසාසනෙ වුත්තවචනං. වුත්තකථනං. විහාරසීමා ආකුලා යස්මා, තස්මා උපොසථපචාරණා ඨිතා. ඔලියමානකොති පාළිතො අත්ථතො ව විනස්සමානකො. උක්ඛිපාපෙත්තාති පගුණභාවකරණෙන අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන ව පග්ගණ්හන්තා.

සාවත්ථියං හික්ඛු විය (පාරා. 565) පාවිත්තියං දෙසාපෙතබ්බොති පඤ්ඤාපෙත්තා. වජ්ජිපුත්තකා විය (වුළුව. 446) දසවත්ථුදිපනෙන. තථා අකරොත්තාති නවං කතිකවත්තං වා සික්ඛාපදං වා අමද්දන්තා ධම්මවිනයතො සාසනං දිපෙත්තා බුද්දකම්පි ව සික්ඛාපදං අසමුහනන්තා. ආයස්මා මහාකස්සපො විය වාති “සුඤ්ඤා මෙ, ආවුසො, සඬ්ඝො, සන්තාමිහාකං සික්ඛාපදානි ගිහිගතානි. ගිහිනොපි ජානන්ති ‘ඉදං වො සමණානං සක්ඛපුත්තිකානං කප්පති, ඉදං වො න කප්පති’ති. සථෙපි හි මයං බුද්දානුබුද්දකානි සික්ඛාපදානි සමුහනිස්සාම, භවිස්සන්ති වත්තාරො ‘ධුමකාලිකං සමණෙන ගොතමෙන සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, යාවිමෙසං සත්ථා අට්ඨාසි, තාවිමෙ සික්ඛාපදෙසු සික්ඛිංසු. යතො ඉමෙසං සත්ථා

පරිනිබ්බූතො, න දානිමෙ සික්ඛාපදෙසු සික්ඛන්තී'ති. යදි සඨසස්ස පත්තකල්ලං, සඨසො අපඤ්ඤත්තං න පඤ්ඤපෙය්‍යා, පඤ්ඤත්තං න සමුච්ඡින්නදෙය්‍යා, යථාපඤ්ඤත්තෙසු සික්ඛාපදෙසු සමාදාය වත්තෙය්‍යා'ති ඉමං (චූළව. 442) තන්තිං යපෙන්නො ආයස්මා මහාකස්සපො විය ව.

ථීරභාවජ්ජත්තාති සාසනෙ ථීරභාවං අනිවත්තිතභාවං උපගතා. ථෙරකාරකෙහිති ථෙරභාවසාධකෙහි සීලාදිගුණෙහි අසෙක්ඛධම්මෙහි. බහු රත්තියොති පබ්බජිතා හුත්වා බහු රත්තියො ජානන්ති. සීලාදිගුණෙසු පතිට්ඨාපනාමෙව සාසනෙ පරිණායකතාති ආහ “තිසු සික්ඛාසු පවත්තෙන්ති”ති. ඔවාදං න දෙන්ති අභාජනභාවතො. පච්චෙක්ඛකථන්ති ආවරියපරම්පරාහතං සම්මාපටිපත්තිදීපනං ධම්මකථං. සාරභූතං ධම්මපරියායන්ති සමථිවිපස්සනාමග්ගඵලසම්පාපනෙන සාසනෙ සාරභූතං බොජ්ඣංගිගකොසල්ලඅනුත්තරසීතිභාව- (අ. නි. 6.85) අධිවිත්තසුත්තාදිධම්මතන්තිං. ආදිකං ඔවාදන්ති ආදි-සද්දෙන “එවං තෙ ආලොකෙතබ්බං, එවං තෙ විලොකෙතබ්බං, එවං තෙ සම්ඤ්ජිතබ්බං, එවං තෙ පසාරෙතබ්බං, එවං තෙ සඨසාට්ඨත්තවීරං ධාරෙතබ්බං”න්ති ඔවාදං සඨගණ්හාති.

පුනබ්භවදානං පුනබ්භවො උත්තරපදලොපෙන. ඉතරෙති යෙ න පච්චයවසිකා න ආමිසවක්ඛුකා, තෙ න ගච්ඡන්ති තණ්හාය වසං.

ආරඤ්ඤකෙසුති අරඤ්ඤභාගෙසු අරඤ්ඤපරියාපන්නෙසු. නනු යත්ථ කත්ථවිපි තණ්හා සාවජ්ජා එවාති වොදනං සන්ධායාහ “ගාමන්තසෙනාසනෙසු හී”තිආදි. තෙන “අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපයතො”ති එත්ථ චුත්තපිභාදයො පිය ආරඤ්ඤකසෙනාසනෙසු සාලයතා සෙවිතබ්බපක්ඛිකා එවාති දස්සෙති.

අත්තනාචාති සයමෙව. තෙන පරෙහි අනුස්සාහිතානං සරසෙනෙව අනාගතානං පෙසලානං හික්ඛුනං ආගමනං, ආගතානඤ්ච ඵාසුචිහාරං පච්චාසිසන්තීති දස්සෙති. ඉමිනාව නීභාරෙතාති ඉමාය පටිපත්තියා. අග්ගහිතධම්මග්ගහණන්ති අග්ගහිතස්ස පරියත්තිධම්මස්ස උග්ගහණං. ගහිතසජ්ඣායකරණන්ති උග්ගහිතස්ස සුට්ඨ අත්ථවිත්තනං. විත්තරත්ථො හි අයං සජ්ඣායසද්දො. එන්තීති උපගච්ඡන්ති. නිසිදන්ති ආසනපඤ්ඤාපනාදිනා.

පයමසත්තකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-6. දුතියසත්තකසුත්තාදිවණ්ණනා

24-26. චතුත්ථෙ කරොන්නොයෙවාති යථාචුත්තං තිරච්ඡානකථං කථෙන්නොයෙව. අතිරච්ඡානකථාභාවෙපි තස්ස තත්ථ තජ්ජරභාවදස්සනත්ථං අවධාරණවචනං. පරියන්තකාරීති සපරියන්තං කත්වා වත්තා. “පරියන්තවතිං වාවං භාසිතා”ති (දී. නි. 1.9, 194) හි චුත්තං. අජ්ජහස්සෙවාති පරිමිතකථොයෙව එකන්තෙන කථෙතබ්බස්සෙව කථනතො. සමාපත්තිසමාපජ්ජනං අරියො තුණ්හීභාවො. නිද්දායති යෙවාති නිද්දොක්කමෙන අනාදීනවදස්සී නිද්දායති යෙව,

ඉරියාපට්පරිවත්තනාදිනා න නං විනොදෙති. එවං සංසට්ඨොවාති වුත්තනයෙන ගණසඬගණිකාය සංසට්ඨො එව විහරති. දුස්සීලා පාපිච්ඡා නාමාති සයං නිස්සීලා අසන්තගුණසම්භාවනිච්ඡාය සමන්තාගතත්තා පාපා ලාමකා ඉච්ඡා එතෙසන්ති පාපිච්ඡා. පාපපුග්ගලෙහි මිත්තිකරණතො පාපමිත්තා. තෙහි සදා සහපවත්තනෙන පාපසහායා. තත්ථ නින්තනාදිනා තදධිමුත්තනය පාපසම්පවඬිකා. පඤ්චමාදීනි උත්තානත්ථානියෙව.

දුතියසත්තකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-11. සඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා

27-31. සත්තමෙ අනිච්චාති අනුපස්සති එතායාති අනිච්චානුපස්සනා.

තථාපවත්තවිපස්සනා පන යස්මා අත්තනා සහගතසඤ්ඤාය භාවිතාය භාවිතා එව හොති, තස්මා වුත්තං “අනිච්චානුපස්සනාදීහි සහගතසඤ්ඤා”ති. ඉමා සත්ත ලොකියවිපස්සනාපි හොන්ති “අනිච්ච”න්තිආදිනා පවත්තනතො. “එතං සන්තං එතං පණිතං යදිදං සබ්බසඬ්ඛාරසමථො”ති ආගතවසෙන පනෙත්ථ ද්වෙ ලොකුත්තරා හොන්තිති වෙදිතබ්බා. “විරාගො නිරොධො”ති හි තත්ථ නිබ්බානං වුත්තන්ති ඉධ විරාගසඤ්ඤා, තා වුත්තසඤ්ඤා නිබ්බානාරම්මණාපි සිද්ධං. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. අට්ඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වජ්ජිසත්තකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දෙවතාවග්ගො

5. පයමමිත්තසුත්තවණ්ණනා

36. චතුත්ථස්ස පඤ්චමෙ අත්තනො ගුය්හං තස්ස ආචිකරොතිති අත්තනො ගුය්හං නිග්ගුහිතුං යුත්තකථං අඤ්ඤස්ස අකථෙත්ථා තස්සෙව ආචික්ඛති. තස්ස ගුය්හං අඤ්ඤෙසං නාචික්ඛතිති තෙන කථිතගුය්හං යථා අඤ්ඤෙ න ජානන්ති, එවං අනාචිකරොන්තො ඡාදෙති.

පයමමිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-11. දුතියමිත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

37-42. ඡට්ඨෙ පියො ව හොති මනාපො වාති කල්‍යාණමිත්තලක්ඛණං දස්සිතං.

කල්‍යාණමිත්තො හි සද්ධාසම්පන්නො ව හොති සීලසම්පන්නො සුතසම්පන්නො වාගසම්පන්නො විරියසම්පන්නො සතිසම්පන්නො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤාසම්පන්නො. තත්ථ සද්ධාසම්පන්නියා සද්දහති තථාගතස්ස සම්බොධිං.

කම්මඤ්ච කම්මඵලඤ්ච, තෙන සම්බොධියා හෙතුභූතං සත්තෙසු හිතසුඛං න පරිච්චජති. සීලසම්පත්තියා සත්තානං පියො හොති ගරු භාවනීයො වොදකො පාපගරහී වත්තා වචනක්ඛමො. සුතසම්පත්තියා සච්චපට්චවසමුප්පාදාදිපටිසංයුත්තානං ගම්භිරානං කථානං කත්තා හොති. වාගසම්පත්තියා අප්පිච්ඡො හොති සත්තුට්ඨො පවිච්ඡිත්තො අසංසට්ඨො. විරියසම්පත්තියා ආරද්ධවිරියො හොති අත්තහිතපරහිතපටිපත්තියං. සතිසම්පත්තියා උපට්ඨිතස්සති හොති. සමාධිසම්පත්තියා අවික්ඛිත්තො හොති සමාහිතවිතො. පඤ්ඤාසම්පත්තියා අවිපරීතං පජානාති. සො සතියා කුසලාකුසලානං ධම්මානං ගතියො සමන්තෙසමානො පඤ්ඤාය සත්තානං හිතාහිතං යථාභූතං ජානිත්වා සමාධිනා තත්ථ එකග්ගවිත්තො හුත්වා විරියෙන සත්තෙ අහිතෙ නිසෙධෙත්වා හිතෙ නියොජෙති. තෙන චුත්තං “පියො...පෙ.... නියොජෙති”ති. සත්තමාදීනි උත්තානත්ථානි.

දුතියමිත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දෙවතාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මහායඤ්ඤවග්ගො

1. සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසුත්තවණ්ණනා

44. පඤ්චමස්ස පඨමෙ යස්මා නිදස්සනත්ථෙ නිපාතො (දී. නි. ටී. 2.127) තස්මා සෙය්‍යාථාපි මනුස්සාති යථා මනුස්සාති චුත්තං හොති. විසෙසො හොතියෙව සතිපි බාහිරස්ස කාරණස්ස අහෙදෙ අප්ඤ්ඤාත්තිකස්ස හින්තත්තා. නානත්තං කායෙ එතෙසං, නානත්තො වා කායො එතෙසන්ති නානත්තකායා. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. තෙසන්ති මනුස්සානං. නානත්තා සඤ්ඤා එතෙසං අත්ථිති නානත්තසඤ්ඤිනො. සුඛසමුස්සයතො විනිපාතො එතෙසං අත්ථිති විනිපාතිකා සතිපි දෙවභාවෙ දිබ්බසම්පත්තියා අභාවතො. අපායෙසු වා ගතො නත්ථි නිපාතො එතෙසන්ති විනිපාතිකා. තෙනාහ “වතුඅපායවිනිමුත්තා”ති. පියඬකරමාතාදීනං වියාති පියඬකරමාතා කිර යක්ඛිනි පව්වුසසමයෙ අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස ධම්මං සප්ඤ්ඤායතො සුත්වා –

“මා සද්දමකරි පියඬකර, හික්ඛු ධම්මපදානි භාසති;
අපි ධම්මපදං විජානිය, පටිපජ්ජෙම හිතාය නො සියා.

“පාණෙසු ව සංයමාමසෙ, සම්පජානමුසා න භණාමසෙ;
සික්ඛෙම සුසීලාමත්තනො, අපි මුච්චෙම පිසාවයොනියා”ති. (සං. නි. 1.240) –

එවං පුත්තකං සඤ්ඤාපෙත්වා තං දිවසං සොනාපත්තිඵලං පත්තා. උත්තරමාතා පන භගවතො ධම්මං සුත්වාච සොනාපත්තා ජාතා.

බ්‍රහ්මකායෙ පටිමජ්ඣානනිබ්බත්තෙ බ්‍රහ්මසමුහෙ, බ්‍රහ්මනිකායෙ වා භවාති බ්‍රහ්මකායිකා. මහාබ්‍රහ්මනො පරිසාය භවාති බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා තස්ස පරිවාරකට්ඨානෙ යිත්තතා. මහාබ්‍රහ්මනො පුරොහිතට්ඨානෙ යිත්තාති බ්‍රහ්මපුරොහිතා. ආයුචණ්ණාදීහි මහත්තා බ්‍රහ්මානොති මහාබ්‍රහ්මානො. සතිපි තෙසං තිවිධානමිපි පටිමෙන ඝානෙන ගන්ත්වා නිබ්බත්තභාවෙ ඝානස්ස පන පවත්තිහෙදෙන අයං විසෙසොති දස්සෙතුං “බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා පනා”තිආදි වුත්තං. පරිත්තෙනාති හීනෙන. සා වස්ස හීනතා ඡන්දාදීනං හීනතාය වෙදිතබ්බා. පටිලද්ධමත්තං වා හීනං. කප්පස්සාති අසඬ්ඛොයායකප්පස්ස. හීනපණිතානං මජ්ඣෙ භවත්තා මජ්ඣමං. සා වස්ස මජ්ඣමතා ඡන්දාදීනං මජ්ඣමතාය වෙදිතබ්බා. පටිලහිත්වා නාතිසුභාවිතං වා මජ්ඣමං. උපඬ්ඪකප්පොති අසඬ්ඛොයායකප්පස්ස උපඬ්ඪකප්පො. විජ්ජාරිකතරොති බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජෙහි පමාණතො විපුලතරො සභාවතො උළාරතරො ව හොති. සභාවෙනපි හි උළාරතමොව. තං පනෙත්ථ අප්පමාණං. තස්ස හි පරිත්තභාදීනං පරිත්තසුභාදීනඤ්ච කායෙ සතිපි සභාවචෙමත්තෙ එකත්තවසෙනෙව වචන්ථපියතීති “එකත්තකායා”ත්ථෙව තෙ වුච්චන්ති. පණිතෙනාති උක්කට්ඨෙන. සා වස්ස උක්කට්ඨතා ඡන්දාදීනං උක්කට්ඨතාය වෙදිතබ්බා. සුභාවිතං වා, සම්මදෙව, වසිභාවං පාපිතං පණිතං “පධානභාවං නීත”න්ති කත්වා. ඉධාපි කප්පො අසඬ්ඛොයායකප්පවසෙනෙව වෙදිතබ්බො පරිපුණ්ණමහාකප්පස්ස අසම්භවතො. ඉතීති එවං වුත්තප්පකාරෙන. තෙති “බ්‍රහ්මකායිකා”ති වුත්තා තිවිධාපි බ්‍රහ්මානො. සඤ්ඤාය එකත්තාති තිහෙතුකභාවෙන එකසභාවත්තා. න හි තස්සා සම්පයුත්තධම්මවසෙන අඤ්ඤාපි කොචි හෙදො අත්ථි. එවන්ති ඉමිනා නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිතො ගහිතාති දස්සෙති.

දණ්ඩඋක්කායාති දණ්ඩදිපිකාය. සරති ධාවති, විස්සරති විජ්ජකිණ්ණො විය ධාවති. ද්වෙ කප්පාති ද්වෙ මහාකප්පා. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො. ඉධාති ඉමස්මිං සුත්තෙ. උක්කට්ඨපරිච්ඡේදවසෙන ආභස්සරග්ගහණෙනෙව සබ්බෙපි තෙ පරිත්තභාඅප්පමාණාහාපි ගහිතා.

සුන්දරා පහා සුභා, තාය කිණ්ණො සුභාකිණ්ණොති වත්තබ්බෙ. භා-සද්දස්ස රස්සත්තං අන්තිම-ණ-කාරස්ස හ-කාරඤ්ච කත්වා “සුභකිණ්ණා”ති වුත්තා. අට්ඨකථායං පන නිච්චලාය එකග්ගන්තාය පහාය සුභොති පරියායවචනන්ති “සුභෙන ඔකිණ්ණො විකිණ්ණො”ති අත්ථො වුත්තො. එත්ථාපි අන්තිම-ණ-කාරස්ස හ-කාරකරණං ඉච්ඡිතබ්බමෙව. න ඡිජ්ජිත්වා පහා ගච්ඡති එකග්ගන්තත්තා. චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිමෙව හපන්ති කායස්ස සඤ්ඤාය ව එකරූපත්තා. විපුලසන්තසුඛායුචණ්ණාදිඵලත්තා වෙහජ්ඵලා. එත්ථාති විඤ්ඤාණට්ඨිතියං.

විචට්ටපක්ඛෙ යීතා අපුනරාවත්තනතො. “න සබ්බකාලිකා”ති වත්වා තමෙව අසබ්බකාලිකත්තං විභාවෙතුං “කප්පසතසහස්සමිපි”තිආදි වුත්තං. සොළසකප්පසහස්සව්චයෙන උප්පන්නානං සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මානං පරිනිබ්බායනතො අඤ්ඤාසඤ්ච තත්ථ අනුප්පජ්ජනතො බුද්ධසුඤ්ඤ ලොකෙ සුඤ්ඤං තං යානං.

හොති, තස්මා සුද්ධාවාසා න සබ්බකාලිකා. ඛන්ධාවාරට්ඨානසදිසා හොන්ති සුද්ධාවාසභූමියො. ඉමිනා සුත්තෙන සුද්ධාවාසානං සත්තාවාසභාවදීපනෙනෙව විඤ්ඤාණට්ඨිතිභාවොපි දීපිතො හොති, තස්මා සුද්ධාවාසාපි සත්තස්ස විඤ්ඤාණට්ඨිතිස්ස චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිං, නවස්ස සත්තාවාසෙස්ස චතුත්ථසත්තාවාසඤ්ච භජන්ති.

සුබ්බමත්තාති සඬ්ඛාරාවසෙසසුබ්බමභාවජ්ජත්තත්තා. පරිබ්බත්තවිඤ්ඤාණකිච්චාභාවතො නෙව විඤ්ඤාණං, න සබ්බසො අවිඤ්ඤාණං හොතිති නාවිඤ්ඤාණං, තස්මා පරිජ්ඣතවිඤ්ඤාණකිච්චවන්තිස්ස විඤ්ඤාණට්ඨිතිස්ස න චුත්තං.

සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිස්සත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සමාධිපරික්ඛාරසුත්තවණ්ණනා

45. දුතියෙ සමාධිපරික්ඛාරාති එත්ථ තයො පරික්ඛාරා. “රථො සීලපරික්ඛාරො, ක්කානක්ඛො චක්කවීරියො”ති (සං. නි. 5.4) හි එත්ථ අලඬිකාරො පරික්ඛාරො නාම. “සත්තහි නගරපරික්ඛාරෙහි සුපරික්ඛතං හොති”ති (අ. නි. 7.67) එත්ථ පරිවාරො පරික්ඛාරො නාම. “ගිලානපච්චය...පෙ.... ජීවිතපරික්ඛාරා”ති (ම. නි. 1.191-192) එත්ථ සම්භාරො පරික්ඛාරො නාම. සො ඉධ අධිජ්ජෙතොති ආහ “මග්ගසමාධිස්ස සම්භාරා”ති. පරිවාරපරික්ඛාරොපි චට්ටතියෙව. පරිවාරො හි සම්මාදිට්ඨාදයො මග්ගධම්මා සම්මාසමාධිස්ස සහජාතාදිපච්චයභාවෙන පරිකරණතො අභිසඬ්ඛරණතො. පරික්ඛතාති පරිවාරිතා. අයං චුච්චති අරියො සම්මාසමාධිති අයං සත්තහි රතනෙහි පරිචුතො චක්කචත්ති විය සත්තහි අඬ්ගෙහි පරිචුතො අරියො සම්මාසමාධිති චුච්චති. උපෙච්ච නිස්සියතීති උපනිසා, සහ උපනිසායාති සඋපනිසො, සඋපනිස්සයො අත්ථො, සපරිවාරොයෙවාති චුත්තං හොති. සහකාරිකාරණභූතො හි ධම්මසමුහො ඉධ “උපනිසො”ති අධිජ්ජෙතො.

සමාධිපරික්ඛාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඨමඅග්ගිසුත්තවණ්ණනා

46. තතියෙ අනුඬහනට්ඨෙතාති කාමං ආභුතෙය්‍යග්ගිආදයො තයො අග්ගි බ්‍රාහ්මණෙහිපි ඉච්ඡිතා සන්ති. තෙ පන තෙහි ඉච්ඡිතමත්තාව, න සත්තානං තාදිසා අත්ථසාධකා. යෙ පන සත්තානං අත්ථසාධකා, තෙ දස්සෙතුං “ආභුතං චුච්චති”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ආනෙත්වා භුතානං පූජනං “ආභුත”න්ති චුත්තං, තං ආභුතං අරහන්ති මාතාපිතරො. තෙනාහ භගවා – “ආභුතෙය්‍යාති, හික්ඛවෙ, මාතාපිතුනං එතං අධිවචන”න්ති (ඉතිවු. 106). යදග්ගෙන ච තෙ පුත්තානං බ්‍රහ්මකාරතාය ආභුතෙය්‍යාති, තෙස්ස සම්මාපටිපත්ති තෙසං හිතස්සබාවහා, තදග්ගෙන තෙස්ස මිච්ඡාපටිපත්ති අහිතදුක්ඛාවහාති ආහ “තෙස්ස...පෙ.... නිබ්බත්තන්ති”ති.

ස්වායමන්ථො (දී. නි. අට්ඨ. 3.305) මිත්තවින්දකවත්ථුනා වෙදිතබ්බො.
 මිත්තවින්දකො හි මාතරා, “තාත, අජ්ජ උපොසථිකො හුත්වා විහාරෙ සබ්බරත්තිං
 ධම්මස්සවනං සුඤ්ඤානි, සහස්සං තෙ දස්සාමි” ති වුත්තො ධනලොභෙන උපොසථං
 සමාදාය විහාරං ගන්ත්වා “ඉදං යානං අකුතොභය” න්ති සල්ලක්ඛෙත්වා
 ධම්මාසනස්ස හෙට්ඨා නිපන්තො සබ්බරත්තිං නිද්දායිත්වා සරං අගමාසි. මාතා
 පාතොව යාගුං පවිත්වා උපනාමෙසි. සො සහස්සං ගහෙත්වාච පිටි. අථස්ස
 එතදභොසි “ධනං සංහරිස්සාමි” ති. සො නාවාය සමුද්දං පක්ඛන්දිතුකාමො අභොසි.
 අථ නං මාතා, “තාත, ඉමස්මිං කුලෙ චත්තාලිසකොට්ඨනං අත්ථි, අලං
 ගමනෙතා” ති නිවාරෙති. සො තස්සා වචනං අනාදිසිත්වා ගච්ඡති එව. සා පුරතො
 අට්ඨාසි. අථ නං කුජ්ඣිත්වා “අයං මය්හං පුරතො තිට්ඨති” ති පාදෙන පහරිත්වා
 පතිතං අන්තරං කත්වා අගමාසි.

මාතා උට්ඨහිත්වා “මාදිසාය මාතරි එවරුපං කම්මං කත්වා ගතස්ස තෙ
 ගතට්ඨානෙ සුඛං භවිස්සතිති එවං සඤ්ඤී නාම ත්වං පුත්තා” ති ආහ. තස්ස නාවං
 ආරුය්හ ගච්ඡතො සත්තමෙ දිවසෙ නාවා අට්ඨාසි. අථ තෙ මනුස්සා “අද්ධා එත්ථ
 පාපපුග්ගලො අත්ථි, සලාකං දෙථා” ති ආහංසු. සලාකා දීයමානා තස්සෙව
 තික්ඛන්තුං පාපුණි. තෙ තස්ස උච්චිපං දත්වා තං සමුද්දෙ පක්ඛිපිංසු. සො එකං දීපං
 ගන්ත්වා විමානපෙතීහි සද්ධිං සම්පත්තිං අනුභවන්තො තාහි “පුරතො පුරතො මා
 අගමාසි” ති වුවිච්චානොපි තද්දිගුණං තද්දිගුණං සම්පත්තිං පස්සන්තො
 අනුපුබ්බෙන බුරුවක්කධරං එකං අද්දස. තං චක්කං පදුමපුප්ඵං විය උපට්ඨාසි. සො
 තං ආහ, “අම්භො, ඉදං තයා පිළන්ධිතං පදුමං මය්හං දෙහි” ති. න ඉදං, සාමි, පදුමං,
 බුරුවක්කං එතන්ති. සො “චඤ්ඤෙසි මං ත්වං, කිං මයා පදුමං න දිට්ඨපුබ්බ” න්ති
 වත්වා “ත්වං ලොභිතවන්දනං විලිම්භිත්වා පිළන්ධිතං පදුමපුප්ඵං මය්හං න
 දාතුකාමො” ති ආහ. සො වින්තෙසි “අයම්පි මයා කතසදිසං කම්මං කත්වා තස්ස
 එලං අනුභවිතුකාමො” ති. අථ නං “ගණ්හ, රෙ” ති වත්වා තස්ස මත්ථකෙ චක්කං
 බිපි. තෙන වුත්තං –

“චතුබ්බි අට්ඨජ්ඣගමා, අට්ඨාහි පිච සොළස;
 සොළසාහි ච බාත්තිංස, අත්තිව්ඡං චක්කමාසදො;
 ඉච්ඡාහතස්ස පොසස්ස, චක්කං හමති මත්ථකෙ” ති. (ජා. 1.1.104;
 1.5.103);

සොති ගෙහසාමිකො භත්තා. පුරිමනශෙනෙවාති අනුඛතස්ස පච්චයනාය.
 තත්ත්වං වත්ථු – කස්සපබුද්ධකාලෙ සොනාපන්නස්ස උපාසකස්ස හරියා අතිවාරං
 වරති. සො තං පච්චක්ඛන්තො දිස්වා “කස්මා එවං කරොසි” ති ආහ. සා “සවාහං
 එවරුපං කරොමි, අයං මෙ සුතබො විලුප්පමානො බාදතු” ති වත්වා කාලකතා
 කණ්ණමුණ්ඩකදහෙ වෙමානිකපෙතී හුත්වා නිබ්බත්තා දිවා සම්පත්තිං අනුභවති,
 රත්තිං දුක්ඛං. තදා බාරාණසිරාජා මිගවං වරන්තො අරඤ්ඤං පවිසිත්වා අනුපුබ්බෙන
 කණ්ණමුණ්ඩකදහං සම්පත්තො තාය සද්ධිං සම්පත්තිං අනුභවති. සා තං
 චඤ්ඤෙත්වා රත්තිං දුක්ඛං අනුභවති. සො ඤාත්වා “කත්ථ නු බො ගච්ඡති” ති

පිට්ඨිකො පිට්ඨිකො ගන්ත්වා අවිදුරෙ යිතො කණ්ණමුණ්ඩකදහතො නික්ඛමිත්වා
 තං “පටපට”න්ති බාදමානං එකං සුනඛං දිස්වා අසිනා ද්විධා ඡින්දි, ද්වෙ අහෙසුං.
 පුන ඡින්තෙ චත්තාරො, පුන ඡින්තෙ අට්ඨං, පුන ඡින්තෙ සොළස අහෙසුං. සා “කිං
 කරොසි, සාමී”ති ආහ. සො “කිං ඉද්”න්ති ආහ. සා “එවං අකත්වා බෙළපිණ්ඩං
 භූමියං නිට්ඨුහිත්වා පාදෙන සංසාහි”ති ආහ. සො තථා අකාසි. සුනඛා
 අන්තරධායිංසු. මුට්ඨියොගො කිරායං තස්ස සුනඛන්තරධානස්ස, යදිදං බෙළපිණ්ඩං
 භූමියං නිට්ඨුහිත්වා පාදෙන සංසනං, තං දිවසං තස්සා කම්මං ඛිණං. රාජා විජ්ජපිසාරී
 හුත්වා ගන්තුං ආරද්ධො. සා “මය්හං, සාමී, කම්මං ඛිණං, මා අගමාසී”ති ආහ. රාජා
 අස්සුත්වාච ගතො.

දක්ඛිණාහි චත්තාරො පච්චයා දියමානා දක්ඛන්ති එතෙහි හිතසුඛානීති, තං
 දක්ඛිණං අරහතීති දක්ඛිණෙය්‍යා, හික්ඛුසඬ්ඛො.

පඨමඅග්ගිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-5. දුතියඅග්ගිසුත්තාදිවණ්ණනා

47-48. චතුත්ථෙ යඤ්ඤවාටං සම්පාදෙන්වා මහායඤ්ඤං උද්දිස්ස
 සවිඤ්ඤාණකානි අවිඤ්ඤාණකානි ච යඤ්ඤපකරණානි සජ්ජිතානීති ආහ පාළියං
 “මහායඤ්ඤො උපක්ඛට්ඨො”ති. තං උපකරණං තෙසං තථාසජ්ජනන්ති ආහ
 “උපක්ඛට්ඨාති පච්චුපට්ඨිතො”ති. චච්ඡතරසතානීති යුවහාවජ්ජත්තානි
 නාතිබලචච්ඡසතානි. තෙ පන චච්ඡා එව හොන්ති, න දම්මා, බලීබද්දා වා.
 උරඛිභාති තරුණමෙණ්ඩකා වුච්චන්ති. උපනීතානීති යපනත්ථාය උපනීතානි.
 විහිංසට්ඨෙතානි හිංසනට්ඨෙන. උපවායතුති උපගන්ත්වා සරීරදරථං
 නිබ්බාපෙන්තො සණ්භසීතලා වාතො වායතු. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව. පඤ්චමෙ
 නත්ථි චත්තබ්බං.

දුතියඅග්ගිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුතියසඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

49. ඡට්ඨෙය් න්හාරුචිලෙඛනන්ති වම්මං ලිඛන්තානං වම්මං ලිඛිත්වා
 ඡඩ්ඞිතකසටං. “එසොහමස්මී”තිආදිනා අහංකරණං අභඬ්ඞිකාරො. “එතං මමා”ති
 මමංකරණං මමඬ්ඞිකාරො. තෙනාහ “අභඬ්ඞිකාරදිට්ඨිතො”තිආදි. තිස්සො විධාති
 සෙය්‍යසදිසහිතවසෙන තයො මානා. “එකවිධෙන රූපසඬ්ඞිගහො”තිආදීසු (ධ. ස.
 584) කොට්ඨාසො “විධා”ති වුත්තො. “කථංවිධං සීලචන්තං වදන්ති, කථංවිධං
 පඤ්ඤවන්තං වදන්ති”තිආදීසු (සං. නි. 1.95) පකාරො. “තිස්සො ඉමා, හික්ඛට්ඨෙ,
 විධා. කතමා තිස්සො? සෙය්‍යොහමස්මීති විධා”ති (විහ. 920) එත්ථ මාතො
 “විධා”ති වුත්තො. ඉධාපි මාතොව අධිජ්ජෙතො. මාතො හි විදහනතො
 භීනාදිවසෙන තිවිධා. තෙනාකාරෙන දහනතො උපදහනතො “විධා”ති වුච්චති.

දුතියසඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. මෙට්ඨනසුත්තාදිවණ්ණනා

50-51. සත්තමෙ ඉධාති ඉමස්මිං ලොකෙ. එකච්චොති එකො. සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වාති පබ්බජ්ජාමත්තෙන සමණො වා, ජාතිමත්තෙන බ්‍රාහ්මණො වා. ද්වයංද්වයසමාපත්තින්ති ද්විහි ද්විහි සමාපජ්ජිතබ්බං, මෙට්ඨනන්ති අත්ථො. න හෙව ඛො සමාපජ්ජති සම්බන්ධො. උච්ඡාදනං උබ්බට්ඨනං. සම්බාහනං පරිමද්දනං. සාදියතීති අධිවාසෙති. තදස්සාදෙනීති උච්ඡාදනාදිං අභිරමති. නිකාමෙනීති ඉච්ඡති. විත්තින්ති තුට්ඨිං. ඉදම්පි ඛොති එත්ථ ඉදන්ති යථාචුත්තං සාදියනාදිං බණ්ඩාදිභාවවසෙන එකං කත්වා චුත්තං. පි-සද්දො වක්ඛමානං උපාදාය සමුච්චයත්ථො, බො-සද්දො අවධාරණත්ථො. ඉදං චුත්තං හොති – යදෙනං බ්‍රහ්මචාරිපටිඤ්ඤස්ස අසතිපි ද්වයංද්වයසමාපත්තියං මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනනාහාපනසම්බාහනසාදියනාදි. ඉදම්පි එකංසෙන තස්ස බ්‍රහ්මචරියස්ස බණ්ඩාදිභාවාපාදනතො බණ්ඩම්පි ඡිද්දම්පි සබලම්පි කම්මාසම්පිති. එවං පන බණ්ඩාදිභාවාපත්තියා සො අපරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං වරති, න පරිසුද්ධං, සංයුත්තො මෙට්ඨනසංයොගෙන, න විසංයුත්තො. තතො වස්ස න ජාතිආදීහි පරිමුත්තීති දස්සෙන්තො “අයං වුව්චති”තිආදිමාහ.

සඤ්ජග්ගතීති කිලෙසවසෙන මහාභසිතං භසති. සංකීළතීති කායසංසග්ගවසෙන කීළති. සංකෙලායතීති සබ්බසො මාතුගාමං කෙලායන්තො විහරති. වක්ඛුනාති අත්තතො වක්ඛුනා. වක්ඛුන්ති මාතුගාමස්ස වක්ඛුං. උපනිජ්ඣායතීති උපෙච්ච නිජ්ඣායති ඔලොකෙති. තිරොකුට්ඨන්ති කුට්ඨස්ස පරතො. තථා තිරොපාකාරං, “මත්තිකාමයා හිත්ති කුට්ඨං, ඉට්ඨකාමයා පාකාරො”ති වදන්ති. යා කාවි වා හිත්ති පොරිසකා දියඬිඬරතනප්පමාණා කුට්ඨං, තතො අධිකො පාකාරො. අස්සාති බ්‍රහ්මචාරිපටිඤ්ඤස්ස. පුබ්බෙති වතසමාදානතො පුබ්බෙ. කාමගුණෙහීති කාමකොට්ඨාසෙහි. සමජ්ජිතන්ති සුට්ඨ අජ්ජිතං සහිතං. සමඬගිභූතන්ති සමන්තාගතං. පරිවාරයමානන්ති කීළත්තං, උපට්ඨගියමානං වා. පණ්ඩායාති පත්ථෙත්වා. සීලෙනාතිආදීසු යමනියමාදිසමාදානවසෙන සීලං, අවිතික්කමවසෙන වතං. උභයම්පි වා සීලං, දුක්කරවරියවසෙන පවත්තිතං වතං. තංතංඅකිච්චසම්මතතො වා නිවත්තිලක්ඛණං සීලං, තංතංසමාදානවතො වෙසභොජනකිච්චකරණාදිවිසෙසප්පටිපත්ති වතං. සබ්බථාපි දුක්කරවරියා තපො. මෙට්ඨනා විරති බ්‍රහ්මචරියන්ති එවම්පෙත්ථ පාළිවණ්ණනා වෙදිතබ්බා. අට්ඨමං උත්තානමෙව.

මෙට්ඨනසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දානමහජඵලසුත්තවණ්ණනා

52. නවමෙ “සාහු දාන” න්ති දානං දෙතිති “දානං නාම සාධු සුන්දර” න්ති දානං දෙතිති අත්ථො. දානඤ්ඤි දත්වා තං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පාමොජ්ජපිතිසොමනස්සාදයො උප්පජ්ජන්ති, ලොභදොසඉස්සාමච්ඡෙරාදයො විදුරිභවන්ති. ඉදානි දානං අනුකූලධම්මපරිබ්භතෙන පච්චනීකධම්මවිදුරිකරණෙන ච භාවනාවිත්තස්ස උපසොහනාය ච පරික්ඛාරාය ච හොතිති “අලඬිකාරභූතඤ්ඤවෙව පරිවාරභූතඤ්ඤව දෙති” ති වුත්තං. ඤානානාගාමී නාම හොති ඤානං නිබ්බත්තෙන්වා බ්‍රහ්මලොකූපපන්නානං අරියානං හෙට්ඨා අනුප්පජ්ජනතො. ඉමං පෙච්ච පරිභූඤ්ජිස්සාමිති සාපෙක්ඛස්ස දානං පරලොකඵලාසාය සාතිස්සාය ච පුබ්බාචාරවසෙන උප්පජ්ජමානාය අනුභවත්තා තණ්හුත්තරං නාම හොතිති ආහ “පයිමං තණ්හුත්තරියදාන” න්ති. දානං නාම බුද්ධාදිහි පසත්ථන්ති ගරුං විත්තිකාරං උපට්ඨපෙත්වා දාතබ්බත්තා “දුතියං විත්තිකාරදාන” න්ති වුත්තං. පුබ්බකෙහි පිතුපිතාමහෙහි දින්නපුබ්බං කතපුබ්බං ජහාපෙතුං නාම නානුච්ඡවිකන්ති අත්තභාවසභාගවසෙන හිරොත්තජ්ජං පච්චුපට්ඨපෙත්වා දාතබ්බතො “තතියං හිරොත්තජ්ජදාන” න්ති වුත්තං. “අහං පවාමි, න ඉමෙ පවන්ති, නාරභාමි පවන්තො අපවන්තානං දානං අදාතු” න්ති ඵලං සඤ්ඤි හුත්වා දෙන්තො නිරවසෙසං කත්වා දෙතිති ආහ “චතුත්ථං නිරවසෙසදාන” න්ති. “යථා තෙසං පුබ්බකානං ඉසීනං තානි මහායඤ්ඤකානි අහෙසුං, ඵලං මෙ අයං දානපරිභොගො භවිස්සති” ති ඵලං සඤ්ඤිතො දානං දක්ඛිණං අරහෙසු දාතබ්බතො “පඤ්චමං දක්ඛිණෙයාදාන” න්ති වුත්තං. “ඉමං මෙ දානං දදතො විත්තං පසිදති” ති ආදිනා පිතිසොමනස්සං උප්පාදෙන්වා දෙන්තස්ස දානං සොමනස්සබාහුල්ලජ්ජන්තියා සොමනස්සුප්පාරං නාම හොතිති ආහ “ජට්ඨං සොමනස්සුප්පවාරදාන” න්ති වුත්තං.

දානමහජ්ජලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නන්දමාතෘසුත්තවණ්ණනා

53. දසමෙ “චුත්ථවස්සො පචාරෙන්වා...පෙ.... නික්ඛමී” ති අඩ්ඨගුත්තරභාණකානං මතෙනෙතං වුත්තං. මජ්ඣිමභාණකා පන වදන්ති “භගවා උපකට්ඨාය වස්සුපනායිකාය ජෙනවනතො හික්ඛුසඬ්ඨපරිවුතො චාරිකං නික්ඛමී. තෙනෙව ච අකාලෙ නික්ඛන්තත්තා කොසලරාජාදයො චාරෙතුං ආරභිංසු. පචාරෙන්වා හි වරණං බුද්ධාචිණ්ණ” න්ති. පුණ්ණාය සම්මාපටිපත්තිං පච්චාසිසන්තො භගවා “මම නිවත්තනපච්චයා ත්වං කිං කරිස්සසී” ති ආහ. පුණ්ණාපි...පෙ.... පබ්බජීති ඵත්ථ සෙට්ඨි “පුණ්ණාය භගවා නිවත්තිතො” ති සුත්වා තං භූජිස්සං කත්වා ධිතුට්ඨානෙ යපෙසි. සා පබ්බජ්ජං යාවිත්වා පබ්බජී, පබ්බජිත්වා විපස්සනං ආරභී. අථස්සා සත්ථා ආරද්ධවිපස්සකභාවං ඤත්වා ඉමං ඔභාසගාථං විස්සජ්ජෙසි –

“පුණ්ණෙ පුරස්සු සද්ධම්මං, චන්දො පන්නරසො යථා;
පරිපුණ්ණාය පඤ්ඤාය, දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සසී” ති. (ථෙරිගා. 3);

සා ගාථාපරියොසානෙ අරහත්තං පත්වා අභිඤ්ඤාතා සාවිකා අහොසි.
සෙසමෙත්ථ සුච්ඤ්ඤායාමෙව.

නන්දමාතාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහායඤ්ඤවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

6. අබ්‍යාකතවග්ගො

1-2. අබ්‍යාකතසුත්තාදිවණ්ණනා

54-55. ඡට්ඨවග්ගස්ස පඨමං සුච්ඤ්ඤායාමෙව. දුතියෙ අතීතෙ අත්තභාවෙ
නිබ්බත්තකං කම්මන්ති “පුරිමකම්මභවස්මිං මොහො අවිජ්ජා, ආයුහනා සඬ්ඛාරා,
නිකන්ති තණ්හා, උපගමනං උපාදානං, චෙතනා භවො”ති එවමාගතං සපරික්ඛාරං
පඤ්චවිධං කම්මවට්ටමාහ. එතරහි මෙ අත්තභාවො න සියාති
විඤ්ඤාණනාමරූපසලායතනඵස්සවෙදනාසහිතං පච්චුප්පන්නං පඤ්චවිධං
විපාකවට්ටමාහ. යං අත්ථිකන්ති යං පරමත්ථතො විජ්ජමානකං. තෙනාහ
“භූත”න්ති. තඤ්ඤි පච්චයනිබ්බත්තතාය “භූත”න්ති වුච්චති. තං පජහාමීති
තස්පට්ඨිඤ්ඤාදිවණ්ණනාය තතො එව ආයතිං
අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනවසෙන පජහාමි පරිච්චජාමි. හරිතත්තන්ති (ම. නි. අට්ඨ.
1.303) හරිතමෙව. අන්ත-සද්දෙන පදවඩ්ඪනං කතං යථා “චනන්නං
සුත්තන්ත”න්ති, අල්ලතිණාදීනි ආගම්ම නිබ්බායතීති අත්ථො. පටන්තන්ති
මහාමග්ගං. සෙලන්තන්ති පබ්බතං. උදකන්තන්ති උදකං. රමණීයං වා භූමිභාගන්ති
තිණගුම්ඛාදිරහිතං විචිත්තං අබ්‍හොකාසභූමිභාගං. අනාහාරාති අපච්චයා
නිරූපාදානා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

අබ්‍යාකතසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තිස්සබ්‍රහ්මාසුත්තවණ්ණනා

56. තතියෙ විචිත්තාති තාදිසාති පන පරියන්තාති අතිදුරාති හොන්තීති ආහ
“අන්තිමපරියන්තිමානී”ති. අන්තෙ භවාති අන්තිමානි, අන්තිමානියෙව
පරියන්තිමානි. උභයෙනපි අතිදුරතං දස්සෙති. සමන්තාහාරෙ යපයමානොති
ඉන්ද්‍රියං සමාකාරෙන චත්තෙන්තො ඉන්ද්‍රියසමතං පටිපාදෙන්තො නාම හොති.
විපස්සනාවිත්තසම්පයුත්තො සමාධි, සතිපි සඬ්ඛාරනිමිත්තාවිරහෙ
නිව්චනිමිත්තාදිවිරහතො “අනිමිත්තො”ති වුච්චතීති ආහ “අනිමිත්තන්ති
බලවච්චසස්සනාසමාධි”න්ති.

තිස්සබ්‍රහ්මාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-7. සිහසෙනාපතිසුත්තාදිවණ්ණනා

57-60. චතුත්ථෙ කුච්ඡිතො අරියො කදරියො. ථද්ධමච්ඡරියසද්දිසං හි කුච්ඡිතං සබ්බනිහිනං නත්ථි සබ්බකුසලානං ආදිභූතස්ස නිසෙධනතො. සෙසමෙත්ථ පඤ්චමාදීනි ච උත්තානත්ථානෙව.

සිහසෙනාපතිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පවලායමානසුත්තවණ්ණනා

61. අට්ඨමෙ ආලොකසඤ්ඤං මනසි කරෙය්‍යාසීති දිවා වා රත්තිං වා සූරියපඡ්ඡොතවන්දමණිආදීනං ආලොකං “ආලොකො”ති මනසි කරෙය්‍යාසී. ඉදං චුත්තං හොති – සූරියවන්දාලොකාදිං දිවා රත්තිඤ්ච උපලද්ධං යථාලද්ධවසෙනෙව මනසි කරෙය්‍යාසී, චිත්තෙ යපෙය්‍යාසී. යථා තෙ සුභාවිතාලොකකසිණස්ස විය කසිණාලොකො යදිව්ඡකං යාවදිව්ඡකඤ්ච සො ආලොකො රත්තියං උපතිට්ඨති, යෙන තත්ථ දිවාසඤ්ඤං යපෙය්‍යාසී, දිවා විය විගතථිනමිද්ධොව භවෙය්‍යාසීති. තෙනාහ “යථා දිවා තථා රත්ති”න්ති. ඉති විවටෙන වෙනසාති එවං අපිහිතෙන චිත්තෙන ථිනමිද්ධපිධානෙන අපිහිතත්තා. අපරියොනද්ධෙනාති සමන්තතො අනොනද්ධෙන අසඤ්ජාදිතෙන. සහොභාසන්ති සඤ්ජාණොභාසං. ථිනමිද්ධවිනොදනආලොකොපි වා හොතු කසිණාලොකොපි වා පරිකම්මාලොකොපි වා, උපක්කිලෙසාලොකො විය සබ්බොයං ආලොකො ඤාණසමුට්ඨානොවාති. යෙසං අකරණෙ පුග්ගලො මහාජාතියො හොති, තාති අවස්සං කාතබ්බාති. යාති අකාතුම්පි වට්ටන්ති, සති සමවායෙ කාතබ්බතො තාති කරණියානීති ආහ “ඉතරාති කරණියානී”ති. අථ වා කත්තබ්බාති කම්මාති කරණං අරහන්තීති කරණියානි. ඉතරාති කිව්වානීතිපි වදන්ති.

ආදීනසප්පවත්තා විග්ගාහිකකථාති “න ත්වං ඉමං ධම්මචිත්තයං ආජානාසී, අහං ඉමං ධම්මචිත්තයං ආජානාමි, කිං ත්වං ඉමං ධම්මචිත්තයං ආජානිස්සසී, මිච්ඡාපටිපන්නො ත්වමසී, අහමස්මි සම්මාපටිපන්නො, සහිතං මෙ, අසහිතං තෙ, පුරෙවචනීයං පච්ඡා අවච, පච්ඡාවචනීයං පුරෙ අවච, අධිවිණ්ණං තෙ විපරාවත්තං, ආරොපිතො තෙ වාදො, නිග්ගහිතො ත්වමසී. වර වාදප්පමොක්ඛාය, නිබ්බේදෙහි වා සවෙ පහොසී”ති (දී. නි. 1.18; ම. නි. 3.41) එවංපවත්තා කථා. තත්ථ සහිතං මෙති (දී. නි. අට්ඨ. 1.18) මය්හං වචනං සහිතං සිලිට්ඨං, අත්ථයුත්තං කාරණයුත්තන්ති අත්ථො. සහිතන්ති වා පුබ්බාපරාවිරුද්ධං. අසහිතං තෙති තුය්හං වචනං අසහිතං අසිලිට්ඨං. අධිවිණ්ණං තෙ විපරාවත්තන්ති යං තුය්හං දීඝරත්තාවිණ්ණවසෙන සුප්පගුණං, තං මය්හං එකවචනෙනෙව විපරාවත්තං පරිවත්තිත්වා යීතං, න කිඤ්ච ජානාසීති අත්ථො. ආරොපිතො තෙ වාදොති මයා තව වාදෙ දොසො ආරොපිතො. වර වාදප්පමොක්ඛායාති දොසමොචනත්ථං වර විවර, තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා සික්ඛාති අත්ථො. නිබ්බේදෙහි වා සවෙ පහොසීති අථ සයං පහොසී, ඉදාති එව නිබ්බේදෙහිති අත්ථො.

තණ්හා සබ්බසො බියන්ති එත්ථාති තණ්හාසඬ්ඛයො, තස්මිං. තණ්හාසඬ්ඛයෙති
 ච ඉදං විසයෙ භූමිමන්ති ආහ “තං ආරම්මණං කත්වා”ති. විමුක්තචිත්තතායාති
 සබ්බසංකිලෙසෙහි විජ්ජයුක්තචිත්තතාය. අපරභාගෙ පටිපදා නාම
 අරියසච්චාභිසමයො. සා සාසනචාරිගොචරා පච්චන්තං වෙදිතබ්බතොති ආහ
 “පුබ්බභාගජ්ජපටිපදං සංඛිත්තෙන දෙසෙථාති පුච්ඡති”ති. අකුප්පධම්මතාය
 ඛයවයසඬ්ඛාතං අන්තං අතීතාති අච්චන්තා, සො එව අපරිභායනසභාවත්තා
 අච්චන්තා නිට්ඨා අස්සාති අච්චන්තනිට්ඨා. තෙනාහ “එකන්තනිට්ඨො
 සතතනිට්ඨොති අත්ථො”ති. න හි පටිවිද්ධස්ස ලොකුත්තරධම්මස්ස දස්සන්තං
 කුප්පන්තං නාම අත්ථි. අච්චන්තමෙව චතුහි යොගෙහි බෙමො එතස්ස අත්ථිති
 අච්චන්තයොගක්ඛෙමි. මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස වුසිතත්තා තස්ස ච
 අපරිභායනසභාවත්තා අච්චන්තං බ්‍රහ්මචාරීති අච්චන්තබ්‍රහ්මචාරි. තෙනාහ
 “නිච්චබ්‍රහ්මචාරීති අත්ථො”ති. පරියොසානන්ති මග්ගබ්‍රහ්මචරියපරියපරියොසානං
 වට්ටදුක්ඛපරියොසානඤ්ච.

පඤ්චක්ඛන්ධාති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. සක්කායසබ්බඤ්ඤි සන්ධාය ඉධ
 “සබ්බෙ ධම්මා”ති වුත්තං විපස්සනාවිසයස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. තස්මා
 ආයතනධාතූයොපි තග්ගතිකා එව දට්ඨබ්බා. තෙනාහ භගවා “නාලං
 අභිනිවෙසායා”ති. න යුක්තා අභිනිවෙසාය “එතං මම, එසො මෙ අත්තා”ති
 අජ්ඣොසානාය. “අලමෙව නිබ්බින්නිදිතුං අලං විරජ්ජිතු”න්තිආදීසු (දී. නි. 2.272;
 සං. නි. 2.124, 128, 134, 143) විය අලං-සද්දො යුක්තත්ථොපි හොතීති ආහ “න
 යුක්තා”ති. සම්පජ්ජන්තීති භවන්ති. යදිපි “තතියා චතුත්ථි”ති ඉදං විසුද්ධිද්වයං
 අභිඤ්ඤාපඤ්ඤා, තස්ස පන සපච්චයනාමරූපදස්සනභාවතො සති ච
 පච්චයපරිග්ගහෙ සපච්චයත්තා අනිච්චන්ති, නාමරූපස්ස අනිච්චතාය දුක්ඛං,
 දුක්ඛඤ්ච අනත්තාති අත්ථතො ලක්ඛණත්තයං සුපාකට්මෙව හොතීති ආහ
 “අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති ඤාතපරිඤ්ඤාය අභිජානාති”ති. තථෙව
 තීරණපරිඤ්ඤායාති ඉමිනා අනිච්චාදිභාවෙන නාලං අභිනිවෙසායාති නාමරූපස්ස
 උපසංහරති, න අභිඤ්ඤාපඤ්ඤානං සම්භාරධම්මානං. පුරිමාය හි අත්ථතො
 ආපන්තං ලක්ඛණත්තයං ගණ්හාති සලක්ඛණසල්ලක්ඛණපරත්තා තස්සා. දුතියාය
 සරූපතො තස්සා ලක්ඛණත්තයාරොපනවසෙන සම්මසනභාවතො.
 එකචිත්තක්ඛණිකතාය අභිනිපාතමත්තතාය ච අජ්ජමත්තකම්පි. රූපපරිග්ගහස්ස
 ඔළාරිකභාවතො අරූපපරිග්ගහං දස්සෙති. දස්සෙන්නො ච වෙදනාය
 ආසන්නභාවතො, විසෙසතො සුඛසාරාගිතාය, භවස්සාදගධිතමානසතාය ච ථෙරස්ස
 වෙදනාවසෙන නිබ්බන්තෙත්වා දස්සෙති.

ඛයවිරාගොති ඛයසඬ්ඛාතො විරාගො සඬ්ඛාරාතං පලුජ්ජනා. යං ආගම්ම
 සබ්බසො සඬ්ඛාරෙහි විරජ්ජනා හොති, තං නිබ්බානං අච්චන්තවිරාගො.
 නිරොධානුපස්සිමිහිපිති නිරොධානුපස්සිපදෙපි. එසෙව නයොති අතිදිසිත්වා තං
 එකදෙසෙන විවරන්තො “නිරොධොපි හි...පෙ.... දුච්චොයෙවා”ති ආහ. ඛන්ධානං
 පරිච්චජනං තජ්ජට්ඨකිලෙසජ්ජහානවසෙනාති යෙනාකාරෙන විපස්සනා
 කිලෙසෙ පජ්හති, තෙනාකාරෙන තංනිමිත්තක්ඛන්ධෙ ච පජ්හතීති චත්තබ්බතං.

අරහතීති ආහ “සා හි...පෙ.... වොස්සජ්ජති”ති. ආරම්මණතොති කිව්වසාධනවසෙන ආරම්මණකරණතො. එවඤ්ඤි මග්ගතො අඤ්ඤෙසං නිබ්බානාරම්මණානං පක්ඛන්දනවොස්සග්ගාභාවො සිද්ධොව හොති. පරිච්චජනෙන පක්ඛන්දනෙන වාති ද්විනිපි වා කාරණෙහි. සොති මග්ගො. සබ්බෙසං ඛන්ධානං වොස්සජ්ජනං තප්පට්ඨද්ධසංකිලෙසජ්ජනානෙන දට්ඨබ්බං. යස්මා වා විපස්සනාවිත්තං පක්ඛන්දනීති මග්ගසම්පයුත්තවිත්තං සන්ධායාහ. මග්ගො ච සමුච්ඡේදවසෙන කිලෙසෙ ඛන්ධෙ ච පරිච්චජති, තස්මා යථාක්කමං විපස්සනාමග්ගානඤ්ඤව වසෙන පක්ඛන්දනපරිච්චාගවොස්සග්ගාපි වෙදිතබ්බො. තදුභයසමඬ්ඨිති විපස්සනාසමඬ්ඨි මග්ගසමඬ්ඨි ච. “අනිච්චානුපස්සනාය නිව්වසඤ්ඤං පජ්ඣති”ති ආදිවචනතො (පටි. ම. 1.52) හි යථා විපස්සනාය කිලෙසානං පරිච්චාගප්පට්තිස්සග්ගො ලබ්භති, එවං ආයතීං තෙහි කිලෙසෙහි උප්පාදෙනබ්බක්ඛන්ධානම්පි පරිච්චාගප්පට්තිස්සග්ගො වත්තබ්බො. පක්ඛන්දනප්පට්තිස්සග්ගො පන මග්ගෙ ලබ්භමානාය එකන්තකාරණභූතාය වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය වසෙන වෙදිතබ්බො. මග්ගෙ පන තදුභයම්පි ඤායාගතමෙව නිප්පරියායතොව ලබ්භමානත්තා. තෙනාහ “තදුභයසමඬ්ඨිපුග්ගලො”ති ආදි. පුච්ඡන්තස්ස අප්ඤ්ඤාසයවසෙන “න කිඤ්චි ලොකෙ උපාදියති”ති එත්ථ කාමුපාදානවසෙන උපාදියනං පටික්ඛිපතීති ආහ “තණ්භාවසෙන න උපාදියති”ති. තණ්භාවසෙන වා අසති උපාදියතෙ දිට්ඨිවසෙන උපාදියනං අනවකාසමෙවාති “තණ්භාවසෙන”ඉච්චෙව වුත්තං. න පරාමසතීති නාදියති. දිට්ඨිපරාමාසවසෙන වා “නිව්ච”න්ති ආදිනා න පරාමසතී. සංඛිත්තෙනෙව කට්ඨෙහි තස්ස අප්ඤ්ඤාසයවසෙන පපඤ්චං අකත්වා කට්ඨෙහි.

පචලායමානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මෙත්තසුත්තවණ්ණනා

62. නවමෙ මා, හික්ඛවෙ, පුඤ්ඤානන්ති (ඉතිවු. අට්ඨ. 62) එත්ථ මාති පටිසෙධෙ නිපාතො. පුඤ්ඤ-සද්දො “කුසලානං, හික්ඛවෙ, ධම්මානං සමාදානහෙතු එවම්දං පුඤ්ඤං පවඬ්ඪති”ති ආදිසු (දී. නි. 3.80) පුඤ්ඤඵලෙ ආගතො. “අවිජ්ජාගතොයං, හික්ඛවෙ, පුරිසපුග්ගලො පුඤ්ඤඤ්ඤෙව සඬ්ඛාරං අභිසඬ්ඛරොති”ති ආදිසු (සං. නි. 2.51) කාමරූපාවචරසුචරිතෙසු. “පුඤ්ඤපගං හොති විඤ්ඤාණං”න්ති ආදිසු (සං. නි. 2.51) සුගතිවිසෙසභූතෙ උපපත්තිභවෙ. “තිණ්ණමානි, හික්ඛවෙ, පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු, සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු, භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු”ති ආදිසු (ඉතිවු. 60; දී. නි. 3.305; අ. නි. 8.36) කුසලචෙතනායං. ඉධ පන තෙභූමකකුසලධම්මෙ වෙදිතබ්බො. භායිත්ථාති එත්ථ දුට්ඨං භයං ඤාණභයං, සාරජ්ජභයන්ති. තත්ථ “යෙපි තෙ, හික්ඛවෙ, දෙවා දීසායුකා වණ්ණවත්තො සුබ්බහුලා උච්චෙසු විමානෙසු විරට්ඨිතිකා, තෙපි තථාගතස්ස ධම්මදෙසනං සුත්වා යෙභුයොන භයං සංවෙගං සන්තාසං ආපජ්ජන්ති”ති (අ. නි. 4.33) ආගතං ඤාණභයං. “අහුදෙව භයං, අහු ඡම්භිතත්තං, අහු ලොමහංසො”ති ආදිසු (දී. නි. 2.318) ආගතං සාරජ්ජභයං. ඉධාපි

සාරජ්ජහයමෙව. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො – හික්ඛවෙ, දීඝරත්තං කායවච්ඡංයමො
 වත්තජ්ජට්ඨත්තපුරුණං එකාසනං එකසෙය්‍යං ඉන්ද්‍රියදමො ධුතඨමිමෙහි චිත්තස්ස
 නිග්ගහො සතිසම්පජඤ්ඤං කම්මට්ඨානානුයොගවසෙන වීරියාරම්භොති එවමාදීනි
 යානි හික්ඛුනා නිරන්තරං පවත්තෙතඛබ්බානි පුඤ්ඤානි, තෙහි මා භාගිත්ථ, මා භයං
 සන්තාසං ආපජ්ජිත්ථ. එකච්චස්ස දිට්ඨධම්මසුඛස්ස උපරොධහයෙන
 සම්පරායිකනිබ්බානසුඛදායකෙහි පුඤ්ඤෙහි මා භාගිත්ථාති. නිස්සක්කෙ ඉදං
 සාමිච්චනං.

ඉදානි තතො අභාගිතඛබ්බාවෙ කාරණං දස්සෙත්තො
 “සුඛස්සෙත”න්තිආදිමාහ. තත්ථ සුඛ-සද්දො “සුඛො බුද්ධානමුප්පාදො, සුඛා
 විරාගතා ලොකෙ”තිආදීසු (ධ. ප. 194) සුඛමූලෙ ආගතො. “යස්මා ච ඛො, මහාලී,
 රූපං සුඛං සුඛානුපතිතං සුඛාවක්කන්ත”න්තිආදීසු (සං. නි. 3.60) සුඛාරම්මණෙ.
 “යාවඤ්චිදං, හික්ඛවෙ, න සුකරං අක්ඛානෙන පාපුණිතුං යාව සුඛා සග්ගා”තිආදීසු
 (ම. නි. 3.255) සුඛපච්චයට්ඨානෙ. “සුඛො පුඤ්ඤස්ස උච්චයො”තිආදීසු (ධ. ප.
 118) සුඛහෙතුමිහි. “දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරා එතෙ ධම්මා”තිආදීසු (ම. නි. 1.82)
 අබ්‍යාපජ්ජෙ. “නිබ්බානං පරමං සුඛං”න්තිආදීසු (ම. නි. 2.215; ධ. ප. 203, 204)
 නිබ්බානෙ. “සුඛස්ස ච පහානා”තිආදීසු (දී. නි. 1.232; ම. නි. 1.271; සං. නි. 2.152)
 සුඛවෙදනායං. “අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, සුඛමිච්චෙව භාසිත”න්තිආදීසු (සං. නි.
 4.253; ඉතිවු. 53) උපෙක්ඛාවෙදනායං. “ද්වෙපි මයා, ආනන්ද, වෙදනා චුත්තා
 පරියායෙන සුඛා වෙදනා දුක්ඛා වෙදනා”තිආදීසු (ම. නි. 2.89) ඉට්ඨසුඛෙසු.
 “සුඛො විපාකො පුඤ්ඤාන”න්තිආදීසු (පෙට්කො. 23) ඉට්ඨවිපාකෙ. ඉධාපි
 ඉට්ඨවිපාකෙ එව දට්ඨබ්බො. ඉට්ඨස්සාතිආදීසු ඉච්ඡිතඛබ්බතො වෙව
 අනිට්ඨජ්ජට්ඨත්තො ච ඉට්ඨස්ස. කමනීයතො මනස්මිඤ්ච කමනතො පච්ඡන්තො
 කන්තස්ස. පියාගිතඛබ්බතො සන්තජ්ජනතො ච පියස්ස. මනනීයතො මනස්ස
 වච්ඡන්තො ච මනාපස්සාති අත්ථො වෙදිතඛබ්බො. යදිදං පුඤ්ඤානීති පුඤ්ඤානීති
 යදිදං චචනං, එතං සුඛස්ස ඉට්ඨස්ස විපාකස්ස අධිච්චනං නාමං. සුඛස්සෙතං යදිදං
 පුඤ්ඤානීති එලෙන කාරණස්ස අභෙදොපචාරං වදති. තෙන කතුපට්ඨානං
 පුඤ්ඤානං අවස්සංභාවිඵලං සුත්ථා අප්පමත්තෙන සක්කච්චං පුඤ්ඤානී
 කන්තඛබ්බානීති පුඤ්ඤකිරියායං නියොපෙති, ආදරඤ්ච නෙසං තත්ථ උප්පාදෙති.

ඉදානි අත්තනා සුනෙත්තකාලෙ කතෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දීඝරත්තං
 පච්චනුභූතං භවත්තරජ්ජට්ඨිජන්තං උළාරතරං පුඤ්ඤවිපාකං උදාහරිත්ථා තමත්ථං
 පාකටතරං කරොන්තො “අභිජානාමි ඛො පනාහ”න්තිආදිමාහ. තත්ථ අභිජානාමිති
 අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන ජානාමි, පච්චක්ඛතො බුජ්ඣාමි. දීඝරත්තන්ති වීරකාලං.
 පුඤ්ඤානන්ති දානාදීනං කුසලධම්මානං. සත්ත වස්සානීති සත්ත සංචච්ඡරානි.
 මෙත්තචිත්තන්ති මිජ්ජනීති මෙත්තා, සිනිය්හනීති අත්ථො. මිත්තෙ භවා, මිත්තස්ස
 වා එසා පවත්තීතිපි මෙත්තා. ලක්ඛණාදිතො පන හිතාකාරජ්ජවත්තිලක්ඛණා,
 හිතූපසංභාරරසා, ආඝාතවිනයපච්චුපට්ඨානා, සත්තානං මනාපභාවදස්සනපදට්ඨානා.
 ඛ්‍යාපාදූපසමො එනිස්සා සම්පත්ති, සිනෙහසම්භවො විපත්ති. මෙත්තචිත්තං

භාවේන්වාති මෙත්තාසහගතං චිත්තං, චිත්තසීසෙන සමාධි චුත්තොති
මෙත්තාසමාධිං මෙතාබ්‍රහ්මචිහාරං උප්පාදෙන්වා වෙව වඩ්ඪෙත්වා ව.

සත්ත සංවට්ටව්වට්ටකප්පෙති සත්ත මහාකප්පෙ. සංවට්ටව්වට්ටග්ගහණෙනෙව
හි සංවට්ටට්ඨාසිව්වට්ටට්ඨාසිනොපි ගහිතා. ඉමං ලොකන්ති කාමලොකං.
සංවට්ටමානෙ සුදන්ති සංවට්ටමානෙ, සුදන්ති නිපාතමත්තං, විපජ්ජමානෙති
අත්ථො. “වරසංවත්තට්ඨානෙ සුද්”න්තිපි පඨන්ති. කප්පෙති කාලෙ. කප්පසීසෙන
හි කාලො චුත්තො, කාලෙ ඛීයමානෙ සබ්බොපි ඛීයතෙව. යථාහ – “කාලො සසති
භූතාති, සබ්බානෙව සහත්තනා”ති (ජා. 1.2.190). “ආහස්සරූපගො හොමී”ති
චුත්තත්තා තෙජොසංවට්ටවසෙනත්ථ කප්පචුට්ඨානං වෙදිතබ්බං.
ආහස්සරූපගොති තත්ථ පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන ආහස්සරුබ්‍රහ්මලොකං
උපගච්ඡාමිති ආහස්සරූපගො හොමී. විවට්ටමානෙති සණ්ඨහමානෙති අත්ථො.
සුඤ්ඤං බ්‍රහ්මවිමානං උපපජ්ජාමිති කස්සපි සත්තස්ස තත්ථ නිබ්බත්තස්ස
අභාවතො සුඤ්ඤං යං පඨමජ්ඣානභූමිසඬ්ඛානං බ්‍රහ්මවිමානං ආදිතො නිබ්බත්තති,
තං පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන උපපජ්ජාමි උපෙමි.

බ්‍රහ්මාති කාමාවචරසත්තෙහි විසිට්ඨට්ඨෙත තථා තථා බ්‍රහ්මගුණතාය
බ්‍රහ්මචිහාරතො නිබ්බත්තනට්ඨෙත ව බ්‍රහ්මා. බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතෙහි
මහත්තො බ්‍රහ්මාති මහාබ්‍රහ්මා, තතො එව තෙ අභිභවිත්වා ඨිතත්තා අභිභූ. තෙහි න
කෙනවිපි ගුණෙන අභිභූතොති අනභිභූතො. අඤ්ඤදත්ථුති එකංසවචනෙ නිපාතො.
දස්සනතො දසො, අතීතානාගතපච්චුප්පන්තානං දස්සනසමත්ථො
අභිඤ්ඤාඤාණෙන පස්සිතබ්බං පස්සාමිති අත්ථො. සෙසබ්‍රහ්මානං
ඉද්ධිපාදභාවනාබලෙන අත්තතො චිත්තඤ්ච මම වසෙ වත්තෙමිති වසවත්ති
හොමිති යොජෙතබ්බං. තදා කිර ඛොධිසත්තො අට්ඨසමාපත්තිලාභීපි සමානො තථා
සත්තහිතං අත්තතො පාරමිපුරණඤ්ච ඔලොකෙන්තො තාසු එව ද්විසු ඝානභූමිසු
නිකන්ති උප්පාදෙන්වා මෙත්තාබ්‍රහ්මචිහාරවසෙන අපරාපරං සංසරී. තෙන චුත්තං
“සත්ත වස්සාති...පෙ.... වසවත්ති”ති.

එවං හගවා රූපාවචරපුඤ්ඤස්ස විපාකමහත්තනං පකාසෙන්වා ඉදාති
කාමාවචරපුඤ්ඤස්සපි විපාකං දස්සෙන්තො “ජත්තිංසක්ඛත්තු”න්තිආදිමාහ. තත්ථ
සක්කො අහොසින්ති ජත්තිංසක්ඛත්තුං ජත්තිංසවාරෙ අඤ්ඤත්ථ අනුපපජ්ජිත්වා
නිරන්තරං සක්කො දෙවානමින්දො තාවතිංසදෙවරාජා අහොසිං. රාජා
අහොසින්තිආදීසු වතුහි අච්ඡරියධම්මෙහි වතුහි සඬ්ගහවත්ථුහි ව ලොකං රඤ්ජෙතිති
රාජා. වක්කරතනං වත්තෙති, වතුහි සම්පත්තිවක්කෙහි වත්තති, තෙහි ව පරං
වත්තෙති, පරහිතාය ව ඉරියාපථවක්කානං වත්තො එතස්මිං අත්ථිති වක්කවත්ති.
“රාජා”ති වෙන්ථ සාමඤ්ඤං, “වක්කවත්ති”ති විසෙසං. ධම්මෙන වරතීති
ධම්මිකො, ඤායෙන සමෙන වත්තතීති අත්ථො. ධම්මෙනෙව රජ්ජං ලභිත්වා රාජා
ජාතොති ධම්මරාජා, දසවිධෙ කුසලධම්මෙ අගරහිතෙ ව රාජධම්මෙ නියුත්තොති
ධම්මිකො. තෙන ව ධම්මෙන සකලං ලොකං රඤ්ජෙතිති ධම්මරාජා.
පරහිතධම්මකරණෙන වා ධම්මිකො, අත්තහිතධම්මකරණෙන ධම්මරාජා. යස්මා

වක්කවත්ති ධම්මෙන ඤායෙන රජ්ජං අධිගච්ඡති, න අධම්මෙන, තස්මා චුත්තං “ධම්මෙන ලද්ධරජ්ජත්තා ධම්මරාජා”ති.

චතුසු දිසාසු සමුද්දපරියොසානතාය වාතුරන්තා නාම තත්ථ තත්ථ දීපෙ මහාපථවීති ආහ “පුරත්ථිම...පෙ.... ඉස්සරො”ති. විජිතාවීති විජෙනබ්බස්ස විජිතවා, කාමකොධාදිකස්ස අබ්භන්තරස්ස පටිච්ඡන්තස්ස බාහිරස්ස ව අරිගණස්ස විජයී විජිතීත්වා යිතොති අත්ථො. කාමං වක්කවත්තීනො කෙනවි යුද්ධං නාම නත්ථි, යුද්ධෙන පන සාධෙනබ්බස්ස විජයස්ස සිද්ධියා “විජිතසඛිගාමො”ති චුත්තං. ජනපදො වා චතුබ්බිධඅච්ඡරියධම්මෙන සමන්තාගතො අස්මිං රාජීනි ටාවරියං කෙනවි අසංහාරියං දළ්භහත්තිභාවං පත්තො, ජනපදෙ වා අත්තනො ධම්මිකාය පටිපත්තියා ටාවරියං ටීරභාවං පත්තොති ජනපදත්ථාවරියජ්ජත්තො. චණ්ඩස්ස හි රඤ්ඤො බලිදණ්ඩාදීහි ලොකං පිළයතො මනුස්සා මජ්ඣිමජනපදං ඡඩ්ඛත්වා පබ්බතසමුද්දතීරකන්දරාදීනි නිස්සාය පච්චන්තෙ වාසං කප්පෙන්ති. අතිමුදුකස්ස රඤ්ඤො වොරෙහි සාහසිකධනවිලොපපිළිතා මනුස්සා පච්චන්තං පභාය ජනපදමජ්ඣෙ වාසං කප්පෙන්ති. ඉති එවරුපෙ රාජීනි ජනපදො ටීරභාවං න පාපුණාති.

සත්තරතනසමන්තාගතොති වක්කරතනාදීහි සත්තහි රතනෙහි සමුපෙතො. තෙසු හි රාජා වක්කවත්ති වක්කරතනෙන අජිතං ජිනාති, හත්ථිඅස්සරතනෙහි විජිතෙ සුබ්බෙනෙව අනුච්චරති, පරිණායකරතනෙන විජිතමනුරක්ඛති, අවසෙසෙහි උපහොගසුබ්බමනුභවති. පඨමෙන වස්ස උස්සාහසත්තියොගො, පච්ඡිමෙන මන්තසත්තියොගො, හත්ථිඅස්සගහපතිරතනෙහි පභුසත්තියොගො සුපරිපුණ්ණො හොති. ඉත්ථිමණිරතනෙහි උපහොගසුබ්බමනුභවති, සෙසෙහි ඉස්සරියසුබ්බං. විසෙසතො වස්ස පුරිමානි තිණි අදොසකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙන සම්පජ්ජන්ති, මජ්ඣිමානි අලොභකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙන, පච්ඡිමමෙකං අමොහකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙනාති.

සුරාති සත්තිවත්තො, නිබ්භයාති අත්ථොති ආහ “අභීරුනො”ති. අභිගන්ති කාරණං. යෙන කාරණෙන “වීරා”ති වුව්වෙය්‍යං, තං වීරභිගං. තෙනාහ “වීරියස්සෙතං නාම”න්ති. යාව වක්කවාලපබ්බතා වක්කස්ස වත්තනතො “වක්කවාලපබ්බතං සීමං කත්වා යීතසමුද්දපරියන්ත”න්ති චුත්තං. අදණ්ඨෙතොති ඉමිනා ධනදණ්ඩස්ස සරීරදණ්ඩස්ස ව අකරණං චුත්තං. අසත්ථෙන්නාති ඉමිනා පන සෙනාය යුජ්ඣනස්සාති තදුභයං දස්සෙතුං “න දණ්ඨෙතා”තිආදි චුත්තං. ඉදං චුත්තං හොති – යෙ කතාපරාධෙ සත්තෙ සතම්පි සහස්සම්පි ගණන්ති, තෙ ධනදණ්ඨෙත රජ්ජං කාරෙන්නි. යෙ ඡෙජ්ජහෙජ්ජං අනුසාසන්ති, තෙ සත්ථදණ්ඨෙත. අහං පන දුට්ඨම්පි දණ්ඩං පභාය අදණ්ඨෙත අජ්ඣාචසිං. යෙ එකතොධාරාදිනා සත්ථෙත පරං විහෙයෙන්නි, තෙ සත්ථෙත රජ්ජං කාරෙන්නි නාම. අහං පන සත්ථෙත බුද්දකමක්ඛිකාය පිට්ඨමත්තම්පි ලොභිතං කස්සවි අනුජ්ජාදෙත්වා ධම්මෙනෙව “එහි ඛො, මහාරාජා”ති එවං පටිච්ඡන්ති

සම්පට්ඨිකාගමනො වුත්තප්පකාරං පඨවිං අභිජිනිත්වා අජ්ඣාවසිං, අභිවිජිනිත්වා සාමී හුත්වා වසින්ති.

ඉති භගවා අත්තානං කායසක්ඛිං කත්වා පුඤ්ඤානං විපාකමහත්තනං පකාසෙත්වා ඉදානි තමෙවත්ථං ගාථාබන්ධනෙන දස්සෙත්තො “පස්ස, පුඤ්ඤානං විපාක”න්තිආදිමාහ. සුබ්බසිනොති ආලපනවචනමෙන, තෙන සුඛපරියෙසකෙ සත්තෙ ආමන්තෙති. පාළියං පන “පස්සථා”ති වත්තබ්බෙ “පස්සා”ති වචනඛ්‍යාත්තයො කතොති දට්ඨබ්බො. මනුස්සානං උරෙ සත්ථං යපෙත්වා ඉච්ඡිතධනහරණාදිනා වා සාහසකාරිතාය සාහසිකා, තෙසං කම්මං සාහසිකකම්මං. පඨවියා ඉස්සරො පඨබ්බොති ආහ “පුඨවිසාමිකො”ති.

මෙත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. හරියාසුත්තවණ්ණනා

63. දසමෙ උච්චාසද්දා මහාසද්දා උද්ධං උග්ගතත්තා උච්චං පත්ථටත්තා මහත්තං අවිනිබ්භොගං විනිභුඤ්ජිත්වා ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං සද්දං කරොන්තා වදන්ති. වච්ඡොසොපි හි බහුහි එකජ්ඣං පවත්තිතො අත්ථතො ව සද්දතො ව දුරවබ්බොධො කෙවලං මහානිග්ගොසො එව හුත්වා සොතපථමාගච්ඡති. මච්ඡවිලොපෙනි මච්ඡෙ විලුම්පිත්වා විය ගහණෙ, මච්ඡානං වා විලුම්පනෙ. කෙවට්ටානඤ්ඤි මච්ඡපච්ඡිට්ඨපිතට්ඨානෙ මහාජනො සන්තිපතිත්වා “ඉධ අඤ්ඤං එකං මච්ඡං දෙහි, එකං මච්ඡථාලං දෙහි, එතස්ස තෙ මහා දින්තො, මය්හං බුද්දකො”ති එවං උච්චාසද්දමහාසද්දං කරොන්ති. තං සන්ධායෙනං වුත්තං “කෙවට්ටානං මච්ඡපච්ඡං ඔතාරෙත්වා ධීතට්ඨානෙ”ති. මච්ඡග්ගහණත්ථං ජාලෙ පක්ඛිත්තෙපි තස්මිං යානෙ කෙවට්ටා වෙව අඤ්ඤෙ ව “පට්ටියො න පට්ටියො, ගහිතො න ගහිතො”ති මහාසද්දං කරොන්ති. තං සන්ධායෙනං වුත්තං “ජාලෙ වා...පෙ.... මහාසද්දො හොති”ති. කත්තබ්බවත්තන්ති පාදපරිකම්මාදිකත්තබ්බකිවචං. බරාති විත්තෙන වාචාය ව කක්ඛලා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

හරියාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. කොධනසුත්තවණ්ණනා

64. එකාදසමෙ සපත්තකරණාති වා සපත්තෙහි කාතබ්බා. කොධනන්ති කුජ්ඣනසීලං. කොධනොයන්ති කුජ්ඣනො අයං. අයන්ති ව නිපාතමත්තං. කොධපරෙතොති කොධෙන අනුගතො, පරාහිභූතො වා. දුබ්බණ්ණොව හොතීති පකතියා වණ්ණවාපි අලඬිකතප්පටියත්තොපි මුඛවිකාරාදිවසෙන විරූපො එව හොති. එතරහි ආයතිඤ්ඤාති කොධාහිභූතස්ස එකන්තමිදං ඵලන්ති දීපෙතුං “දුබ්බණ්ණොවා”ති අවධාරණං කත්වා පුන “කොධාහිභූතො”ති වුත්තං.

අයසභාවන්ති අකිත්තිමභාවං. අත්තනො පරෙසඤ්ච අනත්ථං ජනෙතීති අනත්ථජනනො. අත්තරතොති අබ්භන්තරතො, චිත්තනො වා. තං ජනො නාවබුජ්ඣතීති කොධසඬ්ඛාතං අත්තරතො අබ්භන්තරෙ අත්තනො චිත්තෙයෙව ජාතං අනත්ථජනනචිත්තජ්ජකොපනාදිභයං භයහෙතුං අයං බාලමභාජනො න ජානාති. යන්ති යත්ථ. භුම්මත්ථෙ හි එතං පච්චත්තවචනං. යස්මිං කාලෙ කොධො සහතෙ නරං, අන්ධතමං තදා භොතීති සම්බන්ධො. යන්ති වා කාරණවචනං, යස්මා කොධො උප්පජ්ජමානො නරං සහතෙ අභිභවති, තස්මා අන්ධතමං තදා භොති, යදා කුද්ධොති අත්ථො යං-තං-සද්දානං එකන්තසම්බන්ධභාවතො. අථ වා යන්ති කිරියාපරාමසනං. සහතෙති යදෙනං කොධස්ස සහනං අභිභවනං, එතං අන්ධතමං භවනන්ති අත්ථො. අථ වා යං නරං කොධො සහතෙ අභිභවති, තස්ස අන්ධතමං තදා භොති. තතො ච කුද්ධො අත්ථං න ජානාති, කුද්ධො ධම්මං න පස්සතීති.

භූතං වුවචති වුද්ධි, තස්ස භනනං සාතො එතෙසන්ති භූතභව්වාති. තෙනාහ “භතවුද්ධිති”ති. දම-සද්දෙන වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙතුං පඤ්ඤාචිරියෙන දිට්ඨියාති වුත්තන්ති දස්සෙන්නො “කතරෙන දමෙනා”තිආදිමාහ. අනෙකත්ථො හි දම-සද්දො. “සච්චෙන දන්තො දමසා උපෙතො, වෙදන්තගු වුසිතබ්බමවරියො”ති (සං. නි. 1.195; සු. නි. 467) එත්ථ හි ඉන්ද්‍රියසංවරො දමොති වුත්තො “මනච්ඡට්ඨාති ඉන්ද්‍රියාති දමෙති”ති කත්වා. “යදි සච්චා දමා වාගා, ඛන්තා හියොධ විජ්ජති”ති (සං. නි. 1.246; සු. නි. 191) එත්ථ පඤ්ඤා දමො “සංකිලෙසං දමෙති පජහති”ති කත්වා. “දානෙන දමෙන සංයමෙන සච්චවජ්ජෙන අත්ථි පුඤ්ඤං, අත්ථි පුඤ්ඤස්ස ආගමො”ති (සං. නි. 4.365) එත්ථ උපොසථකම්මං දමො “උපවසනවසෙන කායකම්මාදීති දමෙති”ති කත්වා. “සක්ඛිස්සසි බො ත්වං, පුණ්ණ, ඉමිනා දමුපසමෙන සමන්තාගතො සුනාපරන්තස්මිං ජනපදන්තරෙ විහරිතු”න්ති (ම. නි. 3.396; සං. නි. 4.88) එත්ථ අධිවාසනක්ඛන්ති දමො “කොට්ඨපනාහමක්ඛාදිකෙ දමෙති විනොදෙති”ති කත්වා. “න මානකාමස්ස දමො ඉධත්ථි, න මොනමත්ථි අසමාහිතස්සා”ති (සං. නි. 1.9) එත්ථ අභිසම්බොජ්ඣකාදිකො සමාධිපක්ඛිකො ධම්මො දමො “දම්මති චිත්තං එතෙනා”ති කත්වා. ඉධාපි “තං දමෙන සමුච්ඡින්නදෙ, පඤ්ඤාචිරියෙන දිට්ඨියා”ති වචනතො දම-සද්දෙන පඤ්ඤාචිරියදිට්ඨියො වුත්තා.

කොධනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අඛ්‍යාකතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මභාවග්ගො

1-2. හිරිමත්තජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා

65-66. සත්තමස්ස පඨමං උත්තානමෙව. දුතියෙ තයො සංවට්ඨාති ආපොසංවට්ඨො, තෙජොසංවට්ඨො, වායොසංවට්ඨොති තයො සංවට්ඨා. තිස්සො සංවට්ඨොති ආභස්සරා, සුභකිණ්ණා, වෙහස්ඵලාති තිස්සො සංවට්ඨොති. යදා හි

කප්පො තෙජෙන සංවට්ටනි විනස්සති, තදා ආහස්සරතො හෙට්ඨා අග්ගිනා ඩස්භති. යදා ආපෙන සංවට්ටනි, තදා සුභකිණ්හතො හෙට්ඨා උදකෙන විලීයති. යදා වායුනා සංවට්ටනි, තදා වෙහජ්ඵලතො හෙට්ඨා වායුනා විද්ධංසති. විත්ථාරතො පන සදාපි එකං බුද්ධක්ඛේත්තං විනස්සති. බුද්ධක්ඛේත්තං නාම තිවිධං හොති ජාතික්ඛේත්තං ආණාක්ඛේත්තං විසයක්ඛේත්තන්ති. තත්ථ ජාතික්ඛේත්තං නාම දසසහස්සවක්කවාළපරියන්තං හොති, යං තථාගතස්ස පටිසන්ධිගහණාදීසු කම්පති. ආණාක්ඛේත්තං කොට්ඨසහස්සවක්කවාළපරියන්තං, යත්ථ රතනසුත්තං (බු. පා. 6.1 ආදයො; සු. නි. 224 ආදයො) ඛන්ධපරිත්තං (අ. නි. 4.67; චූළව. 251) ධජග්ගපරිත්තං (සං. නි. 1.249). ආටානාටියපරිත්තං (දී. නි. 3.275 ආදයො), මොරපරිත්තන්ති (ජා. 1.2.17-18) ඉමෙසං පරිත්තානං ආනුභාවො වත්තති. විසයක්ඛේත්තං අනන්තමපරිමාණං, යං ‘යාවතා වා පන ආකඬ්ඛෙය්‍යා’ති චුත්තං. එවමෙනෙසු තීසු බුද්ධක්ඛේත්තෙසු එකං ආණාක්ඛේත්තං විනස්සති. තස්මිං පන විනස්සන්තෙ ජාතික්ඛේත්තං විනට්ඨමෙව හොති. විනස්සන්තඤ්ච එකතොව විනස්සති, සණ්ඨගන්තම්පි එකතොව සණ්ඨගති.

තීණි සංවට්ටමූලානීති රාගදොසමොහසඬ්ඛාතානි තීණි සංවට්ටකාරණානි. රාගාදීසු හි අකුසලමූලෙසු උස්සන්තෙසු ලොකො විනස්සති. තථා හි රාගෙ උස්සන්තතරෙ අග්ගිනා විනස්සති, දොසෙ උස්සන්තතරෙ උදකෙන, මොහෙ උස්සන්තතරෙ වාතෙන. කෙච් පන “දොසෙ උස්සන්තතරෙ අග්ගිනා, රාගෙ උදකෙනා”ති වදන්ති.

තීණි කොලාහලානීති කප්පකොලාහලං, බුද්ධකොලාහලං, චක්කවත්තිකොලාහලන්ති තීණි කොලාහලානි. තත්ථ “චස්සසතසහස්සමත්ථකෙ කප්පට්ඨානං නාම භවිස්සති”තිආදිනා දෙවතාහි උග්ගොසිතසද්දො කප්පකොලාහලං නාම හොති. “ඉතො චස්සසතසහස්සමත්ථකෙ ලොකො විනස්සිස්සති, මේත්තං, මාරිසා, භාවෙථ කරුණං මුදිතං උපෙක්ඛ”න්ති මනුස්සපථෙ දෙවතා සොසන්ති යො වරන්ති. “චස්සසතසහස්සමත්ථකෙ බුද්ධො උප්පජ්ජිස්සති”ති බුද්ධකොලාහලං නාම හොති. “ඉතො චස්සසතසහස්සමත්ථකෙ බුද්ධො උප්පජ්ජිත්වා ධම්මානුධම්මප්පට්ඨන්තො සඬ්ඝරතනෙන පරිවාරිතො ධම්මං දෙසෙන්තො විවරිස්සති”ති දෙවතා උග්ගොසන්ති. “චස්සසතමත්ථකෙ පන චක්කවත්ති උප්පජ්ජිස්සති”ති චක්කවත්තිකොලාහලං නාම හොති. “ඉතො චස්සසතමත්ථකෙ සත්තරතනසම්පන්නො වාතුද්දිපිස්සරො සහස්සපරිවාරො වෙහාසඬ්ගමො චක්කවත්ති රාජා උප්පජ්ජිස්සති”ති දෙවතා උග්ගොසන්ති.

අවිරට්ඨෙන න ධුවාති උදකබුබ්බුළාදයො විය න විරට්ඨායිතාය ධුවභාවරහිතා. අස්සාසරහිතාති සුපිනකෙ පිතපානීයං විය අනුලිත්තවන්දනං විය ව අස්සාසවිරහිතා.

උපකප්පනමෙසොති කප්පවිනාසකමෙසං සන්ධාය වදති. යස්මිඤ්ච සමයෙ කප්පො අග්ගිනා නස්සති, ආදිතොව කප්පවිනාසකමහාමෙසො උට්ඨහිත්වා කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාළෙ එකමහාවස්සං වස්සති. මනුස්සා තුට්ඨහට්ඨා

සබ්බඛිජානි නිහරිත්වා වපන්ති. සස්සෙසු පන ගොබාගිතකමත්තෙසු ජාතෙසු ගද්ගරවං රවන්තො එකබ්බන්දුමිපි න වස්සති, තදා පච්ඡින්නං පච්ඡින්නමෙව වස්සං හොති. තෙනාහ “තදා නික්ඛන්තබ්බං...පෙ.... එකබ්බන්දුමිපි දෙවො න වස්සති”ති. “වස්සසතසහස්ස අව්වයෙන කප්පවුට්ඨානං භවිස්සති”තිආදිනා දෙවතාහි වුත්තවචනං සුත්වා යෙහුයොන මනුස්සා ව භූමිමදෙවතා ව සංවෙගජාතා අඤ්ඤමඤ්ඤං මුදුවිත්තා හුත්වා මෙත්තාදිනි පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්ති, අව්විතො පට්ඨාය තුව්ඡො හොතිති.

පඤ්ච බ්බජාතානිති මූලබ්බං බන්ධබ්බං එළබ්බං අග්ගබ්බං බ්බබ්බන්ති පඤ්ච බ්බානි ජාතානි. තත්ථ මූලබ්බන්ති වවා, වචන්තං, හලිද්දං, සිඬගිවෙරන්ති එවමාදි. බන්ධබ්බන්ති අස්සත්ථො, නිග්‍රොධොති එවමාදි. එළබ්බන්ති උච්ඡු, වෙළ, නළොති එවමාදි. අග්ගබ්බන්ති අප්පුකං, එණ්ණප්පකන්ති එවමාදි. බ්බබ්බන්ති විහිආදි පුබ්බණ්ණඤ්ඤෙව මුග්ගමාසාදිඅපරණ්ණඤ්ඤෙව. පච්චයන්තරසමවායෙ විසදිසුප්පත්තියා විසෙසකාරණභාවතො රුහනසමත්ථෙ සාරථලෙ නිරුළ්ලො බ්බ-සද්දො තදත්ථසිද්ධියා මූලාදිසුපි කෙසුපි පවත්තතිති මූලාදිතො නිවත්තනත්ථං එකෙන බ්බ-සද්දෙන විසෙසෙත්වා වුත්තං “බ්බබ්බ”න්ති “රූපරූපං (විසුද්ධි. 2.449) දුක්ඛදුක්ඛ”න්ති (සං. නි. 4.327) යථා. යථා ඵලපාකපරියන්තා ඔසධිරුක්ඛා වෙළකදලිආදයො.

යං කදාවිතිආදිසු යන්ති නිපාතමත්තං. කදාවිති කිස්මිඤ්චි කාලෙ. කරහවිති තස්සෙව වෙච්චනං. දීසස්ස අද්ධුනොති දීසස්ස කාලස්ස. අව්වයෙනාති අතික්කමෙන. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

හිරිඔත්තප්පසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නගරොපමසුත්තවණ්ණනා

67. තතියෙ පච්චන්තෙ භවං පච්චන්තිමං. “රථො සීලපරික්ඛාරො, කුමානක්ඛො වක්කවිරියො”තිආදිසු (සං. නි. 5.4) විය අලඬකාරවචනො පරික්ඛාරසද්දොති ආහ “නගරාලඬකාරෙහි අලඬකත”න්ති. පරිවාරවචනොපි වට්ටනියෙව “සත්ත සමාධිපරික්ඛාරා”තිආදිසු (දී. නි. 3.330) විය. නෙමං වුවචති ථම්මාදිහි අනුපතභූමිප්පදෙසොති ආහ “ගම්භිරආවාටා”ති, ගම්භිරං භූමිං අනුප්පට්ටියාති අත්ථො. සුට්ඨු සන්තිසිද්ධාපිතාති භූමිං නිබ්බන්තිවා සම්මදෙව යජිතා.

අනුපරියායෙති එතෙනාති අනුපරියායො, සොයෙව පථොති අනුපරියායපථො, පරිතො පාකාරස්ස අනුයායමග්ගො.

හත්ථිං ආරොහන්ති ආරොහාපයන්ති වාති හත්ථාරොහා (දී. නි. ටි. 1.163). යෙන හි පයොගෙන පුරිසො හත්ථිනො ආරොහනයොග්ගො හොති, හත්ථිස්ස තං පයොගං විධායන්තානං සබ්බෙසම්පෙතෙසං ගහණං. තෙනාහ “සබ්බෙපි”තිආදි. තත්ථ හත්ථාවරියා නාම යෙ හත්ථිනො හත්ථාරොහකානඤ්ච සික්ඛාපකා.

හත්ථිවෙජ්ජා නාම හත්ථිහිසක්කා. හත්ථිබන්ධා නාම හත්ථිනං පාදරක්ඛකා. ආදි-සද්දෙන හත්ථිනං යවපදායකාදිකෙ සඬගණ්හාති. අස්සාරොහා රථිකාති එත්ථාපි එසෙව නයො. රථෙ නියුත්තා රථිකා. රථරක්ඛා නාම රථස්ස ආණ්ණරක්ඛකා. ධනුං ගණ්හන්ති ගණ්හාපෙන්ති චාති ධනුග්ගහා, ඉස්සාසා ධනුසිප්පස්ස සික්ඛාපකා ව. තෙනාහ “ධනුආවරියා ඉස්සාසා”ති. වෙලෙන වෙලපටාකාය යුද්ධෙ අකන්ති ගච්ඡන්තිති වෙලකාති ආහ – “යෙ යුද්ධෙ ජයද්ධජං ගහෙන්වා පුරතො ගච්ඡන්ති”ති. යථා තථා ධීතෙ සෙනිකෙ බ්‍රහ්මකරණවසෙන තතො තතො වලයන්ති උච්චාලෙන්තිති වලකා. සකුණග්ගිආදයො විය මංසපිණ්ඩං පරසෙනාසමුහං සාහසිකමහායොධනාය ඡෙන්වා ඡෙන්වා දයන්ති උජ්ජන්තිති ගච්ඡන්තිති පිණ්ඩදායකා. දුතියවිකප්පෙ පිණ්ඩෙ දයන්ති ජනසම්මද්දෙ උජ්ජන්තිති විය ගච්ඡන්තිති පිණ්ඩදායකාති අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. උග්ගතුග්ගතාති ථාමජවපරක්කමාදිවසෙන අතිවිය උග්ගතා, උදග්ගාති අත්ථො. පක්ඛන්දන්තිති අත්තනො වීරසුරහාවෙන අසජ්ජමානා පරසෙනං අනුපවිසන්තිති අත්ථො. ථාමජවබලපරක්කමාදිසම්පත්තියා මහානාගා විය මහානාගා. එකසුරාති එකාකිසුරා අත්තනො සුරහාවෙනෙව එකාකිනො හුත්වා යුජ්ඣනකා. සජාලිකාති සවම්මිකා. සරපරිත්තාණන්ති වම්මපරිසිඛිඛිතං බෙට්ඨං, වම්මමයං වා එලකං. සරදාසයොධාති අත්තනො දාසයොධා.

සම්පක්ඛන්දනලක්ඛණාති සද්ධෙය්‍යවත්ථුනො එවමෙතන්ති සම්පක්ඛන්දනලක්ඛණා. සම්පසාදනලක්ඛණාති පසිදිතඛිබ්බෙ වත්ථුස්මි. පසිදනලක්ඛණා. ඔකප්පනසද්ධාති ඔක්කන්තිත්වා පක්ඛන්දිත්වා අධිමුච්චනං. පසාදනීයෙ වත්ථුස්මි. පසිදනං පසාදසද්ධා. අයං අනුධම්මොති අයං නවන්තං ලොකුත්තරධම්මානං අනුලොමධම්මො. නිබ්බිදාබහුලොති උක්කණ්ඨනාබහුලො. සද්ධා බන්ධති පාථෙය්‍යන්ති සද්ධා නාමායං සත්තස්ස මරණවසෙන මහාපථං සංවජනො මහාකන්තාරං පටිපජ්ජනො මහාවිදුග්ගං පක්ඛන්දනො පාථෙය්‍යපුටං බන්ධති, සම්බලං විස්සජ්ජෙතිති අත්ථො. සද්ධඤ්ඤි උජ්ජාදෙන්වා දානං දෙති, සීලං රක්ඛති, උපොසථකම්මං කරොති. තෙනෙනං චුත්තං “සද්ධා බන්ධති පාථෙය්‍ය”න්ති. සිරිති ඉස්සරියං. ඉස්සරියෙ හි අභිමුඛිභූතෙ ථලතොපි ජලතොපි හොගා ආගච්ඡන්තියෙව. තෙනෙනං චුත්තං “සිරි හොගානමාසයො”ති. සද්ධා දුතියා පුරිසස්ස හොතිති පුරිසස්ස දෙවලොකෙ, මනුස්සලොකෙ වෙව නිබ්බානඤ්ච ගච්ඡන්තස්ස සද්ධා දුතියා හොති, සහායකිච්චං සාධෙති. හත්තපුටාදීති ආදි-සද්දෙන දුතිසිකාදීනං සඬගහො දට්ඨඛිබ්බො. අනෙකසරසතාති අනෙකසභාවතා, අනෙකකිච්චතා වා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

නගරොපමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ධම්මඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

68. චතුත්ථෙ සුත්තගෙය්‍යාදිධම්මං ජානාතීති ධම්මඤ්ඤ. තස්ස තස්සෙව සුත්තගෙය්‍යාදිනා භාසිතස්ස තදඤ්ඤස්ස සුත්තපදන්ථස්ස බොධකස්ස සද්දස්ස

අත්ථකුසලතාවසෙන අත්ථං ජානාතීති අත්ථඤ්ඤ. “එත්තකොම්හි සීලෙන සමාධිතා පඤ්ඤායා”ති එවං යථා අත්තතො පමාණජානනාවසෙන අත්තානං ජානාතීති අත්තඤ්ඤ. පටිග්ගහණපරිභොගපරියෙසනවිස්සජ්ජනෙසු මත්තං ජානාතීති මත්තඤ්ඤ. නිද්දෙසෙ පන පටිග්ගහණමත්තඤ්ඤතාය එව පරිභොගාදිමත්තඤ්ඤතා පබ්බාධිතා හොතීති පටිග්ගහණමත්තඤ්ඤතාව දස්සිතා. “අයං කාලො උද්දෙසස්ස, අයං කාලො පරිපුච්ඡාය, අයං කාලො යොගස්ස අධිගමායා”ති එවං කාලං ජානාතීති කාලඤ්ඤ. තත්ථ පඤ්ච වස්සානි උද්දෙසස්ස කාලො, දස පරිපුච්ඡාය, ඉදං අතිසම්බාධං, අතික්ඛපඤ්ඤස්ස තාවතා කාලෙන තීරෙත්තුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා දස වස්සානි උද්දෙසස්ස කාලො, වීසති පරිපුච්ඡාය, තතො පරං යොගෙ කම්මං කාතබ්බං. ඛත්තියපරිසාදිකං අට්ඨවිධං පරිසං ජානාතීති පරිසඤ්ඤ. භික්ඛුපරිසාදිකං චතුබ්බිධං, ඛත්තියපරිසාදිකං මනුස්සපරිසංයෙව පුන චතුබ්බිධං ගහෙත්වා අට්ඨවිධං වදන්ති අපරෙ. නිද්දෙසෙ පනස්ස ඛත්තියපරිසාදිචතුබ්බිධපරිසග්ගහණං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. “ඉමං මෙ සෙවත්තස්ස අකුසලා ධම්මා පරිභායන්ති, කුසලා ධම්මා අභිවච්ඡන්ති, තස්මා අයං පුග්ගලො සෙවිතබ්බො, විපරියායතො අඤ්ඤො අසෙවිතබ්බො”ති සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බපුග්ගලං ජානාතීති පුග්ගලපරොපරඤ්ඤ. එවඤ්ඤි තෙසං පුග්ගලානං පරොපරං උක්කට්ඨනීහීනතං ජානාති නාම. නිද්දෙසෙපිස්ස සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බපුග්ගලෙ විභාවනමෙව සමණකථාකතන්ති දට්ඨබ්බං.

ධම්මඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. පාරිච්ඡත්තකසුත්තාදිවණ්ණනා

69-70. පඤ්චමෙ පතිතපලාසොති පතිතපත්තො. එත්ථ පයමං පණ්ඩුපලාසතං, දුතියං පන්තපලාසතඤ්ච වත්වා තතියං ජාලකජාතතා, චතුත්ථං බාරකජාතතා ව පාළියං වුත්තා. දීඝනිකායට්ඨකථායං පන මහාගොවින්දසුත්තවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.294) ඉමමෙව පාළිං ආහරිත්වා දස්සෙන්තෙන පයමං පණ්ඩුපලාසතං, දුතියං පන්තපලාසතඤ්ච වත්වා තතියං බාරකජාතතා, චතුත්ථං ජාලකජාතතා ව දස්සිතා. එවඤ්ඤි තත්ථ වුත්තං – “පාරිච්ඡත්තකෙ පුජ්ඵමානෙ එකං වස්සං උපට්ඨානං ගච්ඡන්ති, තෙ තස්ස පණ්ඩුපලාසභාවතො පට්ඨාය අත්තමනා හොන්ති. යථාහ –

යස්මිං, භික්ඛවෙ, සමයෙ දෙවානං තාවතිංසානං පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො, පණ්ඩුපලාසො හොති, අත්තමනා, භික්ඛවෙ, දෙවා තාවතිංසා තස්මිං සමයෙ හොන්ති ‘පණ්ඩුපලාසො දානි පාරිච්ඡත්තකො, කොවිළාරො, න විරස්සෙව පන්තපලාසො භවිස්සති’ති. යස්මිං සමයෙ දෙවානං තාවතිංසානං පාරිච්ඡත්තකො, කොවිළාරො, පන්තපලාසො හොති, ජාලකජාතො හොති, බාරකජාතො හොති, කුටුමලකජාතො හොති, කොරකජාතො හොති, අත්තමනා, භික්ඛවෙ, දෙවා තාවතිංසා තස්මිං සමයෙ හොන්ති ‘කොරකජාතො දානි පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො, න විරස්සෙව සබ්බපාලිචුල්ලො භවිස්සති’ති.

ලීනත්ථප්පකාසිනියම්පි (දී. නි. වී. 2.294) එත්ථ එවමත්ථො දස්සිතො – පන්තපලාසොති පතිතපත්තො. ඛාරකජාතොති ජාතබුද්දකමකුලො. යෙ හි නීලපත්තකා අතිවිය බුද්දකා මකුලා, තෙ “ඛාරකා”ති වුවුවන්ති. ජාලකජාතොති තෙහියෙව බුද්දකමකුලෙහි ජාතජාලකො සබ්බසො ජාලො විය ජාතො. කෙවි පන “ජාලකජාතොති එකජාලො විය ජාතො”ති අත්ථං වදන්ති. පාරිච්ඡත්තකො කිර ඛාරකග්ගහණකාලෙ සබ්බත්ථකමෙව පල්ලවිකො හොති, තෙ වස්ස පල්ලවා පහස්සරපවාලවණ්ණසමුප්පලා හොන්ති. තෙන සො සබ්බසො සමුප්පලන්තො තිට්ඨති. කුටුමලජාතොති සඤ්ජාතමහාමකුලො. කොරකජාතොති සඤ්ජාතසුවිහෙදො සම්පතිවිකසමානාවත්ථො. සබ්බපාලිපුල්ලොති සබ්බසො පුල්ලිතවිකසිතොති. අයඤ්ච අනුක්කමො දීඝභාණකානං වළඤ්ජනානුක්කමෙන දස්සිතො, න එත්ථ ආවරියස්ස විරොධො ආසඩ්ඛිතබ්බො.

කන්තනකවාතොති දෙවානං පුඤ්ඤකම්මපච්චයා පුප්ඵානං ඡන්දනකවාතො. කන්තතීති ඡන්දති. සම්පට්ඨිජනකවාතොති ඡන්තානං ඡන්තානං පුප්ඵානං සම්පට්ඨගණ්හකවාතො. විනන්තොති නානාවිධහත්තිසන්තිවෙසවසෙන නිවිනං කරොන්තො. අඤ්ඤතරදෙවතානන්ති නාමගොත්තවසෙන අපඤ්ඤාතදෙවතානං. රෙණුවට්ඨිති රෙණුසඩ්ඝාතො. කණ්ණිකං ආභව්වාති සුධම්මාය කූටං ආභන්ත්වා.

අනුඵරණානුභාවොති බිණාසවස්ස හික්ඛුතො කිත්තිසද්දස්ස යාව බ්‍රහ්මලොකා අනුඵරණසඩ්ඛාතො ආනුභාවො. පබ්බජ්ජානිස්සිතං හොතීති පබ්බජ්ජාය චතුපාරිසුද්ධිසීලම්පි දස්සිතමෙවාති අධිප්පායො. පයම්ඡ්ඤානසන්තිස්සිතන්තිආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉධ පන උභයතො පරිච්ඡෙදො හෙට්ඨා සීලතො උපරි අරහත්තතො ව පරිච්ඡෙදස්ස දස්සිතත්තා. තෙනෙනං වුත්තන්ති තෙන කාරණෙන එතං “චතුපාරිසුද්ධිසීලං පබ්බජ්ජානිස්සිතං හොතී”තිආදිවචනං වුත්තං. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

පාරිච්ඡත්තකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. භාවනාසුත්තවණ්ණනා

71. සත්තමෙ අත්ථස්ස අසාධිකා “භාවනං අනුයුත්තස්සා”ති වුත්තත්තා. සම්භාවනත්ථෙති “අපි නාම එවං සියා”ති විකප්පනත්ථො සම්භාවනත්ථො. එවඤ්ඤි ලොකෙ සිලිට්ඨවචනං හොතීති එකමෙව සඩ්ඛං අවත්වා අපරාය සඩ්ඛාය සද්ධිං වචනං ලොකෙ සිලිට්ඨවචනං හොති යථා “ද්වෙ වා තිණි වා උදකචුසිතානී”ති. සම්මා අධිසයිතානීති පාදාදිහි අත්තනා තෙසං කිඤ්චි උපසානං අකරොන්ති යා බහිවාතාදිපරිස්සයපරිහරණත්ථං සම්මදෙව උපරි සයිතානී. උපරිඅත්ථො හෙත්ථ අධි-සද්දො. උතුං ගණ්හාපෙත්ති යාති තෙසං අල්ලසිනෙහපරියාදානත්ථං අත්තතො කායුස්මාවසෙන උතුං ගණ්හාපෙත්ති යා. තෙනාහ “උස්මිකතානී”ති. සම්මා පරිභාවිතානීති සම්මදෙව සබ්බසො කුක්කුටවාසනාය වාසිතානී. තෙනාහ “කුක්කුටගන්ධං ගාභාපිතානී”ති. එත්ථ ව

සම්මාපරිසෙදනං කුක්කුටගන්ධපරිභාවනඤ්ච
සම්මාඅධිසයනසම්මාපරිසෙදනනිජ්ඣත්තියා ආනුභාවනිජ්ඣාදිතන්ති දට්ඨබ්බං.
සම්මාඅධිසයනෙනෙව හි ඉතරද්වයං ඉජ්ඣකි. න හි සම්මාඅධිසයනතො විසුං
සම්මාපරිසෙදනස්ස සම්මාපරිභාවනස්ස ච කාරණං අත්ථි. තෙන පන සද්ධිංයෙව
ඉතරෙසං ද්විත්තම්පි ඉජ්ඣනතො වුත්තං.

තිවිධකිරියාකරණෙනාති සම්මාඅධිසයනාදිතිවිධකිරියාකරණෙනාති අත්ථො.
කිඤ්චාපි “එවං අහො වත මෙ”තිආදිනා න ඉච්ඡා උප්පජ්ජෙය්‍යා කාරණස්ස පන
සම්පාදිතත්තා, අථ බො භබ්බාව තෙ අභිනිබ්භිජ්ජිතුන්ති යොජනා. කස්මා භබ්බාති
ආහ “තෙ හි යස්මා තායා”තිආදි. සයම්පිති අණ්ඩානි. පරිණාමන්ති පරිපාකං
බහිනික්ඛමන යොග්‍යතං. යථා කපාලස්ස තනුතා ආලෝකස්ස අන්තො
පඤ්ඤායමානස්ස කාරණං, තථා කපාලස්ස තනුතාය නබ්බිබ්බාමුබ්බතුණ්ඩකානං
බරතාය ච අල්ලසිනෙහපරියාදානං කාරණවචනන්ති දට්ඨබ්බං. තස්මාති
ආලෝකස්ස අන්තො පඤ්ඤායමානතො සයඤ්ච පරිපාකගතත්තා.

ඔපම්මසම්පට්ඨපාදනන්ති ඔපම්මත්ථස්ස උපමෙය්‍යන සම්මදෙව පට්ඨපාදනං.
තන්ති ඔපම්මසම්පට්ඨපාදනං. එවන්ති ඉදානි වුවිචමානාකාරෙන. අත්ථෙන්නාති
උපමෙය්‍යත්ථෙන සංසන්දෙත්වා සහ යොජෙත්වා. සම්පාදනෙන
සම්පයුත්තධම්මවසෙන ඤාණස්ස තික්ඛ්‍යාවො වෙදිතබ්බො. ඤාණස්ස හි
සභාවතො සතිනෙපක්කතො ච තික්ඛ්‍යාවො, සමාධිවසෙන බරහාවො,
සද්ධාවසෙන විජ්ජසන්නහාවො. පරිණාමකාලොති බලවච්ඡස්සනාකාලො.
වඩ්ඪිකාලොති වුට්ඨානගාමිනිවිජ්ජසනාකාලො. අනුලෝමට්ඨානියා හි විජ්ජසනා
ගහිතබ්බා නාම තදා මග්ගබ්බස්ස ගහිතත්තා. තජ්ජාතිකන්ති තස්ස
විජ්ජසනානුයොගස්ස අනුරූපං. සත්ථාපි අවිජ්ජණ්ඩකොසං පහරති, දෙසනාපි
විනෙය්‍යසන්නානගතං අවිජ්ජණ්ඩකොසං පහරති, යථායානෙ යාතුං න දෙති.

ඔලම්බකසඬ්ඛාතන්ති ඔලම්බකසුත්තසඬ්ඛාතං. “පල”න්ති හි තස්ස සුත්තස්ස
නාමං. වාරෙත්වා දාරුතො හෙට්ඨා දොසජානනත්ථං උස්සාපෙත්වා. ගණ්ඩං හරතිති
පලගණ්ඩොති එතෙන “පලෙන ගණ්ඩහාරො පලගණ්ඩොති පච්ඡිමපදෙ
උත්තරපදලොපෙන නිද්දෙසො”ති දස්සෙති. ගහණට්ඨානෙන හත්ථෙන
ගහෙතබ්බට්ඨානෙන. සම්මදෙව බිපියන්ති එතෙන කායදුවච්චිතාදීනිති සඬ්ඛෙපො,
පබ්බජ්ජාව සඬ්ඛෙපො පබ්බජ්ජාසඬ්ඛෙපො. තෙන විජ්ජසනං අනුයුඤ්ජන්තස්ස
පුග්ගලස්ස අජානන්තස්සෙව ආසවානං පරික්ඛයො ඉධ විජ්ජසනානිසංසොති
අධිජ්ජෙතො.

හෙමන්තිකෙන කාරණභූතෙන, භූමිමත්ථෙ වා එතං කරණවචනං,
හෙමන්තිකෙති අත්ථො. පටිජ්ජස්සම්භන්තිති පටිජ්ජස්සද්ධඵලානි භොන්ති.
තෙනාහ “පුතිකානි භවන්ති”ති. මහාසමුද්දො විය සාසනං අගාධගම්භීරහාවතො.
නාවා විය යොගාවචරො මහොසුත්තරතො. පරියායනං වියාති පරිතො අපරාපරං
යායනං විය. බජ්ජමානානන්ති බාදන්තෙන විය උදකෙන ඛෙපියමානබන්ධනානං.

තනුභාවොති පරිශුච්ඡානපවත්ති යා අසමත්ථතාය දුබ්බලභාවො.
 විපස්සනාඤාණපිතිපාමොජ්ජෙහිති විපස්සනාඤාණසමුට්ඨිතෙහි පිතිපාමොජ්ජෙහි.
 ඔක්ඛායමානෙති විපස්සනාකම්මට්ඨානෙ විචිජ්ජපටිපාටියා ඔක්ඛායමානෙ,
 පටිසඬ්ඛානුපස්සනාය වා ඔක්ඛායමානෙ. සඬ්ඛාරුපෙක්ඛාය පක්ඛායමානෙ.
 දුබ්බලතා දීපිතා “අප්පකසිරෙනෙව සංයොජනානි පටිජ්ජස්සම්භන්ති, පුත්තිකානි
 භවන්ති”ති වුත්තත්තා.

භාවනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-9. අග්ගික්ඛන්ධොපමසුත්තාදිවණ්ණනා

72-73. අට්ඨමෙ පස්සථ තුති අපි පස්සථ. මහත්තන්ති විපුලං. අග්ගික්ඛන්ධන්ති
 අග්ගිසමුහං. ආදිත්තන්ති පදිත්තං. සම්පජ්ජලිතන්ති සමන්තතො පජ්ජලිතං
 අවච්චිජ්ජුලිඬ්ඛානි මුඤ්චන්තං. සජොතිභූතන්ති සමන්තතො උට්ඨිතාහි ජාලාහි
 එකප්පභාසමුදයභූතං. තං කිං මඤ්ඤාදාති තං ඉදානි මයා වුච්චමානත්ථං කිං
 මඤ්ඤාදාති අනුමතිග්ගහණත්ථං පුච්ඡති. යදෙත්ථ සත්ථා අග්ගික්ඛන්ධාලිඬ්ඛනං
 කඤ්ඤාලිඬ්ඛනඤ්ච ආනෙසි, තමත්ථං විභාවෙතුං “ආරොවයාමී”ති ආදිමාහ.

දුස්සිලස්සාති නිස්සිලස්ස සිලවිරහිතස්ස. පාපධම්මස්සාති දුස්සිලත්තා එව
 හීනජ්ඣාසයතාය ලාමකසභාවස්ස. අසුචිසඬ්ඛකස්සරසමාචාරස්සාති අපරිසුද්ධතාය
 අසුචි හුත්වා සඬ්ඛාය සරිතබ්බසමාචාරස්ස. දුස්සිලො හි කිඤ්චිදෙව අසාරුජ්ජං දිස්වා
 “ඉදං අසුකෙන කතං භවිස්සති”ති පරෙසං ආසඬ්ඛා හොති. කෙනචිදෙව
 කරණීයෙන මන්තයන්තෙ හික්ඛු දිස්වා “කච්චි නු ඛො ඉමෙ මයා කතකම්මං
 ජානිත්වා මන්තෙත්ති”ති අත්තනොයෙව සඬ්ඛාය සරිතබ්බසමාචාරො.
 පටිච්ජන්තකම්මන්තස්සාති ලජ්ජිතබ්බතාය පටිච්ජාදෙනබ්බකම්මන්තස්ස.
 අස්සමණස්සාති න සමණස්ස. සලාකග්ගහණාදිසු “අහම්පි සමණො”ති
 මිච්ඡාපටිඤ්ඤාය සමණපටිඤ්ඤාස්ස. අසෙට්ඨවාරිතාය අබ්බමචාරිස්ස.
 උපොසථාදිසු “අහම්පි බ්බමචාරී”ති මිච්ඡාපටිඤ්ඤාය බ්බමචාරිපටිඤ්ඤාස්ස. පුත්තිනා
 කම්මෙන සිලවිපත්ති යා අන්තො අනුපට්ඨන්තා අන්තොපුත්තිකස්ස. ඡද්වාරෙහි
 රාගාදිකිලෙසානුස්සවනෙන තිත්තත්තා අවස්සුතස්ස. සඤ්ජාතරාගාදිකච්චරත්තා
 සිලවන්තෙහි ඡඩ්ඛෙතබ්බත්තා ව කසම්බුජාතස්ස.

චාලරජ්ජයාති චාලෙහි කතරජ්ජයා. සා හි බරතරා හොති. සංසෙය්‍යාති
 මථනවසෙන සංසෙය්‍ය. තෙලධොතායාති තෙලෙන නිසිතාය. පච්චොරස්මීන්ති
 පතිඋරස්මිං, අහිමුඛෙ උරමජ්ඣෙකි අධිජ්ජායො. අයොසඬ්ඛානාති සණ්ඨාසෙන.
 ඵෙණුද්දෙහකන්ති ඵෙණං උද්දෙහෙත්වා උද්දෙහෙත්වා, අනෙකචාරං ඵෙණං
 උට්ඨාපෙත්වාති අත්ථො. එවමෙත්ථ සඬ්ඛෙපතො පාලිවණ්ණනා වෙදිතබ්බා.
 නවමං උත්තානමෙව.

අග්ගික්ඛන්ධොපමසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අරකසුත්තවණ්ණනා

74. දසමෙ පරිත්තන්ති ඉත්තරං. තෙනාහ “අප්පං ටොක”න්ති.

පබන්ධානුපච්ඡෙදස්ස පච්චයභාවො ඉධ ජීවිතස්ස රසො කිච්චන්ති අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “සරසපරිත්තතායපි”ති. තදධිනචුත්තිතායපි හි “යො, හික්ඛවෙ, චිරං ජීවති, සො වස්සසතං අප්පං වා හියොයා”ති වචනතො පරිත්තං බණ්ණපරිත්තතායපි.

පරමත්ථතො හි අතිපරිත්තො සත්තානං ජීවිතක්ඛණො

එකච්ඡිත්තක්ඛණජපවත්තිමත්තොයෙව. යථා නාම රථවක්කං පවත්තමානමපි

එකෙනෙව නෙමිජ්ජදෙසෙන පවත්ති, තිට්ඨමානමපි එකෙනෙව තිට්ඨති, එවමෙව.

එකච්ඡිත්තක්ඛණං සත්තානං ජීවිතං තස්මිං චිත්තෙ නිරුද්ධමත්තෙ සත්තො

නිරුද්ධොති චුච්චති. යථාහ “අතීතෙ චිත්තක්ඛණෙ ජීවිත්ථ න ජීවති න ජීවිස්සති.

අනාගතෙ චිත්තක්ඛණෙ න ජීවිත්ථ න ජීවති ජීවිස්සති. පච්චුජ්ජන්තො චිත්තක්ඛණෙ න ජීවිත්ථ ජීවති න ජීවිස්සති.

“ජීවිතං අත්තභාවො ව, සුඛදුක්ඛා ව කෙවලා;
එකච්ඡිත්තසමායුත්තා, ලහුසො වත්තතෙ බණො.

“යෙ නිරුද්ධා මරත්තස්ස, තිට්ඨමානස්ස වා ඉධ;
සබ්බෙපි සදිසා බන්ධා, ගතා අප්පට්ඨන්තිකා.

“අනිබ්බත්තෙන න ජාතො, පච්චුජ්ජන්තො ජීවති;
චිත්තභඩ්ගා මතො ලොකො, පඤ්ඤත්ති පරමත්ථියා”ති. (මහානි. 10);

ලහුසන්ති ලහුකං. තෙනාහ “ලහුං උජ්ජජිත්වා නිරුජ්ඣන්තො ලහුස”න්ති.

පරිත්තං ලහුසන්ති උභයං පනෙතං අප්පකස්ස වෙච්චනං. යඤ්ඤි අප්පකං, තං පරිත්තඤ්ඤෙව ලහුකඤ්ඤෙව හොති. ඉධ පන ආයුතො අධිජ්ජෙතන්තා රස්සන්ති චුත්තං හොති. මන්තායන්ති කරණත්ථෙ එතං භුමිමච්චනන්ති ආහ “මන්තාය බොද්ධබ්බං,

පඤ්ඤාය ජානිතබ්බන්ති අත්ථො”ති. මන්තායන්ති වා මන්තෙයාන්ති චුත්තං හොති, මන්තෙතබ්බං මන්තාය උපපරික්ඛිතබ්බන්ති අත්ථො. පඤ්ඤාය

ජානිතබ්බන්ති ජානිතබ්බං ජීවිතස්ස පරිත්තභාවො බහුදුක්ඛාදිභාවො. ජානිත්වා ව

පන සබ්බපලිබොධෙ ඡින්දිත්වා කත්තබ්බං කුසලං, චරිතබ්බං බ්‍රහ්මචරියං. යස්මා ඉත්ථි ජාතස්ස අමරණං, අප්පං වා හියොයා වස්සසතතො උපරි අප්පං අඤ්ඤං

වස්සසතං අප්පත්වා වීසං වා තිංසං වා චත්තාලීසං වා පණ්ණාසං වා සට්ඨි වා වස්සානි ජීවති, එවංදිසායුකො පන අතිදුල්ලහො. “අසුකො හි එවං චිරං ජීවති”ති

තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා දට්ඨබ්බො හොති. තත්ථ වීසාබා උපාසිකා වීසසතං ජීවති, තථා පොක්ඛරසානිබ්‍රාහ්මණො, බ්‍රහ්මායුබ්‍රාහ්මණො, බාවරියබ්‍රාහ්මණො,

ආනන්දත්ථෙරො, මහාකස්සපත්ථෙරොති. අනුරුද්ධත්ථෙරො පන වස්සසතඤ්ඤෙව

පණ්ණාසඤ්ඤෙව වස්සානි. බාකුලත්ථෙරො වස්සසතඤ්ඤෙව සට්ඨි ව වස්සානි, අයං සබ්බදිසායුකො, සොපි ද්වෙ වස්සසතානි න ජීවි.

අරකසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. විනයවග්ගො

1-8. පයමවිනයධරසුත්තදිවශ්ණනා

75-82. අට්ඨමස්ස පයමං දුතියඤ්ච උත්තානත්ථමෙව. තතියෙ විනයලක්ඛණෙ පතිට්ඨිතො ලජ්ජිභාවෙන විනයලක්ඛණෙ යිතො භොති. අලජ්ජී (පාරා. අට්ඨ. 1.45) හි ඛුස්සුතොපි සමානො ලාභගරුකතාය තත්තිං විසංවාදෙන්වා උද්ධමිමං. උබ්බිතයං සත්ථුසාසනං දීපෙන්වා සාසනෙ මහන්තං උපද්දවං කරොති, සඬ්ඝහෙදම්පි සඬ්ඝරාජිම්පි උප්පාදෙති. ලජ්ජී පන කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමො ජීවිතහෙතුපි තත්තිං අවිසංවාදෙන්වා ධම්මමෙව විනයමෙව ච දීපෙති, සත්ථුසාසනං ගරුං කත්වා යපෙති. එවං යො ලජ්ජී, සො විනයං අපහන්තො අවොක්කමන්තොව ලජ්ජිභාවෙන විනයලක්ඛණෙ යිතො භොති පතිට්ඨිතො.

අසංඝීරොති එත්ථ සංඝීරො නාම යො පාළියං වා අට්ඨකථායං වා හෙට්ඨා වා උපරිතො වා පදපටිපාටියා වා පුච්ඡියමානො විත්ථුනති විජ්ජන්දති, සණ්ඨාතුං න සක්කොති, යං යං පරෙන වුච්චති, තං තං අනුජානාති, සකවාදං ඡඩ්ඛෙන්වා පරවාදං ගණ්හාති. යො පන පාළියං වා අට්ඨකථායං වා හෙට්ඨපරියවසෙන වා පදපටිපාටියා වා පුච්ඡියමානො න විත්ථුනති න විජ්ජන්දති, එකෙකලොමං සණ්ඨාසෙන ගණ්හන්තො විය “එවං මයං වදාම, එවං නො ආවරියා වදන්ති” ති විස්සජ්ජෙති. යම්හි පාළි ච පාළිවිනිච්ඡයො ච සුවශ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසිභවසා විය පරික්ඛයං පරියාදානං අගච්ඡන්තො තිට්ඨති, අයං වුච්චති අසංඝීරො. යස්මා පන එවරූපො යං යං පරෙන වුච්චති, තං තං නානුජානාති, අත්තනා සුවිනිච්ඡිනිතං කත්වා ගහිතං අවිපරිතමත්ථං න විස්සජ්ජෙති, තස්මා වුත්තං “න සක්කොති ගහිතග්ගහණං විස්සජ්ජාපෙතු” ත්ති. චතුත්ථාදිති සුවඤ්ඤෙය්‍යානි.

පයමවිනයධරසුත්තදිවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සත්ථුසාසනසුත්තවශ්ණනා

83. නවමෙ විවෙකට්ඨොති විචිත්තො. තෙනාහ “දුරිභූතො” ති. සතිඅවිජ්ජපවාසෙ යිතොති කම්මට්ඨානෙ සතිං අවිජ්ඣිත්වා යිතො. පෙසිතත්තොති කායෙ ච ජීවිතෙ ච අනපෙක්ඛතාය නිබ්බානං පෙසිතවිත්තො තත්තින්තො තප්පොණො තප්පබ්භාරො.

සත්ථුසාසනසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අධිකරණසමට්ඨසුත්තවශ්ණනා

84. දසමෙ අධිකරියන්ති එත්ථාති අධිකරණානි. කෙ අධිකරියන්ති? සමථා. කථං අධිකරියන්ති? සමනවසෙන. තස්මා තෙ තෙසං සමනවසෙන පවත්තන්තීති ආහ “අධිකරණානි සමෙන්ති” තිආදි. උප්පන්නානං උප්පනානන්ති උට්ඨිතානං උට්ඨිතානං. සමත්ථන්ති සමනත්ථං. දීඝනිකායෙ සඬ්භිතිසුත්තවණ්ණනායමිපි (දී. නි. අට්ඨ. 3.331) විත්ථාරතොයෙවාති එත්ථායං විත්ථාරනායො – අධිකරණෙසු තාව ධම්මොති වා අධම්මොති වා අට්ඨාරසහි වත්ථුහි විවදන්තානං භික්ඛූනං යො විවාදො, ඉදං විවාදාධිකරණං නාම. සීලවිපත්තියා වා ආචාරදිට්ඨිආජීවවිපත්තියා වා අනුවදන්තානං යො අනුවාදො උපවදනා වෙව වොදනා ව, ඉදං අනුවාදාධිකරණං නාම. මාතිකායං ආගතා පඤ්ච, විහඬිගෙ ද්වෙති සත්තපි ආපත්තික්ඛන්ධා, ඉදං ආපත්තාධිකරණං නාම. යං සඬ්ඝස්ස අපලොකනාදීනං චතුත්තං කම්මානං කරණං, ඉදං කිව්වාධිකරණං නාම.

තත්ථ විවාදාධිකරණං ද්විහි සමට්ඨෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ව යෙභුයාසිකාය ව. සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මමානං යස්මිං විහාරෙ උප්පන්නං තස්මිංයෙව වා, අඤ්ඤත්ත වූපසමෙත්තං ගච්ඡන්තානං අන්තරාමග්ගෙ වා, යත්ථ ගන්ත්වා සඬ්ඝස්ස නියානිතං, තත්ථ සඬ්ඝෙන වා, සඬ්ඝෙ වූපසමෙත්තං අසක්කොත්තෙ තත්ථෙව උබ්බාහිකාය සම්මතපුග්ගලෙහි වා විනිවිජ්ඣං සම්මති. එවං සම්මමානෙ ව පනෙතස්මිං යා සඬ්ඝසම්මුඛතො ධම්මසම්මුඛතො විනයසම්මුඛතා පුග්ගලසම්මුඛතා, අයං සම්මුඛාවිනයො නාම. තත්ථ ව කාරකසඬ්ඝස්ස සඬ්ඝසාමග්ගිවසෙන සම්මුඛිභාවො සඬ්ඝසම්මුඛතා. සමෙතබ්බස්ස වත්ථුනො භූතත්තා ධම්මසම්මුඛතා. යථා තං සමෙතබ්බං, තට්ඨස්ස සමනං විනයසම්මුඛතා. යො ව විවදති, යෙන ව විවදති, තෙසං උභින්නං අත්ථපච්චන්ටීකානං සම්මුඛිභාවො පුග්ගලසම්මුඛතා. උබ්බාහිකාය වූපසමෙ පනෙත්ථ සඬ්ඝසම්මුඛතා පරිභායති. එවං තාව සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මති.

සචෙ පනෙවමිපි න සම්මති, අථ නං උබ්බාහිකාය සම්මතා භික්ඛූ “න මයං සක්කොම වූපසමෙත්තං” න්ති සඬ්ඝස්සෙව නියානෙත්ති. තතො සඬ්ඝො පඤ්චඬ්භගසමන්තාගතං භික්ඛූ. සලාකග්ගාභාපකං සම්මන්තති, තෙන ගුල්භකවිවට්ඨකසකණ්ණප්පකෙසු තීසු සලාකග්ගාභකෙසු අඤ්ඤතරවසෙන සලාකං ගාභාපෙත්වා සන්නිපතිතාය පරිසාය ධම්මවාදීනං යෙභුයාතාය යථා තෙ ධම්මවාදීනො වදන්ති, එවං වූපසන්නං අධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ව යෙභුයාසිකාය ව වූපසන්නං භොති. තත්ථ සම්මුඛාවිනයො චුත්තනයො එව. යං පන යෙභුයාසිකාකම්මස්ස කරණං, අයං යෙභුයාසිකා නාම. එවං විවාදාධිකරණං ද්විහි සමට්ඨෙහි සම්මති.

අනුවාදාධිකරණං චතුහි සමට්ඨෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ව සතිවිනයෙන ව අමුල්භවිනයෙන ව තස්සපාපියසිකාය ව. සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මමානං යො ව අනුවදති, යඤ්ච අනුවදති, තෙසං චචනං සුත්වා සචෙ කාචි ආපත්ති නත්ථි, උභො ඛමාපෙත්වා, සචෙ අත්ථි අයං නාමෙත්ථ ආපත්තීති එවං විනිවිජ්ඣං වූපසමිති. තත්ථ සම්මුඛාවිනයලක්ඛණං චුත්තනයමෙව.

යදා පන බිණාසවස්ස භික්ඛුනො අමුලිකාය සීලවිපත්තියා අනුද්ධංසිතස්ස සතිවිනයං යාවමානස්ස සඬ්ඝො ඤත්තිවතුත්ථෙන කම්මෙන සතිවිනයං දෙති, තදා සම්මුඛාවිනයෙන ච සතිවිනයෙන ච වූපසන්තං හොති. දින්නෙ පන සතිවිනයෙ පුන තස්මිං පුග්ගලෙ කස්සපි අනුවාදො න රුහති. යදා උම්මත්තකො භික්ඛු උම්මාදවසෙන කතෙ අස්සාමණකෙ අජ්ඣාචාරෙ “සරතායස්මා එවරුපිං ආපත්ති”න්ති භික්ඛුහි වොදියමානො “උම්මත්තකෙන මෙ, ආවුසො, එතං කතං, නාහං තං සරාමී”ති භණන්තොපි භික්ඛුහි වොදියමානො ච පුන අවොදනත්ථාය අමුල්භවිනයං යාවති, සඬ්ඝො වස්ස ඤත්තිවතුත්ථෙන කම්මෙන අමුල්භවිනයං දෙති. තදා සම්මුඛාවිනයෙන ච අමුල්භවිනයෙන ච වූපසන්තං හොති. දින්නෙ පන අමුල්භවිනයෙ පුන තස්මිං පුග්ගලෙ කස්සපි තප්පව්වයා අනුවාදො න රුහති. යදා පන පාරාජිකෙන වා පාරාජිකසාමන්තෙන වා වොදියමානස්ස අඤ්ඤාතඤ්ඤං පටිවරතො පාපුස්සන්තතාය පාපියස්ස පුග්ගලස්ස “සවායං අවිජින්නමුලො භවිස්සති, සම්මා චත්තිත්වා ඔසාරණං ලභිස්සති. සචෙ ඡින්නමුලො, අයමෙවස්ස නාසනා භවිස්සති”ති මඤ්ඤමානො සඬ්ඝො ඤත්තිවතුත්ථෙන කම්මෙන තස්සපාපියසිකං කරොති, තදා සම්මුඛාවිනයෙන ච තස්සපාපියසිකාය ච වූපසන්තං හොතිති. එවං අනුවාදාධිකරණං චතුහි සමථෙහි සම්මති.

ආපත්තාධිකරණං තීහි සමථෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ච පටිඤ්ඤාතකරණෙන ච තිණුවත්ථාරකෙන ච. තස්ස සම්මුඛාවිනයෙනෙව වූපසමො නත්ථි. යදා පන එකස්ස වා භික්ඛුනො සන්තිකෙ සඬ්ඝගණමජ්ඣෙසු වා භික්ඛු ලභුකං ආපත්තිං දෙසෙති, තදා ආපත්තාධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ච පටිඤ්ඤාතකරණෙන ච වූපසම්මති. තත්ථ සම්මුඛාවිනයෙ තාව යො ච දෙසෙති, යස්ස ච දෙසෙති, තෙසං සම්මුඛිභාවො පුග්ගලසම්මුඛතො. සෙසං චුත්තනයමෙව.

පුග්ගලස්ස ච ගණස්ස ච දෙසනාකාලෙ සඬ්ඝසම්මුඛතො පරිභායති. යං පනෙත්ථ “අහං, භන්නෙ, ඉත්ථන්තාමං ආපත්තිං ආපන්නො”ති ච “පස්සසී”ති ච “ආම, පස්සාමී”ති ච පටිඤ්ඤාතාය “ආයතිං සංවරෙය්‍යාසී”ති කරණං, තං පටිඤ්ඤාතකරණං නාම. සඬ්ඝාදිසෙසෙ පරිවාසාදියාවනා පටිඤ්ඤා, පරිවාසාදීනං දානං පටිඤ්ඤාතකරණං නාම.

ද්වෙපක්ඛජාතා පන භණ්ඩනකාරකා භික්ඛු බහුං අස්සාමණකං අජ්ඣාචාරං චරිත්වා පුන ලජ්ජිධම්මෙ උප්පන්නෙ “සචෙ මයං ඉමාහි ආපත්තීහි අඤ්ඤමඤ්ඤං කාරෙස්සාම, සියාපි තං අධිකරණං කක්ඛලත්තාය වාලත්තාය සංවත්තෙය්‍යා”ති අඤ්ඤමඤ්ඤං ආපත්තියා කාරාපනෙ දොසං දිස්වා යදා භික්ඛු තිණුවත්ථාරකකම්මං කරොන්ති, තදා ආපත්තාධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ච තිණුවත්ථාරකෙන ච සම්මති. තත්‍ර හි යත්තකා හත්ථපාසුපගතා “න මෙනං බමති”ති එවං දිට්ඨාචිකම්මං අකත්වා “දුක්කටං කම්මං පුන කාතබ්බං කම්ම”න්ති න උක්කොටෙන්ති, නිද්දම්පි ඔක්කන්තා හොන්ති, සබ්බෙසං යපෙත්වා ථුල්ලවජ්ජඤ්ච ගිහිපටිසංයුත්තඤ්ච සබ්බාපත්තියො වුට්ඨහන්ති. එවං ආපත්තාධිකරණං තීහි සමථෙහි සම්මති.

කිව්වාධිකරණං එකෙන සමථෙන සම්මති සම්මුඛාවිනයෙනෙව. ඉති ඉමානි
වත්තාරි අධිකරණානි යථානුරූපං ඉමෙහි සත්තහි සමථෙහි සම්මන්ති. තෙන වුත්තං
– “උප්පන්නුප්පන්නානං අධිකරණානං සමථාය වූපසමාය සම්මුඛාවිනයො
දාතඛිබ්බො...පෙ.... තිණුවත්ථාරකො”ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව.

අධිකරණසමථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විනයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති මනොරථපූරණියා අභිගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

සත්තකනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.